

ROKASGRĀMATA

Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību

COUNCIL OF EUROPE

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2016.gads

Rokasgrāmatas manuskripts tika pabeigts 2016. gada janvārī.

Atjauninājumi nākotnē būs pieejami FRA tīmekļa vietnē – fra.europa.eu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas tīmekļa vietnē – echr.coe.int.

Reproducēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

***Europe Direct dienests jums palīdzēs rast atbildes
uz jautājumiem par Eiropas Savienību***

Bezmaksas tālruņa numurs (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informāciju sniedz bez maksas, tāpat arī lielākā daļa zvānu ir bezmaksas (izņemot dažus operatorus, viesnīcas vai taksofonus).

Fotoattēlu autortiesības (vāks un iekšlapas): iStockphoto

Papildu informācija par Eiropas Savienību ir pieejama portālā Europa (<http://europa.eu>).

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016. gads

Eiropas Padome: ISBN 978-92-871-9878-5

FRA – print: ISBN 978-92-9491-133-9 doi:10.2811/774671 TK-04-15-940-LV-C

FRA – web: ISBN 978-92-9491-131-5 doi:10.2811/930935 TK-04-15-940-LV-N

Rokasgrāmata ir izstrādāta angļu valodā. Eiropas Padome (EP) un Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) neuzņemas atbildību par tulkojumu kvalitāti citās valodās. Rokasgrāmatā paustais viedoklis nav saistošs EP un ECT. Rokasgrāmatā ir sniegtas atsauces uz vairākiem komentāriem un rokasgrāmatām. EP un ECT neuzņemas atbildību par šo komentāru saturu un, iekļaujot tās sarakstā, nekādā veidā tās neapstiprina. Papildu publikācijas ir pieejamas ECT bibliotēkas tīmekļa vietnē echr.coe.int.

Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību

Priekšvārds

Šo rokasgrāmatu par tiesu iestāžu pieejamību Eiropā ir kopīgi sagatavojušas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (*FRA*) un Eiropas Padome kopā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas reģistru. Tā ir piektā Eiropas tiesību rokasgrāmatu sērijā, ko kopīgi sagatavojušas mūsu organizācijas. Iepriekšējās rokasgrāmatās uzmanība tika pievērsta Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām, Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā, Eiropas tiesību aktiem datu aizsardzības jomā, kā arī Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā.

Ņemot vērā pozitīvās atsauksmes par iepriekšējām rokasgrāmatām, mēs nolēmām sadarboties šajā ārkārtīgi aktuālajā jautājumā – tiesu iestāžu pieejamība. Tiesu iestāžu pieejamība nav tikai tiesības, bet arī ļoti būtiska un svarīga iespēja, kas ļauj realizēt arī citas tiesības.

Šajā rokasgrāmatā ir apkopoti galvenie Eiropas tiesību principi tiesu iestāžu pieejamības jomā. Tās mērķis ir veicināt izpratni un uzlabot zināšanas par atbilstošajām tiesību normām, ko noteikusi Eiropas Savienība un Eiropas Padome, jo īpaši Eiropas Savienības Tiesas (EST) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) judikatūrā. Rokasgrāmata ir paredzēta kā praktiskas vadlīnijas tiesnešiem, prokuroriem un praktizējošiem juristiem, kuri iesaistīti tiesvedībā ES un Eiropas Padomes dalībvalstīs. Šī rokasgrāmata būs noderīga arī nevalstiskām organizācijām un citām organizācijām, kas palīdz cietušajiem piekļūt tiesu iestādēm.

Mēs vēlamies pateikties Notingemas Universitātes (AK) Cilvēktiesību centram par tā ieguldījumu. Vēlamies arī pateikties Eiropas Padomes Eiropas Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisijai (*CEPEJ*) par tās iesaistīšanos rokasgrāmatas sagatavošanas sākumposmos un Eiropas Komisijas Tiesiskuma ĢD par palīdzību sagatavošanas laikā. Visbeidzot vēlamies izteikt pateicību Eiropas Savienības Tiesas tiesnesei *Maria Berger* par vērtīgajiem ieteikumiem galīgās izstrādes posmā.

Philippe Boillat

Eiropas Padomes Cilvēktiesību un juridisko lietu ģenerāldirektorāta ģenerāldirektors

Michael O'Flaherty

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras direktors

Saturs

PRIEKŠVārds	3
DAUDZSOLOŠA PRAKSE	8
ABREVIATŪRAS UN AKRONĪMI	9
KĀ LIETOT ŠO ROKASGRĀMATU	11
1 KO NOZĪMĒ TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBA?	15
Galvenie jautājumi	16
2 TAISNĪGA UN ATKLĀTA LIETAS IZSKATĪŠANA NEATKARĪGĀ UN OBJEKTĪVĀ TIESĀ UN CITĀS IESTĀDĒS	23
2.1. Strīdu izšķiršana tiesā	25
Galvenie jautājumi	25
2.1.1. Tiesības uz tiesu pieejamību	25
2.1.2. Termina "tiesa" definīcija	30
2.2. Tiesu neatkarība un objektivitāte	34
Galvenie jautājumi	34
2.3. Kas ir taisnīga un atklāta lietas izskatīšana?	40
Galvenie jautājumi	40
2.3.1. Lietas taisnīga izskatīšana	41
2.3.2. Atklāta izskatīšana	46
2.4. Citas tiesiskuma nodrošināšanas iespējas	49
Galvenie jautājumi	49
2.4.1. Iestādes, kas nav tiesu iestādes	49
2.4.2. Strīdu alternatīva izšķiršana	51
3 JURIDISKĀ PALĪDZĪBA	57
3.1. Juridiskā palīdzība ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās	58
Galvenie jautājumi	58
3.1.1. Darbības joma	59
3.1.2. Finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaude	63
3.2. Juridiskā palīdzība kriminālprocesā	66
Galvenie jautājumi	66
3.2.1. Darbības joma	67
3.2.2. Finanšu līdzekļu pārbaude	68
3.2.3. Tiesvedības interešu kritērijs	69

4	TIESĪBAS SAŅEMT KONSULTĀCIJU, AIZSTĀVĪBU UN PĀRSTĀVĪBU	73
4.1.	Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā	75
	Galvenie jautājumi	75
4.1.1.	Darbības joma	75
4.1.2.	Praktiska un efektīva juridiskā palīdzība	76
4.2.	Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību kriminālprocesā	79
	Galvenie jautājumi	79
4.2.1.	Darbības joma	79
4.2.2.	Juridiskās palīdzības kvalitāte	84
4.2.3.	Paša izvēlēta aizstāvja juridiskā palīdzība	86
4.2.4.	Pienācīgs laiks un līdzekļi, lai sagatavotu aizstāvību	87
4.2.5.	Atteikšanās no tiesībām	88
4.3.	Tiesības pārstāvēt sevi	91
	Galvenie jautājumi	91
5	TIESĪBAS UZ EFEKTĪVU TIESĪBU AIZSARDZĪBU	93
5.1.	Kas ir efektīva tiesību aizsardzība?	95
	Galvenie jautājumi	95
5.1.1.	Efektīvas tiesību aizsardzības materiālās un procesuālās prasības	95
5.1.2.	Efektīvas tiesību aizsardzības institucionālās prasības	102
5.2.	Konkrētu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri	104
	Galvenie jautājumi	105
5.2.1.	Kompensācija	105
5.2.2.	Paredzētā līguma saistības izpilde	110
5.2.3.	Tiesas priekšraksti	111
6	VISPĀRĒJIE TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBAS IEROBEŽOJUMI	115
6.1.	Leģitīms mērķis un samērīgums	117
	Galvenie jautājumi	117
6.2.	Piemēri ierobežojumiem pirms galīgā sprieduma vai lēmuma pieņemšanas	120
	Galvenie jautājumi	120
6.2.1.	Tiesas izdevumi	121
6.2.2.	Pārliets formālisms	123
6.2.3.	Ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem	126
6.2.4.	Noilguma termiņi	129
6.2.5.	Imunitātes	131

6.3.	Galīgo spriedumu izpildes kavējums	133
	Galvenie jautājumi	133
7	TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBAS IEROBEŽOJUMI: PROCESA ILGUMS	137
7.1.	Procesa ilguma noteikšana	138
	Galvenie jautājumi	138
	7.1.1. Ar krimināllietu nesaistītu tiesvedību ilguma noteikšana ...	140
	7.1.2. Krimināllietu ilguma noteikšana	142
7.2.	Procesa ilguma pieņemamības noteikšanas kritēriji	143
	Galvenie jautājumi	143
	7.2.1. Lietas sarežģītība	145
	7.2.2. Prasītāja rīcība	146
	7.2.3. Valsts iestāžu rīcība	148
	7.2.4. Ietekmes uz prasītāju smagums	149
7.3.	Tiesiskās aizsardzības līdzekļi pārmērīgi ilgu procesu gadījumā	151
8	TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBA NOTEIKTĀS JOMĀS	153
8.1.	Personas ar invaliditāti	155
	Galvenie jautājumi	155
	8.1.1. Tiesu iestāžu pieejamība	156
	8.1.2. Tiesībspēja	159
8.2.	Noziegumā cietušie	161
	Galvenie jautājumi	161
8.3.	Ieslodzītie un pirmstiesas apcietinājumā esošas personas	168
	Galvenie jautājumi	168
	8.3.1. Tiesu pieejamība un tiesības uz advokāta palīdzību	169
	8.3.2. Tiesības apstrīdēt brīvības atņemšanu	171
	8.3.3. Kompensācija par nelikumīgu aizturēšanu	176
8.4.	Vides tiesības	177
	Galvenie jautājumi	177
8.5.	E-tiesiskums	182
	Galvenie jautājumi	182
	PAPILDU LITERATŪRA	187
	JUDIKATŪRA	197
	INDEKSS	205

Daudzsološa prakse

Taisnīgas izskatīšanas nodrošināšana, izmantojot līdzizskatīšanu	41
Tiesu iestāžu pieejamības uzlabošana diskriminācijas lietās	51
Mediācijas izmantošana ģimenes lietās	52
Juridiskās palīdzības nodrošināšana neaizsargātu personu grupām	59
Juridiskās palīdzības piedāvāšana tiešsaistē, lai nodrošinātu tiesu iestāžu pieejamību	66
Dažāda veida juridisko konsultāciju iespējas	75
Palīdzība tiesvedības dalībniekiem, kuri pārstāv sevi	91
Izmaksu samazināšana un procesu vienkāršošana	123
Tiesu iestāžu pieejamības veicināšana, samazinot pārlieku formālismu ...	126
Efektīva spriedumu izpilde	136
Ģimenes lietu izskatīšanas paātrināšana	139
Procesa saīsināšana, uz klausot tiesas lietotājus	149
Procesa paātrināšana	150
Norādes policijai, palīdzot personām ar invaliditāti	156
Atbalsts cietušajiem ar uztveres traucējumiem	165
Tiesu iestāžu pieejamības veicināšana ieslodzītajiem ar uztveres traucējumiem	170
Vides demokrātijas sekmēšana praksē	179
Spriedumu pieņemšanas vizualizācija: tiešsaistes rīks tiesu iestāžu pieejamības veicināšanai	185

Abreviatūras un akronīmi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
CCJE	Eiropas Tiesnešu Konsultatīvā padome
CEPEJ	Eiropas Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisija
CRPD	Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām
e-CODEX	projekts "E-tiesiskuma komunikācija ar tiešsaistes datu apmaiņas starpniecību"
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
ECTK	Eiropas Cilvēktiesību konvencija
EIR	Eiropas izpildes rīkojums
EK	Eiropas Kopiena
EP	Eiropas Padome
EPLS	Eiropas Padomes līgumu sērija
ES	Eiropas Savienība
e-SENS	elektroniski vienkārši Eiropas tīkla pakalpojumi
EST	Eiropas Savienības Tiesa (līdz 2009. gada decembrim Eiropas Kopienu Tiesa, EKT)
FRA	Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra
ICCPR	Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām
IVD	Ietekmes uz vidi direktīva
LES	Līgums par Eiropas Savienību
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību
NVO	nevalstiska organizācija
SAI	strīdu alternatīva izšķiršana
SIT	strīdu izšķiršana tiešsaistē
VCD	Vispārējā cilvēktiesību deklarācija
VCI	valsts cilvēktiesību iestāde

Kā lietot šo rokasgrāmatu

Šajā rokasgrāmatā ir sniegts pārskats par galvenajiem jautājumiem saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību Eiropā, iekļaujot īpašu atsauci uz attiecīgajām tiesībām, kas paredzētas Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK) atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) interpretācijai, kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartā atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas (EST) interpretācijai.

Tiesu iestāžu pieejamība nav tikai tiesības, bet arī iespēja indivīdiem īstenot savas tiesības. Šīs rokasgrāmatas tvērums ir plašs — tajā aplūkotas gan krimināltiesības, gan civiltiesības. *FRA* un *ECT* izstrādātajās rokasgrāmatās par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā, kā arī bērnu tiesību jomā ir iekļauta analīze par tiesu iestāžu pieejamību patvēruma meklētājiem un bērniem, tāpēc šīs jomas nav iekļautas šajā rokasgrāmatā.

Rokasgrāmatas mērķis ir palīdzēt praktizējošiem juristiem, kuri nespēcializējas tiesu iestāžu pieejamības jautājumos, un iepazīstināt viņus ar galvenajām problēmām šajā jomā. Tā ir paredzēta juristiem, tiesnešiem un citiem praktizējošiem tieslietu speciālistiem, kā arī personām, kuras darbojas organizācijās, kas risina ar tiesas spriešanu un tiesu pieejamību saistītus jautājumus, tostarp, nevalstiskām organizācijām (NVO), kas ir iesaistītas tiesvedībā. Rokasgrāmatu var izmantot arī juridiskās pētniecības vai sabiedrības interešu aizstāvības mērķiem. Tā ir izstrādāta tā, lai ļautu juristiem meklēt informāciju tieši konkrētā sadaļā/tēmā pēc vajadzības un nebūtu jālasa visa rokasgrāmata. **Papildliteratūras sadaļā** ir sniegts saraksts ar specializētiem materiāliem, kas var būt noderīgi tiem, kuri meklē papildinformāciju par konkrētu jautājumu.

Informācija par attiecīgajiem Eiropas Padomes (EP) un Eiropas Savienības (ES) tiesību aktiem ir iekļauta atbilstoši katrai tēmai. Tomēr tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību, kas noteiktas ECTK un ES Pamattiesību hartā, lielā mērā pārklājas. Hartā skaidri atzīts, ka gadījumos, kad hartas tiesības atbilst ECTK paredzētajām tiesībām, tām ir identiska darbības joma un nozīme. Tāpēc lielāko daļu ECT judikatūras var uzskatīt par attiecināmu arī uz hartas tiesību darbības jomu un piemērošanu. Jāuzskata, ka ES tiesības atbilst ECT judikatūrai, ja vien nav skaidri noteikts citādi. Atsauces uz EST judikatūru ir sniegtas gadījumos, kad ir pieejama atbilstoša tiesu prakse, sniedzot alternatīvus tiesību avotus attiecībā uz tiesu iestāžu pieejamību un — vēl svarīgāk — parādot, kā paralēli darbojas divas tiesību sistēmas. Daudzi EST spriedumi, uz kuriem ir atsauce, tika pieņemti prejudiciāla nolēmuma tiesvedībā, ko ierosina valstu tiesas, lai saņemtu EST skaidrojumu

par atbilstošajām ES tiesību normām un atrisinātu strīdu, kas tiek izskatīts valsts līmenī. Saskaņā ar prejudiciālā nolēmuma tiesvedību EST uzdevums ir sniegt ES tiesību akta interpretāciju vai lemt par tā spēkā esamību. Tad valsts tiesai šis tiesību akts saskaņā ar EST interpretāciju ir jāpiemēro konkrētajai situācijai, kas tiek izskatīta galvenajā valsts tiesvedības procedūrā. Lai izvairītos no neskaidrībām, šajā rokasgrāmatā Eiropas Tiesa tiek saukta par Eiropas Savienības Tiesu (EST) arī attiecībā uz lēmumiem, kas pieņemti pirms 2009. gada decembra.

Katras nodaļas sākumā ir tabula, kurā norādīti nodaļā aplūkoti jautājumi. Tabulā ir norādītas arī piemērojamās tiesību normas un atbilstošā EST un ECT judikatūra. Tas palīdzēs lietotājiem ātri atrast galveno informāciju, kas attiecas uz viņu situāciju. Juristiem, uz kuriem attiecināmas tikai EP tiesības, var būt pieņemami aplūkot materiālu, kas saistīts ar EP, savukārt ES dalībvalstu juristiem ir jāņem vērā abas ailes, jo šīm valstīm ir saistošas abas tiesiskās kārtības.

Turklāt katras nodaļas sākumā ir izklāstīti galvenie jautājumi, lai sniegtu ātru un pieejamu pārskatu.

Galvenie EP tiesību akti ir parādīti ierāmējumos, kuros pievērsta uzmanība noteiktām ECT lietām, kā arī atsaucēs pamattekstā. Lietās sniegti aktuāli piemēri tam, kā ECT piemēro principus, ko tā ir iedibinājusi savā plašajā tiesu praksē. Atbilstošā gadījumā norādītas atsauces arī uz Eiropas Padomes ieteikumiem un ziņojumiem, pat ja tie nerada juridiski saistošus pienākumus.

ES tiesību akti ir norādīti gan ierāmējumos, kuros īpaši izklāstītas EST lietas, gan pamattekstā, kur iekļautas atsauces uz atbilstošajiem ES primārajiem tiesību aktiem un normatīvajiem aktiem, piemēram, direktīvām un regulām. Līdzīgi ir atlasītas EST lietas, lai atspoguļotu aktuālos tiesību aktu piemērošanas gadījumus. Zemsvītras piezīmēs ir atsauces uz turpmākiem piemēriem. Ir iekļautas arī atsauces uz juridiski nesaistošiem ES tiesību instrumentiem, kad tie attiecas uz aplūkotajiem jautājumiem.

Lai gan rokasgrāmatā galvenā uzmanība pievērsta tiesībām, tajā ir arī ierāmējumi, kuros īpaši norādīti Eiropas Padomes un ES dalībvalstu "daudzsološās prakses" gadījumi. Tiesību sistēmas šajās valstīs ir ļoti atšķirīgas, taču šie daudzsološās prakses gadījumi ietver iniciatīvas, kas var sekmēt tiesu iestāžu pieejamību īstermiņā vai ilgtermiņā. Šo iniciatīvu piemērotība un efektivitāte bieži vien ir jāpārbauda, lai noskaidrotu to patieso vērtību, tāpēc būtu nepieciešama turpmāka attiecīgo valstu avotu izpēte.

Šajā rokasgrāmatā galvenā uzmanība ir pievērsta krimināltiesībām un civiltiesībām. Lai gan administratīvās tiesības ir aplūkotas vides tiesību kontekstā (sk. 8. nodaļu), tās kopumā neietilpst šīs rokasgrāmatas tvērumā. Rokasgrāmatā ir aplūkota tiesību piemērošana valsts līmenī, tāpēc nav skatīti jautājumi par tiesībām celt prasību ECT un EST un prasības pieņemamību, izņemot gadījumus, kad tas palīdz izprast individuālās tiesības. Arī atsauces uz starptautiskiem tiesību instrumentiem un judikatūru, kā arī valstu judikatūru norādītas tikai tad, ja tās palīdz izprast skaidrotos jautājumus.

Šīs rokasgrāmatas sākumā ir sniegts īss apraksts par termina “tiesu iestāžu pieejamība” juridisko nozīmi un divām tiesību sistēmām, kas iedibinātas ar EP un ES tiesībām (1. nodaļa). Ir septiņas pamatnodaļas, kurās aplūkoti šādi jautājumi:

- lietas taisnīga un atklāta izskatīšana neatkarīgā un objektīvā tiesā (tostarp, tiesības piekļūt tiesām, tiesību uz lietas taisnīgu un atklātu izskatīšanu tvērums un alternatīvi tiesiskuma realizēšanas veidi);
- juridiskā palīdzība (tostarp, “finanšu līdzekļu un lietas apstākļu” pārbaudes un “tiesvedības interešu” kritērijs kriminālprocesā);
- tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību (tostarp, tiesiskās palīdzības kvalitāte, tiesības uz pietiekamu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu aizstāvību, un tiesības atteikties no pārstāvības);
- tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību (tostarp, noteiktās būtiskās prasības un institucionālās prasības, kā arī pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri);
- tiesu iestāžu pieejamības vispārēji ierobežojumi (tostarp, pieļaujamo ierobežojumu būtība un ierobežojumu piemēri);
- tiesu iestāžu pieejamības ierobežojumi: tiesvedības ilgums (tostarp, ilguma samērīguma noteikšanas kritēriji);
- tiesu iestāžu pieejamība attiecībā uz atsevišķām jomām (kurās ir izstrādāti īpaši principi, tostarp, attiecībā uz personām ar invaliditāti, noziegumā cietušajiem, ieslodzītajiem un apcietinātajiem, kā arī vides tiesībām un e-tiesiskumu).

1

Ko nozīmē tiesu iestāžu pieejamība?

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Tiesu iestāžu pieejamība		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>Pamattiesību harta, 51. pants (piemērošanas joma)</p> <p>Pamattiesību harta, 52. panta 3. punkts (tiesību un principu interpretēšana)</p> <p>Līgums par Eiropas Savienību (LES), 4. panta 3. punkts</p> <p>LES, 19. pants</p>	<p>Darbības joma</p>	<p>ECTK, 6. pants (tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu)</p> <p>ECTK, 13. pants (tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu)</p> <p>ECTK, 35. pants (lietu pieņemamības kritēriji)</p> <p>ECTK, 46. pants (spriedumu saistošais spēks un to izpilde)</p>

Šajā nodaļā skaidrots termins “tiesu iestāžu pieejamība”, atsaucoties uz galvenajām Eiropas cilvēktiesību normām. Tajā ir atspoguļotas Eiropas reģionālās sistēmas, kas aizsargā individuālās tiesības, un aplūkots, cik liela nozīme tiek piešķirta tiesību aizsardzības nodrošināšanai valsts līmenī. Nodaļā arī sniegts pārskats par saikni starp tiesībām uz tiesu iestāžu pieejamību Eiropas Savienībā (ES) un Eiropas Padomē (EP) – turpmāk iekļautajā **attēlā** ir norādītas galvenās atšķirības.

Galvenie jautājumi

- Saskaņā ar starptautiskajām un Eiropas tiesībām cilvēktiesību jomā tiesu iestāžu pieejamības jēdziens uzliek valstīm pienākumu garantēt katra individa tiesības vērsties tiesā vai noteiktos gadījumos strīdu alternatīvas izšķiršanas iestādē, lai iegūtu tiesiskās aizsardzības līdzekli, ja tiek noskaidrots, ka ir pārkāptas personas tiesības. Tādējādi tās ir arī tiesības, kas palīdz indivīdiem realizēt citas tiesības.
- Tiesu iestāžu pieejamība ietver vairākas būtiskas cilvēktiesības, piemēram, tiesības uz taisnīgu tiesu saskaņā ar ECTK 6. pantu un ES Pamattiesību hartas 47. pantu, kā arī tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību saskaņā ar ECTK 13. pantu un hartas 47. pantu.
- ES Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību var atbilst ECTK ietvertajām tiesībām. Tāpēc ECT judikatūra ir nozīmīga hartas tiesību interpretēšanā.
- Lai gan ECTK un ES Pamattiesību hartas īstenošanu reglamentē atšķirīgas sistēmas, abās ir uzsvērts, ka tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu ir galvenokārt īstenojamas valsts līmenī.

Tiesu iestāžu pieejamība ļauj personām pasargāt sevi pret tiesību pārkāpumiem, risināt civiltiesiskus pārkāpumus, saukt izpildvaru pie atbildības un aizstāvēt sevi kriminālprocesā. Tā ir nozīmīgs tiesiskuma elements¹ un piemērojama gan civiltiesību, gan krimināltiesību, gan administratīvo tiesību jomā. Tiesu iestāžu pieejamība ir gan process, gan mērķis, un tā ir ārkārtīgi nozīmīga personām, kuras vēlas gūt labumu no citām procesuālajām un materiālajām tiesībām.

Starptautiskā līmenī ANO Cilvēktiesību komiteja kopš tās dibināšanas ir bijusi vadošā ANO līguma organizācija ar tiesu iestāžu pieejamību saistīto jēdzienu interpretēšanā². Tiesu iestāžu pieejamība ir garantēta arī ANO tiesību instrumentos, piemēram, 1998. gada Orhūsas Konvencijā par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem un 2006. gada Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām.

ES politikas līmenī regulāri tiek novērtēta tiesu iestāžu pieejamība ES dalībvalstīs – jo īpaši tiesību sistēmu efektivitāte un kvalitāte un tiesu iestāžu

1 Eiropas Padome (2015), *Faktu lapa par vienlīdzīgu iespēju pieeju tiesai garantēšanu sievietēm*, Strasbūra, Eiropas Padome.

2 Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), Cilvēktiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 32 (2007).

neatkarība ES –, izmantojot tā saukto ES rezultātu apkopojumu tiesiskuma jomā³. Šajā nolūkā dati tiek iegūti galvenokārt no *CEPEJ*, Eiropas Padomes specializētās organizācijas, un tie veido Eiropas Komisijas Gada izaugsmes pētījuma daļu. Šo pētījumu izmanto ES ikgadējā politikas cikla – Eiropas pusgada – apspriešanā, kam ir būtiska ietekme uz valstu finansēm⁴.

Eiropas tiesībās cilvēktiesību jomā tiesu iestāžu pieejamības jēdziens ir nostiprināts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (ECTK) 6. un 13. pantā un ES Pamattiesību hartas 47. pantā, ar kuru garantē tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīvu tiesību aizsardzību attiecīgi Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) un Eiropas Savienības Tiesas (EST) interpretācijā. Kā norādīts iepriekš, šīs tiesības ir paredzētas arī starptautiskos tiesību instrumentos, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (*ICCPR*)⁵ 2. panta 3. punktā un 14. pantā un ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas (VCD) 8. un 10. pantā⁶. Šo tiesību pamatelementi ietver efektīvu piekļuvi strīdu izšķiršanas iestādēm, tiesības uz taisnīgu tiesu un savlaicīgu strīdu izšķiršanu, tiesības uz atbilstošu zaudējumu atlīdzību, kā arī tiesas spriešanas lietderīguma un efektivitātes principu vispārēju piemērošanu⁷.

ECTK un ES Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības savstarpēji pārklājas. Hartā paredzētajām tiesībām, kas atbilst ECTK paredzētajām tiesībām, tiek piešķirta tāda pati nozīme un darbības joma kā ECTK paredzētajām tiesībām saskaņā ar hartas 53. pantu. Paskaidrojumi attiecībā uz hartu⁸ ir izmantojami kā interpretācijas līdzeklis, lai palīdzētu izprast tās saturu, tomēr tie nav juridiski saistoši un sniedz tikai papildu norādes šajā jautājumā. Šī pārklāšanās nozīmē, ka ECT judikatūra nereti ir nozīmīga, lai interpretētu tiesības, kas nostiprinātas ES Pamattiesību hartā. Taču, kā norādīts iepriekš, ECT un EST tiesību sistēmas ir atšķirīgas un tas var ietekmēt tiesību aizsardzību valsts līmenī.

3 Eiropas Komisija (2015), *ES rezultātu apkopojuma tiesiskuma jomā – 2015. gada izdevums*, COM(2015) 116 final, Brisele, 2015. gada 9. marts.

4 Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA) (2015), *Pamattiesības: izaicinājumi un sasniegumi 2014.gadā – FRA ikgadējais ziņojums*. Luksemburga, Publikāciju birojs, Focus chapter, 14. lpp.

5 ANO Ģenerālā asambleja (ĢA) (1966), *Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām*, 1966. gada 16. decembris.

6 ANO, ĢA (1948), *Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija (VCD)*, 1948. gada 10. decembris.

7 FRA (2011), *Pieeja tiesai Eiropā: izaicinājumu un iespēju pārskats*. Luksemburga, Publikāciju birojs, 9. lpp.

8 ES (2012), *Eiropas Savienības Pamattiesību harta*, 52. panta 3. punkts, OV 2012 C 326.Sk. arī *Paskaidrojumus attiecībā uz Pamattiesību hartu*, OV 2007 C 303/17.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija

Eiropas Padomē (EP) ir 47 dalībvalstis, un tās visas ir parakstījušas ECTK, kas stājās spēkā 1953. gadā⁹. Saskaņā ar ECTK 1. pantu līgumslēdzējām pusēm ir juridisks pienākums savā jurisdikcijā garantēt personām ECTK paredzētās tiesības. Līgumslēdzējām pusēm ir jānodrošina, ka to tiesību akti un prakse atbilst ECTK. Tās ir primāri atbildīgas par ECTK nostiprināto tiesību un brīvību īstenošanu un nodrošināšanu, lai gan tām ir pieļaujama "rīcības brīvība", lai panāktu, ka interpretācijas ir saskaņā ar valstu tiesību sistēmām.

ECT ir uzraudzības funkcija: tā nodrošina, ka līgumslēdzējas puses pilda savus pienākumus un izskata personu sūdzības par ECTK pārkāpumiem¹⁰. Saskaņā ar ECTK 35. pantu personām ir jāpierāda, ka tās ir izsmēlušas visus iekšējos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, pirms lietu izskata ECT¹¹. Tas atspoguļo subsidiaritātes principu, kas nozīmē, ka par cilvēktiesību nodrošināšanu un aizsardzību primāri ir atbildīgas valstu tiesas valsts līmenī¹². Atbilstošās tiesu iestāžu pieejamības normas, kas valstīm ir jāievēro, ir izklāstītas turpmākajās nodaļās.

ECTK tiesības ne vienmēr attiecas tikai uz līgumslēdzēju valstu teritorijām. Izņēmuma gadījumos tās var būt piemērojamas arī ārpus to teritorijām — konkrēti uz situācijām ārvalstīs, kur valsts amatpersonas īsteno "efektīvu kontroli un pilnvaras" pār personām¹³.

Saskaņā ar ECTK 46. pantu ECT tiesvedībā iesaistītajām līgumslēdzējām pusēm ir pienākums pildīt galīgo spriedumu.

ES Pamattiesību harta

ES ir unikāla tiesību sistēma. ES tiesības ir dalībvalstu tiesību sistēmas neatņemama daļa¹⁴. Tās ietver primārās tiesības, kas nostiprinātas līgumos, kā arī

9 Eiropas Padome, *Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija*, EPLS Nr. 5, 1950. g. Sk. arī Eiropas Padome, *Eiropas Sociālā harta*, EPLS Nr. 35, 1961. gada 18. oktobris, kas pārrauga atbilstību sociālajām un ekonomiskajām tiesībām, un Eiropas Padome, *Pārstrādātā Eiropas Sociālā harta*, EPLS Nr. 163, 1996. gada 3. maijs.

10 Līgumslēdzējas puses var iesniegt sūdzības cita pret citu.

11 ECT 2012. gada 31. jūlija spriedums lietā *Er un citi pret Turciju*, Nr. 23016/04, 57. punkts.

12 ECT 2006. gada 26. marta spriedums lietā *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*, Nr. 36813/97, 140. punkts.

13 ECT 2011. gada 7. jūlija spriedums lietā *Al-Skeini un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 55721/07, 133.-137. punkts.

14 EST 1964. gada 15. jūlija spriedums lietā C-6/64, *Flaminio un Costa pret E.N.E.L.*

ES Pamattiesību hartā; sekundārās tiesības, piemēram, regulas, direktīvas un lēmumus; kā arī nesaistošus tiesību aktus, piemēram, atzinumus un ieteikumus¹⁵.

ES tiesību īstenošana un izpilde notiek galvenokārt valsts līmenī. Līguma par Eiropas Savienību (LES) 4. panta 3. punktā ES dalībvalstīm ir noteikts pienākums veikt vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu no ES tiesībām izrietošo pienākumu izpildi. Tas ir lojālas sadarbības princips. Turklāt LES 19. pantā dalībvalstīm ir noteikts pienākums nodrošināt tiesību aizsardzības līdzekļus, kas ir pietiekami efektīvi tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai jomās, uz kurām attiecas ES tiesības.

Tādējādi valstu tiesas ir primārās ES tiesību nodrošinātājas, taču, lai garantētu konsekventu piemērošanu, tās var lūgt EST lemt par interpretējamiem jautājumiem, izmantojot prejudiciālā nolēmuma tiesvedības procedūru¹⁶. Tas veido dialogu starp valstu tiesām un EST. EST aizsargā ES unikālo tiesību sistēmu, kurā ietilpst nepārprotami pamattiesību pienākumi. Personām var būt iespēja ierosināt prasību par tiesību akta atcelšanu, lai pārskatītu ES tiesību normu likumību (tostarp, pamattiesību jautājumus), taču šādu pieteikumu iesniegšanas nosacījumi ir ierobežojoši. Personām parasti ir jāpierāda, ka tas viņas skar "tieši un individuāli"¹⁷. Saskaņā ar EST šī sistēma, kas izveidota ES iestāžu tiesību aktu tiesiskuma pārbaudei, ir pilnīga¹⁸.

Tādējādi saskaņā ar ES tiesībām ir svarīgi, lai personas varētu realizēt savas tiesības valstu tiesās. Sākotnēji Eiropas Kopienu līgumos nebija atsauču uz pamattiesībām. EST noteica pamattiesības tās judikatūrā kā ES tiesību vispārīgos principus, kas izriet no ECTK un dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām¹⁹. EST šos principus piemēroja, izskatot ES leģislatīvo un administratīvo pasākumu likumību, kā arī dalībvalstu pieņemto pasākumu atbilstību, īstenojot ES tiesības. Judikatūra attiecībā uz šiem vispārējiem principiem ir nozīmīga, kad tiek apsvērtas tiesības vērsties tiesā, un tā var būt noderīga praktizējošiem juristiem.

15 Līgums par ES darbību (LES), 288. pants, OV 2012 C 326.

16 Turpat. 267. pants.

17 LESD, 263. panta 4. daļa. Piemēru, kas atspoguļo šīs tiesību jomas sarežģītību, skatīt. EST 2013. gada 3. oktobra spriedums lietā C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami un citi pret Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi*.

18 Turpat, jo īpaši 92. punkts.

19 LES, 6. panta 3. punkts (iepriekš 6. panta 2. punkts)

Tagad pamattiesības un pamatbrīvības ir nostiprinātas **ES Pamattiesību hartā**, kas kļuva saistoša kā ES primārais tiesību akts 2009. gada decembrī²⁰. Hartā ir ietvertas ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. Atsevišķos gadījumos hartā ir atsauces uz “principiem”, nevis “tiesībām” (piemēram, sieviešu un vīriešu līdztiesības princips 23. pantā). Saskaņā ar ES Pamattiesību hartu, kad normas ir klasificētas kā “principi”, valstu tiesas tās izmanto tikai tam, lai interpretētu un lemtu par to dalībvalsts tiesību aktu likumību, ar ko tiek īstenotas ES tiesības²¹.

Saskaņā ar 51. pantu ES Pamattiesību harta bez ierobežojumiem attiecas uz ES iestādēm un organizācijām un uz dalībvalstīm tad, “ja tās īsteno Savienības tiesību aktus”²². Paskaidrojumos attiecībā uz ES Pamattiesību hartu ir norādīts, ka tās pienākumi ir saistoši tikai tad, ja dalībvalstis darbojas “Savienības tiesību aktu jomā”. EST ir apstiprinājusi, ka formulējumiem “īsteno” un “jomā” ir vienāda nozīme²³. Tas ietver situācijas, kad dalībvalstis, piemēram, īsteno ES direktīvas un regulas²⁴. Tomēr visas 28 ES dalībvalstis ir arī ECTK līgumslēdzējas puses. Tas nozīmē, ka, pat ja ES Pamattiesību harta nav piemērojama, ECTK var būt piemērojama. Turklāt pašreizējās sarunas par Eiropas Savienības plānoto pievienošanos ECTK varētu ietekmēt tiesu iestāžu pieejamības kopainu²⁵.

Saistība starp EP un ES tiesību normām, kas paredz tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību

Attēlā ir apkopots pamatojums ES un EP noteiktajām tiesībām uz tiesu iestāžu pieejamību. Tajā ir izceltas divas galvenās tiesu iestāžu pieejamības komponentes – tiesības uz taisnīgu tiesu un tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību – un ir salīdzināta aizsardzība, ko paredz ES Pamattiesību harta un ECTK. Atsauces uz to būs ietvertas visā rokasgrāmatas tekstā.

20 **Eiropas Savienības Pamattiesību harta**, OV 2012 C326. Skatīt LES 6. panta 1. punktu.

21 Sk. ES Pamattiesību hartas 52. panta 5. punktu un (ierobežotās) norādes, kas sniegtas **Paskaidrojumos attiecībā uz Pamattiesību hartu**. Sk. arī EST 2040. gada 15. janvāra spriedumu lietā C-176/12, *Association de médiation sociale pret Union locale des syndicats CGT un citiem*, 45.–49. punkts. Salīdzinājumam ar EST 2010. gada 19. janvāra spriedumu lietā C-555/07, *Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG*.

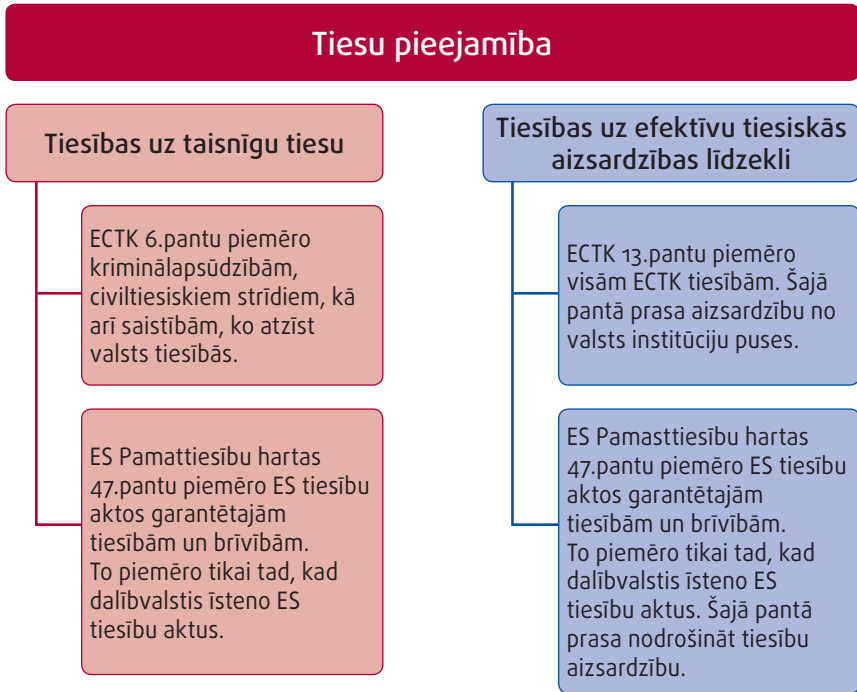
22 Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 51. pants.

23 EST 2013. gada 7. maija spriedums lietā, C-617/10, *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson*, 17.–21. punkts.

24 EST 2014. gada 6. marta spriedums lietā C-206/13, *Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 24. un 25. punkts.

25 Sk. EST atzinumu par ierosināto pievienošanos ECTK, **Tiesas atzinums 2/13**, 2014. gada 18. decembris.

Attēls: Tiesu pieejamība saskaņā ar ES un EP tiesību aktiem.

Kā norādīts attēlā, ECTK 6. pantam ir ierobežota darbības joma un tas ir piemērojams tikai lietām, kas attiecas uz kriminālapšūdzībām, civiltiesībām un pienākumiem, kuri ir atzīti valstu tiesībās (sk. 2.1. sadaļu). ES Pamattiesību hartas 47. pants nav tik ierobežojošs un attiecas uz visām ES tiesībās atzītajām tiesībām un brīvībām, tostarp, atsevišķām papildu ekonomiskām, sociālām un kultūras tiesībām. Tomēr piemērošanas ziņā ir kāda svarīga atšķirība. ECTK 6. pants ir piemērojams visām situācijām, kas ietilpst “kriminālapšūdzību vai civilo tiesību un pienākumu” skaidrojumā. Hartas 47. pants ir piemērojams tikai tad, ja dalībvalstis piemēro ES tiesības, piemēram, īstenojot Direktīvu par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu. Tādējādi tas nodrošina šaurāku aizsardzības sistēmas tvērumu.

ECTK 13. pantā ir paredzētas tiesības uz efektīvu aizsardzību valsts iestādē, ja ir pārkāptas ECTK paredzētās tiesības. Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 47. pantu ir attiecināmas uz visām ES tiesībās garantētajām tiesībām un brīvībām, ne tikai uz to tiesību pārkāpumiem,

kas ietvertas hartā. Turklāt 47. pantā ir skaidri nodrošināta tiesību aizsardzība tiesā, tādējādi garantējot plašāku aizsardzību. Svarīgi piebilst, ka tad, ja ES Pamattiesību harta ES dalībvalstīm nav piemērojama, ECTK tomēr var būt piemērojama, jo visas 28 dalībvalstis ir arī ECTK līgumslēdzējas valstis.

Lai gan sistēmas ir atšķirīgas, **gan EP, gan ES tiesības** garantē tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un tiesības uz taisnīgu tiesu, kas galvenokārt īstenojamas valsts līmenī attiecīgajās abu tiesību instrumentu piemērošanas jomās un saskaņā ar attiecīgajiem EST un ECT izvirzītajiem noteikumiem un nosacījumiem. Daudzas tiesības ES Pamattiesību hartā ir aprakstītas līdzīgi kā ECTK. Hartas 52. panta 3. punktā ir apstiprināts, ka gadījumos, kad hartas tiesības atbilst ECTK tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats, lai gan var būt nodrošināta plašāka aizsardzība²⁶. Tas nozīmē, ka ECT judikatūra ir būtiska, interpretējot hartas tiesības gadījumos, kad šīs tiesības savstarpēji atbilst.

---

26 Paskaidrojumi attiecībā uz Pamattiesību hartu, OV 2007 C303/17.

2

Taisnīga un atklāta lietas izskatīšana neatkarīgā un objektīvā tiesā un citās iestādēs

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Lietas izskatīšana tiesā		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>EST, apvienotās lietas no C-128/09 līdz C-131/09, <i>Boxus</i>, 2011. g.</p>	<p>Tiesu pieejamība</p>	<p>ECTK, 6. panta 1. punkts</p> <p>ECTK, 7. protokols</p> <p>ECT, <i>Goldner pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 4451/70, 1975. g.</p>
<p>EST, C-363/11, <i>Epitropos tou Elegktikou Sinedriou sto Ipourgio Politismou kai Tourismou pret Ipourgio Politismou kai Tourismou - Ipiresia Dimosionomikou Elenchou</i>, 2012. g.</p> <p>EST, C-394/11, <i>Valeri Hariev Belov pret CHEZ Elektro Balgaria AD un citiem (ar Bulgārijas un Eiropas Komisijas iesaistīšanos)</i>, 2013. g.</p>	<p>Termina "tiesa" definīcija</p>	<p>ECT, <i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH un citi pret Austriju</i>, Nr. 21565/07, 2013. g.</p>
Tiesu neatkarība un objektivitāte		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants</p> <p>EST, C-506/04, <i>Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i>, 2006. g.</p> <p>EST, apvienotās lietas C-341/06 un C-342/06, <i>Chronopost SA un La Poste pret Union française de l'express (UFEX) un citiem</i>, 2008. g.</p>	<p>Neatkarība un objektivitāte</p>	<p>ECTK, 6. panta 1. punkts</p> <p>ECT, <i>Maktouf un Damjanovič pret Bosniju un Hercegovinu</i>, Nr. 2312/08 un 34179/08, 2013. g.</p> <p>ECT, <i>Ibrahim Gürkan pret Turciju</i>, Nr. 10987/10, 2012. g.</p>

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Taisnīga un atklāta lietas izskatīšana tiesā		
Pamattiesību harta, 47. pants Direktīva par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā (2012/13/ES) Direktīva par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu (2010/64/ES) Direktīva par tiesībām uz advokāta palīdzību (2013/48/ES)	Lietas taisnīga izskatīšana	ECTK, 6. panta 1. punkts ECT, <i>Užkauskas pret Lietuvu</i> , Nr. 16965/04, 2010. g.
Pamattiesību harta, 47. pants	Atklāta izskatīšana	ECTK, 6. panta 1. punkts ECT, <i>Khrabrova pret Krieviju</i> , Nr. 18498/04, 2012. g.
Citas tiesiskuma nodrošināšanas iespējas		
	Iestādes, kas nav tiesu iestādes	
EST, apvienotās lietas C-317/08, C-318/08, C-319/08 un C-320/08, <i>Rosalba Alassini un citi pret Telecom Italia SpA</i> , 2010.g. Mediācijas direktīva (2008/52/EK) Direktīva par patērētāju strīdu alternatīvu izšķiršanu (2013/11/ES) Regula par patērētāju strīdu izšķiršanu tiešsaistē (Nr. 524/2013) Direktīva par cietušo tiesībām (2012/29/ES)	Strīdu alternatīva izšķiršana	ECT, <i>Suda pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 1643/06, 2010. g. EP Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija)

Šajā nodaļā ir aprakstītas tiesības uz tiesas (kas EP tiesībās un ES tiesībās ir saukta arī par “tribunālu”) pieejamību, kas izriet no tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tajā ir aplūkota arī termina “tiesa” definīcija. Tiek iztirzātas būtiskās prasības, tostarp, tiesību uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu un neatkarīgu un objektīvu tiesu galvenie aspekti. Tiek aplūkoti arī veidi, kā realizēt tiesības uz aizsardzību ārpus tiesas, tostarp, iestādēs, kas nav tiesu iestādes, un strīdu alternatīvi izšķiršanas paņēmieni.

2.1. Strīdu izšķiršana tiesā

Galvenie jautājumi

- ECTK 6. pants un ES Pamattiesību hartas 47. pants garantē tiesības uz taisnīgu tiesu.
- ECT uzskata, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības uz tiesu pieejamību. Kriminālpasūdzībām, strīdiem par civilajām tiesībām un pienākumiem, ko atzīst valsts tiesību akto, ir piemērojams 6. pants.
- Hartas 47. pantā ir paredzētas tiesības uz tiesu pieejamību. Tās netiek attiecinātas tikai uz kriminālpasūdzībām un civilām tiesībām un pienākumiem, tomēr harta ir piemērojama valstī tikai tad, kad dalībvalstis īsteno ES tiesību aktus (vai atkāpjas no tiem).
- Gan EP, gan ES tiesībās var būt izmantots termins “tribunāls”, nevis termins “tiesa”, taču šo terminu nozīme ir identiska. Tiesai ir jāpiemīt tiesas funkcijām, tai ir jābūt kompetentai izdot saistošus lēmumus, kā arī jāatbilst citiem kritērijiem, ko noteikusi ECT un EST, tostarp, jābūt neatkarīgai un objektīvai. ECT un EST ir noteikušas konsekvēntus principus, atbilstoši kuriem var noskaidrot, vai iestāde uzskatāma par tiesu.
- Tiesības uz tiesu pieejamību nav absolūtas. Tās var būt ierobežotas, taču ierobežojumi nedrīkst apdraudēt tiesību būtību.

2.1.1. Tiesības uz tiesu pieejamību

Saskaņā ar EP un ES tiesībām tiesības uz tiesu pieejamību nozīmē, ka tiesām ir jābūt pieejamām. Pieejamība var nozīmēt tiesas esību konkrētā jurisdikcijā, mutiskās tulkošanas pieejamību, piekļuvi informācijai un tiesas spriedumu pieejamību. Tā var attiekties arī uz situāciju, kad tiesas ģeogrāfiski nomaļās atrašanās vietas dēļ pieteikuma iesniedzējiem ir liegta iespēja efektīvi iesaistīties tiesvedībā²⁷ (sk. arī 8.1. sadaļu par personām ar invaliditāti).

27 EST 2015. gada 12. februāra spriedums lietā C-567/13, *Nóra Baczó un János István Vizsnyiczai pret Raiffeisen Bank Zrt*, 56., 57. punkts. Sk. arī EST 2013. gada 5. decembra spriedums lietā C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León pret Anuntis Segundamano España SL*, 41. punkts. Vairāk informācijas sk. arī Eiropas Padome, Eiropas Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisija (CEPEJ) (2013), *Vadlinijas tiesisko karšu izveidošanai, lai atbalstītu pieeju tiesai kvalitatīvas tiesiskās sistēmas ietvaros*. 2013. gada 21. jūnijs; Eiropas Padome, CEPEJ (2014), *Vadlinijas par tiesu telpu pieejamību organizāciju un pieejamību*. 2014. gada 12. decembris; Eiropas Padome, CEPEJ (2008), *Kontrolsaraksts tiesiskuma un tiesu kvalitātes veicināšanai*. 2008. gada 3. jūlijs, piem., 19.-25. lpp., tostarp, par mutisko tulkošanu, piekļuvi informācijai, tiesas spriedumu pieejamību.

Tiesības uz tiesu pieejamību ir būtisks tiesu iestāžu pieejamības elements, jo tiesas nodrošina aizsardzību pret pretlikumīgu praksi un uztur tiesiskumu²⁸. **Saskaņā ar EP tiesībām** ECTK 6. panta 1. punkts paredz: "Ikvienam ir tiesības, nosakot savu civilo tiesību un pienākumu vai jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu pieņemamos termiņos neatkarīgā un objektīvā ar likumu izveidotā tiesā." Tiesu pieejamība ir netieši izteikta ar tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu, jo tas nozīmē, ka strīdi ir jāizšķir tiesai. Valstīm nav jāizveido specifiska veida tiesas, piemēram, apelācijas tiesas. Taču, ja līgumslēdzēja puse šādas tiesas izveido, tad uz tām attieksies 6. pants²⁹.

Piemērs. Lietā *Goldner pret Apvienoto Karalisti*³⁰ pieteikuma iesniedzējs bija ieslodzīta persona, kura saistībā ar apmelošanu vēlējās ierosināt lietu pret ieslodzījuma vietas darbinieku, kurš ieslodzīto bija apsūdzējis par piedalīšanos dumpī ieslodzījuma vietā. Viņam tika liegta atļauja konsultēties ar advokātu, un tas, kā viņš apgalvoja, kavēja ierosināt lietu tiesā.

ECT uzskatīja, ka 6. pants paredz tiesvedībā iesaistīto pušu procesuālās garantijas. Tās būtu bezjēdzīgas, ja nebūtu nodrošināta tiesu pieejamība. Tādējādi tiesības uz tiesu pieejamību ir netieši ietvertas tiesībās uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kas nostiprinātas ECTK 6. panta 1. punktā.

Saskaņā ar ECTK tiesībām ir jābūt "praktiskām un efektīvām", nevis "teorētiskām un iluzorām"³¹. Lai tiesības uz tiesu pieejamību būtu efektīvas, valstīm var būt pienākums nodrošināt juridisko palīdzību, rakstisko tulkošanu vai citu praktisku palīdzību, lai ļautu personām piekļūt tiesvedībai (sk. 3. nodaļu par juridisko palīdzību un 4. nodaļu par tiesībām saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību).

Tiesības uz tiesu pieejamību saskaņā ar ECTK 6. pantu attiecas tikai uz strīdiem saistībā ar kriminālapsūdzībām pret pieteikuma iesniedzēju vai ar civilām

28 ECT 2002. gada 12. novembra spriedums lietā *Bēlēs un citi pret Čehijas Republiku*, Nr. 47273/99.

29 ECT 1999. gada 14. decembra spriedums lietā *Khalfaoui pret Franciju*, Nr. 34791/97, 37. punkts.

30 ECT 1975. gada 21. februāra spriedums lietā *Golder pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 4451/70. Piemēru par tiesībām uz tiesu pieejamību krimināllietās skatīt ECT, 2002. gada 23. jūlija spriedumu lietā *Janosevic pret Zviedriju*, Nr. 34619/97, 80. punkts.

31 ECT 1980. gada 13. maija spriedums lietā *Artico pret Itāliju*, Nr. 6694/74, 33. punkts.

tiesībām un pienākumiem. Abiem terminiem ir piešķirta autonoma nozīme neatkarīgi no kategorizēšanas, ko lieto valstu tiesību sistēmas³².

Noskaidrojot, vai izvirzītā “kriminālapsūdzība” ir pamatota, ir jāapsver šādi kritēriji:

- noziedzīgā nodarījuma klasifikācija saskaņā ar valsts tiesību sistēmu;
- noziedzīgā nodarījuma būtība;
- soda potenciālā būtība un smagums³³.

Kritēriji ir alternatīvi un nekumulatīvi³⁴. Taču, ja nav iespējams pieņemt skaidru secinājumu par vienu kritēriju, var būt nepieciešama kumulatīvā pieeja³⁵. Valstis var nošķirt krimināltiesības no regulatīvām vai disciplinārajām tiesībām³⁶. Kriminālsoda būtība parasti ir būt sodošam³⁷. Ja sodam nepiemīt smagums, tas nemazina nodarījumam “piemītošo noziedzīgo būtību”³⁸. Tāpēc pirms lēmuma pieņemšanas ir jāpiemēro atbilstošie kritēriji.

Lai ECTK 6. pants būtu piemērojams tiesvedībā, kas nav saistīta ar krimināllietu, ir jāpastāv strīdam par civilām tiesībām vai pienākumu, kas atzīts valsts tiesību aktos, neatkarīgi no tā, vai tas ir pasargāts saskaņā ar ECTK. Strīdam ir jābūt patiesam un nopietnam, savukārt tiesvedības rezultātam ir jābūt tieši izšķirošam attiecībā uz tiesībām³⁹. ECT vairākas tiesvedības ir klasificējusi kā tādas, kas neietilpst civilo tiesību un pienākumu jomā, tostarp, ar

32 Saistībā ar kriminālapsūdzībām skatīt ECT 1976. gada 8. jūnija spriedumu lietā *Engel un citi pret Nīderlandi*, Nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 un 5370/72, 81. punkts. Saistībā ar civilām tiesībām un pienākumiem skatīt ECT 1978. gada 28. jūnija spriedumu lietā *König pret Vāciju*, Nr. 6232/73, 88., 89. punkts.

33 ECT 1976. gada 8. jūnija spriedums lietā *Engel un citi pret Nīderlandi*, Nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 un 5370/72, 81.–85. punkts.

34 ECT 2005. gada 1. februāra spriedums lietā *Ziliberg pret Moldovu*, Nr. 61821/00, 31. punkts.

35 ECT 2003. gada 9. oktobra spriedums lietā *Ezeh un Connors pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 39665/98 un 40086/98 86. punkts.

36 ECT 1990. gada 22. maija spriedums lietā *Weber pret Šveici*, Nr. 11034/84, 1990. gada 22. maijs, 30. punkts.

37 ECT 1984. gada 21. februāra spriedums lietā *Öztürk pret Vāciju*, Nr. 8544/79, 53. punkts.

38 Turpat, 54. punkts.

39 ECT 2012. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Boulois pret Luksemburgu*, Nr. 37575/04, 90. punkts.

krimināllietu nesaistītas nodokļu tiesvedības⁴⁰, lēmumi par ārvalstu personu ierašanos, uzturēšanos un deportēšanu⁴¹ un tiesvedības par tiesībām kandidēt vēlēšanās⁴².

Tiesības uz tiesu pieejamību nav absolūtas. Tās var būt ierobežotas. Piemēram, nosakot pamatotu laika ierobežojumu, iespējams veicināt atbilstošu tiesas spriešanu. Arī prasība segt tiesas izmaksas var novērst nenozīmīgas prasības vai budžeta apsvērumu dēļ var būt pamatota⁴³. Taču ierobežojumi nedrīkst vājināt "tiesību pamatbūtību"⁴⁴. Piemēram, tiesvedības apturēšana uz ievērojamu laiku var pārkāpt tiesības uz tiesu pieejamību, jo tas kavē personas strīda "izšķiršanu"⁴⁵. Pieļaujamie ierobežojumi ir plašāk iztirzāti **6. nodaļā**.

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir noteikts: "Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību"⁴⁶. Hartas 47. pants attiecas uz visām tiesībām un brīvībām, kas izriet no ES tiesībām. Paskaidrojumos attiecībā uz hartu ir apstiprināts, ka tas atbilst ECTK 6. panta 1. punktā paredzētajām tiesībām, izņemot 6. pantā noteiktos ierobežojumus par civilām tiesībām un pienākumiem⁴⁷. Tādējādi 47. pants nodrošina vismaz ECTK 6. pantā paredzēto aizsardzību attiecībā uz visām tiesībām un brīvībām, kas izriet no ES tiesībām⁴⁸. Šī skaidri izteiktā saistība nozīmē, ka gadījumos, kas minēti saskaņā ar EP tiesībām, būtiskas būs ES tiesības, ja vien nav noteikts citādi. Taču, kā norādīts

40 ECT 2001. gada 12. jūlija spriedums lietā *Ferrazzini pret Itāliju*, Nr. 44759/98, 29. punkts.

41 ECT 2000. gada 5. oktobra spriedums lietā *Maaouia pret Franciju*, Nr. 39652/98, 40. punkts.

42 ECT 1997. gada 21. oktobra spriedums lietā *Pierre-Bloch pret Franciju*, Nr. 24194/94, 49.–52. punkts.

43 ECT 1985. gada 28. maija spriedums lietā *Ashingdane pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 8225/78, 57. punkts.

44 *Turpat*.

45 ECT 2002. gada 1. marta spriedums lietā *Kutic pret Horvātiju*, Nr. 48778/99, 25. punkts.

46 ES Pamattiesību hartas 47. pants ir būtisks arī tiesiskās aizsardzības gadījumā, ko nodrošina pati EST.

47 EST 2012. gada 6. septembra spriedums lietā C-619/10, *Trade Agency Ltd pret Seramico Investments Ltd*, 52. punkts.

48 EST 2012. gada 6. novembra spriedums lietā C-199/11, *Europese Gemeenschap pret Otis NV un citiem*, 47. punkts.

1. nodaļā, ES Pamattiesību harta valsts iekšienē ir piemērojama tikai tad, kad dalībvalsts īsteno ES tiesības (vai atkāpjas no tām)⁴⁹.

ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir nostiprināts ES tiesību princips, kas paredz, ka dalībvalstīm ir jānodrošina efektīva tiesiskā aizsardzība personas tiesībām, kas izriet no Savienības tiesībām (tostarp, hartā paredzētām tiesībām). Tas nozīmē, ka tiesības uz tiesu pieejamību ir piemērojamas visās situācijās, kurās ir iesaistītas ES tiesībās garantētās tiesības un brīvības. ES dalībvalstīm ir jāizveido tiesiskās aizsardzības līdzekļu sistēma un kārtība, kas nodrošina tiesību ievērošanu saskaņā ar ES tiesībām⁵⁰. Valsts tiesību akti nedrīkst mazināt šo tiesību efektīvu tiesisko aizsardzību⁵¹.

Piemērs. Lietā *Boxus un citi pret Région wallonne*⁵² Beļģijas tiesa uzdeva jautājumu par Direktīvu par ietekmes uz vidi novērtējumu pēc tam, kad ar Valonijas parlamenta likumdošanas aktu (rikojumu), pret ko saskaņā ar valsts tiesību sistēmu nav pieejama būtiska pārskatīšanas procedūra, tika atļauts īstenot projektu.

EST apstiprināja, ka ir nepieciešamas pilnvaras veikt likumdošanas akta pārskatīšanu, lai nodrošinātu personas procesuālo tiesību efektīvu tiesisko aizsardzību, pat ja tas nav paredzēts valsts tiesībās.

Tāpat kā EP tiesību gadījumā arī ES tiesībās paredzētās tiesības uz tiesu pieejamību nav absolūtas. Tās var ierobežot valstīs noteiktā kārtība, lai nodrošinātu efektīvu tiesas spriešanu. Pieļaujamie ierobežojumi ir plašāk iztirzāti 6. nodaļā.

Lai sekmētu tiesu pieejamību pārrobežu lietās, ir pieņemti vairāki ES sekundārie tiesību instrumenti, kam piemīt starptautisko privāttiesību raksturs, lai palīdzētu noskaidrot kompetentās dalībvalsts tiesas, kas izskatīs civiltiesisko

49 Attiecībā uz 6. pantā paredzētajiem ierobežojumiem skatīt, piem., ECT 2000. gada 5. oktobra spriedumu lietā *Maaouia pret Franciju*, Nr. 39652/98. Attiecībā uz 47. panta piemērošanas jomu skatīt EST 2012. gada 27. novembra spriedumu lietā C-370/12, *Thomas Pringle pret Government of Ireland, Ireland un the Attorney General*, 178.–182. punkts.

50 EST 2007. gada 13. marta spriedums lietā C-432/05, *Unibet (London) Ltd un Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern*, 37.–42. punkts.

51 EST 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 59. punkts.

52 EST Apvienotās lietas, no C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09, *Boxus un citi pret Région wallonne*, apvienotās lietas no C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09, 2011. gada 18. oktobris, 49.–57. punkts.

strīdu. Ar šiem tiesību instrumentiem reglamentē jautājumus par jurisdikciju, piemērojamām tiesībām, kā arī atzišanu un izpildi civiltiesību jomā. Šādi instrumenti ir, piemēram, noteikumi par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komerclietās, laulības lietās un lietās par vecāku atbildību, kā arī mantojuma lietās (sk. arī 6.3. sadaļu)⁵³.

2.1.2. Termina “tiesa” definīcija

Gan EP, gan ES tiesībās termina “tiesa” vietā mēdz izmantot arī terminu “tribunāls”. Terminam “tiesa” ir autonoma nozīme, un gan ECT, gan EST ir piemērojušas konsekvēntus principus, nosakot, vai iestāde ir uzskatāma par tiesu.

Saskaņā ar EP tiesībām tiesai ir raksturīga tās tiesiskā funkcija⁵⁴. Tai nav jābūt tiesai klasiskajā nozīmē⁵⁵. Tiesa var būt iestāde, kas izveidota, lai risinātu ierobežotu specifisku jautājumu loku (piemēram, kompensācijas), ar nosacījumu, ka tā nodrošina atbilstošas garantijas⁵⁶.

Piemērs. Lietā *Julius Kloiber Schlachthof GmbH un citi pret Austriju*⁵⁷ pieteikuma iesniedzēju uzņēmumi veica liellopu un cūku kaušanu, par ko tiem bija jāmaksā lauksaimnieciskās tirdzniecības nodevas valsts lauksaimnieciskās tirdzniecības padomei (AMA). AMA izdeva maksājuma rīkojumus un noteica papildmaksu, ja samaksa netika veikta. Pieteikuma iesniedzēji iesniedza apelācijas sūdzību un pieprasīja organizēt mutisku uzklaušīšanu.

53 Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 22. decembra Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komerclietās, OV 2001 L 12; Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 12. decembra Regula (ES) Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komerclietās (pārstrādāta), OV 2012 L 351 (Dānija izvēlējusies tajā nepiedalīties); Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzišanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi, OV 2012 L 201/107; Padomes 2003. gada 27. novembra Regula (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību, OV 2003 L 338/1, vai Padomes 2008. gada 18. decembra Regula (EK) Nr. 4/2009 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzišanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās, OV 2009 L 7/1.

54 ECT 1988. gada 29. maija spriedums lietā *Belilos pret Šveici*, Nr. 10328/83, 64. punkts.

55 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 76. punkts.

56 ECT 1986. gada 8. jūlija spriedums lietā *Lithgow un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 un 9405/81, 201. punkts.

57 ECT 2013. gada 4. aprīļa spriedums lietā *Julius Kloiber Schlachthof GmbH un citi pret Austriju*, Nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 un 21580/07.

Federālais ministrs, kurš rīkojās kā apelācijas instance, noraidīja apelācijas sūdzības un neorganizēja uzklaušīšanu. Pieteicēji sūdzējās, ka lieta netika izskatīta tiesā.

ECT uzsvēra, ka tiesas būtību raksturo tās tiesiskā funkcija, kas nozīmē, ka lietas tiek izskatītas kompetences ietvaros, piemērojot tiesību aktus un veicot tiesvedību paredzētajā kārtībā. Papildu prasības ir neatkarība, objektivitāte, amata pilnvaru termiņš un procesuālo garantiju pieejamība, no kurām dažas ir paredzētas 6. pantā. Tiesa nosprieda, ka ne *AMA*, ne ministrs nav uzskatāmi par tiesu un ka ir ticis pārkāpts 6. panta 1. punkts.

Atbilstošas garantijas ir šādas:

- pilnvaras izdot saistošus lēmumus⁵⁸;
- spēja izšķirt lietas atbilstoši kompetencei, pamatojoties uz tiesiskumu, istenojot tiesvedību paredzētajā kārtībā⁵⁹;
- pilnīga jurisdikcija lietas izskatīšanai⁶⁰;
- neatkarība un objektivitāte (sk. 2.2. sadaļu).

Tiesām ir arī jābūt "izveidotām ar likumu". Tas nozīmē, ka valstīm ir pienākums pieņemt īpašus tiesību aktus, ar ko tiek izveidota un secīgi pārvaldīta valstu tiesu darbība. Tām ir jābūt pastāvīgām, tādējādi ir izslēgtas organizācijas, kas tiesisko funkciju veic uz tāda līguma pamata, kurš noslēgts starp lietas dalībniekiem. Taču tā var būt iestāde, kas izveidota, lai risinātu ierobežotu specifisku jautājumu loku, ar nosacījumu, ka tā nodrošina atbilstošas garantijas⁶¹. Ja administratīvā iestāde nespēj nodrošināt 6. panta 1. punktā paredzētās garantijas, tad ir jābūt tiesībām iesniegt pārsūdzību tiesu iestādē, kas to spēj⁶².

58 ECT 1985. gada 23. oktobra spriedums lietā *Bentham pret Nīderlandi*, Nr. 8848/80, 40. un 43. punkts.

59 ECT 1984. gada 22. novembra spriedums lietā *Sramek pret Austriju*, Nr. 8790/79, 36. punkts.

60 ECT 2013. gada 12. novembra spriedums lietā *Galina Kostova pret Bulgāriju*, Nr. 36181/05, 59. punkts.

61 ECT 1986. gada 8. jūlija spriedums lietā *Lithgow un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 un 9405/81, 201. punkts.

62 ECT 1983. gada 10. februāra spriedums lietā *Albert and Le Compte pret Beļģiju*, Nr. 7299/75 un 7496/76.

Iestādi var uzskatīt par tiesu arī tad, ja tā veic citas funkcijas papildus tiesu funkcijām (piem., administratīvās, disciplinārās vai konsultatīvās funkcijas), taču tā nevar uzņemties gan tiesu, gan izpildvaras funkcijas⁶³. Līdzīgi tiesās var būt tiesneši, kuri nav juristi, vai biedri, kuriem nepiemīt tiesu funkcijas, ja vien tie atbilst neatkarības un objektivitātes prasībām⁶⁴.

Visbeidzot tas, vai iestāde ir uzskatāma par tiesu, ir atkarīgs no lietas faktiem. Lēmums tiek pieņemts saskaņā ar iepriekš norādītajiem principiem. Piemēram, iestāde, kas var izdot vienīgi konsultatīvus slēdzienus⁶⁵, neietilpst termina "tiesa" definīcijas tvērumā, savukārt tajā ietilpst šķīrējtiesas iestāde, kam piemīt atbilstošas garantijas specifiskas lietas izšķiršanai⁶⁶. Plašāku informāciju sk. **2.4. sadaļā** par citiem tiesiskuma realizēšanas veidiem.

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir nostiprinātas tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu tiesā. EST ir aplūkojusi termina "tiesa" nozīmi, lemjot par to, vai konkrētā iestāde drīkst lūgt EST sniegt prejudiciālu nolēmumu, kas ir atļauts valsts tiesām un tribunāliem (sk. **1. nodaļu** par tiesu iestāžu pieejamību)⁶⁷. Lai šajā nolūkā iestāde tiktu uzskatīta par tiesu, iestādei, kas lūdz EST sniegt prejudiciālu nolēmumu, ir

- jābūt izveidotai ar likumu;
- jābūt pastāvīgai;
- jābūt neatkarīgai un objektīvai (sk. turpmāk);
- jāietver sacīkstes principa procedūra;

63 ECT 1985. gada 23. oktobra spriedums lietā *Bentham pret Nīderlandi*, Nr. 8848/80, 43. punkts.

64 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 81. punkts. Attiecībā uz tiesas piesēdētāju piedalīšanos skatīt arī ECT 2012. gada 3. jūlija spriedumu lietā *Ibrahim Gürkan pret Turciju*, Nr. 10987/10, 18. punkts.

65 ECT 1985. gada 23. oktobra spriedums lietā *Bentham pret Nīderlandi*, Nr. 8848/80.

66 ECT 1986. gada 8. jūlija spriedums lietā *Lithgow un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 un 9405/81.

67 LESD, 267. punkts. Sk. arī EST, *Informatīvs materiāls par valsts tiesu ierosināto prejudiciālo tiesvedību*, 2009. gada 5. decembris, OV C 2009 C 297/01, 9. punkts (apliecinot, ka "to, vai subjektam piemīt "tiesas" kvalifikācija, Tiesa nosaka interpretācijas ceļā, un tas ir autonomas Savienības tiesību jēdziens").

- jābūt tiesībām pieņemt saistošus lēmumus;
- jāpiemēro tiesību normas⁶⁸.

Tiesvedības procedūras noslēgumā jābūt paredzētai tiesas nolēmuma pieņemšanai⁶⁹.

Piemērs. Lietā *Epitropos tou Elegktikou Sinedriou sto Ipourgio Politismou kai Tourismou pret Ipourgio Politismou kai Tourismou - Ipiresia Dimosionomikou Elenchou*⁷⁰ pieteikuma iesniedzējs (*Elegktiko Sinedriou*, Grieķijas Revīzijas palāta) uzdeva jautājumus par to, vai ES tiesībām atbilst valsts normas, kas paredz tiesības sabiedriskā sektora darbiniekam doties atvaļinājumā arodbiedrības darbību veikšanai. EST bija jānoskaidro, vai *Elegktiko Sinedriou* ir tiesa LESD 267. panta izpratnē.

EST nosprieda, ka tā nav uzskatāma par tiesu, jo: i) tai bija saikne ar ministriem, kas nozīmē, ka tā nerīkojās kā trešā persona attiecībā uz konkrētajām interesēm; ii) tās jurisdikcija aprobežojas ar *a priori* valsts tēriņu revīziju un neparedz lēmumu pieņemšanu; iii) tās lēmums neieguva *res judicata* (galīgā spriedumā) spēku un tās procesa mērķis nebija pieņemt lēmumus, kam ir tiesas nolēmuma raksturs, un iv) strīdīgo izdevumu saņēmējs nebija lietas dalībnieks procedūrā *Elegktiko Sinedriou*.

Tāpat kā EP tiesībās arī saskaņā ar ES tiesībām šķīrējtiesas parasti neuzskata par tiesām, jo to procesiem piemīt izvēles raksturs un tajās neiesaistās valsts iestādes (citus tiesiskuma realizēšanas veidus sk. 2.4. sadaļā)⁷¹.

68 EST 1997. gada 17. septembra spriedums lietā C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH pret Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 23. punkts.

69 EST 2012. gada 19. aprīļa spriedums lietā C-443/09, *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza pret Grillo Star Srl.*, 20., 21. punkts.

70 EST 2012. gada 19. decembra spriedums lietā C-363/11, *Epitropos tou Elegktikou Sinedriou sto Ipourgio Politismou kai Tourismou pret Ipourgio Politismou kai Tourismou - Ipiresia Dimosionomikou Elenchou*, 19.–31. punkts.

71 EST 2014. gada 3. februāra spriedums lietā C-125/04, *Guy Denuit un Betty Cordenier pret Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.*, 13. punkts. Lietu, kurā šķīrējtiesas iestāde tika atzīta par tiesu, skatīt EST 2014. gada 13. februāra spriedumu lietā C-555/13, *Merck Canada Inc. pret Accord Healthcare Ltd un citiem*, 18.–25. punkts.

Piemērs. Lietā *Valeri Hariev Belov pret CHEZ Elektro Bulgaria AD un citiem (ar Bulgārijas un Eiropas Komisijas iesaistīšanos)*⁷² Bulgārijas Komisija aizsardzībai pret diskrimināciju (KZD) lūdza sniegt prejudiciālu nolēmumu par vairākām ES tiesību normām, kas saistītas ar diskrimināciju un patērētāju aizsardzību.

EST apstiprināja, ka valsts iestādi var klasificēt kā tiesu LESD 267. panta izpratnē, ja tā veic tiesas funkcijas, bet ne tad, ja tā veic citas funkcijas, piemēram, administratīva rakstura funkcijas. Attiecīgi bija jānoskaidro, kādā kapacitātē iestāde rīkojās, kad tā lūdza EST sniegt prejudiciālu nolēmumu. Šajā gadījumā vairāki faktori lika tiesai noraidīt argumentu, ka notiekošās procedūras noslēgumā bija paredzēts pieņemt nolēmumu, kam ir tiesas nolēmuma raksturs. Šādi faktori ietvēra to, ka KZD var virzīt procesu pēc savas ierosmes un tai ir plašas izmeklēšanas pilnvaras. KZD ir pilnvaras procesā iesaistīt personas pēc savas ierosmes. KZD būtu atbildējusi tiesas procesā, ja tās nolēmums tiktu apstrīdēts, kā arī KZD var atcelt savus nolēmumus.

2.2. Tiesu neatkarība un objektivitāte

Galvenie jautājumi

- EP un ES tiesības paredz, ka tiesām ir jābūt neatkarīgām un objektivām.
- EST un ECT ir sīki izstrādājušas neatkarības noteikumus, lai nodrošinātu neitralitāti. Noteikumi reglamentē tiesas dalībnieku iecelšanu, to pilnvaru laiku un garantijas pret ārējiem spiedieniem.
- Tiesa ir uzskatāma par objektīvu, ja vien netiek pierādīts pretējais. Neobjektivitāte var būt subjektīva (attiecībā uz konkrētā tiesneša personisko neobjektivitāti) vai objektīva (attiecībā uz neobjektivitātes izpausmi). Subjektīvu neobjektivitāti pierādīt ir sarežģīti.

72 EST 2013. gada 31. janvāra spriedums lietā C-394/11, *Valeri Hariev Belov pret CHEZ Elektro Bulgaria AD un citiem (ar Bulgārijas un Eiropas Komisijas iesaistīšanos)*, 26. punkts.

Neatkarību un objektivitāti nereti aplūko kopā, un tās ir cieši saistītas, tāpēc var būt grūti nošķiramas⁷³. Taču neatkarība parasti attiecas uz tiesas struktūru, savukārt objektivitāte ir lēmuma pieņemēja individuāla iezīme⁷⁴.

Neatkarība

Saskaņā ar EP tiesībām judikatūra saistībā ar ECTK 6. pantu paredz sīkus noteikumus par tiesu iestāžu neatkarību, kas ir izstrādāti, lai tās pasargātu no ārējiem spiedieniem un garantētu to neitralitāti⁷⁵. Šie noteikumi paredz tiesas dalībnieku iecelšanu, to pilnvaru laiku un garantijas pret ārējiem spiedieniem⁷⁶.

Piemērs. Lietā *Maktouf and Damjanović pret Bosniju un Hercegovinu*⁷⁷ Bosnijas un Hercegovinas tiesa (Valsts tiesa) bija atzinusi abus pieteikuma iesniedzējus par vainīgiem kara noziegumos. Valsts tiesas sastāvā ietilpa starptautiski un valsts tiesneši, un tai bija pilnvaras lemt par lietām, kas saistītas ar kara noziegumiem. Pirmais pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka Valsts tiesa nebija neatkarīga, jo divus tās locekļus bija iecēlis Augstā pārstāvja birojs Bosnijā un Hercegovinā uz atjaunojamu divu gadu ilgu laikposmu.

ECT noraidīja šo argumentu. Tā nesaskatīja iemeslu apšaubīt to, ka Valsts tiesas starptautiskie tiesneši ir neatkarīgi no Bosnijas un Hercegovinas politiskajiem orgāniem, lietas dalībniekiem un Augstā pārstāvja iestādes. To iecelšanas pamatā bija vēlme stiprināt Valsts tiesas kara noziegumu palātu neatkarību un atjaunot sabiedrības uzticēšanos tiesiskajai sistēmai. Tas, ka attiecīgie tiesneši tika norīkoti no attiecīgo valstu profesionālu tiesnešu vidus, nodrošināja papildu garantiju pret ārējiem spiedieniem. ECTK 6. pants netika pārkāpts.

73 Skatīt, piemēram, ECT 1997. gada 25. februāra spriedumu lietā *Findlay pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 22107/93, 73. punkts.

74 ECT 2009. gada 22. decembra spriedums lietā *Parlov-Tkalčić pret Horvātiju*, Nr. 24810/06, 86., 87. punkts.

75 Plašāku informāciju par tiesībām uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu kompetentā, neatkarīgā un objektīvā tiesāsk. ANO Cilvēktiesību komiteja (CK) (2007), *Vispārējs Komentārs 32*, 2007. gada 23. augusts, 19.–23. punkts.

76 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 78. punkts.

77 ECT 2013. gada 18. jūlija spriedums lietā *Maktouf un Damjanović pret Bosniju un Hercegovinu*, Nr. 2312/08 un 34179/08, 48.–53. punkts.

Tiesnešus var iecelt izpildvara, taču tiesību aktiem ir jānodrošina, ka tiesneši nesaņem norādes par to, kā pildīt darba pienākumus⁷⁸. Nedrīkst iejaukties galīgos, saistošos un izpildāmos tiesas spriedumos⁷⁹.

Neatkarību sekmē arī tiesnešu pilnvaru termiņu ilgums. Tiesu locekļiem nav jābūt ieceltiem uz mūžu. Un vissvarīgākais – pilnvaru termiņiem ir jābūt stabiliem un neatkarīgiem no ārējas iejaukšanās. Tiesas locekļiem ir jābūt vismaz aizsargātiem pret atcelšanu pilnvaru termiņa laikā⁸⁰. Piemērotu garantiju pret atcelšanu neesība mazina tiesas neatkarību⁸¹.

Būtiska ir arī neatkarības izpausme, taču tā nav izšķiroša, nosakot neatkarības trūkumu⁸². Pieņemot lēmumu par to, vai ir pamatots iemesls apšaubīt konkrētas tiesas neatkarību vai objektivitāti, tiesvedībā iesaistīto pušu viedoklis ir svarīgs, taču ne izšķirošs. Šaubām ir jābūt objektīvi pamatotām⁸³. Piemēram, lietā, kurā tika izskatīta sūdzība par nomas pārskatīšanu un kurā divus tiesas piesēdētājus iecēla biedrības, kas bija ieinteresētas nomas turpināšanā, pieteikuma iesniedzēja bažas par neobjektivitāti bija pamatotas⁸⁴.

Saskaņā ar ES tiesībām neatkarības prasība uzliek tiesai pienākumu rīkoties kā trešās personas lēmumu pieņēmējai, kas ir neatkarīga no administratīvām iestādēm un lietā iesaistītajām pusēm⁸⁵.

78 ECT 1994. gada 24. novembra spriedums lietā *Beaumontin pret Franciju*, Nr. 15287/89, 38. punkts.

79 ECT 2015. gada 9. jūnija spriedums lietā *DRAFT - OVA a.s. pret Slovēkiju*, Nr. 72493/10, 80.–86. punkts.

80 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 80. punkts.

81 ECT 2010. gada 30. novembra spriedums lietā *Henryk Urban un Ryszard Urban pret Poliju*, Nr. 23614/08, 49.–53. punkts. Skatīt arī Eiropas Padomes Eiropas tiesnešu konsultatīvās padomes atzinumu (CCJE) (2001), Viedoklis Nr.1 par standartiem attiecībā uz tiesu sistēmas neatkarību un tiesnešu neatceļamību. 2001. gada 23. novembris.

82 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 81. punkts.

83 ECT 2011. gada 21. jūnija spriedums lietā *Fruni pret Slovēkiju*, Nr. 8014/07, 141. punkts.

84 ECT 1989. gada 22. jūnija spriedums lietā *Langborger pret Zviedriju*, Nr. 11179/84, 35. punkts.

85 EST 1993. gada 30. marta spriedums lietā C-24/92, *Pierre Corbiau pret Administration des contributions*, 15. punkts.

Piemērs. Lietā *Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*⁸⁶ *Graham J. Wilson* ierosināja lietu valsts tiesās, apgalvojot, ka, ieviešot valodas prasību, Luksemburga ir radījusi netaisnus šķēršļus Direktīvas 98/5/EK pasākumiem, lai atvieglotu advokāta profesijas pastāvīgu praktizēšanu dalībvalstī, kas nav tā dalībvalsts, kurā iegūta kvalifikācija īstenošanai⁸⁷. Tas paredzēja prasību advokātiem ierasties uz mutvārdu noklausīšanos Advokātu kolēģijas padomē. *Graham J. Wilson* atteicās ierasties, un tā rezultātā Advokātu kolēģijas padome atteicās viņu reģistrēt. Viņš lēmumu apstrīdēja Disciplinārlietu un administratīvajā padomē, kuras sastāvā bija tikai luksemburgiešu tautības advokāti. Administratīvā tiesa lūdza EST sniegt prejudiciālu nolēmumu par to, vai tāda apelācijas iestāde kā Disciplinārlietu un administratīvā padome direktīvas 9. panta izpratnē ir uzskatāma par tiesiskās aizsardzības līdzekli saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

EST norādīja, ka neatkarības jēdziens, kas raksturīgs uzdevumam spriest tiesu, nozīmē to, ka attiecīgajai tiesai ir jābūt neitrālas trešās personas pozīcijā attiecībā pret iestādi, kura pieņēmusi apstrīdēto lēmumu. Neatkarībai piemīt vēl divi aspekti: i) tiesai jābūt aizsargātai pret ārēju iejaukšanos vai spiedienu, un ii) "iekšējā objektivitāte" nodrošina, ka uz tiesvedības dalībniekiem attiecas vienādi apstākļi⁸⁸.

Objektivitāte

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām objektivitāte ir cieši saistīta ar neatkarību. Tas nozīmē, ka lēmumu pieņēmējs, izšķirot strīdus, ir brīvs no aizspriedumiem.

86 EST 2006. gada 19. septembra spriedums lietā C-506/04, *Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 47.-53. punkts.

87 *Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 16. februāra Direktīva 98/5/EK* par pasākumiem, lai atvieglotu advokāta profesijas pastāvīgu praktizēšanu dalībvalstī, kas nav tā dalībvalsts, kurā iegūta kvalifikācija, OV 1998 L 77.

88 Saistībā ar ārējiem spiedieniem skatīt EST 1999. gada 4. februāra spriedumu lietā C-103/97, *Josef Köllensperger GmbH & Co. KG un Atzwanger AG pret Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz*, 21. punkts (nosacījumi attiecībā uz dalībnieku atcelšanu bija pārāk vispārīgi, lai nodrošinātu pret neatbilstošu spiedienu). Saistībā ar iekšējo objektivitāti skatīt EST 2000. gada 6. jūlija spriedumu C-407/98, *Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist*, 32. punkts (objektīvi aizsardzības rīki ir paredzēti valsts konstitūcijā).

Piemērs. Lietā *İbrahim Gürkan pret Turciju*⁸⁹ militārā krimināltiesā pietiekuma iesniedzējam piesprieda divarpus mēnešus ilgu cietumsodu par apzinātu augstākstāvošas personas nepaklausīšanu. Tiesas sastāvā ietilpa militārais virsnieks bez juridiskās izglītības un divi militārie tiesneši.

ECT norādīja, ka tiesas piesēdētāju piedalīšanās nav pretrunā 6. panta nosacījumiem un ka militārās amatpersonas juridiskās kvalifikācijas trūkums neliedza tam būt neatkarīgam vai objektīvam. Taču militārā amatpersona turpināja pildīt amata pienākumus armijā, un uz to attiecās militārā disciplīna. Viņu amatā iecēla viņa priekšnieki, un viņam nebija tādu pašu konstitucionālie aizsardzības līdzekļi kā abiem militārajiem tiesnešiem. Tāpēc militāro krimināltiesu nevar uzskatīt par neatkarīgu un objektīvu.

(Ne)objektivitāti raksturo divi elementi:

- subjektīvais elements, kas saistīts ar konkrētā tiesneša personiskajiem aizspriedumiem vai neobjektivitāti;
- objektīvais elements, kas saistīts ar tādiem jautājumiem kā neobjektivitātes izpausmes⁹⁰.

Tiesa ir uzskatāma par brīvu no personiskiem aizspriedumiem, ja vien netiek pierādīts pretējais⁹¹. Subjektīvas neobjektivitātes pierādīšanai ir jānoskaidro konkrētā tiesvedības tiesneša personiskie uzskati, un tas ir ļoti sarežģīti. Subjektīvas neobjektivitātes piemēri ietver naidīguma vai nelabvēlības izpausmes no tiesneša puses vai pierādījumus, ka tiesnesis personisku apsvērumu dēļ ir panācis, ka lietas izskatīšana tiek uzticēta viņam/viņai⁹². Vairumā gadījumu, kad tiek apgalvots, ka trūkst objektivitātes, uzmanība tiek pievērsta objektīvajai pārbaudei, kurā jāpārlicinās par to, vai tiesnesis ir nodrošinājis pietiekamas garantijas, lai šajā saistībā izslēgtu jebkādas pamatotas šaubas⁹³. Objektīvās objektivitātes trūkuma piemēri ietver ciešu radniecisku saišu esību

89 ECT 2012. gada 3. jūlija spriedums lietā *İbrahim Gürkan pret Turciju*, Nr. 10987/10, 19. punkts.

90 Skatīt arī Eiropas Padomes CCJE atzinumu (2002), *Viedoklis Nr.3. par tiesnešu ētiku un atbildību*, 2002. gada 19. novembris.

91 ECT 2005. gada 15. decembra spriedums lietā *Kyprianou pret Kipru*, Nr. 73797/01, 119. punkts.

92 ECT 2015. gada 23. aprīļa spriedums lietā *Morice pret Franciju*, Nr. 29369/10, 74. punkts.

93 Turpat, 119. punkts. Skatīt arī ECT 1998. gada 20. maija spriedumu lietā *Gautrin un citi pret Franciju*, Nr. 21257/93, 58. punkts.

starp pretējās puses advokātu un tiesnesi⁹⁴ vai profesionālas attiecības starp tiesnesi un citu tiesas procesa dalībnieku⁹⁵. Būt objektīvi objektīvam nozīmē arī pietiekamu garantiju sniegšana, lai izslēgtu jebkādas pamatotas šaubas šajā saistībā⁹⁶. Tas vien, ka tiesa veic divu veida funkcijas attiecībā uz vienu un to pašu lēmumu (konsultatīvās un tiesiskās), var izraisīt šaubas par strukturālo objektivitāti⁹⁷. Turklāt tiek uzskatīts, ka valsts amatpersonas klātbūtne tiesas apspriežu laikā pārkāpj 6. pantu⁹⁸. Tiesu piemērotajai kārtībai, izskatot ierosinātas lietas par neobjektivitāti, ir jābūt objektīvai (piemēram, neobjektivitātē apsūdzētiem tiesnešiem nevar lūgt izskatīt pieteikuma pamatotību)⁹⁹.

ES tiesībās konsekventi ievēro ECT judikatūrā iedibinātos principus attiecībā uz diviem obligātajiem objektivitātes aspektiem: subjektīvo un objektīvo objektivitāti. Neatkarību uzskata par objektivitātes priekšnosacījumu, un ir nepieciešami atbilstoši noteikumi attiecībā uz iestādes sastāvu un tās dalībnieku stāvokli¹⁰⁰.

Piemērs. Lietā *Chronopost SA un La Poste pret Union française de l'express*¹⁰¹ tika izskatīts apgalvojums, ka infrastruktūras palīdzība ir uzskatāma par valsts atbalstu. Lieta divas reizes tikusi izskatīta pirmās instances tiesā (PIT) ar atšķirīgu tiesas sastāvu, bet ar vienu un to pašu tiesnesi referentu. Otrajā sēdē PIT apstiprināja pirmo nolēmumu, proti, ka lietā ir bijis valsts atbalsts. Pārsūdzības pieteikuma iesniedzēji apgalvoja, ka otrā PIT nebija objektīva, jo tajā ietilpa tas pats tiesnesis referents, līdz ar to lēmumam piemita neobjektivitāte.

94 ECT 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā *Micallef pret Maltu*, Nr. 17056/06, 102. punkts.

95 ECT 2003. gada 17. jūnija spriedums lietā *Pescador Valero pret Spāniju*, Nr. 62435/00, 27., 28. punkts.

96 ECT 1993. gada 24. februāra spriedums lietā *Fey pret Austriju*, Nr. 14396/88, 28. punkts.

97 ECT 1995. gada 28. septembra spriedums lietā *Procola pret Luksemburgu*, Nr. 14570/89, 45. punkts. Salīdzinājumam ECT 2003. gada 6. maija spriedums lietā *Kleyn un citi pret Nīderlandi*, Nr. 39343/98, 39651/98, 43147/98 un 46664/99, 27. punkts.

98 ECT 2006. gada 12. aprīļa spriedums lietā *Martinie pret Franciju*, Nr. 58675/00, 53.–55. punkts.

99 ECT 2015. gada 9. jūlija spriedums lietā *A.K. pret Lihtenšteinu*, Nr. 38191/12.

100 EST 2006. gada 19. septembra spriedums lietā C-506/04, *Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 53. punkts.

101 EST 2008. gada 1. jūlija spriedums apvienotajās lietās C-341/06 P un C-342/06 P, *Chronopost SA un La Poste pret Union française de l'express (UFEX) un citiem*, 54. punkts.

EST noteica šādu objektivitātes pārbaudi: i) tiesas sastāva dalībniekiem ir jābūt subjektīvi objektīviem, proti, tie nedrīkst izrādīt neobjektivitāti vai personiskus aizspriedumus (tiek prezumēta personiskā objektivitāte, ja nav pierādījumu par pretējo), un ii) tiesai ir jābūt objektīvi objektīvai, nodrošinot pietiekamas garantijas, lai izslēgtu jebkādas pamatotas šaubas šajā saistībā. EST noraidīja apgalvojumus par neobjektivitāti. Fakti neliecina, ka tiesas palātas sastāvs būtu prettiesisks.

2.3. Kas ir taisnīga un atklāta lietas izskatīšana?

Galvenie jautājumi

- Tiesu iestāžu pieejamība nozīmē, ka lietas izskatīšanai jābūt procesuāli taisnīgai un atklātai.
- Tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu ir nostiprinātas ECTK 6. panta 1. punktā un ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Īpašas papildu garantijas attiecībā uz tiesībām uz taisnīgu tiesu kriminālprocesā ir nostiprinātas ECTK 6. panta 2. un 3. punktā un hartas 48. pantā.
- Tiesības uz taisnīgu tiesu būtībā ietver tiesības uz pušu tiesību vienlīdzību, tiesības uz tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips, un tiesības uz pamatotu lēmumu, kā arī tiesības nodrošināt galīgā sprieduma izpildi.
- Atklāta lietas izskatīšana nodrošina tiesu varas uzraudzību. Tiesības uz atklātu izskatīšanu arī paredz, ka personai ir tiesības ierasties tiesā un uzklaust pierādījumus.

Saskaņā ar EP tiesībām tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu atbilstoši ECTK 6. pantam ir attiecināmas uz kriminālpasūdzībām un strīdiem, kas saistīti ar civilām tiesībām un pienākumiem (sk. [2.1. sadaļu](#)). **Saskaņā ar ES tiesībām** atbilstoši ES Pamattiesību hartas 47. pantam tiesības ir spēkā jebkādā tiesvedībā, kas saistīta ar tiesībām un brīvībām, kuras izriet no ES tiesībām.

Judikatūra par tiesībām uz taisnīgu tiesu ir plaša. Šajā sadaļā ir iztirzātas vairākas tiesību, tostarp, pušu procesuālo tiesību vienlīdzības, tiesību uz tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips, un tiesību saņemt argumentētu nolēmumu, pamatiezīmes. Kā minēts [1. nodaļā](#), ECT judikatūra ir svarīga hartas tiesību interpretācijā gadījumos, kad šīs tiesības savstarpēji atbilst. Šajā jautājumā ES Pamattiesību hartas 47. pants atbilst ECTK 6. pantam.

2.3.1. Lietas taisnīga izskatīšana

Saskaņā ar EP tiesībām tas, vai izskatīšana tiek uzskatīta par taisnīgu, ir atkarīgs no lietas faktiem, tostarp, no personu iespējām piekļūt tiesu iestādēm. Ir jāņem vērā tiesvedība kopumā (t. i., sākot no tiesvedības ierosināšanas, ietverot policijas veikto nopratināšanu krimināllietās, līdz pārsūdzības galīgajam nolēmumam)¹⁰². ECTK 6. pants ir piemērojams arī spriedumu izpildei, jo būtībā, ja persona tiesvedības noslēgumā nevar paļauties uz to, ka spriedums tiks izpildīts, tiesības uz taisnīgu tiesu ir mazvērtīgas¹⁰³.

Daudzsološa prakse

Taisnīgas izskatīšanas nodrošināšana, izmantojot līdzizskatīšanu

Tarasconā (*Tarascon*), Francijā, tika izstrādāta specializēta prakse – “līdzizskatīšana” –, lai stiprinātu bērnu piedalīšanos. Tā ļauj sociālajiem darbiniekiem pavadīt bērnus uz tiesas sēdēm civillietās ar tiesnešu piedalīšanos. Sociālā darbinieka klātbūtne palīdz bērnam paust savu viedokli. Tā arī rada bērniem draudzīgāku gaisotni. Šī prakse arī nodrošina, ka bērna atbildes var interpretēt no diviem skatupunktiem (tiesneša un sociālā darbinieka), tādējādi padarot izskatīšanu taisnīgāku. Projekts tika īpaši pieminēts saistībā ar 2012. gada balvu “Temīdas kristāla svarī”.

Avots: Eiropas Padomes un Eiropas Komisijas kopīgi organizētā 2012. gada balva “Temīdas kristāla svarī”.

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām viena no galvenajām tiesību uz taisnīgu tiesu prasībām ir “pušu tiesību vienlīdzība”. Pušu tiesību vienlīdzība nozīmē garantiju, ka katrai pusei ir saprātīgas iespējas iepazīstināt ar lietu apstākļos, kas nav nelabvēlīgi nevienai pusei. Jebkādas sūdzības par pušu tiesību vienlīdzības neesību “tiek izskatītas, ievērojot 6. panta 1. punktu kopumā, jo pušu tiesību vienlīdzības princips ir tikai viena plašākas taisnīgas tiesas koncepcijas

102 ECT 1992. gada 16. decembra spriedums lietā *Edwards pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 13071/87, 34. punkts.

103 ECT 1997. gada 19. marta spriedums lietā *Hornsby pret Grieķiju*, Nr. 18357/91, 40. punkts. Skatīt arī ANO CKT 2005. gada 29. marta lietu Nr. 823/1998, *Czernin pret Čehijas Republiku*, (tajā tika nospriests, ka bezdarbība un pārmērīga kavēšanās, izpildot lēmumus, pārkāpj ICCPR 14. pantu).

iezīme, kas ietver arī pamattiesības uz to, lai tiesvedībā tiktu īstenots sacīkstes princips”¹⁰⁴. Arī EST principu ir definējusi līdzīgi¹⁰⁵.

Krimināllietās pušu tiesību vienlīdzības princips tiek garantēts, īstenojot specifiskas aizstāvības tiesības, kā paredzēts 6. panta 3. punkta d) apakšpunktā, proti, tiesības “nopratināt vai panākt nopratināt apsūdzības lieciniekus un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu ar tādiem pašiem nosacījumiem kā apsūdzības lieciniekus”. ECTK 6. panta 2. un 3. punkts un ES Pamattiesību hartas 48. punkts paredz papildu specifiskas taisnīgas tiesas garantijas krimināllietās. Tās ietver arī tiesības tikt nekavējoties informētam par izvirzītās apsūdzības būtību un iemeslu, kā arī tiesības uz laiku un līdzekļiem, kas nepieciešami, lai sagatavotu savu aizstāvību.

Saskaņā ar ES tiesībām sekundārie tiesību akti precīzi paredz tiesību uz taisnīgu tiesu piemērošanas jomu. Piemēram, Direktīva 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā paredz, ka dalībvalstīm ir jāinformē aizdomās turētās un apsūdzētās personas par to tiesībām, tostarp, par tiesībām uz advokāta palīdzību un tiesībām klusēt¹⁰⁶. Saskaņā ar direktīvu aizdomās turētajiem un apsūdzētajām personām, kas tiek apcietinātas, ir arī jāsaņem “paziņojums par tiesībām”, kas ietver informāciju par papildu tiesībām, tostarp, to tiesībām piekļūt dokumentiem, kas saistās ar konkrēto lietu un kas ir kompetento iestāžu rīcībā, piemēram, pierādījumiem, un tiesībām uz neatliekamo medicīnisko palīdzību. Direktīva veido daļu no ES “ceļveža” aizdomās turēto un apsūdzēto personu procesuālo tiesību stiprināšanai kriminālprocesos¹⁰⁷. Šis ceļvedis tika pieņemts, lai stiprinātu personu tiesības kriminālprocesos ES teritorijā, kā arī nodrošinātu valstu savstarpējo uzticēšanos attiecībā uz krimināltiesību sistēmām un sekmētu sadarbību starp ES dalībvalstīm. Ceļvedis ietver arī Direktīvu par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu¹⁰⁸, Direktīvu par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera

104 ECT 1993. gada 23. jūnija spriedums lietā *Ruiz-Mateos pret Spāniju*, Nr. 12952/87, 63. punkts; skatīt arī 63.–68. punktu.

105 EST 2012. gada 6. novembra spriedums lietā C-199/11, *Europese Gemeenschap pret Otis NV un citiem*, 71. punkts.

106 Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 22. maija Direktīva 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā, OV 2012 L 142.

107 Padomes 2009. gada 30. novembra Rezolūcija par ceļvedi aizdomās turētu vai apsūdzētu personu procesuālo tiesību stiprināšanai kriminālprocesā, OV 2009 C 295.

108 Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 20. oktobra Direktīva 2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu, OV 2010 L 280.

procesā¹⁰⁹, Komisijas leteikumu par aizdomās turētu un apsūdzētu personu tiesībām uz juridisko palīdzību¹¹⁰ un Komisijas leteikumu par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kuras ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā¹¹¹. Ir izstrādāts arī priekšlikums direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā¹¹², un priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par pagaidu juridisko palīdzību un juridisko palīdzību Eiropas apcietināšanas ordera procesā¹¹³.

Gan saskaņā ar EP, gan ar ES tiesībām vēl viens būtisks tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem ir tiesības uz tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips¹¹⁴. Šo tiesību prasības būtībā ir vienādas gan ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās, gan krimināllietās¹¹⁵. Praksē tiesības uz tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips, ietver:

- tiesības uz informētību par visiem pierādījumiem, kas iesniegti, lai ietekmētu tiesas lēmumu, un tiesības komentēt tos¹¹⁶;

109 Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 22. oktobra Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm, OV 2013 L 294/1. Apvienotā Karaliste un Īrija nav izvēlējušās piedalīties šās direktīvas piemērošanā, un tā nav piemērojama Dānijā.

110 Eiropas Komisijas (2013), 2013. gada 27. novembra leteikums par aizdomās turētu un apsūdzētu personu tiesībām uz juridisko palīdzību kriminālprocesā, OV 2013 C 378.

111 Eiropas Komisija (2013), 2013. gada 27. novembra leteikums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, OV 2013 378.

112 Eiropas Komisijas (2013), Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, COM(2013)822.

113 Eiropas Komisija (2013), Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par pagaidu juridisko palīdzību aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām, kurām ir atņemta brīvība, un juridisko palīdzību Eiropas apcietināšanas ordera procesā, COM(2013)824.

114 ECT 1993. gada 23. jūnija spriedums lietā *Ruiz-Mateos pret Spāniju*, Nr. 12952/87, 63. punkts; EST 2013. gada 4. jūnija spriedums lietā C-300/11, *ZZ pret Iekšlietu ministrijas valsts sekretāru*, 55. punkts. Saistībā ar kriminālprocesu skatīt ECT 1991. gada 28. augusta spriedumu lietā *Brandstetter pret Austriju*, Nr. 11170/84, 12876/87 un 13468/87, 66., 67. punkts.

115 ECT 1997. gada 24. novembra spriedums lietā *Werner pret Austriju*, Nr. 21835/93, 66. punkts.

116 ECT 1996. gada 20. februāra spriedums lietā *Vermeulen pret Beļģiju*, Nr. 19075/91, 33. punkts.

- tiesības uz pietiekamu laiku, lai iepazītos ar pierādījumiem tiesā¹¹⁷;
- tiesības iesniegt pierādījumus¹¹⁸.

Tiesām ir jāapsver, vai piemērotā kārtība kopumā atbilst prasībām par tiesībām uz tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips¹¹⁹.

Piemērs. Lietā *Užkauskaspret Lietuvu*¹²⁰ Lietuvas iestādes atcēla pieteikuma iesniedzēja ieroču nēsāšanas atļauju, jo policijas rīcībā esošajā informācijā bija apgalvots, ka viņš radot risku sabiedrībai. Viņam pret samaksu bija jānodod ieroči policijai. Persona apstrīdēja tās vārda ievadišanu darba dokumentācijā, taču šī prasība tika noraidīta, pamatojoties uz policijas iesniegtiem slepeniem materiāliem. Informācija netika izpausta pieteikuma iesniedzējam.

Dokumentācijā ietvertajiem datiem bija izšķiroša nozīme, izskatot pieteikuma iesniedzēja lietu, jo tiesnešiem tie bija jāņem vērā, lai noskaidrotu, vai viņš ir bijis iesaistīts noziedzīgā darbībā. Policijas dokumentācija bija vienīgais pierādījums apgalvojumiem par pieteikuma iesniedzēja radītajām briesmām sabiedrībai. Tā kā pieteikuma iesniedzējs netika informēts par pierādījumiem pret viņu un viņam nebija iespējas uz tiem reaģēt (pretstatā policijai), lēmuma pieņemšanas procedūra neatbilda prasībām par tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips vai pušu tiesību vienlīdzības princips, kā arī nebija paredzētas atbilstošas garantijas, lai aizsargātu pieteikuma iesniedzēja intereses. ECT nosprieda, ka tas pārkāpj ECTK 6. pantu.

Tiesības uz argumentētu lēmumu ir vēl viens būtisks tiesību uz taisnīgu tiesu aspekts¹²¹. Pamatots lēmums parāda, ka lieta ir pienācīgi izskatīta, kā arī ļauj

117 ECT 2000. gada 3. marta spriedums lietā *Krčmář un citi pret Čehijas Republiku*, Nr. 35376/97 42. punkts.

118 ECT 2005. gada 13. oktobra spriedums lietā *Clinique des Acacias un citi pret Franciju*, Nr. 65399/01, 65406/01, 65405/01 un 65407/01, 37. punkts.

119 ECT 2000. gada 16. februāra spriedums lietā *Rowe un Davis pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 28901/95, 62. punkts.

120 ECT 2010. gada 6. jūlija spriedums lietā *Užkauskas pret Lietuvu*, Nr. 16965/04, 45.–51. punkts.

121 Skatīt Eiropas Padomes Tiesnešu konsultatīvās padomes (CCJE) atzinumu (2008) *Viedoklis Nr.11 par tiesas nolēmumu kvalitāti*, 2008. gada 18. decembris.

pusēm iesniegt atbilstošu un efektīvu pārsūdzību¹²². Tiesām nav pienākuma sniegt sīki izstrādātas atbildes uz katru argumentu, un pienākums sniegt pamatojumu atšķiras atkarībā no lēmuma būtības un lietas apstākļiem¹²³. Kriminālprocesā zvērināto tiesai ir jāietver pietiekamas garantijas, kas ļautu atbildētājam izprast, kāpēc viņš atzīts par vainīgu. Tas var ietvert tiesneša norādes par juridiskiem jautājumiem vai pierādījumiem un precīzus, nepārprotamus jautājumus, ko tiesnesis uzdod zvērinātajiem¹²⁴.

Civilprocesos tiesām ir pienākums sniegt pietiekamu pamatojumu par pieņemtajiem lēmumiem, lai ļautu personām iesniegt efektīvus apelācijas sūdzības pieteikumus¹²⁵. Apelācijas instances tiesa var labot zemākas instances tiesas neatbilstošu argumentāciju. Būtībā apelācijas instances iestāde var vienkārši atbalstīt zemākas instances iestādes pieņemtā nolēmuma pamatojumu. Taču tas tika uzskatīts par nepietiekamu, ja faktiskajā pārsūdzībā galvenie iebildumi bijuši par zemākas instances tiesas pamatojuma neatbilstību¹²⁶. Apelācijas instances tiesas sniegtajam pamatojumam ir jārisina lemjamā jautājuma būtība tādā veidā, kas adekvāti atspoguļotu tā nozīmi¹²⁷.

Tiesības uz pārsūdzību

Saskaņā ar EP tiesībām, lai gan ECTK 7. protokols (saistošs tikai līgumslēdzējam valstīm) paredz īpašas tiesības uz pārsūdzību krimināllietās¹²⁸, ECTK negarantē tiesības uz pārsūdzību civiltiesvedībā. Taču ECT ir apstiprinājusi, ka, ja civiltiesvedībā vai kriminālprocesā ir paredzēts pārsūdzības process, tiks piemērots 6. pants¹²⁹. **Saskaņā ar ES tiesībām** ES Pamattiesību hartā nav noteiktas īpašas tiesības uz pārsūdzību, bet, interpretējot 47. pantu, ir jāņem vērā ECT judikatūra.

122 ECT 1992. gada 16. decembra spriedums lietā *Hadjianastassiou pret Grieķiju*, Nr. 12945/87, 33. punkts. Salīdzināt ar ECT 1999. gada 7. septembra nolēmumu lietā *Jodko pret Lietuvu*, Nr. 39350/98. Attiecībā uz ES tiesībām skatīt EST 2012. gada 6. septembra spriedumu lietā C-619/10, *Trade Agency Ltd pret Seramico Investments Ltd*, 53. punkts.

123 ECT 1999. gada 21. janvāra spriedums lietā *García Ruiz pret Spāniju*, Nr. 30544/96, 26. punkts.

124 ECT 2010. gada 16. novembra spriedums lietā *Taxquet pret Beļģiju*, Nr. 926/05, 93.–100. punkts.

125 ECT 2003. gada 1. jūlija spriedums lietā *Suominen pret Somiju*, Nr. 37801/97, 36.–38. punkts.

126 ECT 2001. gada 27. septembra spriedums lietā *Hirvisaari pret Somiju*, Nr. 49684/99, 32. punkts.

127 ECT 2014. gada 2. oktobra spriedums lietā *Hansen pret Norvēģiju*, Nr. 15319/09, 71. un turpmākie punkti.

128 Eiropas Padome, **ECTK 7. protokols**, EPLS Nr. 117, 1984., 2. pants.

129 Skatīt, piemēram, ECT 1987. gada 2. marta spriedumu lietā *Monnell un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 9562/81 un 9818/82, 54. punkts.

2.3.2. Atklāta izskatīšana

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām tiesu iestāžu pieejamības koncepcija ietver arī tiesības uz atklātu izskatīšanu. Tas palīdzēs sekmēt uzticēšanos tiesām, padarot tiesas spriešanu redzamu un pārredzamu¹³⁰. Šajā jautājumā ES Pamattiesību hartas 47. pants atbilst ECTK 6. pantam.

Tiesības uz mutisku uzklauššanu ir netieši izteiktas tiesībās uz atklātu izskatīšanu¹³¹. Piemēram, kriminālprocesā apsūdzētai personai pamatā vajadzētu būt tiesībām apmeklēt sēdi pirmajā instancē¹³². Tiesības uz mutisku uzklauššanu ir svarīgas, jo persona nevar izmantot citas tiesības, kas paredzētas ECTK 6. panta 3. punktā, ja tā neatrodas tiesā. Taču atbildētāja personiska klātbūtne nav tik būtiska apelācijas izskatīšanā, cik tā ir tiesas sēdē. Veids, kādā 6. pants tiek piemērots tiesvedībā apelācijas instances tiesā, ir atkarīgs no konkrēto tiesvedību īpašajām iezīmēm, kā arī ir jāņem vērā tiesvedība kopumā valsts tiesiskajā kārtībā un apelācijas instances tiesas funkcijas tajā¹³³. Turklāt tiesības uz mutisku uzklauššanu nav absolūtas, un noteikti apstākļi var pamatot atteikšanos no tām atkarībā no tiesā lemjamo jautājumu būtības¹³⁴. Piemēram, var nebūt nepieciešama mutiska uzklauššana, ja nav ticamības jautājuma vai netiek apšaubīti fakti, kam būtu nepieciešama pierādījumu mutiska izklāstīšana vai pretējās puses liecinieku nopratināšana¹³⁵. Ja kriminālprocess tiek istenots aizmuguriski un atbildētājs nav informēts par tiesvedību, atbildētājam ir jābūt iespējai no tiesas saņemt jaunu lēmumu par apsūdzības būtību, tiklīdz viņam tas kļūst zināms. Civilprocesā var būt iespējams turpināt lietas izskatīšanu bez uzklauššanas gadījumos, kuros tiek risināti ierobežota rakstura juri-

130 ECT 1983. gada 8. decembra spriedums lietā *Pretto pret Itāliju*, Nr. 7984/77, 21. punkts.

131 ECT 1998. gada 19. februāra spriedums lietā *Allan Jacobsson pret Zviedriju*, Nr. 16970/90, 46. punkts. Skatīt arī EST 2013. gada 26. februāra spriedumu lietā C-399/11, *Stefano Melloni pret Ministerio Fiscal*, 49. punkts.

132 ECT 2000. gada 25. jūlija spriedums lietā *Tierce un citi s pret Sanmarino*, Nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 94. punkts; ECT 2006. gada 23. novembra spriedums lietā *Jussila pret Somiju* [VT], Nr. 73053/01, 40. punkts.

133 ECT 1993. gada 21. septembra spriedums lietā *Kremzow pret Austriju*, Nr. 12350/86, 58., 59. punkts; ECT 2006. gada 18. oktobra spriedums lietā *Hermi pret Itāliju* [VT], Nr. 18114/02, 60. punkts. Attiecībā uz lietām, kas tiek izskatītas aizmuguriski ES, sk. Eiropas Savienības Padome (2009), *Padomes 2009. gada 26. februāra Pamatlēmums 2009/299/TI*, ar ko groza Pamatlēmumus 2002/584/TI, 2005/214/TI, 2006/783/TI, 2008/909/TI un 2008/947/TI, tādējādi stiprinot personu procesuālās tiesības un veicinot savstarpējas atzišanas principa piemērošanu attiecībā uz aizmuguriskiem nolēmumiem, OV 2009 L 81/24.

134 ECT 1993. gada 21. septembra spriedums lietā *Kremzow pret Austriju*, Nr. 12350/86, 59. punkts.

135 ECT 2006. gada 23. novembra spriedums lietā *Jussila pret Somiju* [VT], Nr. 73053/01, 200641., 42. un 47., 48. punkts.

diski jautājumi¹³⁶ vai process ir tikai juridisks vai tikai tehnisks¹³⁷. Taču būtībā personām ir tiesības uz atklātu mutisku uzklaušīšanu pirmajā un vienīgajā tiesā, kas izskata viņu lietu¹³⁸.

ECTK 6. panta 1. punkts skaidri pieļauj aizliegt preses un publikas klātbūtni:

- morālu apsvērumu, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības interesēs demokrātiskā sabiedrībā;
- ja to prasa nepilngadīgo intereses vai procesa dalībnieku privātās dzīves aizsardzība vai
- ja atklātība apdraudētu tiesvedības intereses.

Ierobežojumu piemērošana ir pamatota arī tad, ja ir jāaizsargā profesionālā konfidencialitāte¹³⁹. Bērniem ir paredzēta skaidri izteikta aizsardzība, un var būt iespējams pilnīgi izslēgt kādu procesu kategoriju, lai nodrošinātu bērnu aizsardzību¹⁴⁰.

Piemērs. Lietā *Khrabrova pret Krieviju*¹⁴¹ pieteikuma iesniedzēja strādāja par skolotāju Maskavā, līdz viņa tika atlaista no darba 2002. gada februārī pēc strīda ar skolēnu stundu laikā. Viņa pret skolu ierosināja civiltiesvedību, pieprasot kompensāciju un atjaunošanu amatā, bet vēlāk iesniedza sūdzību ECT, apgalvojot, ka process noritējis netaisnīgi. Proti, viņa sūdzējās par to, ka valsts tiesa neorganizēja atklātu izskatīšanu, pamatojoties uz iesaistīto bērnu interešu aizsardzību.

136 ECT 2004. gada 1. jūnija spriedums lietā *Valová un citi pret Slovākiju*, Nr. 44925/98, 65.–68. punkts.

137 ECT 2009. gada 10. decembra spriedums lietā *Koottummel pret Austriju*, Nr. 49616/06, 19. punkts.

138 ECT 2015. gada 11. jūnija spriedums lietā *Becker pret Austriju*, Nr. 19844/08, 39. punkts.

139 ECT 1995. gada 26. septembra spriedums lietā *Diennet pret Franciju*, Nr. 18160/91, 34., 35. punkts.

140 ECT 2001. gada 24. aprīļa spriedums lietā *B. un P. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 36337/97 un 35974/97, 37., 38. punkts.

141 ECT 2012. gada 2. oktobra spriedums lietā *Khrabrova pret Krieviju*, Nr. 18498/04, 50.–53. punkts.

ECT konstatēja, ka valsts tiesa ir sniegusi neskaidru pamatojumu lēmumam lietu izskatīt slēgtā tiesas sēdē. Pamatojumā tika minēts, ka atklāta lietas izskatīšana negatīvi ietekmētu nenorādītas bērnu grupas izglītību. Tiesa norādīja, ka valsts tiesām ir jāsniedz pietiekams pamatojums, lai attaisnotu sabiedrības uzraudzības liegšanu tiesas spriešanas procesā, kas ir kritiski svarīga garantija pret patvaļu. Taču šajā gadījumā šī prasība nebija atbilstoši izpildīta. Vēlāk apelācijas instancē organizētā atklātā izskatīšana nenovērsa pārkāpumu, jo tai nebija nepieciešamās kompetences, proti, apelācijas instances tiesa lieciniekus neuzklausīja atkārtoti. Tiesa konstatēja, ka tādējādi ir pārkāptas ECTK 6. pantā paredzētās tiesības uz atklātu izskatīšanu.

No tiesībām uz atklātu izskatīšanu var atteikties. Atteikšanās jāveic labprātīgi, nepārprotami, un tā nevar būt pretrunā kādām svarīgākām sabiedrības interesēm. Piemēram, pat tad, ja apsūdzētā persona personiski nepiedalās lietas izskatīšanā, pārkāpuma nav, ja apsūdzētā persona ir tikusi informēta par tiesas sēdes datumu un norises vietu vai arī tās aizstāvību ir nodrošinājis advokāts, kuram viņa ir piešķīrusi atbilstošas pilnvaras¹⁴².

¹⁴² ECT 1990. gada 21. februāra spriedums lietā *Håkansson un Sturesson pret Zviedriju*, Nr. 11855/85, 66. punkts; EST 2013. gada 26. februāra spriedums lietā *Stefano Melloni pret Ministerio Fiscal*, Nr. C-399/11, 49. punkts.

2.4. Citas tiesiskuma nodrošināšanas iespējas

Galvenie jautājumi

- Tiesu iestāžu pieejamības mehānismi var ietvert iestādes, kas nav tiesu iestādes, piemēram, valsts cilvēktiesību iestādes, iestādes, kas veicina līdztiesību, datu aizsardzības iestādes vai tiesībsarga iestādes.
- Administratīvās iestādes, kas nav tiesu iestādes, var sekmēt tiesu iestāžu pieejamību, proti, nodrošināt iespēju ātrāk izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus vai pieļaut kolektīvu tiesisko aizsardzību. Taču tās nevar neievērot personas tiesības uz tiesu pieejamību, un tām pamatā ir jābūt pakļautām tiesiskai uzraudzībai.
- Strīdu alternatīvas izšķiršanas (SAI) procesi, piemēram, mediācija un šķirējtiesas, nodrošina alternatīvas tiesu iestāžu pieejamībai, izmantojot formālas tiesiskuma nodrošināšanas iespējas.
- Ja likums paredz, ka pusēm ir jāizmanto šķirējtiesa, tad šķirējtiesai ir jāatbilst ECTK 6. pantam un ES Pamattiesību hartas 47. pantam.
- ES mudina izmantot SAI ar tādiem tiesību aktiem kā ES Mediācijas direktīva, kā arī ar virkni patērētāju tiesību aizsardzības iniciatīvu.

2.4.1. Iestādes, kas nav tiesu iestādes

Daudzas tiesu sistēmas saskaras ar arvien pieaugošu noslodzi, un tiesu pieejamība var būt dārga. Tiesu pieejamība plašākā izpratnē ietver iestādes, kas nav tiesu iestādes, kā arī tiesas¹⁴³. Tā var ietvert iestādes, kas veicina līdztiesību, administratīvās iestādes un iestādes, kas nav tiesu iestādes, bet kas izskata diskriminācijas jautājumus, valstu cilvēktiesību iestādes (VCI), tiesībsarga iestādes, datu aizsardzības iestādes, darba inspekcijas un specializētas tiesas¹⁴⁴. ES dalībvalstis izveidoja dažas no šādām iestādēm saskaņā ar specifiskām ES tiesību aktu prasībām — piemēram, iestādes, kas veicina dzimumu līdztiesību un rasu vai etniskās piederības līdztiesību, tika izveidotas saskaņā ar Rasu

143 FRA (2012), Īstenojot tiesības dzīvē: Eiropas Savienības pamattiesības. Luksemburga, Publikāciju birojs.

144 Sk. ANO Ģenerālā asambleja (1993), Rezolūcija A/RES/48/134 par valstu cilvēktiesību veicināšanas un aizsardzības iestādēm, 1993. gada 20. decembris (*Parīzes principi*), Pielikums.

līdztiesības direktīvu¹⁴⁵, savukārt valsts datu aizsardzības iestādes – saskaņā ar Datu aizsardzības direktīvu¹⁴⁶.

Tiesai pielīdzināmas procedūras, kas ierosinātas iestādēs, kuras nav tiesu iestādes, – nereti mediācijas formā (sk. 2.4.2. sadaļu par strīdu alternatīvu izšķiršanu) – var pieteicējiem nodrošināt ātrākas, neformālākas un lētākas alternatīvas. Taču vairumam iestāžu, kas nav tiesu iestādes, nav pilnvaru izdot saistošus lēmumus (daži izņēmumi ir, piemēram, datu aizsardzības iestādes un atsevišķas iestādes, kas veicina līdztiesību), un to kompensācijas pilnvaras liekotos ir ierobežotas.

ECT ir norādījusi, ka iestāde, kas nav tiesu iestāde, saskaņā ar valsts tiesību aktiem var tikt uzskatīta par tiesu, ja tā diezgan nepārprotami veic tiesas funkcijas un nodrošina procesuālās garantijas, kas paredzētas ECTK 6. pantā, piemēram, objektivitāti un neatkarību (sk. 2.1.2. sadaļu)¹⁴⁷. Ja tā nav, tad iestāde, kas nav tiesu iestāde, pakļaujama tādas tiesu iestādes uzraudzībai, kurai piemīt pilnīga jurisdikcija un kura atbilst visām 6. panta prasībām¹⁴⁸.

Arī administratīvās iestādes, kas nav tiesu iestādes, var veicināt tiesu iestāžu pieejamību, paredzot kolektīvu tiesisko aizsardzību vai sūdzību izskatīšanu. Tas ļauj pieteicējiem apvienot spēkus, tādējādi vairākas atsevišķas prasības, kas attiecas uz vienu un to pašu lietu, var apvienot vienā tiesvedībā¹⁴⁹. Tas var ļaut tādām organizācijām kā NVO iesniegt sūdzības fizisku personu vārdā.

145 Padomes 2000. gada 29. jūnija Direktīva 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, OV 2000 L 180 (Rasu vienlīdzības direktīva).

146 Eiropas Parlamenta un Padomes 1995. gada 24. oktobra Direktīva 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti, OV 1995 L 281 (Datu aizsardzības direktīva).

147 ECT 2013. gada 9. janvāra spriedums lietā *Oleksandr Volkov pret Ukrainu*, Nr. 21722/11, 88.–91. punkts.

148 ECT, 1993. gada 21. septembra spriedums lietā *Zumtobel pret Austriju*, Nr. 12235/86, 29.–32. punkts. 2013. gada 11. jūnija leteikums par kopējiem principiem attiecībā uz dalībvalstu aizlieguma un atļūdzināšanas kolektīvās tiesiskās aizsardzības mehānismiem saistībā ar Savienības tiesību aktos paredzēto ti

149 Eiropas Komisija (2013. g.), *esību pārkāpumiem*, OV 2013 L 201.Sk. arī Eiropas Parlamenta lektšpolitikas ģenerāldirektorāts (2011), Pārskats par pastāvošajām kolektīvajām izlūdzināšanas shēmām ES dalībvalstīs. Brisele, 2011. gada jūlijs.

Daudzsološa prakse

Tiesu iestāžu pieejamības uzlabošana diskriminācijas lietās

Itālijā iestāde, kas veicina līdztiesību un kas strādā ar rasu un etniskās piederības diskriminācijas lietām – Valsts birojs cīņai pret rasu diskrimināciju –, ir izveidojusi diskriminācijas izskaušanas birojus un kontaktpunktus atsevišķās vietās, sadarbojoties ar vietējām pašvaldībām un NVO. Turklāt valsts un reģionu mērogā ir nodrošināti konsultanti līdztiesības jautājumos, kas risina dzimuma dēļ radītu diskrimināciju. Tie ir pilnvaroti saņemt sūdzības, konsultēt un piedāvāt mediācijas pakalpojumus. Viņi sadarbojas ar darba inspektoriem, kuriem ir izmeklēšanas pilnvaras, lai noskaidrotu faktus diskriminācijas lietās. Viņiem ir arī tiesības celt kolektīvo prasību lietās, ja nav iespējams identificēt konkrētu cietušo.

Avots: FRA (2012), Tiesu pieejamība diskriminācijas lietās ES –pasākumi vienlīdzības paplašināšanai, 28. lpp.

2.4.2. Strīdu alternatīva izšķiršana

Strīdu alternatīva izšķiršana (SAI) attiecas uz tādiem strīdu izšķiršanas procesiem, piemēram, mediāciju un šķirējtiesas procesu, kas paredz ārpustiesas strīdu izšķiršanu¹⁵⁰. SAI procesi var uzlabot tiesiskuma efektivitāti, samazinot tiesu noslodzi un sniedzot personām iespēju rentabli risināt strīdus¹⁵¹. Papildus tam, ka ir mazākas izmaksas, tie var palīdzēt personām saīsināt procesu un samazināt ar to saistīto stresu. SAI vēsture un izmantojums Eiropas valstīs atšķiras. Dažas 2.4.1. sadaļā minētās iestādes, kas nav tiesu iestādes, bieži izmanto SAI procesus.

150 Sk., piemēram, Eiropas Komisija (2011), *Apspriešanās dokuments par alternatīvas strīdu izšķiršanas izmantošanu, lai risinātu strīdus, kas radušies saistībā ar komerciāliem darījumiem un praksi Eiropas Savienībā*, 6. punkts.

151 Eiropas Padome, *CEPEJ (2014), Ziņojums „Eiropas tiesu sistēmas – 2014. gada izdevums (dati uz 2012. gadu): tiesvedības efektivitāte un kvalitāte,”* 6. nodaļa; ECT 2015. gada 26. marta spriedums lietā lietā *Momčilović pret Horvātiju*, Nr. 11239/11, 33. punkts.

Daudzsološa prakse

Mediācijas izmantošana ģimenes lietās

Vairums valstu uzskata, ka strīdu izšķiršana ģimenes lietās, izmantojot mediāciju, ir piemērotāka nekā lietas ierosināšana tiesā. Horvātijā vecākiem laulības šķiršanas un aizgādības strīdos ir obligāti jāmēģina izmantot mediāciju. Mediāciju vada Sociālās labklājības centru psihologi.

Dažkārt mediācija ir apvienota ar citām funkcijām. Piemēram, Igaunijā bērnu atbalsta speciālisti tiesvedības pirmajos posmos palīdz vecākiem mediācijas procesā. Vācijā bērna juridiskais konsultants nodrošina mediācijas palīdzību vecākiem.

Avots: FRA (2015), Bērni draudzīga tiesvedība – profesionāļu perspektīvas un pieredzes par bērnu piedalīšanos civiltiesvedībā un krimināltiesvedībā 10 ES dalībvalstīs, 47. lpp.

Eiropas Padomē mediācija civiltiesvedības kontekstā ir definēta kā strīdu izšķiršanas kārtība, kurā puses ar mediatora palīdzību panāk savstarpēju vienošanos¹⁵². Kriminālprocesu kontekstā mediācija ir definēta kā kārtība, kurā objektīvs mediators ar abu pušu piekrišanu palīdz cietušajai personai un likumpārkāpējam aktīvi piedalīties no nozieguma izrietošo jautājumu risināšanā¹⁵³. Šķīrējtiesa ietver vismaz personu, kas, pamatojoties uz šķīrējtiesas līgumu, tiek uzrunāta, lai pieņemtu juridiski saistošu lēmumu strīdā, ko līguma puses tai ir pieteikušas¹⁵⁴. Jānorāda, ka gadījumā, ja galīgais šķīrējtiesas lēmums netiek izpildīts, var rasties ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpums¹⁵⁵.

152 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2002), Rekomendācija Rec(2002)10 dalībvalstīm par mediāciju civillietās 2002. gada 18. septembris, 1. princips. Sk. arī Eiropas Padome, Ministru komiteja (1998), Rekomendācija Rec(98)1 par ģimenes mediāciju, 1998. gada 21. janvāris; Eiropas Padome, Ministru komiteja (2001), Rekomendācija Rec(2001)9 dalībvalstīm par tiesāšanās alternatīvām starp administratīvām iestādēm un privātpersonām, 2001. gada 5. septembris; Eiropas Padome, CEPEJ (2007), *Ietekmes analīze par EP rekomendācijām attiecībā uz mediāciju*; Eiropas Padome, CEPEJ (2007), *Vadlīnijas par labāku pastāvošo rekomendāciju izpildi attiecībā uz tiesāšanās alternatīvām starp administratīvām iestādēm un privātpersonām*.

153 Eiropas Padome, Ministru komiteja (1999), Rekomendācija Rec(99)19 dalībvalstīm par mediāciju krimināllietās, 1999. gada 15. septembris.

154 Eiropas Padome, Papildprotokols krimināltiesību konvencijai par korupciju, EPLS Nr. 191, 2003., 1. p. Tas nav plaši ratificēts. Sk. arī ANO, ANO Starptautiskās tirdzniecības tiesību komisija (UNCITRAL) (1985), *UNCITRAL Starptautiskās tirdzniecības šķīrējtiesas parauglikums*, 1985. gada 11. decembris (ar 2006. gada grozījumiem).

155 ECT 2008. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Regent Company pret Ukrainu*, Nr. 773/03, 60. punkts.

Piemērs. Lietā *Sudapret Čehijas Republiku*¹⁵⁶ pieteikuma iesniedzējs bija akciju sabiedrības (C.) mazākuma akcionārs. Uzņēmuma kopsapulce 2003. gada novembrī ar vairākuma balsojumu pieņēma lēmumu par C. slēgšanu bez likvidēšanas un par to, ka galvenais akcionārs (E.) pārņem aktīvus. Mazākuma akcionāru, tostarp, pieteikuma iesniedzēja, turēto akciju izpirkšanas vērtību noteica līgums. Līgumā ietvertā šķīrējklauzula paredzēja, ka jebkāda izpirkuma vērtības pārskatīšana ir īstenojama šķīrējtiesā, nevis parastas tiesas procesā. Vienošanās par strīda risināšanu šķīrējtiesā noslēdza C. un E. Pieteikuma iesniedzējs ierosināja vairākus tiesas procesus valsts līmenī, cenšoties panākt izpirkuma vērtības pārskatīšanu un atcelšanu, taču tie bija nesekmīgi.

ECT uzskatīja, ka strīdu izšķiršanas kārtība nebija pietiekami viennozīmīga, lai to varētu uzskatīt par atteikšanos no tiesībām uz lietas izskatīšanu tiesā, un ka, ja pusēm bija jāizmanto šķīrējtiesa, tai vajadzētu atbilst 6. panta prasībām. Tiesa konstatēja 6. panta 1. punkta pārkāpumu, jo šķīrējtiesas process neatbilda divām pamatprasībām: i) šķīrējklauzula piešķīra lēmumu pieņemšanas pilnvaras šķīrējtiesniešiem, kas ietilpa sabiedrības ar ierobežotu atbildību sarakstā, bet nebija ar likumu izveidota šķīrējtiesas iestāde, un ii) šķīrējtiesas process nepieļāva atklātu izskatīšanu, savukārt pieteikuma iesniedzējs nekādā veidā nebija atteicies no šīm tiesībām.

Saskaņā ar ES tiesībām mediācija tiek raksturota kā strukturēts process, kurā strīdā iesaistītās puses ar mediatora palīdzību brīvprātīgi cenšas panākt izlīgumu¹⁵⁷. ES ir pieņēmusi vairākus tiesību instrumentus, lai veicinātu SAI izmantošanu. Piemēram, ES Mediācijas direktīva atbalsta mediācijas izmantošanu pārrobežu strīdos noteiktos civiltiesiskos un komerciālos jautājumos¹⁵⁸. Direktīva nav piemērojama ieņēmumu, muitas un administratīvos jautājumos vai strīdos, kas ietver valsts atbildību. Tā arī nav piemērojama nodarbinātības vai ģimenes tiesību jomā, ja puses pašas nevar lemt par tiesībām un pienākumiem saskaņā ar spēkā esošiem tiesību aktiem, piemēram, par statusa jautājumiem.

156 ECT 2010. gada 28. oktobra spriedums lietā *Suda pret Čehijas Republiku*, Nr. 1643/06.

157 Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija Direktīva 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās (Mediācijas direktīva), OV 2008 L 136, 3. pants. Tā nav piemērojama Dānijā.

158 Turpat. Saskaņā ar 2. panta 1. punktu "pārrobežu" strīds ir tāds strīds, kurā vismaz vienas puses mītnesvieta vai pastāvīga dzīvesvieta ir dalībvalsts, kas nav otras puses mītnesvieta vai pastāvīga dzīvesvieta, dienā, kad i) puses vienojas izmantot mediāciju pēc strīda rašanās, ii) mediāciju nosaka tiesa vai iii) pienākums izmantot mediāciju izriet no attiecīgās valsts tiesībām.

Tā neuzliek pusēm pienākumu izmantot mediāciju: tās mērķis ir atvieglot SAI pieejamību un veicināt izlīgumu, izmantojot mediāciju¹⁵⁹. Direktīva arī tiecas nodrošināt līdzsvaru starp mediāciju un tiesvedību un apstiprina, ka strīdā iesaistītajām pusēm nevar liegt izmantot tiesības piekļūt tiesu sistēmām¹⁶⁰.

ES ir arī izdevusi tiesību aktus par SAI patērētāju tiesību aizsardzības jomā¹⁶¹. Direktīva un regula par SAI patērētāju strīdiem paredz pienākumu dalībvalstīm veicināt un izveidot sistēmas, kas ļautu patērētāju strīdus risināt efektīvi un ātri¹⁶². Direktīvas mērķis ir nodrošināt, ka valsts līmenī tiek izveidotas iestādes, lai uzturētu un uzraudzītu to SAI sniedzēju sarakstu, kuri atbilst direktīvas prasībām. Šiem SAI sniedzējiem ir jāuztur aktuālas tīmekļa vietnes un jāpiedāvā pakalpojumi par brīvu vai par nomināla samaksu. Dalībvalstīm direktīva bija jātransponē līdz 2015. gada jūlijam.

Regula paredz interaktīvas tīmekļa vietnes (SIT platformas) izveidi tiešsaistē līgumstrīdu ārpusstiesas izšķiršanai, izmantojot, piemēram, e-mediāciju. Regula ir piemērojama patērētājiem un tirgotājiem valsts un pārrobežu strīdos un konkrētos strīdos, ko pret patērētājiem ierosina tirgotāji. Tiklīdz ES patērētāji tiešsaistē ierosina strīdus, tie tiek savienoti ar valsts SAI sniedzējiem, kas palīdz tos izšķirt¹⁶³. Dalībvalstīm ir jāierosina strīdu izšķiršanas tiešsaistē (SIT) kontaktpunkts, lai palīdzētu izšķirt strīdus, kas ierosināti, izmantojot SIT platformu. Tiešsaistes tirgotājiem ir jāinformē klienti par SAI iespēju un savā tīmekļa vietnē jānorāda saite uz SIT platformu. Šis mehānisms stāsies spēkā 2016. gada janvārī. Turpmākas e-tiesiskuma iniciatīvas ir iztirzātas [8.5. sadaļā](#).

Mediācijas kā potenciāla līdzekļus un laiku taupoša mehānisma arvien pieaugošā popularitāte ir pamudinājusi vairākas valstis ieviest obligātus

159 Turpat, 1. pants. Diskusiju par direktīvas ietekmisk. Eiropas Parlaments (2014), *'Mediācijas direktīvas atkārtotā sāknēšana: ierobežotās ietekmes uz īstenošanu izvērtēšana un priekšlikumi līdzekļiem, lai veicinātu mediāciju skaitu ES*, Brisele, Eiropas Savienība.

160 Turpat, 5. panta 2. punkts.

161 ES Pamattiesību hartas 38. pantā tiek norādīts, ka "Savienības politika nodrošina augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni".

162 Skatīt Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 21. maija Direktīvu 2013/11/ES par patērētāju strīdu alternatīvu izšķiršanu un ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2006/2004 un Direktīvu 2009/22/EK, OV L 165 (Direktīva par patērētāju SAI), un Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 21. maija Regulu (ES) Nr. 524/2013 par patērētāju strīdu izšķiršanu tiešsaistē un ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2006/2004 un Direktīvu 2009/22/EK, OV L 165 (Regula par patērētāju SIT).

163 Skatīt Regulu par patērētāju SIT.

mehānismus. Turpmāk aprakstītajā lietā izklāstīts, kā EST nodrošināja, ka šie obligātie mehānismi atbilst efektīvas tiesiskās aizsardzības principam.

Piemērs. Lietā *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA*¹⁶⁴ EST izskatīja četrus Itālijas (*Ischia*) Maģistrātu tiesas apvienotos lūgumus sniegt prejudiciālu nolēmumu par klauzulām, kurās kā priekšnosacījums prasības tiesā pieņemamai noteikta veida strīdos ir paredzēts obligāts pienākums mēģināt panākt mierizlīgumu ārpus tiesas kārtībā. Šīs klauzulas tika ieviestas, transponējot Direktīvu 2002/22/EK par universālo pakalpojumu un lietotāju tiesībām attiecībā uz elektronisko sakaru tīkliem un pakalpojumiem. Maģistrātu tiesa uzdeva EST jautājumu par to, vai efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips liedz obligātas mediācijas noteikšanu.

EST konstatēja, ka efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips neliedz noteikt obligātu mediāciju, ja vien tiek izpildītas noteiktas prasības: i) procedūras beigās netiek pieņemts lietas dalībniekiem saistošs lēmums; ii) netiek būtiski kavēta prasības celšana tiesā; iii) izlīguma procesa laikā tiek apturēts attiecīgo tiesību noilgums; iv) lietas dalībniekiem nerodas izmaksas vai rodas nelielas izmaksas; v) elektroniskā forma nav vienīgais veids, kādā var piekļūt mierizlīguma procedūrai, un vi) ārkārtas gadījumos ir iespējami pagaidu pasākumi.

SAI mehānismi ir pieejami arī krimināltiesību jomā. EP ieteikums sniedz norādes par mediācijas izmantojumu krimināllietās¹⁶⁵. Pirms piekrišanas mediācijai pusēm ir jābūt pilnīgi informētām par savām tiesībām, mediācijas procesa būtību un viņu lēmuma iespējamām sekām¹⁶⁶. Ne cietušo personu, ne likumpārkāpēju nedrīkst ar negodīgiem līdzekļiem piespiest pieņemt mediāciju¹⁶⁷, piemēram, prokuroram to uzspiežot vai juridiskās palīdzības neesības gadījumā. Taču mediācija krimināllietās ne vienmēr ir piemērota. Piemēram, Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē

164 EST, apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA*, 2010. gada 18. marts, 67. punkts.

165 Eiropas Padome, Ministru komiteja (1999), Rekomendācija Rec(99)19 dalībvalstīm par mediāciju krimināllietās, 1999. gada 15. septembris.

166 Turpat, 10. punkts.

167 Turpat, 11. punkts.

novēršanu un apkaršanu liedz šajā jomā noteikt obligātu strīdu alternatīvu izšķiršanu, tostarp, mediāciju un samierināšanu¹⁶⁸.

Saskaņā ar ES tiesībām Direktīva par cietušo tiesībām nosaka cietušo tiesības uz garantijām atjaunojošās justīcijas kontekstā¹⁶⁹. Noziegumā cietušo personu tiesības ir turpmāk iztirzātas **8.2. sadaļā**.

---

168 Eiropas Padome, *Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē novēršanu un apkarošanu* (Stambulas konvencija), EPLS Nr. 210, 2011. g.

169 Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, OV 2012 L 315, 12. pants Skatīt EST, apvienotās lietas C-483/09 un C-1/10, *Kriminālprocesi pret Magatte Gueye un Valentin Salmerón Sánchez*, 2011. gada 15. septembris, 74. punkts, un EST, C-205/09, *Kriminālprocesi pret Emil Eredics un Mária Vassné Sági*, 2010. gada 21. oktobris, 40. punkts. Sk. arī ANO, Sieviešu atbalsta nodaļa Ekonomisko un sociālo lietu departamentā (*DAW – Division for the Advancement of Women*) (2009), Rokasgrāmata par likumdošanu attiecībā uz vardarbību pret sievietēm, Ņujorka, Apvienoto Nāciju Organizācija.

3

Juridiskā palīdzība

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Juridiskā palīdzība ar kriminālietu nesaistītās tiesvedībās		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>EST, C-279/09, <i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku</i>, 2010. g.</p> <p>Direktīva par juridisko palīdzību (2002/8/EK)</p> <p>Regula Nr. 604/2013, 27. panta 5. un 6. punkts</p>	<p>Darbības joma</p>	<p>ECTK, 6. panta 1. punkts</p> <p>ECT, <i>Airey pret Īriju</i>, Nr. 6289/73, 1979. g.</p> <p>Eiropas līgums par juridiskās palīdzības pieprasījumu pārsūtīšanu, EPLS Nr. 92, 1977. g.</p>
	<p>Finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaude</p>	<p>ECT, <i>McVicar pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 46311/99, 2002. g.</p>
Juridiskā palīdzība kriminālprocesā		
<p>Pamattiesību harta, 48. panta 2. punkts (nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību)</p>	<p>Darbības joma</p>	<p>ECTK, 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts</p>
	<p>Finanšu līdzekļu pārbaude</p>	<p>ECT, <i>Tsonyo Tsonnev pret Bulgāriju (Nr. 2)</i>, Nr. 2376/03, 2010. g.</p> <p>ECT, <i>Twalib pret Grieķiju</i>, Nr. 24294/94, 1998. g.</p>
	<p>Tiesvedības interešu kritērijs</p>	<p>ECT, <i>Zdravko Stanev pret Bulgāriju</i>, Nr. 32238/04, 2012. g.</p>

Juridiskās palīdzības pieejamība ir būtiska tiesību uz taisnīgu tiesu daļa saskaņā ar ECTK 6. pantu un ES Pamattiesību hartas 47. pantu. Tiesības uz juridisko palīdzību nodrošina efektīvu tiesu iestāžu pieejamību tiem, kuriem nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai segtu tiesvedības izmaksas, piemēram, tiesas nodevas vai tiesiskās pārstāvības izmaksas (tiesības saņemt konsultāciju, pārstāvību un aizstāvību ir iztirzātas [4. nodaļā](#)).

Saskaņā ar EP un ES tiesībām juridiskajai palīdzībai nav jābūt sniegtai konkrētā veidā. Valstis var patstāvīgi lemt, kā pildīt savus tiesiskos pienākumus. Tāpēc juridiskās palīdzības sistēmas nereti ir ļoti dažādas¹⁷⁰. Piemēram, juridiskā palīdzība var būt bezmaksas pārstāvība vai advokāta palīdzība un/vai atbrīvojums no tiesvedības izmaksu, tostarp, tiesas izdevumu, segšanas¹⁷¹. Šāda kārtība var pastāvēt paralēli tādām papildu atbalsta shēmām kā *pro bono* aizstāvība, juridisko konsultāciju centri vai juridisko izdevumu apdrošināšana, un tās var būt valsts finansētas, privātā sektora organizētas vai NVO pārvaldītas shēmas¹⁷². Šajā nodaļā atsevišķi tiek aplūkota juridiskā palīdzība ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās ([3.1. sadaļa](#)) un kriminālprocesos ([3.2. sadaļa](#)), jo piemērojamās tiesības atšķiras.

3.1. Juridiskā palīdzība ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās

Galvenie jautājumi

- ECTK 6. panta 1. punkts un ES Pamattiesību hartas 47. pants garantē tiesības uz juridisko palīdzību civiltiesvedībās. Tas paredz personu piekļuvi tiesiskumam neatkarīgi no tiem pieejamiem finanšu līdzekļiem.
- Juridiskās palīdzības pieejamība parasti ir atkarīga no finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaudes. Valstis var lemt, vai juridiskas palīdzības sniegšana atbilst taisnīguma interesēm, ņemot vērā turpmāko: lietas nozīmīgumu personai, lietas sarežģītību un personas spēju pārstāvēt sevi.
- Saskaņā ar EP un ES tiesībām juridiskās palīdzības piešķiršana juridiskām personām (piem., uzņēmumiem) būtībā nav iespējama, taču tā ir jāapsver, ievērojot atbilstošo valsts regulējumu un attiecīgās juridiskās personas situāciju.

170 ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā *Airey pret Īriju*, Nr. 6289/73, 26. punkts.

171 EST 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 48. punkts.

172 *FRA* (2011), Pieeja tiesai Eiropā: izaicinājumu un iespēju pārskats, 47. lpp.

3.1.1. Darbības joma

Saskaņā ar EP un ES tiesībām tiesībām uz tiesu pieejamību (kas izriet no tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu) ir jābūt efektīvām attiecībā uz visām personām neatkarīgi no to finanšu līdzekļiem. Tas uzliek valstīm pienākumu veikt pasākumus, lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi tiesvedībai, piemēram, izveidojot atbilstošas juridiskās palīdzības sistēmas¹⁷³. Juridiskā palīdzība var sekmēt tiesas spriešanu, jo nereti procesa dalībnieki bez pārstāvības nepārzina procesuālos noteikumus un tiem ir nepieciešama būtiska tiesu palīdzība, kas var izraisīt kavējumus.

Daudzsološa prakse

Juridiskās palīdzības nodrošināšana neizsargātu personu grupām

Lai nodrošinātu romiem Ungārijā piekļuvi bezmaksas juridiskai palīdzībai, Tieslietu un tiesībsardzības ministrija 2001. gadā izveidoja Romu pretdiskriminācijas tīkla dienestu (*Roma Anti-diskriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat*). Tīklā iesaistītie juristi sniedz bezmaksas juridisko palīdzību (konsultē juridiskos jautājumos, izstrādā juridiskus dokumentus, ierosina tiesvedības un pārstāv klientus tiesā) gadījumos, kad ir pārkāptas klienta tiesības to romu izcelsmes dēļ. Ministrija nodrošina finanšu līdzekļus, kas nepieciešami, lai tīkls darbotos (juristu izdevumiem), kā arī sedz tiesvedību ierosināšanas izmaksas.

Avots: FRA (2011), Pieeja tiesai Eiropā: izaicinājumu un iespēju pārskats, 50. lpp.

Personai, ierodoties augstā tiesā, ir iespējams izmantot efektīvu piekļuvi tiesai, ja norādes, ko sniedz procesuālie noteikumi un tiesa, kā arī juridiskās konsultācijas un palīdzība ir pietiekami, lai nodrošinātu tai efektīvu iespēju iesniegt savu lietu¹⁷⁴. Nepieciešamie nosacījumi, lai nodrošinātu efektīvu piekļuvi tiesai, ir atkarīgi no konkrētās lietas faktiem (sk. arī 4.3. sadaļu par tiesībām pārstāvēt sevi).

¹⁷³ Eiropas Padome, Ministru komiteja (1978), *Rezolūcija 78(8) par juridisko palīdzību un konsultāciju*, 1978. gada 2. marts.

¹⁷⁴ ECT 2002. gada 17. decembra spriedums lietā *A. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 35373/97, 97. punkts.

Saskaņā ar EP tiesībām nav pienākuma nodrošināt juridisko palīdzību visās tiesvedībās, kas saistītas ar civilām tiesībām un pienākumiem¹⁷⁵ (šā termina definīciju sk. **2.1. sadaļā**). Ja pieteikuma iesniedzējam netiek nodrošināta advokāta palīdzība, var rasties ECTK 6. panta pārkāpums, kas nosaka šādas palīdzības sniegšanu kā obligātu prasību, lai nodrošinātu efektīvu tiesu pieejamību, vai nu tāpēc, ka advokāta pārstāvība ir obligāta (kā tas ir vairāku tiesvedības veidu gadījumā), vai arī tāpēc, ka lietai piemērojama process ir īpaši sarežģīts¹⁷⁶. Tiesību sistēmās var būt paredzēta virkne procesu, lai noskaidrotu, vai tiks piešķirta juridiska palīdzība civillietās, taču tie nedrīkst būt patvaļīgi vai nesamērīgi, kā arī nedrīkst apdraudēt tiesību uz tiesu pieejamību būtību. Piemēram, atsakot juridisko palīdzību, pamatojoties uz to, ka apelācijas sūdzība pieteikuma iesniegšanas brīdī šķietami nav bijusi pamatota, var noteiktos gadījumos būtībā mazināt pieteicēja tiesības uz tiesu pieejamību¹⁷⁷.

Piemērs. Lietā *Airey pret Īriju*¹⁷⁸ pieteikuma iesniedzēja vēlējās panākt tiesisko atšķiršanu no sava vīra, taču nevarēja saņemt tiesas rīkojumu, jo bez juridiskās palīdzības nevarēja atļauties algot advokātu.

ECT apstiprināja, ka, lai arī ECTK 6. panta 1. punktā nav skaidri paredzēta juridiskā palīdzība civillietās, valstīm, iespējams, tā ir jānodrošina, ja juridiskā palīdzība ir absolūti nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesu pieejamību. Tas nav spēkā visos gadījumos saistībā ar civilām tiesībām un pienākumiem. Daudz kas ir atkarīgs no konkrētās lietas apstākļiem. Konkrētajā lietā būtiskie faktori par labu juridiskās palīdzības piešķiršanai bija šādi: procesa sarežģītība un tiesību jautājumi, nepieciešamība noskaidrot faktus ar ekspertu pierādījumiem un liecinieku iztaujāšanu, kā arī tas, ka šī lieta bija ģimenes strīds, kas rada emocionālo iesaisti. Tiesa konstatēja ECTK 6. panta pārkāpumu.

Saskaņā ar EP tiesībām juridiskās palīdzības piešķiršana juridiskām personām (piemēram, uzņēmumiem) būtībā nav iespējama, taču tā ir jāapsver, ievērojot atbilstošo valsts regulējumu un attiecīgā uzņēmuma situāciju. ECT ir norādījusi,

175 ECT 2002. gada 26. februāra spriedums lietā *Del Sol pret Franciju*, Nr. 46800/99, 20. punkts.

176 ECT 2002. gada 16. jūlija spriedums lietā *P., C. un S. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 56547/00, 88.-91. punkts.

177 ECT 1998. gada 30. jūlija spriedums lietā *Aerts pret Beļģiju*, Nr. 25357/94. Pēc šā lēmuma pieņemšanas Beļģija grozīja tiesību aktus, paredzot, ka atteikums ir pieļaujams vienīgi nepārprotami nepamatotu pieteikumu gadījumā.

178 ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā *Airey pret Īriju*, Nr. 6289/73, 26. punkts.

ka valstīm par šo jautājumu nav “vienota viedokļa vai pat konsolidētas tendences”¹⁷⁹. Juridiskās palīdzības shēma, kas pieejama tikai bezpeļņas juridiskajām personām, nepārkāpj tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību, ja ierobežojumam ir objektīvs un pamatots iemesls (piemēram, ja peļņas organizācijas var tiesvedības izmaksas atskaitīt no nodokļu saistībām)¹⁸⁰.

Saskaņā ar EP tiesībām Eiropas Līgums par juridiskās palīdzības pieprasījumu pārsūtīšanu ļauj personām, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir vienā dalībvalstī, arī pieprasīt juridisko palīdzību civillietās, komercietās vai administratīvās lietās citā dalībvalstī¹⁸¹.

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartas 47. pants paredz tiesības uz juridisko palīdzību personām, kurām ir nepietiekami līdzekļi, ciktāl tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu efektīvu tiesu iestāžu pieejamību. Hartas 47. pants ir piemērojams tiesvedībās, kas ir saistītas ar tiesībām un brīvībām, kuras izriet no ES tiesībām. Paskaidrojumos attiecībā uz hartu ir apstiprināts, ka juridiskai palīdzībai ir jābūt pieejamai “gadījumos, kad tādas palīdzības trūkums varētu liegt nodrošināt efektīvu lietas izskatīšanu tiesā”¹⁸². Paskaidrojumos par ES Pamattiesību hartas 52. panta 3. punktu ir arī apstiprināts, ka 47. pants atbilst ECTK 6. pantam. Šī skaidri izteiktā saistība nozīmē, ka lietas, kas minētas saskaņā ar EP tiesībām, ir būtiskas ES tiesībās (sk. **1. nodaļu**)¹⁸³.

Valstu tiesām ir jāpārlicinās, vai konkrētie juridiskās palīdzības piešķiršanas nosacījumi nerada negodīgus ierobežojumus izmantot tiesības uz tiesu pieejamību¹⁸⁴. Ierobežojumi nedrīkst radīt “pārmērīgu un nepieņemamu iejaukšanos”, kas aizskar tiesību pašu būtību (sk. arī **6. nodaļu** par tiesiskiem ierobežojumiem)¹⁸⁵.

179 ECT 2012. gada 22. marta spriedums lietā *Granos Organicos Nacionales S.A. pret Vāciju*, Nr. 19508/07, 47. un 53. punkts.

180 ECT 2008. gada 26. augusta spriedums lietā *VP Diffusion Sarl pret Franciju*, Nr. 14565/04.

181 Eiropas Padome, *Eiropas Līgums par juridiskās palīdzības pieprasījumu pārsūtīšanu*, EPLS Nr. 92, 1977.

182 **Paskaidrojumi** attiecībā uz Pamattiesību hartu, OV 2007 C303/17.

183 ES Pamattiesību harta, 52. panta 3. punkts. Sk. arī EST, C-619/10, *Trade Agency Ltd pret Seramico Investments Ltd*, 2012. gada 6. septembris, 52. punkts.

184 EST 2012. gada 13. jūnija spriedums lietā C-156/12, *GREP GmbH pret Freistaat Bayern*.

185 Saistībā ar aizstāvības tiesību ierobežojumiem skatīt EST 2013. gada 26. septembra spriedumu lietā C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 84. punkts. Skatīt arī ES Pamattiesību hartas 52. panta 1. punktu.

Piemērs. Lietā *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku*¹⁸⁶ energoapgādes uzņēmums *DEB* plānoja iesniegt prasību pret Vācijas valsti par divu direktīvu ieviešanas kavēšanu, kas, kā tika apgalvots, izraisīja materiālus zaudējumus¹⁸⁷. Uzņēmums apgalvoja, ka šo zaudējumu dēļ tam trūkst nepieciešamo līdzekļu, lai segtu tiesas izdevumus vai to advokāta pakalpojumu izmaksas, kas paredzēti saskaņā ar Reglamentu. Tiesvedības dalībniekiem bija jāorganizē juridiskā pārstāvība, taču juridiskā palīdzība juridiskām personām bija pieejama tikai "izņēmuma veidā". Vācijas tiesa iesniedza lūgumu saistībā ar šo jautājumu EST.

EST aplūkoja ECT judikatūru. Tā norādīja, ka juridiskās palīdzības sniegšana juridiskām personām būtībā nav iespējama, taču gadījums ir jāizvērtē, ņemot vērā piemērojamās normas un uzņēmuma situāciju. Vērtējot palīdzības pieprasījumus, valsts tiesām ir jāapsver i) strīdus priekšmets, ii) prasītāja saprātīgās izredzes panākt labvēlīgu rezultātu, iii) ietekmes uz prasītāju smagums, iv) piemērojamo tiesību un procedūras sarežģītība, v) prasītāja spējas efektīvi aizstāvēt savas tiesības un tas, vi) vai šķērslis, ko izdevumu lielums, iespējams, rada lietas izskatīšanai tiesā, ir novēršams vai nenovēršams Īpaši attiecībā uz juridiskām personām tiesas var ņemt vērā i) attiecīgās juridiskās personas formu un to, vai tai ir mērķis gūt peļņu vai nav šāda mērķa, ii) dalībnieku vai akcionāru finansiālās iespējas un iii) šo dalībnieku vai akcionāru iespējas iegūt nepieciešamo summu, lai ierosinātu tiesvedību. Saskaņā ar efektīvas tiesiskās aizsardzības principu, kas nostiprināts ES Pamattiesību hartas 47. pantā, juridiskām personām nav iespējams saņemt juridisko palīdzību.

186 EST 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 52.-54. un 62. punkts.

187 Eiropas Parlamenta un Padomes 1998. gada 22. jūnija Direktīva 98/30/EK par kopīgiem noteikumiem dabasgāzes iekšējā tirgum, OV 1998 L 204, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 26. jūnija Direktīva 2003/55/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz dabasgāzes iekšējo tirgu un par Direktīvas 98/30/EK atcelšanu, OV 2003 L 176.

Saskaņā ar ES tiesībām konkrēti sekundārie tiesību akti nosaka juridiskās palīdzības normas pārrobežu civillietās¹⁸⁸. Piemēram, Juridiskās palīdzības direktīvā paredz principu, ka personām, kurām nav pietiekamu līdzekļu savu likumā paredzēto tiesību aizstāvēšanai, ir tiesības saņemt atbilstošu juridisko palīdzību¹⁸⁹. Tajā ir izklāstīts, kādi pakalpojumi ir jānodrošina, lai juridiskā palīdzība tiktu uzskatīta par piemērotu: piemēram, pirmstiesas konsultāciju pieejamība, juridiskā palīdzība un pārstāvība tiesā, kā arī atbrīvojums no tiesāšanās izmaksām vai šo izdevumu atlīdzināšana, tostarp, attiecībā uz izmaksām, kas saistītas ar lietas pārrobežu būtību. ES tiesībās ir ietvertas arī īpašas normas attiecībā uz juridisko atbalstu un palīdzību saistībā ar patvēruma jautājumiem¹⁹⁰. Efektīvas tiesiskās aizsardzības princips paredz dalībvalstīm nodrošināt, ka tiek izpildīti šo ES tiesību instrumentu mērķi.

3.1.2. Finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaude

Attiecībā uz finanšu līdzekļu pārbaudi ECT ir skaidrojusi, ka 6. panta 1. punkts netiek pārkāpts, ja pieteikuma iesniedzējs neatbilst juridiskās palīdzības shēmas prasībām, jo tā ienākumi pārsniedz finanšu kritērijus, ja vien netiek aizskarta tiesību uz tiesu pieejamību būtība¹⁹¹.

188 Skatīt arī Komisijas 2005. gada 26. augusta Lēmumu 2005/630/EK, ar ko ievieš veidlapu juridiskās palīdzības pieprasījumu pārsūtīšanai saskaņā ar Padomes Direktīvu 2003/8/EK, OV 2005 L 225, un Komisijas 2004. gada 9. novembra Lēmumu 2004/844/EK, ar ko ievieš veidlapu juridiskās palīdzības pieprasījumiem saskaņā ar Padomes Direktīvu 2003/8/EK par to, kā uzlabot tiesu pieejamību pārrobežu strīdās, nosakot kopīgus obligātus noteikumus attiecībā uz juridisko palīdzību šādos strīdos (izziņots ar dokumenta numuru C(2004) 4285), OV 2004 L 365.

189 Padomes 2003. gada 27. janvāra Direktīva 2002/8/EK par to, kā uzlabot tiesu pieejamību pārrobežu strīdās, nosakot kopīgus obligātus noteikumus attiecībā uz juridisko palīdzību šādos strīdos, OV 2003 L 026.

190 Padomes 2005. gada 1. decembra Direktīva 2005/85/EK par minimāliem standartiem attiecībā uz dalībvalstu procedūrām, ar kurām piešķir un atņem bēgļa statusu, OV 2005 L 326 (Patvēruma procedūru direktīva), 10. un 15. pants; Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 26. jūnija Direktīva 2013/32/ES par kopējām procedūrām starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanai un atņemšanai, OV 2013 L 180 (Pārstrādātā Procedūru direktīva), 8., 12., 20. un 21. pants, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 26. jūnija Regula Nr. 604/2013, ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts valstspiederīgā vai bezvalstnieka starptautiskās aizsardzības pieteikuma izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm (pārstrādātā redakcija), OV 2013 L 180/31, 27. panta 5. un 6. punkts. Skatīt arī FRA (2014), Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā, Luksemburga, Publikāciju birojs, 113., 114. lpp.

191 ECT 2000. gada 19. septembra spriedums lietā *Glaser pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 32346/96, 99. punkts. Skatīt arī ECT 2004. gada 21. septembra spriedumu lietā *Santambrogio pret Itāliju*, Nr. 61945/00, 58. punkts (ieteikuma iesniedzēja ģimene sedza pārstāvības izmaksas).

Valstīm nav pienākuma tērēt valsts naudas līdzekļus, lai nodrošinātu pilnīgu pušu tiesību vienlīdzību starp personu, kurai tiek piešķirta palīdzība, un pretējo pusi, "Ja vien katrai pusei tiek nodrošināta saprātīga iespēja iepazīstināt ar savu lietu apstākļos, kas nerada būtiski neizdevīgu stāvokli salīdzinājumā ar pretējo pusi"¹⁹².

Ja juridiskās palīdzības sniegšana tiek noraidīta saistībā ar lietas apstākļiem – proti, nav pietiekamu izredžu uz sekmīgu iznākumu vai prasība ir nenozīmīga vai ar nolūku ieriebt (piemēram, prasība tiek ierosināta tikai ar nolūku radīt neērtības) –, tas arī var būt likumīgi¹⁹³. Lai izvairītos no patvaļības, juridiskās palīdzības sistēmai ir jāizveido godīgs mehānisms, kas ļauj izvēlēties iespējami piemērotas lietas¹⁹⁴. Valstu uzdevums ir izveidot sistēmas, kas atbilst ECTK¹⁹⁵. Ja par juridiskās palīdzības pieprasījumu netiek pieņemts oficiāls lēmums, var rasties 6. panta 1. punkta pārkāpums¹⁹⁶.

Saskaņā ar EP un ES tiesībām tas, vai tiesvedības interešu īstenošanai ir jāpiešķir personai juridiskā palīdzība, ir atkarīgs no šādiem faktoriem:

- lietas nozīmīgums personai;
- lietas sarežģītība;
- personas spēja pārstāvēt sevi.

Piemēram, lietas procedūras vai juridisko vai faktisko jautājumu sarežģītība var radīt pamatu juridiskās palīdzības nepieciešamībai. Tā var būt nepieciešama arī tad, ja juridiskās palīdzības trūkums skar pieteikuma iesniedzēja tiesību uz tiesu pieejamību "pašu būtību" (sk. 4.1.2. sadaļu par praktisku un efektīvu

192 ECT 2005. gada 15. februāra spriedums lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 68416/01, 62. punkts.

193 ECT 2007. gada 22. marta spriedums lietā *Staroszczyk pret Poliju*, Nr. 59519/00, 129. punkts. Skatīt arī ECT 2005. gada 15. februāra spriedumu lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 68416/01, 62. punkts.

194 ECT 2000. gada 19. septembra spriedums lietā *Gnahoré pret Franciju*, Nr. 40031/98, 41. punkts.

195 ECT 2007. gada 22. marta spriedums lietā *Sialkowska pret Poliju*, Nr. 8932/05, 107. punkts.

196 ECT 2003. gada 4. marta spriedums lietā *A.B. pret Slovākiju*, Nr. 41784/98, 61.–63. punkts.

juridisko palīdzību)¹⁹⁷. ECT ņem vērā arī likumā paredzētās juridiskās pārstāvības prasības¹⁹⁸.

Nozīme ir specifiskajiem apstākļiem katrā lietā. Galvenā pārbaude veicama par to, vai persona “varētu atbilstoši un apmierinoši iepazīstināt ar savu lietu bez advokāta palīdzības”¹⁹⁹. Piemēram, lietās attiecībā uz personai īpaši nozīmīgiem jautājumiem (piemēram, saskarsmi ar bērniem), juridiskā palīdzība var būt nepieciešama, jo īpaši tad, ja persona ir neaizsargāta (piemēram, tai ir garīgās veselības traucējumi)²⁰⁰. Juridiskā palīdzība var būt obligāta arī sarežģītās lietās, kurās nepieciešama pieredzējuša advokāta nepārtraukta pārstāvība²⁰¹. Pusēm pieejamās juridiskās palīdzības lielās atšķirības (piemēram, personas strīdos pret starptautiskiem uzņēmumiem) arī var radīt ECTK 6. panta pārkāpumu²⁰².

Piemērs. Lietā *McVicar Apvienoto Karalisti*²⁰³ pieteikuma iesniedzējs publicēja rakstu, kurā tika apgalvots, ka plaši pazīstams sportists lieto dopingu, kas uzlabo tā sniegumu. Sportists ierosināja lietu par apmelošanu. Pieteikuma iesniedzējs, kuram nebija pārstāvības, tiesvedībā zaudēja, un viņam tika uzdots segt tiesāšanās izmaksas. Viņš iesniedza sūdzību ECTK par to, ka juridiskās palīdzības trūkuma dēļ bija pārkāptas viņa tiesības uz tiesu pieejamību. Tā kā viņš bija atbildētājs, juridiskās palīdzības jautājums attiecās uz tiesvedības taisnīgumu.

ECT nosprieda, ka tas, vai juridiskā pārstāvība bija nepieciešama, bija atkarīgs no konkrētajiem lietas apstākļiem, jo īpaši no tā, vai persona būtu bijusi spējīga atbilstoši un apmierinoši iepazīstināt ar lietu bez advokāta palīdzības. Šajā lietā atbildētājam piemērotie principi bija identiski lietā *Airey pret Īriju* piemērotajiem principiem. Prasību par apmelošanu Augstajā

197 ECT 2009. gada 13. janvāra spriedums lietā *Miroslaw Orzechowski pret Poliju*, Nr. 13526/07, 22. punkts.

198 ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā *Airey pret Īriju*, Nr. 6289/73, 26. punkts.

199 ECT 2002. gada 7. maija spriedums lietā *McVicar pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 46311/99, 48. punkts.

200 ECT 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā *Nenov pret Bulgāriju*, Nr. 33738/02, 52. punkts.

201 ECT 2005. gada 15. februāra spriedums lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 68416/01, 69. punkts.

202 Turpat.

203 ECT 2002. gada 7. maija spriedums lietā *McVicar pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 46311/99, 48.–53. punkts.

tiesā bija ierosinājusi salīdzinoši turīga un pazīstama persona. Pieteikuma iesniedzējam bija jāizsauc liecinieki un jāizskata pierādījumi tiesvedībā, kas ilga vairāk par divām nedēļām. Taču, no otras puses, viņš bija labi izglītot un pieredzējis žurnālists, kurš tiesā būti bijis spējīgs formulēt pārliecinošus argumentus. Ņemot vērā šos apstākļus, Tiesa ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu nekonstatēja.

Daudzsološa prakse

Juridiskās palīdzības piedāvāšana tiešsaistē, lai nodrošinātu tiesu iestāžu pieejamību

Spānijas Advokātu kolēģijas vispārējā padome ir sekmīgi ieviesusi sistēmu, kas ļauj pieteikuma iesniedzējiem vienkāršā tiešsaistes kontaktpunktā pieprasīt juridisko palīdzību, lai segtu tiesu izmaksas un saņemtu advokāta palīdzību. Tādējādi pieteikuma iesniedzējiem nav jāsavāc virkne pamatojuma dokumentu saviem pieteikumiem, un tas būtiski saīsina pieteikumu apstrādes laiku.

Avots: Eiropas Padomes un Eiropas Komisijas kopīgi organizētā 2014. gada balva "Temīdas kristāla svāri", www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/events/EDCJ/Cristal/Cristal2014_en.asp.

3.2. Juridiskā palīdzība kriminālprocesā

Galvenie jautājumi

- Tiesības uz juridisko palīdzību kriminālprocesa ir nostiprinātas ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunktā un ES Pamattiesību hartas 48. panta 2. punktā.
- Juridiskās palīdzības piešķiršana ir atkarīga no finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaudes (tiesvedības intereses).
- Personai ir jāpierāda, ka tai nav pietiekamu līdzekļu. Jēdziena "pietiekami līdzekļi" definīcija nav noteikta. Apsūdzētajai vai aizdomās turētajai personai ir pienākums pierādīt, ka tai trūkst līdzekļu.
- "Tiesvedības interešu" pārbaude paredz apsvērt nodarījuma smagumu un potenciālā sprieduma stingrību, lietas sarežģītību un atbildētāja personisko situāciju. Ja runa ir par brīvības saglabāšanu, tiesvedības interešu aizsardzībai ir nepieciešama juridiskā pārstāvība.

3.2.1. Darbības joma

Saskaņā ar EP tiesībām tiesības uz juridisko palīdzību kriminālprocesā ir skaidri noteiktas ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunktā. Tas paredz, ka personām, kuras apsūdzētas noziedzīga nodarījuma veikšanā (kriminālapsūdzības jēdziena nozīmi sk. 2.1. sadaļā), ir tiesības saņemt bezmaksas juridisko palīdzību, ja tām nav “pietiekamu līdzekļu”, lai segtu juridiskās palīdzības izmaksas (finanšu jeb naudas līdzekļu pārbaude), ja to paredz “tiesvedības intereses” (tiesvedības interešu pārbaude). Tiesības uz advokāta palīdzību kriminālprocesā ir spēkā visos procesa posmos, sākot ar policijas nopratināšanu, līdz pat pārsūdzībai (sk. 4.2.1. sadaļu par tiesību uz juridisko palīdzību darbības jomu)²⁰⁴.

ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts arī paredz tiesības uz paša izvēlēta aizstāvja juridisku palīdzību, uz ko var attiekties ierobežojumi, ja tas nepieciešams tiesvedības interešu dēļ (sk. 4.2.3. sadaļu par paša izvēlētu juridisko palīdzību). Tas nozīmē, ka nav absolūtu tiesību pašam izvēlēties tiesas norīkotu juridiskās palīdzības aizstāvi. Personai, kura pieprasa juridiskās palīdzības aizstāvja nomaiņu, ir jāiesniedz pierādījumi, ka aizstāvis nav rīkojies apmierinoši²⁰⁵. Pieņemami aizstāvja izvēles ierobežojumi var ietvert specializētu aizstāvju pieprasīšanu specializētām tiesvedībām²⁰⁶.

Saskaņā ar ES tiesībām papildus tiesībām, kas nostiprinātas ES Pamattiesību hartas 47. pantā, hartas 48. panta 2. punktā tiek garantēta jebkuras apsūdzētās personas tiesību uz aizstāvību ievērošana. Paskaidrojumos attiecībā uz hartu ir apstiprināts, ka 48. panta 2. punkta nozīme atbilst ECTK 6. panta 3. punktam²⁰⁷. Tādējādi turpmāk aplūkotā ECT judikatūra ir atbilstoša arī 48. panta mērķiem. Attiecībā uz ES sekundāriem tiesību aktiem – Eiropas Padome ir piekritusi ar tiesību aktiem stiprināt aizdomās turamo vai apsūdzēto personu procesuālās tiesības kriminālprocesos²⁰⁸. Tas ietver *Priekšlikumu direktīvai par pagaidu juridisko palīdzību aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām, kurām*

204 ECT 2008. gada 27. novembra spriedums lietā *Salduz pret Turciju*, Nr. 36391/02.

205 ECT 2003. gada 14. janvāra spriedums lietā *Lagerblom pret Zviedriju*, Nr. 26891/95, 60. punkts.

206 Piemēram, ECT 2002. gada 26. jūlija spriedums lietā *Meftah un citi pret Franciju*, Nr. 32911/96, 35237/97 un 34595/97, 47. punkts.

207 *Paskaidrojumi* attiecībā uz Pamattiesību hartu, OV 2007 C303/17.

208 *Stokholmas programma*, OV 2010 C 115.

ir atņemta brīvība, un juridisko palīdzību Eiropas apcietināšanas ordera procesā²⁰⁹. Tā paredzētu ES dalībvalstīm pienākumu bez kavēšanās sniegt pagaidu juridisko palīdzību personām, kurām ir atņemta brīvība, kā arī pirms nopratināšanas. Pagaidu palīdzība būtu pieejama līdz brīdim, kad tiek pieņemts lēmums par atbilstību juridiskās palīdzības saņemšanas kritērijiem. Komisija ir izdevusi arī ieteikumu par aizdomās turētu un apsūdzētu personu tiesībām uz juridisko palīdzību²¹⁰. Tajā ir ietverti nesaistoši norādījumi par finanšu līdzekļu un lietas apstākļu pārbaudēm, kā arī par juridiskās palīdzības kvalitāti un efektivitāti.

3.2.2. Finanšu līdzekļu pārbaude

ECTK nav noteikta termina "pietiekami līdzekļi" definīcija. Tiks ņemti vērā katras lietas konkrētie apstākļi, lai noskaidrotu, vai atbildētāja finansiālie apstākļi attaisno juridiskās palīdzības piešķiršanu. Apsūdzētajai vai aizdomās turētajai personai ir pienākums pierādīt, ka tai nav pietiekami līdzekļu²¹¹. Taču tas nav jāpierāda neapšaubāmi²¹². Ir jāapsver visi pierādījumi, tostarp, pierādījumi par pieteikuma iesniedzēja stāvokli (piemēram, vai viņš ir pavadījis laiku apcietinājumā), personas sniegtā informācija un pierādījumi, kas ir pretrunā pieteikuma iesniedzēja informācijai²¹³.

Šā jautājuma noskaidrošana ir valstu tiesu kompetencē, kurām ir jāizvērtē pierādījumi saskaņā ar 6. panta 1. punkta prasībām²¹⁴.

Piemērs. Lietā *Tsonyo Tsonev pret Bulgāriju (Nr. 2)*²¹⁵ pieteikuma iesniedzējs tika notiesāts par miesas bojājumu izdarīšanu un ielaušanos svešā mājoklī. Viņš saņēma 18 mēnešu ilgu cietumsodu. Pieteikuma iesniedzējs pieprasīja, lai viņam tiktu norīkots advokāts apelācijas iesniegšanai Aug-

209 Sk. Eiropas Komisija (2013), *Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par pagaidu juridisko palīdzību aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām, kurām ir atņemta brīvība, un juridisko palīdzību Eiropas apcietināšanas ordera procesā*, COM(2013) 824 final, Brisele.

210 Sk. Eiropas Komisija, 2013. gada 27. novembra lēmums par aizdomās turētu un apsūdzētu personu tiesībām uz juridisko palīdzību kriminālprocesā, OV 013 C 378.

211 ECT 1992. gada 25. septembra spriedums lietā *Croissant pret Vāciju*, Nr. 13611/88, 37. punkts.

212 ECT 1983. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Pakelli pret Vāciju*, Nr. 8398/78, 34. punkts.

213 Turpat.

214 ECT 2001. gada 18. decembra spriedums lietā *R. D. pret Poliju*, Nr. 29692/96 un 34612/97, 45. punkts.

215 ECT 2010. gada 14. janvāra spriedums lietā *Tsonyo Tsonev pret Bulgāriju (Nr. 2)*, Nr. 2376/03.

stākajā kasācijas tiesā, taču pieprasījums bez konkrēta pamatojuma tika noraidīts. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka tādējādi ir tikušas pārkāptas viņa tiesības uz taisnīgu tiesu.

ECT norādīja, ka bija sarežģīti novērtēt, vai pieteikuma iesniedzējam trūka pietiekamu līdzekļu, lai segtu tiesiskās palīdzības izdevumus. Taču tā uzskatīja, ka noteiktas pazīmes liecināja, ka tā tik tiešām ir: pirmkārt, iepriekšējās tiesvedībās pieteikuma iesniedzējam tika norīkots advokāts, un, otrkārt, pieteikuma iesniedzējs nepārprotami apgalvoja, ka viņš nevarēja atļauties algot advokātu. Tiesa nosprieda, ka, ņemot vērā to, ka nav nepārprotamu pazīmju par pretējo, pieteikuma iesniedzējam tik tiešām trūka līdzekļu, lai segtu juridiskās pārstāvības izdevumus. Tā secināja, ka tādējādi tika pārkāpts ECTK 6. panta 1. un 3. punkts.

Piemērs. Lietā *Twalib pret Grieķiju*²¹⁶ pieteikuma iesniedzējs trīs gadus bija atradies apcietinājumā, un tiesvedībā viņa pārstāvību nodrošināja tiesas norīkots advokāts, savukārt apelācijas procesā — humānās palīdzības organizācija. Šie faktori sniedza "pārliecinošas norādes" par to, ka viņam trūka finanšu līdzekļu, lai segtu tiesiskās palīdzības izmaksas. Tas, ka valsts nenodrošināja juridisko palīdzību ar viņa apelācijas sūdzību kasācijas tiesā saistītajā procesā, pārkāpa viņa tiesības, kas ir nostiprinātas ECTK 6. pantā.

3.2.3. Tiesvedības interešu kritērijs

Noskaidrojot, vai "tiesvedības interesēs" (lietas apstākļi) ir jānodrošina juridiskā palīdzība, ir jāņem vērā trīs apsvērumi, proti:

- nodarījuma smagums un iespējamā sprieduma smagums;
- lietas sarežģītība;
- atbildētāja sociālā un personiskā situācija²¹⁷.

Visi trīs apsvērumi ir jāņem vērā, taču tie nav obligāti jāskata kumulatīvi. Jebkurš no trim apsvērumiem var pamatot juridiskās palīdzības piešķiršanu.

²¹⁶ ECT 1989. gada 9. jūnija spriedums lietā *Twalib pret Grieķiju*, Nr. 24294/94, 51. punkts.

²¹⁷ ECT 1991. gada 24. maija spriedums lietā *Quaranta pret Šveici*, Nr. 12744/87.

Piemērs. Lietā *Zdravko Stanev pret Bulgāriju*²¹⁸ pieteikuma iesniedzējs bija bezdarbnieks. Viņš apgalvoja, ka viņam tika liegta juridiskā palīdzība kriminālprocesā par dokumentu viltošanu civillietā. Viņš par nodarījumu saņēma notiesājošu spriedumu, kurā tika noteikts naudas sods 250 EUR apmērā. Viņam tika noteikts arī pienākums maksāt zaudējumu atlīdzību 8000 EUR apmērā.

ECT norādīja, ka pieteikuma iesniedzējam sākotnēji pastāvēja risks saņemt brīvības atņemšanas spriedumu. Lai gan šāds spriedums netika piespriests, noteiktais zaudējumu atlīdzības apmērs bija liels, ņemot vērā viņa materiālo stāvokli. Pieteikuma iesniedzējam bija augstskolas izglītība, taču nebija juridiskās izglītības. Tiesvedības sarežģītības līmenis nebija īpaši augsts, taču tā bija saistīta ar jautājumiem par pierādījumu pieļaujamības noteikumiem, procedūras noteikumiem un termina “nolūks” nozīmi. Turklāt noziedzīgais nodarījums, par ko pieteikuma iesniedzējam bija izvirzīta apsūdzība, bija saistīts ar tiesu varas augstākās amatpersonas rīcības apšaubīšanu, kas izraisīja šaubas par tiesiskā procesa integritāti Bulgārijā. Kvalificēts advokāts neapšaubāmi būtu spējis lietu risināt ar lielāku pārliecību un efektīvāk atspēkot apsūdzības izvirzītos argumentus. Noslēgumā Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkta pārkāpumu.

Svarīgi ir apsūdzētās vai aizdomās turētās personas personiskie apstākļi. Tiesvedības interešu pārbaude norāda uz to, ka var būt nepieciešama juridiskā palīdzība personām, kuras uzskatāmas par neaizsargātām, piemēram, bērniem, personām ar garīgās veselības traucējumiem un bēgļiem²¹⁹. Gadījumos, kad “tiesvedība neapšaubāmi radīs nopietnas sekas pieteikuma iesniedzējam” un lieta ir sarežģīta, ir jānodrošina juridiskā palīdzība²²⁰. Pat gadījumos, kad pieteikuma iesniedzēji ir izglītotas personas, kuras var saprast tiesvedību, ir būtiski noskaidrot, vai tās praktiski var sevi aizstāvēt bez advokāta palīdzības²²¹. Pieteikuma iesniedzējiem nav jāpierāda, ka juridiskās palīdzības trūkums

218 ECT 2012. gada 6. novembris spriedums lietā *Zdravko Stanev pret Bulgāriju*, Nr. 32238/04, 40. punkts.

219 ECT 1991. gada 24. maija spriedums lietā *Quaranta pret Šveici*, Nr. 12744/87, 32.–36. punkts.

220 ECT 1992. gada 25. septembra spriedums lietā *Pham Hoang pret Franciju*, Nr. 13191/87, 40., 41. punkts.

221 ECT 2012. gada 6. novembris spriedums lietā *Zdravko Stanev pret Bulgāriju*, Nr. 32238/04, 40. punkts.

aizstāvībai ir radījis “faktiskus zaudējumus”. Tiem ir tikai jāpierāda, ka “konkrētajos apstākļos ir ticami”, ka būtu nepieciešama advokāta palīdzība²²².

Ja runa ir par personas brīvības saglabāšanu, tiesvedības interešu aizsardzībai būtībā ir nepieciešama juridiskā pārstāvība²²³. Šāds pienākums rodas pat, ja ir tikai brīvības atņemšanas iespējamība²²⁴.

Kriminālprocesa apelācijas stadijā tiesvedības interešu pārbaudei svarīgi ir šādi faktori:

- tiesvedības būtība;
- nepārstāvēta apelācijas sūdzības iesniedzēja spēja paust konkrētu juridisko argumentu;
- zemāko instanču tiesu pieņemtā sprieduma bargums.

Ja apelācijas instancē rodas būtiski tiesiski jautājumi, ir nepieciešama bezmaksas juridiskā palīdzība²²⁵. Tiklīdz kļūst skaidrs, ka apelācija aktualizē sarežģītības un nozīmīguma jautājumu, tiesvedības interešu nolūkā pieteikuma iesniedzējam ir jānodrošina juridiskā palīdzība.²²⁶ Taču ECT ir norādījusi, ka tiesvedības intereses nerada automātisku pienākumu piešķirt juridisko palīdzību, kad vien notiesātā persona, kurai nav objektīvu izredžu gūt sekmīgu iznākumu, vēlas spriedumu pārsūdzēt pēc taisnīgas tiesas spriešanas pirmajā instancē saskaņā ar ECTK 6. pantu²²⁷.

222 ECT 1980. gada 13. maija spriedums lietā *Artico pret Itāliju*, Nr. 6694/74, 34., 35.–35. punkts.

223 ECT 1996. gada 10. jūnija spriedums lietā *Benham pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 19380/92, 61. punkts.

224 Skatīt, piemēram, ECT 1991. gada 24. maija spriedumu lietā *Quaranta pret Šveici*, Nr. 12744/87, 33. punkts; ECT 1999. gada 12. oktobra spriedums lietā *Perks un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 un 28456/95.

225 ECT 1983. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Pakelli pret Vāciju*, Nr. 8398/78, 36.–38. punkts.

226 ECT 1990. gada 28. marta spriedums lietā *Granger pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 11932/86, 47. punkts.

227 ECT 1987. gada 2. marta spriedums lietā *Monnell un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 9562/81 un 9818/82, 67. punkts.

Visbeidzot jānorāda, ka tas vien, ka juridiskā palīdzība tiek sniegta, nenozīmē, ka tā būs efektīva. Piemēram, norīkotais advokāts var saslimt vai nepildīt savus pienākumus²²⁸. Valsts nav saucama pie atbildības par ikvienu juridiskās palīdzības sniegšanai norīkotā advokāta nepilnību. Taču, ja juridiskās palīdzības advokāts nepārprotami nav spējis nodrošināt praktisku un efektīvu aizstāvību, var tikt pārkāpts 6. pants²²⁹. Šis jautājums ir plašāk aplūkots 4. nodaļā, kurā tiek iztirzātas tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību.

---

228 ECT 1980. gada 13. maija spriedums lietā *Artico pret Itāliju*, Nr. 6694/74.

229 ECT, 2002. gada 10. oktobra spriedums lietā *Czekalla pret Portugāli*, Nr. 38830/97, 63.–66. punkts.

4

Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā		
Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu) un 48. panta 2. punkts (nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību)	Darbības joma	ECTK, 6. panta 1. punkts un 6. panta 3. punkta b) un c) apakšpunkts
	“Praktiska un efektīva” tiesu pieejamība	ECT, <i>Bertuzzi pret Franciju</i> , Nr. 36378/97, 2003. g. ECT, <i>Anghel pret Itāliju</i> , Nr. 5968/09, 2013. g.
Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību kriminālprocesā		
Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā	Darbības joma	ECT, <i>Salduz pret Turciju</i> , Nr. 36391/02, 2008. g.
Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā, 3. panta 3. punkta b) apakšpunkts	Tiesiskās palīdzības kvalitāte	ECT, <i>Aras pret Turciju (Nr. 2)</i> , Nr. 15065/07, 2014. g.
	Paša izvēlēta aizstāvja juridiskā palīdzība	ECT, <i>Lagerblom pret Sweden</i> , Nr. 26891/95, 2003. g.

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
<p>Pamattiesību harta, 48. panta 2. punkts</p> <p>Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā, 3. panta 1. punkts, 3. panta 3. punkta a) apakšpunkts un 4. pants</p> <p>Direktīva 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā</p> <p>Direktīva 2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu, 2. panta 2. punkts</p>	<p>Tiesības uz pienācīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu aizstāvību</p>	<p>ECTK, 6. panta 3. punkta b) apakšpunkts</p> <p>ECT, <i>Lanz pret Austriju</i>, Nr. 24430/94, 2002. g.</p>
<p>Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību, 9. pants</p>	<p>Atteikšanās no tiesībām</p>	<p>ECT, <i>Pishchalnikov pret Krieviju</i>, Nr. 7025/04, 2009. g.</p>
<p>Tiesības pārstāvēt sevi</p>		
	<p>Darbības joma</p>	<p>ECTK, 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts</p> <p>ECT, <i>Galstyan pret Armēniju</i>, Nr. 26986/03, 2007. g.</p>

Šajā nodaļā ir aplūkotas **EP un ES tiesības** attiecībā uz tiesībām saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā (4.1. sadaļa) un kriminālprocesā (4.2. sadaļa)²³⁰. Tiesību darbību joma tiek aplūkota kopskatā ar prasību, ka tiesiskajai palīdzībai ir jābūt efektīvai. Attiecībā uz kriminālprocesiem tiek aplūkotas papildu un saistītās tiesības, piemēram, tiesības uz paša izvēlēta aizstāvja juridisku palīdzību (4.2.3. sadaļa) un tiesības uz pienācīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu aizstāvību (4.2.4. sadaļa). Šajā nodaļā tiek iztirzāti arī apstākļi, kuros var atteikties no tiesībām uz juridisko palīdzību (4.2.5. sadaļa), kā arī tiesību pārstāvēt sevi darbības joma (4.3. sadaļa).

230 Attiecībā uz juridisko palīdzību patvēruma un atgriešanās procesos skatīt *FRA* (2014), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā*, 113., 114. lpp. Attiecībā uz bērna tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesos un alternatīviem (ārpustiesas) procesiem skatīt *FRA* (2015), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām bērna tiesību jomā*, Luksemburga, Publikāciju birojs, 195.–218. lpp.

4.1. Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā

Galvenie jautājumi

- ECTK 6. pants nepārprotami garantē tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību kriminālprocesā, taču ne ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā. ES Pamattiesību hartas 47. pants nepārprotami paredz šīs tiesības situācijās, kad dalībvalstis īsteno ES tiesības (vai atkāpjas no tām).
- Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā nav absolūtas, un uz tām var attiekties zināmi ierobežojumi. Tas, vai juridiskās pārstāvības nodrošināšana ir nepieciešama ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā, ir atkarīgs no katras lietas konkrētajiem apstākļiem – jo īpaši no lietas būtības un pieteikuma iesniedzēja kvalifikācijas, pieredzes un emocionālās iesaistes līmeņa.

4.1.1. Darbības joma

Daudzsološa prakse

Dažāda veida juridisko konsultāciju iespējas

Wikivorce sniedz bezmaksas konsultācijas un atbalstu vairāk nekā 50 000 cilvēku gadā, kas nozīmē, ka tas palīdz katrā no trim laulības šķiršanas procesiem Apvienotajā Karalistē. Tā ir pasaulē lielākā tiešsaistes laulības šķiršanas atbalsta kopiena, kurā ir vairāk nekā 100 000 reģistrētu biedru. Tā ir godalgota sabiedriska organizācija, kuras darbību nodrošina brīvprātīgie, to sponsorē valsts, un tā saņem labdarības fondu atbalstu. Tā piedāvā dažāda veida juridiskos pakalpojumus, tostarp, diskusiju forumu, bezmaksas padomus laulības šķiršanai, mediāciju, finanšu, saskarsmes ar bērnu un dzīvesvietas ceļvežus, bezmaksas patstāvīgas laulības šķiršanas ceļvedi, bezmaksas speciālista konsultācijas pa informatīvo tālruni, kas darbojas septiņas dienas nedēļā, tērzētavas tūlītējam atbalstam.

sk. vietni www.wikivorce.com/divorce, kas minēta Smith, R. (2014), Digital delivery of legal services to people on low incomes, *The Legal Education Foundation*.

Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību palīdz personām saņemt taisnīgu tiesu un izmantot savas tiesības. Tiesības uz taisnīgu tiesu ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā ietver tiesības uz tiesu pieejamību (sk. **2.1.1. sadaļu**). Personām var būt nepieciešama juridiskā pārstāvība vai palīdzība, un tādējādi valstij var būt pienākums to nodrošināt, lai garantētu, ka personas var piekļūt tiesām un saņemt taisnīgu tiesu²³¹.

Saskaņā ar EP tiesībām strīdos, kas saistīti ar “civilām tiesībām vai pienākumiem” (aprakstīti **2.1. sadaļā**), šīs prasības izriet no ECTK 6. panta 1. punktu²³². Tās var rasties jebkurā procesa posmā, kam ir piemērojams 6. pants, – sākot ar procesa ierosināšanu, līdz pat sprieduma izpildei. Lai gan 6. pants negarantē tiesības uz pārsūdzību, tās ir spēkā arī apelācijas tiesvedībās, ja tādas ir²³³. Tas nozīmē, ka tiesības uz juridisko palīdzību var būt spēkā arī apelācijas tiesvedībās.

Saskaņā ar ES tiesībām tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā ir īpaši paredzētas ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Šīs tiesības ir atzītas arī kā ES tiesību vispārējs princips EST judikatūrā²³⁴. Plašāka diskusiju par saistību starp ECTK 6. pantu un hartas 47. pantu sk. **attēlā 1. nodaļā**.

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām šīs tiesības nav absolūtas, un uz tām var attiekties zināmi ierobežojumi (sk. **6. nodaļu**).

4.1.2. Praktiska un efektīva juridiskā palīdzība

Saskaņā ar EP tiesībām 6. panta 1. punkts var noteikt valstīm pienākumu nodrošināt advokāta palīdzību, lai garantētu efektīvu tiesu pieejamību. Tādējādi ECT judikatūrā juridiskais atbalsts un palīdzība ir cieši saistīti²³⁵. Jautājums par to, vai 6. pants paredz juridiskās pārstāvības nodrošināšanu ar krimināllietu

231 ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā *Airey pret Īriju*, Nr. 6289/73, 26. punkts.

232 ECT 1971. gada 16. jūlija spriedums lietā *Ringeisen pret Austriju*, Nr. 2614/65, 94. punkts.

233 ECT 1999. gada 16. decembra spriedums lietā *T. un V. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 24724/94 un 24888/94.

234 EST 2007. gada 26. jūnija spriedums lietā C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone et les autres contre Conseil des ministres*, 31. punkts.

235 ECT 1979. gada 9. oktobra spriedums lietā *Airey pret Īriju*, Nr. 6289/73, 26. punkts.

nesaistītā tiesvedībā, ir atkarīgs no katras lietas konkrētajiem apstākļiem²³⁶. Proti, Tiesai ir jānoskaidro, vai persona varētu atbilstoši un apmierinoši iepazīstināt ar savu lietu bez advokāta palīdzības²³⁷. Lietas būtība, kā arī pieteikuma iesniedzēja kvalifikācija, pieredze un emocionālās iesaistes līmenis ir būtiski jautājumi, kas Tiesai ir jāapsver, noskaidrojot juridiskās palīdzības jautājumus²³⁸.

Piemērs. Lietā *Bertuzzi pret Franciju*²³⁹ pieteikuma iesniedzējam tika piešķirta juridiskā palīdzība, lai pret juristu ierosinātu prasību par zaudējumu atlīdzību. Taču visi trīs šajā lietā norīkotie advokāti vēlējās atsaucoties uz personisku saikni ar juristu, pret ko pieteikuma iesniedzējs vēlējās ierosināt prasību.

ECT uzskatīja, ka tiesa, kura ļāva pieteikuma iesniedzējam pārstāvēt sevi lietā pret praktizējošu juristu, nenodrošināja tam tiesu pieejamību tādos apstākļos, kas tam ļautu efektīvi izmantot tiesības, un attiecīgi tika pārkāpts ECTK 6. panta 1. punkts.

Valstīm ir godprātīgi jāizturas pret pienākumu nodrošināt "patiesu un efektīvu" 6. pantā paredzēto tiesību izmantošanu²⁴⁰.

Piemērs. Lietā *Anghel pret Itāliju*²⁴¹ pieteikuma iesniedzējs saskaņā ar Hāgas konvenciju par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem lūdza Rumānijas tieslietu ministram palīdzēt nodrošināt atgriešanos viņa dēlam, ko bērna māte bija aizvedusi uz Itāliju. Rezultātā prokurors ierosināja atgriešanās tiesvedību Itālijas tiesā, kura nosprieda, ka bērns netika aizvests nelikumīgi. Pieteikuma iesniedzējs vēlējās lēmumu pārsūdzēt, taču, tā kā viņam atkārtoti tika sniegta nepilnīga un nepareiza informācija par apelācijas procedūru, viņš to neizdarīja noteiktajā termiņā.

236 ECT 2005. gada 15. februāra spriedums lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 68416/01, 61. punkts.

237 ECT 2002. gada 7. maija spriedums lietā *McVicar pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 46311/99, 48. punkts.

238 Turpat, 49.-52. punkts.

239 ECT 2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Bertuzzi pret Franciju*, Nr. 36378/97, 31. punkts.

240 ECT 2007. gada 22. marta spriedums lietā *Staroszczyk pret Poliju*, Nr. 59519/00, 128. punkts.

241 ECT 2013. gada 25. jūnija spriedums lietā *Anghel pret Itāliju*, Nr. 5968/09, 64. punkts.

ECT vienbalsīgi nosprieda, ka ir pārkāpts 6. pants. Itālijas varas iestāžu kavēšanās sniegt atbilstošas un pareizas norādes, kā arī praktiskas un efektīvas pārstāvības trūkums nelabvēlīgi ietekmēja pieteikuma iesniegēja tiesību uz tiesu pieejamību pamatbūtību.

Saskaņā ar ES tiesībām EST uzskatīja, ka tiesības izvēlēties juristu ir saistītas ar direktīvu, kas attiecas uz jurista izdevumu apdrošināšanu, un nenorādīja uz pamattiesībām, un tā nav iztirzājusi 47. panta darbības jomu šajā jautājumā²⁴², Taču, pirms tika pieņemta ES Pamattiesību harta, EST noteica, ka tiesības uz juridisko pārstāvību un saziņas starp advokātiem un klientiem priviligiētais raksturs ir būtiskas ES tiesību sistēmas daļas un ir jāievēro jau sākotnējā un izmeklēšanas posmā²⁴³. Turklāt, kā minēts, ECT judikatūra ir būtiska, skaidrojot 47. panta darbības jomu (sk. **attēlu 1. nodaļā**).

242 Skatīt EST 2013. gada 7. novembra spriedumu lietā C-442/12, *Jan Sneller pret DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV*, saistībā ar 1987. gada 22. jūnija Direktīvu 87/344/EEK par normatīvo un administratīvo aktu saskaņošanu, OV 1987 L 185, 4. panta 1. punkts.

243 EST 1989. gada 21. septembra spriedums apvienotajās lietās C-46/87 un C-227/88, *Hoechst AG pret Eiropas Kopienu Komisiju*, 15. punkts.

4.2. Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību kriminālprocesā

Galvenie jautājumi

- ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts un ES Pamattiesību hartas 48. panta 2. punkts skaidri garantē tiesības uz juridisko palīdzību krimināllietās.
- ECTK 6. panta 3. punkta b) apakšpunkts paredz tiesības uz laiku un līdzekļiem, kas nepieciešami, lai sagatavotu savu aizstāvību. Tas ir cieši saistīts ar 6. panta 3. punkta c) apakšpunktu, jo ir nepieciešams laiks un līdzekļi, lai tiesības uz juridisko palīdzību padarītu efektīvas.
- Tiesības uz juridisko palīdzību ir spēkā visos procesa posmos, sākot ar izmeklēšanu policijā, līdz pat apelācijas noslēgumam. Jurista pieejamība agrīnajos procesa posmos ir īpaši svarīga.
- Šīm tiesībām var būt noteikti ierobežojumi ar nosacījumu, ka šie ierobežojumi nemazina tiesību būtību.
- Tiesības uz juridisko palīdzību paredz nodrošināt efektīvu pārstāvību, nevis tikai advokāta klātbūtni.
- Atteikšanās no šīm tiesībām ir i) jāisteno nepārprotami, ii) jāpapildina ar minimālām garantijām, kas ir samērīgas ar to svarīgumu, iii) tai jābūt brīvprātīgai, iv) apzinātai un patiesi izprastai. Turklāt ir jāpierāda, ka atbildētājs varēja pamatoti paredzēt savas rīcības sekas.

4.2.1. Darbības joma

Saskaņā ar EP tiesībām ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts paredz, ka ikvienam, kam ir izvirzīta kriminālsūdzība, ir tiesības “aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izvēlēta aizstāvja juridisku palīdzību” (kriminālsūdzības definīciju sk. 2.1. sadaļā). Tādējādi persona, kam ir izvirzīta kriminālsūdzība, var izvēlēties, vai nu aizstāvēt sevi pati, vai saņemt juridisko pārstāvību. Taču tiesības aizstāvēt sevi pašam var būt ierobežotas, lai nodrošinātu tiesvedības intereses (sk. 4.3. sadaļu). Tiesības uz juridisko palīdzību ir saistītas arī ar tiesībām uz juridisko atbalstu (sk. 3.2.1. sadaļu par juridisko palīdzību krimināllietās) un ar tiesībām saskaņā ar ECTK 6. panta 3. punkta b) apakšpunktu uz laiku un līdzekļiem, kas nepieciešami, lai sagatavotu savu aizstāvību. Vienkārši

izsakoties, juridiskā palīdzība nevar būt efektīva, ja atbildētājam trūkst laika un līdzekļu, lai saņemtu konsultāciju un atbilstoši sagatavotu savu aizstāvību (sk. 4.2.4. sadaļu)²⁴⁴.

Valstis var pēc saviem ieskatiem izvēlēties, kā savās tiesību sistēmās nodrošināt tiesības uz juridisko palīdzību²⁴⁵. Juridiskā palīdzība var izpausties dažādi, piemēram, tā var būt konsultācija nopratināšanas laikā, pārstāvība tiesā un apelācijas sūdzību sagatavošana, taču šīs tiesības attiecas uz visu procesu²⁴⁶. Tiesības uz advokāta palīdzību kriminālprocesa agrīnajos posmos ir īpaši svarīgas, jo saistībā ar apsūdzētās vai aizdomās turētās personas klusēšanu var veikt negatīvus secinājumus²⁴⁷. Advokāta palīdzība agrīnajos posmos ietver arī tiesības uz privātu konsultāciju ar advokātu, pirms tiek veikta jebkāda nopratināšana²⁴⁸.

Piemērs. Lietā *Salduz pret Turciju*²⁴⁹ pieteikuma iesniedzējs bija notiesāts par piedalīšanos neatļautā demonstrācijā, atbalstot nelegālu organizāciju, proti, PKK (Kurdistānas Strādnieku partiju). Viņam nebija pieejama advokāta palīdzība, un viņš sniedza paziņojumus, atzīstot vainu nopratināšanas laikā, atrodoties policijas apcietinājumā. Vēlāk viņš šos paziņojumus noliedza. Valsts tiesa, pieņemot notiesājošu spriedumu, paļāvās uz sākotnējiem paziņojumiem.

ECT apstiprināja, ka, lai tiesības uz taisnīgu tiesu saglabātos “praktiskas un efektīvas”, advokātam ir jābūt pieejamam, sākot ar pirmo nopratināšanu policijā. Tiesa norādīja, ka aizdomās turētās personas izmeklēšanas posmā ir īpaši neaizsargātas un ka apkopotie pierādījumi var noteikt lietas iznākumu. Jurista pieejamība agrīnā procesa posmā aizsargā tiesības neinkriminēt sevi un ir būtiska garantija pret neatbilstošu rīcību. Jebkādiem šo tiesību izņēmumiem ir jābūt nepārprotami ierobežotiem un terminētiem. Pat ja pastāv pārliecinoši iemesli, ierobežojumi nedrīkst nepamatoti

244 ECT 1984. gada 9. aprīļa spriedums lietā *Goddi pret Itāliju*, Nr. 8966/80, 31. punkts.

245 ECT 1991. gada 24. maija spriedums lietā *Quaranta Šveici*, Nr. 12744/87, 30. punkts.

246 ECT 2008. gada 27. novembra spriedums lietā *Salduz pret Turciju*, Nr. 36391/02; skatīt arī ECT 2015. gada 29. janvāra spriedumu lietā *Yevgeniy Petrenko pret Ukrainu*, Nr. 55749/08, 2015 89. punkts.

247 ECT 1996. gada 8. februāra spriedums lietā *John Murray pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 18731/91, 66. punkts.

248 ECT 2015. gada 9. aprīļa spriedums lietā *A.T. pret Luksemburgu*, Nr. 30460/13, 86. punkts.

249 ECT 2008. gada 27. novembra spriedums lietā *Salduz pret Turciju*, Nr. 36391/02, 54.–62. punkts.

ierobežot apsūdzēto personu tiesības. Šajā gadījumā advokāta trūkums, kamēr pieteikuma iesniedzējs atradās policijas apcietinājumā, neatgriezeniski ietekmēja viņa aizstāvības tiesības, tādējādi tika pārkāpts 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts un 6. panta 1. punkts.

Jurista pieejamībai ir jābūt efektīvai un praktiskai. Piemēram, personas, kuras atrodas policijas apcietinājumā, ir oficiāli jāiepazīstina ar aizstāvības tiesībām, tostarp, ar tiesībām uz bezmaksas juridisko palīdzību, ja tiek izpildīti noteikti nosacījumi, taču policijai ir jānodrošina praktiski līdzekļi saziņai un saskarsmei ar aizstāvi (sk. arī 4.2.4. sadaļu). Ja normatīvie akti sistemātiski liedz personām, kam izvirzītas kriminālapsūdzības, saņemt juridisko palīdzību, atrodoties policijas apcietinājumā, tiek pārkāpts 6. pants, pat ja personas, kam izvirzīta kriminālapsūdzība, klusē²⁵⁰ Tiesību uz juridisko palīdzību ierobežojumu likumīgums policijas nopratināšanas sākotnējos posmos ir jāapsver, ņemot vērā to vispārējo ietekmi uz tiesībām uz taisnīgu tiesu²⁵¹.

Tiesības uz privātu sarunu ar advokātu arī var būt ierobežotas, taču ierobežojumiem ir jābūt būtiski pamatotiem²⁵². Tā ir īpaši svarīga tiesību uz juridisko palīdzību daļa – ja nav iespēju apspriesties un saņemt konfidenciālas norādes, tad šīs tiesības lielā mērā zaudē lietderīgumu²⁵³. ECT ir konsekventi norādījusi, ka, lai šīs tiesības neievērotu, ir nepieciešami “būtiski iemesli”. Piemēram, pieteikuma iesniedzēja saziņas ar tā advokātu novērošanu var attaisnot, ja pastāv aizdomas, ka pieteikuma iesniedzējs ir noziedzīga grupējuma dalībnieks, un ir jānotver citi šā grupējuma dalībnieki²⁵⁴.

Piemērs. Lietā *Lanz pret Austriju*²⁵⁵ pieteikuma iesniedzējs tika apcietināts, pamatojoties uz aizdomām par krāpniecību, un tika sākotnēji patērēts apcietinājumā. Kamēr viņš atradās pirmstiesas apcietinājumā, viņa

250 ECT 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā *Dayanan pret Turciju*, Nr.7377/03, 33. punkts.

251 ECT 2009. gada 24. septembra spriedums lietā *Pishchalnikov pret Krieviju*, Nr. 7025/04, 67. punkts.

252 ECT 2010. gada 2. novembra spriedums lietā *Sakhnovskiy pret Krieviju*, Nr. 21272/03, 97. punkts.

253 ECT 1991. gada 28. novembra spriedums lietā *S. pret Šveici*, Nr. 12629/87 un 13965/88, 48. punkts. Skatīt arī ECT 2001. gada 16. oktobra spriedumu lietā *Brennan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 39846/98, 58.–63. punkts.

254 ECT spriedums lietā *George Kempers pret Austriju*, Nr. 21842/93. Komisijas ziņojums, pieņemts 1998. gada 14. janvārī.

255 ECT 2002. gada 31. janvāra spriedums lietā *Lanz pret Austriju*, Nr. 24430/94, 50.–52. punkts.

saskarsme ar advokātu tikanovērotas, jo pastāvēja risks, ka pieteikuma iesniedzējs ietekmēs lieciniekus vai atbrīvosies no dokumentiem, kas vēl nebija izņemti. Viņš iesniedza sūdzību, apgalvojot, ka tādējādi ir pārkāptas viņa aizstāvības tiesības.

ECT konstatēja ECTK 6. panta 3. punkta b) un c) apakšpunkta pārkāpumu. Tiesības sazināties ar aizstāvi, trešām personām nenoklausoties, demokrātiskā sabiedrībā ir daļa no taisnīgas tiesas pamatprasībām. Ja advokāts nevar ar klientu apspriesties, advokāta palīdzība lielā mērā zaudē lietderīgumu un kļūst neefektīva. Izmeklēšanas tiesneša īstenotā uzraudzība bija nopietna iejaukšanās apsūdzētās personas aizstāvības tiesībās, un, lai to attaisnotu, bija nepieciešami ļoti būtiski iemesli.

Saskaņā ar ES tiesībām tiesības saņemt juridisko palīdzību kriminālprocesā ir paredzētas ES Pamattiesību hartas 48. panta 2. punktā. Tādējādi tiek garantēta aizstāvības tiesību ievērošana personām, kam ir izvirzīta apsūdzība. Tāpat kā saskaņā ar EP tiesībām, tiesības nav absolūtas arī saskaņā ar ES tiesībām. Taču tās ir atzītas par vienu no taisnīgas tiesas pamatelementiem²⁵⁶, un norīkotajiem advokātiem ir jānodrošina pietiekams laiks un līdzekļi, lai sagatavotu klientu aizstāvību (sk. 4.2.4. sadaļu).

Piemērs. Lietā *Ordre des barreaux francophones et germanophone un citi pret Conseil des ministres*²⁵⁷ EST norādīja, ka advokāti nevarētu pienācīgi pildīt konsultēšanas, aizstāvības un pārstāvības pienākumu pret klientiem, ja advokātiem būtu pienākums sadarboties ar valsts iestādēm, tām nodot informāciju, kas iegūta juridiskajās konsultācijās, kuras notikušas šādā procesā.

Tiesības uz juridisko palīdzību kriminālprocesā ir nostiprinātas arī ES sekundārajos tiesību aktos: Direktīvā par tiesībām uz advokāta palīdzību

256 EST 2000. gada 28. marta spriedums lietā C-7/98, *Dieter Krombach pret André Bamberski*, 39. punkts.

257 EST 2007. gada 26. jūnija spriedums lietā C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone un citi pret Conseil des ministres*, 32. punkts.

kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā²⁵⁸, uz ko ir atsaukies arī ECT²⁵⁹. Tās mērķis ir izvirzīt obligātos noteikumus attiecībā uz aizdomās turēto vai apsūdzēto personu tiesībām kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā. Direktīvu piemēro aizdomās turētajiem vai apsūdzētajiem kriminālprocesā no "brīža, kad dalībvalsts kompetentās iestādes ar oficiālu paziņojumu vai citādi ir viņiem darījušas zināmu, ka viņi tiek turēti aizdomās vai ir apsūdzēti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu" līdz "procesa noslēgumam" (proti, galīgai jautājuma izšķiršanai par noziedzīgo nodarījumu, tostarp, notiesāšanai un pārsūdzībā pieņemtām lēmumiem)²⁶⁰. Direktīvu piemēro arī personām, kuras nav aizdomās turētās, bet kļūst par tādām nopratināšanas gaitā²⁶¹. Savukārt personām, kurām nav atņemta brīvība, ir piemērojami citi aizsardzības standarti. Lai gan tās var brīvi sazināties un konsultēties ar advokātu un saņemt advokāta palīdzību, pašām to noorganizējot, dalībvalstīm nav "jāveic aktīva rīcība", lai nodrošinātu, ka tās saņem advokāta palīdzību²⁶². Šī direktīva paredz aizsardzību Eiropas apcietināšanas ordera procesa ietvaros²⁶³. Aizsardzības tvērumā neietilpst "sīki kriminālpārkāpumi"²⁶⁴.

Saskaņā ar ES un EP tiesībām tiesības saņemt juridisko palīdzību ir īpaši svarīgas neaizsargātām aizdomās turētām vai apsūdzētām personām, piemēram, personām ar invaliditāti, migrantiem un bērniem²⁶⁵. Valstīm ir jāsteno papildu pasākumi, lai nodrošinātu to spēju izprast procesu un efektīvi tajā piedalīties, lai šīs personas varētu — ja nepieciešams, ar tulka, advokāta, sociālā darbinieka vai drauga palīdzību — saprast teiktā galveno domu²⁶⁶. Šīm personām vajadzētu būt spējīgām izskaidrot savu notikumu versiju saviem advokātiem. Valstīm pēc iespējas ir jāsamazina iebiedēšanas gaisotne un jānodrošina, ka

258 Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 22. oktobra Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm, OV 2013 L 294/1. Apvienotā Karaliste un Īrija nav izvēlējušās piedalīties šās direktīvas piemērošanā, un tā nav piemērojama Dānijā.

259 ECT 2015. gada 9. aprīļa spriedums lietā *A.T. pret Luksemburgu*, Nr. 30460/13, 38. punkts.

260 Direktīva 2013/48/ES, 2. panta 1. punkts.

261 Turpat, 2. panta 3. punkts.

262 Direktīva 2013/48/ES, 27. apsvēruma.

263 Turpat, 10. pants.

264 Turpat, 2. panta 4. punkts.

265 Skatīt FRA (2015), *Bērnam draudzīga tiesvedība – perspektīvas un pieredzes bērnu dalībai civilajā un kriminālajā tiesvedībā 10 ES dalībvalstīs*. Skatīt arī FRA (2015), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām bērna tiesību jomā*, 195.–218. lpp.

266 ECT 2004. gada 15. jūnija spriedums lietā *S.C. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 60958/00, 29. punkts.

bērni saprot izmeklēšanas vispārējo nozīmi un riskus. Tām ir jānodrošina, ka bērni un citas neaizsargātas personas ir informēti par tiesībām saņemt juridisko palīdzību (jautājumus par personām ar invaliditāti sk. arī **8.1. sadaļa**)²⁶⁷. Tiesā atbildētājiem vajadzētu būt spējīgiem izsekot apsūdzības liecinieku teiktajam un norādīt uz apgalvojumiem, kam tie nepiekrīt²⁶⁸.

ES projekts direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, paredz obligātu advokāta palīdzību bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas²⁶⁹. Eiropas Komisija ir izdevusi arī *leteikumu par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kuras ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā*, un tajā ir ierosināts, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona, kura nesaprot procesu, nedrīkst atteikties no tiesībām uz advokāta palīdzību (sk. **4.2.5. sadaļu** par atteikšanos)²⁷⁰.

4.2.2. Juridiskās palīdzības kvalitāte

Tiesības saņemt juridisko palīdzību ir tiesības uz efektīvu palīdzību un pārstāvību²⁷¹. Tāda advokāta klātbūtne, kam nav iespējas iejaukties, lai nodrošinātu apsūdzētās vai aizdomās turētās personas tiesību ievērošanu, nesniedz nekādu labumu apsūdzētajai vai aizdomās turētajai personai²⁷².

Piemērs. Lietā *Aras pret Turciju (Nr. 2)*²⁷³ pieteikuma iesniedzējs tika aizturēts uz aizdomu pamata par krāpniecību atbildību pastiprinošos apstākļos. Policija viņu nopratināja bez advokāta klātbūtnes, un viņš pauda apgalvojumus saistībā ar nodarījumu. Tad viņš tika nogādāts pie prokurora, kur pieteikuma iesniedzējs bez advokāta klātbūtnes atkārtēja policijā

267 ECT 2008. gada 11. decembra spriedums lietā *Panovits pret Kipru*, Nr. 4268/04, 67. punkts. Attiecībā uz personām ar invaliditāti skatīt arī ECTK 5. panta 4. punktu un ECT 1992. gada 12. maija spriedumu lietā *Megyeri pret Vāciju*, Nr. 13770/88, 27. punkts.

268 ECT 2004. gada 15. jūnija spriedums lietā *S.C. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 60958/00, 29. punkts.

269 Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, COM(2013) 822/2, 6. pants.

270 Eiropas Komisija (2013), 2013. gada 27. novembra leteikums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, OV 2013 C378.

271 ECT 1993. gada 24. novembra spriedums lietā *Imbroscia pret Šveici*, Nr. 13972/88, 43. punkts.

272 ECT 2014. gada 18. novembra spriedums lietā *Aras pret Turciju (Nr. 2)*, Nr. 15065/07, 40. punkts.

273 Turpat.

pausto apgalvojumu. Kad pieteikuma iesniedzējs nonāca pie izmeklēšanas tiesneša, tiesnesis ļāva pieteikuma iesniedzēja advokātam atrasties sēžu zālē, taču tam nebija dota iespēja izteikties vai konsultēt pieteikuma iesniedzēju.

ECT norādīja, ka advokāta "klātbūtne" nav pietiekama, lai tiesības saskaņā ar 6. panta 3. punkta c) apakšpunktu tiktu uzskatītas par efektīvām. Pieteikuma iesniedzējam vajadzēja būt iespējai saņemt advokāta palīdzību, sākot no pirmās nopratināšanas brīža. Pieteikuma iesniedzēja advokāta pasīvā klātbūtne sēžu zālē nav uzskatāma par pietiekamu atbilstoši ECTK normām.

Saskaņā ar EP tiesībām jautājums par aizstāvības īstenošanu pamatā ir risināms starp apsūdzēto vai aizdomās turēto personu un tās advokātu, taču, ja attiecīgās varas iestādes tiek informētas par advokāta rīcības "acīmredzamiem trūkumiem", tad tām ir jārikojas²⁷⁴. Šis pienākums rodas vienīgi tad, ja efektīvas pārstāvības nesniegšana ir bijusi "acīm redzama vai pietiekamā apmērā norādīta [valstij]"²⁷⁵. Piemēram, ja pārsūdzība tiek atzīta par nepieņemamu advokāta bezdarbības dēļ, tas var radīt tiesību uz praktisku un efektīvu aizstāvību pārkāpumu²⁷⁶. Tikai trūkumi, kas saistīti ar valsts iestādēm, var kļūt par pamatu 6. panta 3. punkta c) apakšpunkta pārkāpumam²⁷⁷. Piemēram, valsts var tikt uzskatīta par atbildīgu, ja tā ir informēta, ka advokāts nav rīkojies, lai pārstāvētu apsūdzēto personu²⁷⁸. Taču pat būtiski taisnīguma trūkumi procesā var nekļūt par pārkāpuma iemeslu, ja pieteikuma iesniedzējs jautājumu neaktualizē, ierosinot pārsūdzību²⁷⁹.

Saskaņā ar ES tiesībām Direktīvā par tiesībām uz advokāta palīdzību ir apstiprināts, ka aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai ir tiesības uz tās advokāta "klātbūtni un efektīvu līdzdalību"²⁸⁰. Advokāta līdzdalībai "jāatbilst valstu

274 ECT 1998. gada 21. aprīļa spriedums lietā *Daud pret Portugāli*, Nr. 22600/93, 42. punkts.

275 ECT 1993. gada 24. novembra spriedums lietā *Imbrioscia pret Šveici*, Nr. 13972/88, 41. punkts.

276 ECT 2002. gada 10. oktobra spriedums lietā *Czekalla pret Portugāli*, Nr. 38830/97, 63.–65. punkts; ECT 2015. gada 9. aprīļa spriedums lietā *Vamvakas pret Grieķiju (Nr.2)*, Nr. 2870/11, 39.–43. punkts.

277 ECT 1994. gada 22. februāra spriedums lietā *Tripodi pret Itāliju*, Nr. 13743/88, 30. punkts.

278 ECT 1980. gada 13. maija spriedums lietā *Artico pret Itāliju*, Nr. 6694/74, 33. punkts.

279 ECT 1998. gada 9. jūnija spriedums lietā *Twalib pret Grieķiju*, Nr. 24294/94.

280 Direktīva 2013/48/ES, 3. panta 3. punkta b) apakšpunkts.

tiesību aktos paredzētajām procedūrām ar noteikumu, ka šādas procedūras neskar attiecīgo tiesību efektīvu īstenošanu un būtību”²⁸¹.

4.2.3. Paša izvēlēta aizstāvja juridiskā palīdzība

Neatkarīgi no tā, ka ir svarīgi nodrošināt konfidenciālas attiecības starp advokātu un klientu, tiesības saņemt paša izvēlēta aizstāvja palīdzību nav absolūtas. Attiecībā uz bezmaksas juridisko palīdzību tām piemēro nosacījumus, jo valsts kontrolē juridiskās palīdzības kritērijus un finansējumu (sk. arī **3. nodaļu** par juridisko palīdzību)²⁸². Uz tiesībām var attiekties arī profesionālā regulējuma ierobežojumi, piemēram, dažādiem jurisdikcijas līmeņiem var būt nepieciešama dažāda kvalifikācija.

Piemērs. Lietā *Lagerblom pret Sweden*²⁸³ pieteikuma iesniedzējs, kurš bija no Somijas, pieprasīja norīkotā juridiskās palīdzības advokāta nomaīņu. Viņš vēlējās advokātu, kurš runātu arī somu valodā. Valsts tiesas šo pieprasījumu noraidīja. Viņš apgalvoja, ka tas bija ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkta pārkāpums.

ECT norādīja, ka 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts paredz apsūdzētajai personai tiesības saņemt “paša izvēlēta” aizstāvja palīdzību, taču šīs tiesības nevar uzskatīt par absolūtām. Norīkojot aizstāvi, tiesām ir jāņem vērā apsūdzētās personas vēlmes, taču tās var neievērot, ja pastāv atbilstošs un pietiekams pamats, lai uzskatītu, ka tas ir nepieciešams tiesvedības interesēs. Pieteikuma iesniedzējs pietiekami labi pārzināja zviedru valodu, lai sazinātos ar savu advokātu, un spēja efektīvi piedalīties tiesvedībā. Tiesām bija tiesības atteikt izvēlēta advokāta norīkošanu. ECTK 6. pants netika pārkāpts.

Profesionālu advokātu, nevis amatieru juristu norīkošana var sekmēt tiesvedības intereses, ja pastāv nopietna un sarežģīta apsūdzība²⁸⁴. Tiesvedība

281 Turpat.

282 ECT 1992. gada 25. septembra spriedums lietā *Croissant pret Vāciju*, Nr. 13611/88, 29. punkts.

283 ECT 2003. gada 14. janvāra spriedums lietā *Lagerblom pret Zviedriju*, Nr. 26891/95.

284 ECT 2005. gada 20. janvāra spriedums lietā *Mayzit pret Krieviju*, Nr. 63378/00, 70., 71. punkts.

specifiskā jautājumā var attaisnot arī noteiktas specializācijas advokātu norīkošanu²⁸⁵.

4.2.4. Pienācīgs laiks un līdzekļi, lai sagatavotu aizstāvību

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām apsūdzētajai vai aizdomās turētajai personai ir tiesības uz pienācīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu aizstāvību. Tas ir tādēļ, ka advokāta spēju nodrošināt efektīvu juridisko palīdzību, iespējams, kavē apstākļi, kādos viņš var satīties vai sazināties ar klientu. Šīs tiesības ir paredzētas ECTK 6. panta 3. punkta b) apakšpunktā, un tās ir ietvertas aizstāvības tiesībās saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 48. panta 2. punktu.

Saskaņā ar EP tiesībām tiesības uz efektīvu palīdzību nozīmē lietas materiālu pieejamību²⁸⁶. Lietā ir ietverti visi dokumenti, kas ir lietderīgi, lai noteiktu atbilstošu juridisko raksturojumu.

To, vai laiks un līdzekļi ir pienācīgi, izvērtē, ņemot vērā katras lietas konkrētos apstākļus²⁸⁷. Ir jāpanāk līdzsvars starp to, ka process tiek īstenots pieņemamā termiņā (sk. 7. nodaļu par procesa ilgumu), un to, ka tiek nodrošināts pietiekams laiks un līdzekļi, lai sagatavotu aizstāvību. Ir jānoskaidro, vai jebkuru sarežģījumu vispārējā ietekme ir pretrunā tiesībām uz taisnīgu tiesu²⁸⁸. Piemēram, ja netiek nodrošināts laiks konsultācijām starp personu, kam ir izvirzīta kriminālapsūdzība, un advokātu, tas var radīt 6. panta 3. punkta b) apakšpunkta pārkāpumu, jo, ja šāds laiks netiek nodrošināts, personai, kam ir izvirzīta kriminālapsūdzība, nav iespējams pienācīgi palīdzēt²⁸⁹.

285 ECT 2002. gada 26. jūlija spriedums lietā *Meftah un citi pret Franciju*, Nr. 32911/96, 35237/97 un 34595/97, 47. punkts.

286 ECT 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā *Dayanan pret Turciju*, Nr. 7377/03.

287 ECT 2012. gada 12. janvāra spriedums lietā *Iglin pret Ukrainu*, Nr. 39908/05, 65. punkts.

288 ECT 2005. gada 12. maija spriedums lietā *Öcalan pret Turciju*, Nr. 46221/99, 148. punkts.

289 ECT 1984. gada 28. jūnija spriedums lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7819/77 un 7878/77, 99. punkts.

Saskaņā ar ES tiesībām vairākas direktīvas paredz īpašus pienākumus ES dalībvalstīm (sk. **2.3.1. sadaļu** par tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu)²⁹⁰. Piemēram, Direktīvas par tiesībām uz advokāta palīdzību 3. panta 1. punktā ir paredzēts, ka jurista palīdzība ir jāsniedz tādā laikā un tādā veidā, lai attiecīgās personas varētu praktiski un efektīvi īstenot savas tiesības uz aizstāvību. Direktīvas 3. panta 3. punktā aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem ir paredzētas tiesības privāti tikties un sazināties ar advokātu, kurš viņu pārstāv. Direktīvas 3.panta 4. punktā ES dalībvalstīm ir noteikts pienākums darīt pieejamu vispārēju informāciju, lai aizdomās turētajiem vai apsūdzētajiem palīdzētu atrast advokātu.

Savukārt Direktīvā par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā paredzēts pienākumus informēt aizdomās turētās un apsūdzētās personas par to tiesībām kriminālprocesā, tostarp, piemēram, par to tiesībām piekļūt lietas materiāliem, lai sagatavotu savu aizstāvību²⁹¹.

Visbeidzot, Direktīvas par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā 2. panta 2. punktā ir paredzēts, ka saziņai starp aizdomās turētajām vai apsūdzētajām personām un viņu advokātiem jābūt pieejamam mutiskam tulkojumam, ja šī saziņa ir tieši saistīta ar pratināšanu vai uzklaušīšanu tiesas procesā vai ar pārsūdzības vai citu procesuālo pieteikumu iesniegšanu²⁹².

4.2.5. Atteikšanās no tiesībām

Tiesības saņemt juridisko palīdzību ir tik ļoti svarīgas, ka apsūdzētā vai aizdomās turētā persona no tām var atteikties tikai noteiktos apstākļos²⁹³. ECT ir stingri ierobežojusi atteikšanās iespēju un ir uzsvērusi garantiju nodrošināšanas nozīmi.

290 Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 22. oktobra Direktīva 2013/48/ES par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm, OV 2013 L 294/1. Apvienotā Karaliste un Īrija nav izvēlējušās piedalīties šās direktīvas piemērošanā, un tā nav piemērojama Dānijā.

291 Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 22. maija Direktīva 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā, OV 2012 L142.

292 Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 20. oktobra Direktīva 2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu, OV 2010 L 280.

293 ECT 2015. gada 9. aprīļa spriedums lietā *A.T. pret Luksemburgu*, Nr. 30460/13, 59. punkts. Šī lieta bija saistīta ar direktīvu par tiesībām uz advokāta palīdzību.

Piemērs. Lietā *Pishchalnikov pret Krieviju*²⁹⁴ pieteikuma iesniedzējs tika apcietināts uz aizdomu pamata par laupīšanu atbildību pastiprinošos apstākļos. Viņu nopratināja bez advokāta klātbūtnes, un viņš atzina, ka ir piedalījies noziedzīgās darbībās. Turpmākajā procesa gaitā viņš atteicās no juridiskās palīdzības. Tad viņam juridiskās palīdzības ietvaros tika norikots advokāts. Kad pieteikuma iesniedzējs tika nopratināts advokāta klātbūtnē, viņš savus apgalvojumus atsauca. Viņu notiesāja par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, pamatojoties uz apgalvojumiem, ko viņš pauda pēc nonākšanas apcietinājumā.

ECT norādīja, ka apsūdzētai personai, kurai nav advokāta, ir mazākas iespējas būt informētai par savām tiesībām. Attiecīgi ir mazākas iespējas, ka šīs tiesības tiks ievērotas. Taču personas var pēc saviem ieskatiem tieši vai netieši atteikties no lietas taisnīgas izskatīšanas garantijām. Lai garantijas būtu efektīvas, atteikšanās ir i) jāisteno nepārprotami, ii) jāpapildina ar minimālām garantijām, kas ir samērīgas ar to svarīgumu, iii) tai jābūt brīvprātīgai, iv) apzinātai un patiesi izprastai, un, v) ja tā ir netieši konstatējama no apsūdzētās personas rīcības, ir jāpierāda, ka apsūdzētā persona varēja pamatoti paredzēt šādas rīcības sekas.

Šajā gadījumā Tiesa uzskatīja, ka ir maz ticams, ka pieteikuma iesniedzējs varēja pamatoti novērtēt, kādas būs sekas nopratināšanai bez advokāta palīdzības. Tā konstatēja ECTK 6. panta pārkāpumu, jo nebija pamatotas atteikšanās no tiesībām.

Nav atbilstoši pieņemt, ka atteikšanās ir veikta, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona atsakās sniegt norādes advokātam²⁹⁵. Turklāt nevar pieņemt, ka ir veikta pamatota atteikšanās, ja persona, kam ir izvirzīta kriminālapsūdzība, atbild uz izmeklētāja jautājumiem pēc tam, kad tai ir atgādināts par tiesībām klusēt²⁹⁶. Ir jāveic pieņemami pasākumi, lai nodrošinātu, ka apsūdzētā vai aizdomās turētā persona ir pilnīgi informēta par savām aizstāvības tiesībām un var katrā konkrētajā situācijā pēc iespējas labāk novērtēt atteikšanās sekas²⁹⁷.

294 ECT 2009. gada 24. septembra spriedums lietā *Pishchalnikov pret Krieviju*, Nr. 7025/04, 77., 78. punkts.

295 ECT 2010. gada 2. novembra spriedums lietā *Sakhnovskiy pret Krieviju*, Nr. 21272/03, 89.–93. punkts.

296 ECT 2009. gada 24. septembra spriedums lietā *Pishchalnikov pret Krieviju*, Nr. 7025/04, 79. punkts.

297 ECT 2008. gada 11. decembra spriedums lietā *Panovits pret Kipru*, Nr. 4268/04, 68. punkts.

Pārkāpums, kas minēts 6. panta 3. punkta c) apakšpunktā, var rasties arī tad, ja persona, kurai izvirzīta kriminālapšūdzība, bez tulka palīdzības nav varējusi novērtēt sekas, kādas rodas, ja nopratināšana notiek bez advokāta klātbūtnes²⁹⁸. Valstīm ir jāveic papildu pasākumi, lai aizsargātu tiesības neaizsargātām aizdomās turētām vai apsūdzētām personām, piemēram, personām ar invaliditāti un bērniem. To var izdarīt, piemēram, organizējot trešo personu sniegtu atbalstu šīm personām (sk. 8. nodaļu)²⁹⁹.

Saskaņā ar ES tiesībām Direktīvas par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā 9. pantā ir paredzēti trīs nosacījumi, lai atteikšanās būtu spēkā esoša:

- (i) aizdomās turētajam vai apsūdzētajam vienkāršā un saprotamā valodā, mutiski vai rakstiski ir sniegta skaidra un pietiekama informācija par attiecīgo tiesību saturu un iespējamām sekām, ja no tām atsakās;
- (ii) atteikšanās tiek pausta brīvprātīgi un nepārprotami;
- (iii) to fiksē saskaņā ar attiecīgās ES dalībvalsts tiesību aktiem³⁰⁰.

Taču ir jānorāda, ka saskaņā ar direktīvas projektu par procesuālajām garantijām bērni, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, no tiesībām uz advokāta palīdzību atteikties nevar³⁰¹. Turklāt Eiropas Komisijas leteikumā par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām ir ieteikts, ka neaizsargātām personām nevajadzētu būt iespējai atteikties no tiesībām uz advokāta palīdzību³⁰².

298 ECT 2011. gada 5. aprīļa spriedums lietā *Şaman pret Turciju*, Nr. 35292/05, 35. punkts.

299 ECT 2008. gada 11. decembra spriedums lietā *Panovits pret Kipru*, Nr. 4268/04, 67., 68. punkts. Skatīt arī Eiropas Komisija (2013), *Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā*, COM(2013) 822/2; Eiropas Komisija (2013), *2013. gada 27. novembra leteikums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā*, OV 2013 C378; un *FRA (2015), Bērnam draudzīga tiesvedība: profesionāļu perspektīvas un pieredzes par bērna piedalīšanos civiltiesvedībā un krimināltiesvedībā* 10 ES dalībvalstīs.

300 Skatīt *Direktīvu 2013/48/ES*.

301 Eiropas Komisija (2013), *Priekšlikums direktīvai par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā*, 6. pants.

302 Eiropas Komisija (2013), *leteikums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā*, 11. punkts.

4.3. Tiesības pārstāvēt sevi

Galvenie jautājumi

- Kriminālprocesos un ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās personai ir tiesības pārstāvēt sevi, ja vien tiesvedības intereses nenosaka citādi, piemēram, lai aizsargātu apsūdzētās vai aizdomās turētās personas tiesības vai ja pārstāvība ir nepieciešama efektīvai tiesas spriešanai.
- Valstu tiesu kompetencē ir noteikt, vai obligāta advokāta norīkošana ir nepieciešama tiesvedības interesēs.

Daudzsološa prakse

Palīdzība tiesvedības dalībniekiem, kuri pārstāv sevi

Apvienotajā Karalistē Personiskās palīdzības daļa (*PSU*) palīdz tiesvedības dalībniekiem, kuri tiesvedībā piedalās bez juridiskās pārstāvības. *PSU* nodrošina apmācītus brīvprātīgos, kuri sniedz bezmaksas palīdzību personām, kuras piedalās tiesvedībā bez juridiskās pārstāvības civiltiesiskajās un ģimenes lietu tiesās un tribunālos Anglijā un Velsā. *PSU* sniedz praktiskas norādes par to, kas notiek tiesā. Tā var palīdzēt aizpildīt veidlapas vai pavadīt personas uz tiesu. Tā var arī sniegt emocionālo un morālo atbalstu. Tā nesniedz advokatūras pakalpojumus vai juridisko pārstāvību personām tiesas sēdēs. Taču tā var veicināt saziņu starp personām un citām organizācijām, kas sniedz šādus juridiskos pakalpojumus.

Avots: <https://www.thepsu.org/>.

Jānorāda, ka personām ir tiesības uz pārstāvību ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās, ja tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu praktisku un efektīvu tiesu pieejamību. ECTK 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts paredz tiesības personai, kam ir izvirzīta apsūdzība par noziedzīgu nodarījumu, piedalīties kriminālprocesā ar pārstāvja starpniecību vai pašai pārstāvēt sevi.

Personai ir tiesības pārstāvēt sevi, ja vien tiesvedības intereses nenosaka citādi, piemēram, lai aizsargātu apsūdzētās vai aizdomās turētās personas tiesības vai ja pārstāvība ir nepieciešama efektīvai tiesas spriešanai. Piemēram, dažu valstu tiesību aktos atbildētājam ir jābūt pārstāvētam tikai noteiktos tiesvedības posmos vai apelācijas procesā.

Tiesības pārstāvēt sevi ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā nav absolūtas³⁰³. Valstu iestāžu kompetencē ir noteikt, vai obligāta advokāta norīkošana ir nepieciešama tiesvedības interesēs³⁰⁴.

Var noteikt ierobežojumus, piemēram, lai novērstu cieņas aizskaršanu tiesas sēžu zālē, aizsargātu neaizsargātus lieciniekus no traumas un novērstu, ka aizdomās turētās vai apsūdzētās personas nemitīgi kavē procesa gaitu³⁰⁵. Samērīgums ir jāisteno apdomīgi, un ierobežojumi jānosaka piesardzīgi³⁰⁶.

Piemērs. Lietā *Galstyan pret Armēniju*³⁰⁷ pieteikuma iesniedzējs tika arestēts, viņam tika nolasītas tiesības un viņš neapšaubāmi atteicās no advokāta.

ECT norādīja, ka 6. panta 3. punkta c) apakšpunkts paredz iespēju apsūdzētajam aizstāvēt sevi "pašam vai saņemt juridisku palīdzību". Tādējādi pārstāvēt sevi ir atļauts, izņemot gadījumus, kad to liedz tiesvedības intereses. Pieteikuma iesniedzēja gadījumā nebija pierādījumu par to, ka viņš izvēlējās aizstāvēt sevi pats draudu vai fiziskas vardarbības dēļ vai ka viņš ar viltu tika piespiests atteikties no advokāta. Tā bija pieteikuma iesniedzēja izvēle atteikties no advokāta, tāpēc valsts nav saucama pie atbildības par pārstāvības trūkumu. ECTK 6. pants netika pārkāpts.

Ja apsūdzētā vai aizdomās turamā persona apzināti atsakās no savām tiesībām uz advokāta palīdzību, apsūdzētajai vai aizdomās turamai personai ir pienākums izrādīt rūpību, piemēram, saņemt tiesas sprieduma norakstu, ja tas ir nepieciešams pārsūdzībai³⁰⁸.

303 ECT 1992. gada 11. jūlija spriedums lietā *Philis pret Grieķiju*, Nr. 16598/90. Skatīt arī EST 2013. gada 26. februāra spriedumu lietā C-399/11, *Stefano Melloni pret Ministerio Fiscal*, 49.–52. punkts.

304 ECT 2001. gada 15. novembra spriedums lietā *Correia de Matos pret Portugāli*, Nr. 48188/99. Skatīt arī ECT 1992. gada 25. septembra spriedums lietā *Croissant pret Vāciju*, Nr. 13611/88.

305 Turpat, 12. un 13. punkts.

306 Turpat, 18. punkts.

307 ECT 2007. gada 15. novembra spriedums lietā *Galstyan pret Armēniju*, Nr. 26986/03, 91. punkts.

308 ECT 1993. gada 22. jūnija spriedums lietā *Melin pret Franciju*, Nr. 12914/87, 25. punkts.

5

Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Kas ir efektīva tiesību aizsardzība?		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>EST, C-583/11 P, <i>Inuit Tapiriit Kanatami un citi pret Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi</i>, 2013. g.</p> <p>EST, T-49/07, <i>Sofiane Fahas pret Eiropas Savienības Padomi</i>, 2010. g.</p>	<p>Materiālās prasības</p>	<p>ECTK, 13. pants (tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu)</p> <p>ECT, <i>McFarlane pret Īriju</i>, Nr. 31333/06, 2010. g.</p> <p>ECT, <i>Rotaru pret Rumāniju</i>, Nr. 28341/95, 2000. g.</p> <p>ECT, <i>Yarashonen pret Turciju</i>, Nr. 72710/11, 2014. g.</p>
<p>EST, C-69/10, <i>Brahim Samba Diouf pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i>, 2011. g.</p>	<p>Institucionālās prasības</p>	<p>ECT, <i>Ramirez Sanchez pret Franciju</i>, Nr. 59450/00, 2006. g.</p>
Konkrētu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri		
<p>EST, apvienotās lietas C-6/90 un C-9/90, <i>Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku</i>, 1991. g.</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 15. pants</p>	<p>Kompensācija</p>	<p>ECT, <i>Ananyev and Others pret Krieviju</i>, Nr. 42525/07 un 60800/08, 2012. g.</p>

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
EST, apvienotās lietas C-65/09 un C-87/09, <i>Weber un Putz</i> , 2011. g. Direktīva par patēriņa preču pārdošanu (1999/44/EK), 3. panta 2. un 3. punkts Direktīva par kompleksiem ceļojumiem (90/314/EEK), 4. panta 6. un 7. punkts	Paredzētā līguma saistības izpilde	
Pamattiesību harta, 52. panta 1. punkts (piemērošanas joma) EST, C-314/12, <i>UPC Telekabel Wien GmbH</i> , 2014. g.	Tiesas priekšraksti	ECTK, 10. pants (izteiksmes brīvība) ECT, <i>Brosa pret Vāciju</i> , Nr. 5709/09, 2014. g.

Šajā nodaļā un turpmāk rokasgrāmatā uzmanība tiek pievērsta valstu tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, nevis lietu izskatīšanai ECT un EST un tajās pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem. Pirmkārt, nodaļā ir izklāstītas efektīvas tiesību aizsardzības procesuālās un institucionālās prasības. Pēc tam ir sniegti konkrētu tiesiskās aizsardzības līdzekļu veidu piemēri. Daudzi tiesiskās aizsardzības līdzekļu veidi var nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību, ja ir pārkāptas tiesības. Šajā nodaļā aplūkotie tiesiskās aizsardzības līdzekļi (kompensācija, paredzētā līguma saistības izpilde un priekšraksti) ir ilustratīvi, un apraksts nav izsmeljošs.

5.1. Kas ir efektīva tiesību aizsardzība?

Galvenie jautājumi

- ECTK 13. pants un ES Pamattiesību hartas 47. pants garantē tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību. Šīs tiesības ir tiesu iestāžu pieejamības būtiska sastāvdaļa. Tās ļauj personām izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekli, ja ir pārkāptas to tiesības. Dažāda veida pārkāpumiem var izmantot dažādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus.
- Ne ECTK, ne ES Pamattiesību harta nedefinē "tiesiskās aizsardzības līdzekli". Galvenā tiesiskās aizsardzības līdzekļa prasība ir būt "efektīvam" praksē un tiesiskā ziņā. Nav noteiktu prasību attiecībā uz tiesiskās aizsardzības līdzekļa formu, un šajā ziņā valstis var rīkoties pēc saviem ieskatiem. Nosakot, kas ir efektīvi, ir jāaplūko (visu) tiesiskās aizsardzības līdzekļu kopums.
- ECTK 13. pantam un ES Pamattiesību hartas 47. pantam ir atšķirīgas darbības jomas. Tiesības "uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses" par ECTK tiesību pārkāpumiem ir paredzētas 13. pantā.
- ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir paredzēta efektīva tiesību aizsardzība attiecībā uz tiesībām, kas izriet no ES tiesībām. Tā pamatā ir ECTK 13. pants, taču paredzēta plašāka aizsardzība. Hartas 47. pants paredz tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā, un tas attiecas uz visām tiesībām un brīvībām, kas garantētas ES tiesībās. Tas neaprobežojas ar hartā paredzētajām tiesībām.
- Saskaņā ar ES tiesībām pamatā tiesiskās aizsardzības līdzekļiem ir jāatbilst arī līdzvērtības principam. Tas nozīmē, ka nosacījumi, kas attiecas uz prasībām, kuras izriet no ES tiesībām, nedrīkst būt neizdevīgāki par tiem, kas attiecas uz līdzīgām prasībām, kuras izriet no valsts tiesībām.

Lai tiesiskās aizsardzības līdzeklis būtu efektīvs, tam ir jāatbilst materiālajām, procesuālajām un institucionālajām prasībām, kā izklāstīts [5.1.1.](#) un [5.1.2. sadaļā](#). Jānorāda, ka prasības saskaņā ar EP un ES tiesībām nedaudz atšķiras.

5.1.1. Efektīvas tiesību aizsardzības materiālās un procesuālās prasības

Personām ir tiesības uz tiesisko aizsardzību pret to cilvēktiesību pārkāpumiem. Tas nozīmē, ka tām ir jābūt iespējai saņemt tiesisko aizsardzību. Dažāda veida tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir piemērojami dažādiem pārkāpumu veidiem (sk. [5.2. sadaļu](#)).

Termins “tiesiskās aizsardzības līdzeklis” nav definēts ne EP tiesībās, ne ES tiesībās. Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību ir nostiprinātas ECTK 13. pantā un ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Tās ir paredzētas arī starptautiskos tiesību aktos – piemēram, VCD 8. pantā un ICCPR 2. panta 3. punktā³⁰⁹.

Saskaņā ar EP tiesībām ECTK 13. pants paredz aizsardzību personām, kuras vēlas ierosināt sūdzību par konvencijā paredzēto tiesību pārkāpumiem. Šajā 13. pantā ir noteikts: “Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, ir pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot publiskos dienesta pienākumus.”

Piemērs. Lietā *Rotaru pret Rumāniju*³¹⁰ pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par to, ka Rumānijas Izlūkošanas dienests uzglabāja un lietoja kļūdainus un slepeni iegūtus personas datus saistībā ar notiesājošu spriedumu par goda un cieņas aizskaršanu – apsūdzību, kas izrietēja no pieteikuma iesniedzēja komunisma režīma laikā rakstītajām vēstulēm, kad viņš vēl bija students. Viņam nebija iespējas pieprasīt rīkojumu par informācijas iznīcināšanu vai grozīšanu, un viņš apgalvoja, ka tas ir 13. panta pārkāpums.

ECT apstiprināja, ka 13. pants garantē iespēju izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekli, lai īstenotu ECTK paredzētās tiesības un brīvības valsts līmenī, un to, ka šim tiesiskās aizsardzības līdzeklim ir jābūt efektīvam gan praksē, gan tiesībās. Lietas izskatīšanas brīdī Rumānijā šāda tiesiskās aizsardzības līdzekļa nebija attiecībā uz pieteikuma iesniedzēja sūdzību un tādējādi tika pārkāpts ECTK 13. pants.

ECTK 13. pantā ir paredzēta iespēja personām pieprasīt tiesību aizsardzību no valsts iestādes puses par prasībām, kas saistītas uz vienu vai vairāku ECTK paredzētu tiesību pārkāpumu³¹¹. Tādējādi 13. pants ietver prasības, kas attiecas uz ECTK noteikumu pamatpārkāpumiem. Tas papildina ECTK 35. pantu, kurā ir paredzēts nosacījums, ka personām ir jāizmanto visi valstī pieejamie tiesiskās

309 Jāņem vērā, ka ICCPR 2. panta 3. punkta b) apakšpunktā ir paredzēts, ka tiesības uz tiesiskās aizsardzības līdzekli nosaka “kompetenta tiesu, administratīva vai likumdošanas institūcija vai jebkura cita institūcija, kas paredzēta valsts tiesiskajā sistēmā”. Īpaša aizsardzība aizturētām personām ir paredzēta ECTK 5. panta 4. punktā, kas garantē tiesības uz *habeas corpus*. Skatīt arī ES Pamattiesību hartas 6. pantu un ICCPR 9. panta 4. punktu.

310 ECT 2000. gada 4. maija spriedums lietā *Rotaru pret Rumāniju*, Nr. 28341/95, 67. punkts.

311 ECT 1978. gada 6. septembra spriedums lietā *Klass un citi pret Vāciju*, Nr. 5029/71, 64. punkts.

aizsardzības līdzekļi, pirms tās vēršas ECT, kā arī sniedz papildu garantiju, lai nodrošinātu tiesību aizsardzību, pirmkārt un galvenokārt, valsts līmenī³¹².

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir noteikts: “Ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā”. Šobrīd harta ietilpst ES primāro tiesību aktu kopumā, savukārt 47. pants atspoguļo pašreizējo ES judikatūru, kas var sniegt noderīgus precedentus³¹³. Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību jau izsenis tiek uzskatītas par pamatelementu ES tiesību sistēmā, kuras pamatā ir tiesiskums³¹⁴. Arī EST ir uzsvērusi ciešo saikni starp ES Pamattiesību hartas 47. pantā un ECTK 6. un 13. pantā paredzēto tiesisko aizsardzību.

Piemērs. Lietā *Sofiane Fahas pret Eiropas Savienības Padomi*³¹⁵ pieteikuma iesniedzējs – Vācijā dzīvojošs Alžīrijas valstspiederīgais – vēlējās panākt, lai tiek atcelti vairāki Padomes lēmumi, ar ko tiek pieņemti ierobežojoši pasākumi terorisma apkarošanas nolūkā.

EST atkārtoti norādīja, ka “efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips ir vispārīgs Kopienu tiesību princips, kas izriet no dalībvalstīm kopīgām konstitucionālajām tradīcijām, kam ir veltīts ECPAK [ECTK] 6. un 13. pants un kas ir apstiprināts arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. pantā”.

Paskaidrojumos attiecībā uz ES Pamattiesību hartu ir apstiprināts, ka tiesības uz tiesību aizsardzību saskaņā ar 47. pantu ir “balstītas uz ECK [ECTK] 13. pantu”. ECT judikatūra ir svarīga, lai interpretētu tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību nozīmi. Taču pastāv būtiskas atšķirības hartas 47. panta un ECTK 6. panta attiecīgajās darbības jomās (sk. [attēlu 1. nodaļā](#)).

312 ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudla pret Poliju*, Nr. 30210/96, 152. punkts.

313 EST 2008. gada 3. septembra spriedums lietā C-402/05 P un C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi un Al Barakaat International Foundation pret Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Kopienu Komisiju*, 335. punkts.

314 EST 1986. gada 23. aprīļa spriedums lietā C-294/83, *Parti écologiste “Les Verts” pret Eiropas Parlamentu*; EST 2002. gada 25. jūlija spriedums lietā C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores pret Eiropas Savienības Padomi*; EST 1986. gada 15. maija spriedums lietā C-222/84, *Marguerite Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*.

315 EST 2010. gada 7. decembra spriedums lietā T-49/07, *Sofiane Fahas pret Eiropas Savienības Padomi*.

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām ne ES Pamattiesību hartas 47. pantā, ne ECTK 13. pantā nav paredzēts konkrēts nodrošināmā tiesiskās aizsardzības līdzekļa veids. Primārā prasība ir nodrošināt, ka tiesiskās aizsardzības līdzeklis ir "gan praktiski, gan tiesiski efektīvs"³¹⁶. Tiesiskās aizsardzības līdzekļa efektivitāte nav atkarīga no tā, vai noteikti būs labvēlīgs iznākums³¹⁷. Nepieciešamā tiesiskās aizsardzības līdzekļa veids ir atkarīgs no katras lietas apstākļiem.

Saskaņā ar EP tiesībām ir izstrādāti daži principi efektivitātes noteikšanai. Piemēram, efektīvai tiesību aizsardzībai ir

- jābūt pieejamai;
- jāspēj nodrošināt tiesību aizsardzība attiecībā uz pieteikuma iesniedzēja sūdzībām;
- jānodrošina pamatotas sekmīga rezultāta izredzes³¹⁸.

Piemērs. Lietā *McFarlane pret Īriju*³¹⁹ pieteikuma iesniedzējs pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas tika apcietināts Ziemeļīrijā 1998. gadā. Viņam tika izvirzītas apsūdzības par noziedzīgiem nodarījumiem, ko viņš paveica Īrijas Republikā 1983. gadā, un viņš tika atbrīvots pret galvojumu ar nosacījumiem. Viņš iesniedza divus pieteikumus par procesa virzīšanas apturēšanu, pamatojoties uz to, ka viņa tiesības uz taisnīgu tiesu tika neatgriezeniski aizskartas, tā kā tika nozaudēti sākotnējie pirkstu nospiedumu pierādījumi un bija kavēšanās. Abi pieteikumi tika noraidīti. Pieteikuma iesniedzējs tika attaisnots 2008. gada jūnijā.

ECT apšaubīja ierosinātā tiesiskās aizsardzības līdzekļa efektivitāti (prasību par konstitucionālu tiesību pārkāpuma zaudējumu atlīdzību) šādu iemeslu dēļ: i) bija būtiska nenoteiktība attiecībā uz ierosināto konstitucionālo tiesiskās aizsardzības līdzekli, jo, lai gan tas teorētiski bija pieejams gandrīz 25 gadus, tas netika izmantots; ii) ierosinātais tiesiskās aizsardzības

316 ECT 2011. gada 21. janvāra spriedums lietā *M.S.S. pret Beļģiju un Grieķiju*, Nr. 30696/09, 288. punkts.

317 ECT 1993. gada 25. marta spriedums lietā *Costello-Roberts pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 13134/87, 40. punkts.

318 ECT 2014. gada 25. marta spriedums lietā *Vuckovic un citi pret Serbiju*, Nr. 17153/11 un 29 citas lietas, 71. un 74. punkts.

319 ECT 2010. gada 10. septembra spriedums lietā *McFarlane pret Īriju*, Nr. 31333/06.

līdzeklis varēja nebūt pieejams saistībā ar lietas faktiem iespējamās tiesiskās imunitātes dēļ, un iii) tas būtu bijis procesuāli sarežģīts un būtu izraisījis kavēšanos un radījis izmaksas. Tādējādi Tiesa skatīja ECTK 13. pantu kopā ar 6. panta 1. punktu (procesa ilgums) un konstatēja šīs tiesību normas pārkāpumu.

Saskaņā ar ES tiesībām EST ir atzinusi dalībvalstu pienākumu nodrošināt tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas ir pietiekami, lai nodrošinātu tiesību efektīvu tiesisko aizsardzību jomās, uz ko attiecas Savienības tiesības. Tā pamatā ir efektivitātes un līdzvērtības princips. Efektivitātes princips paredz, ka valstu tiesības nedrīkst padarīt tiesību realizēšanu saskaņā ar ES tiesībām neiespējamu vai pārlieku sarežģītu³²⁰. Līdzvērtības princips paredz, ka nosacījumi attiecībā uz prasībām, kas izriet no ES tiesībām, nedrīkst būt mazāk labvēlīgi par tiem, kas reglamentē līdzīgas valsts tiesībām pakļautas situācijas.

Tādējādi saskaņā ar ES tiesībām dalībvalstīm ir juridisks pienākums izveidot tiesiskās aizsardzības līdzekļu un procesu sistēmas, lai nodrošinātu ES tiesībās garantēto tiesību uz efektīvu tiesisko aizsardzību ievērošanu³²¹. Šo principu mazinātu tādas valsts tiesību normas vai juridiskās prakses, kas mazina ES tiesību efektivitāti³²². To, vai valsts norma atbilst efektivitātes principam, "analizē attiecībā uz procesa normas būtību, tās virzību un īpašajām iezīmēm, aplūkojot to kopumā, dažādās valsts instancēs"³²³. Ir jāizvērtē pušu stāvoklis un lietas apstākļi, lai noskaidrotu, vai ir vērojams efektīvas aizsardzības trūkums³²⁴.

320 EST 1976. gada 16. decembra spriedums lietā C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG un Rewe-Zentral AG pret Landwirtschaftskammer für das Saarland*. Skatīt jaunākus piemērus. EST 2013. gada 14. marta spriedumu lietā C-415/11, *Mohamed Aziz pret Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 50. punkts, un EST 2015. gada 21. janvāra spriedumu, apvienotajās lietās C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA pret José Hidalgo Rueda un citiem, Caixabank SA pret Manuel María Rueda, Ledesma un citiem, Caixabank SA pret José Labella Crespo un citiem un Caixabank SA pret Alberto Galán Luna un citiem*.

321 LES, 4. panta 3. punkts un 19. pants. Skatīt EST 2002. gada 25. jūlija spriedumu lietā C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores pret Eiropas Savienības Padomi*, 39.-41. punkts. Skatīt arī EST 2011. gada 20. septembra spriedumu lietā T-461/08, *Evropaiki Dynamiki — Proigmena Systemata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE pret Eiropas Investīciju banku (EIB)*, 46. punkts.

322 EST 1990. gada 19. jūnija spriedums lietā C-213/89, *The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citiem*, 20. punkts.

323 EST 1995. gada 14. decembra spriedums lietā C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS pret Beļģijas valsti*, 14. punkts. Skatīt nesenāku lietu EST 2012. gada 4. oktobra spriedums lietā C-249/11 *Hristo Byankov pret Glaven sekretar na Ministerstvo na vatrešnite raboti*, 75. punkts.

324 EST 2014. gada 17. jūlija spriedums lietā C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo un María del Carmen Abril García pret Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 43.-51. punkts.

Piemērs. Lietā *Inuit Tapiriit Kanatami* un citi pret Parlamentu un Padomi³²⁵ EST aplūkoja to roņu mednieku *locus standi*, kuri vēlējās apstrīdēt regulu, ar ko aizliedz roņu izcelsmes izstrādājumu tirdzniecību ES iekšējā tirgū.

EST izvērtēja tiesiskās aizsardzības sistēmu ES. Tā norādīja, ka ES līgumi nerada jaunus tiesiskās aizsardzības līdzekļus valsts tiesās un ka, ja ES tiesības jautājumu nereglamentē, tad attiecīgās dalībvalsts tiesību sistēmas uzdevums ir pieņemt lēmumu par procesuālajām normām, kas reglamentē prasības par tiesību aizsardzību. Dalībvalstīm ir jāņem vērā efektivitātes un līdzvērtības princips, nosakot šīs normas. EST nosprieda, ka roņu medniekiem trūka pamatojuma, lai ierosinātu tiešo prasību par atcelšanu.

Attiecīgo tiesību būtība ietekmē to, kāda veida tiesiskās aizsardzības līdzeklis valstij ir jānodrošina³²⁶. **Saskaņā ar EP tiesībām**, piemēram, kompensācijai par materiāliem zaudējumiem un morālu kaitējumu, principā ir jābūt pieejamai par ECTK 2. panta pārkāpumiem. Materiāla kompensācija attiecas uz zaudējumiem, ko iespējams precīzi aprēķināt. Morālo kaitējumu, piemēram, sāpes un ciešanas, precīzi aprēķināt nav iespējams. Novērtējot, vai tiesiskās aizsardzības līdzeklis nodrošina efektīvu aizsardzību, ir jāņem vērā visi valsts tiesībās paredzētie tiesiskās aizsardzības līdzekļi³²⁷. Ja tiesiskās aizsardzības līdzeklis tiek izmantots par tādu ECTK tiesību pārkāpumu, kas kvalificējas kā "civilās tiesības" saskaņā ar 6. pantu, piemērojamas plašākas un stingrākas 6. panta 1. punktā paredzētās garantijas³²⁸.

Dalībvalstīm var būt jāiesniedz pierādījumi, ka ir nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība, piemēram, atsaucoties uz līdzīgām lietām, kurās sekmīgi tika izmantots tiesiskās aizsardzības līdzeklis³²⁹.

325 EST 2013. gada 3. oktobra spriedums lietā C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami un citi pret Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi*, 102., 103. punkts.

326 Skatīt ECT 2008. gada 20. marta spriedumu lietā *Budayeva un citi pret Krieviju*, Nr. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 un 15343/02, 191. punkts.

327 ECT 2012. gada 13. decembra spriedums lietā *De Souza Ribeiro pret Franciju*, Nr. 22689/07, 79. punkts.

328 ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudła pret Poliju*, Nr. 30210/96, 146. punkts.

329 Turpat, 159. punkts.

Piemērs. Lietā *Yarashonen pret Turciju*³³⁰ čečenu izcelsmes Krievijas valstspiederīgais bija aizbēdzis no Turcijas pēc tam, kad, kā viņš apgalvoja, Krievijas drošības dienesti nogalināja viņa brāli. Viņš pēc tam atgriezās un tika apcietināts par nelikumīgu ieceļošanu. Viņš tika aizturēts, lai gan bija iesniedzis patvēruma pieteikumu, un nesaņēma medicīnisku palīdzību. Vēlāk viņa patvēruma pieteikums tika apstiprināts. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par nelikumīgo aizturēšanu, aizturēšanas apstākļiem un valsts nodrošinātas efektīvas tiesību aizsardzības trūkumu saskaņā ar 13. pantu, lai novērstu ECTK 3. panta pārkāpumu.

ECT nosprieda, ka pieteikuma iesniedzējam paredzētā iespēja ierosināt prasības izskatīšanu vispārējā tiesā ir nepietiekama. Valsts nespēja uzrādīt nevienu lēmumu, kas pierādītu, ka aizturētajam imigrantam būtu bijusi iespēja izmantot izskatīšanu vispārējā tiesā, lai aizstāvētu savas tiesības. Tā kā šādu pierādījumu nebija, vispārējo tiesiskās aizsardzības līdzekļu spēja nodrošināt efektīvu preventīvu un/vai kompensējošu tiesību aizsardzību netika konstatēta pietiekamā apmērā. Tiesa konstatēja ECTK 13. panta pārkāpumu saistībā ar 3. pantu.

Valsts var noteikt pamatotos tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību ierobežojumus, lai nodrošinātu atbilstošu tiesas spriešanu (sk., piemēram, **6.2.2. sadaļu** par noilguma termiņiem)³³¹. Šaubām par jaunizveidota normatīvā tiesiskās aizsardzības līdzekļa efektīvu darbību nevajadzētu atturēt personas no tā izmantošanas³³². Eiropas Padome ir ieteikusi, ka, izstrādājot jaunus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, valstīm vajadzētu — ja tas ir piemēroti — paredzēt, ka tos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas paredzēti sistēmisku vai strukturālu problēmu risināšanai, var piemērot ar atpakaļejošu spēku³³³.

330 ECT 2014. gada 24. jūnija spriedums lietā *Yarashonen pret Turciju*, Nr. 72710/11, 63.–66. punkts.

331 Skatīt ECT 1996. gada 22. oktobra spriedumu lietā *Stubbings un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 22083/93 un 22095/93.

332 ECT 2005. gada 14. jūnija spriedums lietā *Krasuski pret Poliju*, Nr. 61444/00, 71. punkts.

333 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2010), *Rekomendācija Rec(2010)3* dalībvalstīm par tiesiskās aizsardzības līdzekli pārmērīgi garos tiesas procesos, 2010. gada 24. februāris, 11. punkts.

5.1.2. Efektīvas tiesību aizsardzības institucionālās prasības

Saskaņā ar EP tiesībām ECTK 13. pants nodrošina tiesības uz tiesību aizsardzību no “valsts institūciju puses”. Tām nav jābūt tiesu iestādēm, taču tiek pieņemts, ka tiesiskās aizsardzības līdzekļi nodrošina stipras neatkarības garantijas, pieejamību cietušajiem un ģimenēm, kā arī spriedumu izpildāmību saskaņā ar 13. panta prasībām (sk. 2.4.1. sadaļu par iestādēm, kas nav tiesu iestādes)³³⁴.

Noskaidrojot, vai iestāde spēj nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību, ir jāņem vērā lietas fakti, izšķiramā jautājuma būtība un iestādes pilnvaras un garantijas³³⁵.

Piemērs. Lietā *Ramirez Sanchez pret Franciju*³³⁶ pieteikuma iesniedzējam tika piespriests mūža ieslodzījums par Francijā veiktiem teroraktiem. Viņš astoņus gadus un divus mēnešus tika turēts vieninieka kamerā, kas tika pamatots ar viņa bīstamību, nolūku saglabāt kārtību un drošību cietumā, kā arī saistībā ar lielo iespējamību, ka viņš varētu censties izbēgt. Viņš iesniedza pieteikumu administratīvajā tiesā, lai atceltu lēmumu ievietot viņu vieninieka kamerā. Tiesa šo pieteikumu noraidīja, norādot, ka pasākums ir iekšējs, ko tobrīd nebija iespējams apstrīdēt administratīvās tiesās.

ECT konstatēja, ka ir pārkāpts 13. pants, taču ne 3. pants, tā kā Francijas tiesību sistēmā nebija paredzēts tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas ļautu pieteikuma iesniedzējam apstrīdēt lēmumu par ilgāku turēšanu vieninieka kamerā. Tiesa norādīja, ka, ņemot vērā turēšanas vieninieka kamerā būtisko ietekmi uz ieslodzījuma apstākļiem, efektīvas tiesību aizsardzības pieejamība tiesā ir kritiski svarīga.

ECTK 13. pantā minētajām valstu iestādēm ir jāatbilst noteiktiem kritērijiem. Obligāti ir jānodrošina institucionālā neatkarība. Piemēram, ja lēmumu par to, vai lietas tiktu izmeklētas policijas sūdzību iestādē (neatkarīga iestāde),

334 ECT 2001. gada 10. maija spriedums lietā *Z un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 29392/95, 110. punkts.

335 ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudla pret Poliju*, Nr. 30210/96, 157. punkts. Sakatīt jaunāku lietu ECT 2014. gada 16. jūlija spriedumu lietā *Ališić un citi pret Bosniju un Hercegovinu, Horvātiju, Serbiju, Slovēniju un bijušo Dienvidslāvijas Republiku Maķedoniju*, Nr. 60642/08, 131.–136. punkts.

336 ECT 2006. gada 4. jūlija spriedums lietā *Ramirez Sanchez pret Franciju*, Nr. 59450/00.

pieņem policijas priekšnieks, tad nav izpildīta obligātā prasība par neatkarību³³⁷. Tikpat svarīgas ir pilnvaras pieņemt saistošu lēmumu. Var uzskatīt, ka iestāde, kam nav šādu pilnvaru, nespēj nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību jo īpaši tad, ja tai trūkst arī procesuālo garantiju, piemēram, tiesību uz juridisko pārstāvību vai lēmuma izpaušanu³³⁸. Tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas ir atkarīgs vienīgi no politiskiem ieskatiem, nav pietiekams³³⁹.

Saskaņā ar ES tiesībām, kā norādīts **5.1.2. sadaļā**, ES Pamattiesību hartas 47. pantā personām ir paredzētas tiesības saņemt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā. Termina "tiesa" nozīmē ir iztirzāta **2.1. sadaļā**. Tiesai ir jāatbilst stingrām prasībām: tai ir jābūt likumīgi izveidotai, jābūt pastāvīgai, neatkarīgai un objektīvai, tajā ir jābūt paredzētai sacīkstes principa procedūrai, tai jābūt tiesībām pieņemt saistošus lēmumus un jāpiemēro likuma normas³⁴⁰. Taču tiesības pieprasīt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā nav neierobežotas.

Piemērs. Lietā *Brahim Samba Diouf pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*³⁴¹ Diouf iesniedza patvēruma pieprasījumu Luksemburgā, apgalvojot, ka viņš ir izbēdzis no verdzības Mauritānijā un ka viņu vajāja bijušais darba devējs. Viņa pieteikums tika izskatīts paātrinātā kārtībā, tas tika noraidīts kā nepamatots, un tika izdots rīkojums par viņa izraidīšana. Pieteikuma iesniedzējs iesniedza prasību par lēmuma atcelšanu administratīvajā tiesā, kas iesniedza EST lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Tā uzdeva jautājumu, vai pienākums sniegt efektīvu tiesību aizsardzību nepieļauj valstu tiesību aktus, kas nerada iespēju iesniegt pārsūdzību.

EST norādīja, ka ir jābūt nodrošinātam tiesiskās aizsardzības līdzeklim tiesā, taču efektīvas tiesību aizsardzības princips neparedz piekļuvi vairākām tiesu instancēm. Iepriekšējais lēmums par starptautiskās aizsardzības pieteikuma izskatīšanu paātrinātā kārtībā nebija jāpārskata tiesā ar

337 ECT 200. gada 12. maija spriedums lietā *Khan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 35394/97, 47. punkts.

338 ECT 1996. gada 15. novembra spriedums lietā *Chahal pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 22414/93, 154. punkts.

339 Sūdzība iekšlietu ministram par rīkojumu, kas paredz ieslodzīto rakstiskās saziņas kontroli, ir šāda veida tiesiskās aizsardzības līdzekļa piemērs. Skatīt ECT, 1983. gada 25. marta spriedumu lietā *Silver un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 un 7136/75, 116. punkts.

340 EST 1997. gada 17. septembra spriedums lietā C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH pret Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 23. punkts.

341 EST 2011. gada 28. jūlija spriedums lietā C-69/10, *Brahim Samba Diouf pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 69. punkts.

nosacījumu, ka šo lēmumu bija iespējams pārskatīt tiesas apsvērumos par galīgo lēmumu, kas pieņemts pēc būtiska jautājuma izskatīšanas, attiecībā uz aizsardzības piešķiršanu vai noraidīšanu.

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartas 47. pants neliedz noteikt viena veida tiesu konkrēta veida lietu izskatīšanai (piemēram, lietas, kas saistītas ar lauksaimniecības atbalstu) ar nosacījumu, ka tiesību izmantošana nav pārlieku apgrūtināta (piemēram, kavēšanās dēļ)³⁴².

5.2. Konkrētu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri

Šajā sadaļā ir aplūkoti vairāki tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri, taču tajā nav sniegts izsmeļošs saraksts. Citi piemēri ietver restitūciju (pienākumu atgriezt naudā vai natūrā kaut ko, kas personai atņemts) vai tiesiskās aizsardzības līdzekļus pret izraidīšanu no valsts (apturošs tiesiskās aizsardzības līdzeklis, lai novērstu cilvēktiesību pārkāpumus, kas var rasties, izraidot personu no valsts jurisdikcijas). Šie piemēri attiecas uz konkrētām materiālajām tiesībām, piemēram, uz tiesībām uz īpašumu – vai konkrētām politikas jomām – piemēram, uz patvēruma un imigrācijas jautājumiem – un tādējādi neattiecas uz šīs nodaļas tematu. Tiesiskās aizsardzības līdzekļi attiecībā uz tiesu spriedumu izpildes kavējumiem ir iztirzāti **5.2.1. sadaļā**, savukārt tiesiskās aizsardzības līdzekļi pārlieku ilgu procesu gadījumā ir izklāstīti **7.3. sadaļā**.

342 EST 2013. gada 27. jūnija spriedums lietā C-93/12, *ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov pret Izpālnitelen direktor na Darzhaven fond "Zemedelie" - Razplashstatelna agentsia*, 56.–61. punkts.

Galvenie jautājumi

- Kompensācija: kompensējoši tiesiskās aizsardzības līdzekļi ne vienmēr nodrošina efektīvu tiesību aizsardzību, piemēram, labāks risinājums varētu būt izskatīšana paātrinātā kārtībā. EST ir izstrādājusi principus attiecībā uz valsts pienākumu segt zaudējumus. Zaudējumu atlīdzības normas ir ietvertas arī konkrētās ES direktīvās par diskrimināciju, piemēram, Rasu vienlīdzības direktīvas 15. pantā.
- Paredzētā līguma saistības izpilde: pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz paredzētā līguma saistības izpildi dažādās Eiropas tiesību sistēmās. ES tiesībās nozaru līmenī ir noteikti nediskrecionāri paredzētā līguma saistības izpildes noteikumi.
- Tiesas priekšraksti: ECT un EST ir uzsvērušas konkurējošu tiesību līdzsvarošanas svarīgumu, kā arī jebkādu ierobežojumu būtību un samērīgumu, apsverot tiesas priekšrakstus. Atsevišķas tiesības var ierobežot tikai tad, ja ir izpildīti konkrēti kritēriji.

5.2.1. Kompensācija

Kompensācija ir veids, kā atlīdzināt zaudējumus, kas radušies tiesību pārkāpuma rezultātā. **Saskaņā ar EP tiesībām** parasti kompensējoši tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir pietiekami ECTK pārkāpumu gadījumā, taču tie nenodrošina efektīvu tiesību aizsardzību visās situācijās. Piemēram, ja pārkāpums ir radies attiecībā uz aizturēšanas apstākļiem un pieteikuma iesniedzējs vēl arvien atrodas ieslodzījumā, zaudējumu atlīdzība var nebūt pietiekama³⁴³. Turklāt kompensējoši tiesiskās aizsardzības līdzekļi sprieduma neizpildes gadījumos (sk. **6.3. sadaļu**) var būt piemēroti tikai tad, ja tie atbilst īpašiem nosacījumiem:

- prasība tiek izskatīta pieņemamā termiņā;
- kompensācija tiek izmaksāta nekavējoties;
- process atbilst ECTK 6. panta nosacījumiem;
- procesa dalībniekiem nav pārlietu liels izmaksu segšanas pienākums;
- kompensācijas apmērs nav nesamērīgs salīdzinājumā ar ECT pieņemtajiem spriedumiem līdzīgās lietās.

343 ECT 2013. gada 8. janvāra spriedums lietā *Torreggiani un citi pret Itāliju*, Nr. 43517/09, 96. punkts.

Piemērs. Lietā *Burdov pret Krieviju (Nr. 2)*³⁴⁴ pieteikuma iesniedzējs saņēma spriedumus, ar ko ir noteikta pabalstu izmaksa par glābšanas darbiem Černobijā. Daži spriedumi netika izpildīti vairākus gadus. Kādā iepriekš izskatītā lietā ECT konstatēja ECTK 6. panta un 1. protokola 1. panta pārkāpumu. Tiesa pēc savas iniciatīvas nolēma izskatīt šo jautājumu saskaņā ar 13. pantu, ņemot vērā arvien pieaugošo lietu skaitu attiecībā uz neizpildi.

Tiesa apstiprināja, ka lietās par tiesu nolēmumu neizpildi “vislielākā nozīme” ir valsts īstenotajiem pasākumiem, kas nodrošina savlaicīgu izpildi. Taču valstis varēja izvēlēties īstenot tikai kompensējošu tiesiskās aizsardzības līdzekli, ja tika izpildītas konkrētas prasības — lieta tika izskatīta pieņemamā termiņā. Kompensāciju izmaksāja nekavējoties. Procesuālie noteikumi atbilst 6. pantā garantētajiem principiem. Lietas dalībniekiem neradās pārlieku izmaksu slogs un kompensācijas līmenis nebija nesaprotams salīdzinājumā ar citiem Tiesas pieņemtajiem spriedumiem. Pastāv spēcīgs, taču atspēkojams pieņēmums, ka pārlieku ilgs process rada morālu kaitējumu.

Šajā gadījumā ECT konstatēja ECTK 13. panta pārkāpumu, tā kā ilgstoša tiesas nolēmumu neizpilde liedza pieteikuma iesniedzējam saņemt jebkādu tiesiskās aizsardzības līdzekli.

ECT ir noteikusi arī galvenos kritērijus, lai pārbaudītu kompensējošu tiesiskās aizsardzības līdzekļu efektivitāti attiecībā uz pārlieku ilgjiem tiesas procesiem (sk. **7.3. sadaļu**)³⁴⁵. Ja kompensācija tiek uzskatīta par tiesiskās aizsardzības līdzekli, tiesām ir jāizvairās no pārlieka formālisma, jo īpaši attiecībā uz pierādījumiem par zaudējumiem³⁴⁶. Procesuāliem noteikumiem, kas reglamentē prasību par zaudējumiem izskatīšanu, ir jāatbilst taisnīguma principam, kas nostiprināts ECTK 6. pantā. Tas ietver nosacījumu, ka lieta jāizskata pieņemamā termiņā un ka noteikumi, kas reglamentē izmaksas, nedrīkst radīt pārlieku slogu procesa dalībniekiem.

344 ECT 2009. gada 15. janvāra spriedums lietā *Burdov pret Krieviju (Nr. 2)*, Nr. 33509/04, 98.–100. punkts.

345 ECT 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā *Yuriy Nikolayevich Ivanov pret Ukrainu*, Nr. 40450/04, 65. punkts.

346 ECT 2011. gada 10. februāra spriedums lietā *Radkov pret Bulgāriju (Nr. 2)*, Nr. 18382/05, 38.–40. punkts.

Piemērs. Lieta *Ananyev un citi pret Krieviju*³⁴⁷ attiecās uz pieteikuma iesniedzēju aizturēšanas apstākļiem dažādās pirmstiesas ieslodzījuma vietās laikposmā no 2005. gada līdz 2008. gadam.

ECT konstatēja ECTK 3. panta (cietsirdīgas vai pazemojošas attieksmes aizliegums) un 13. panta pārkāpumu. Attiecībā uz tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību ECT apstiprināja, ka valstīm ir jāievieš efektīvi un kompensējoši valsti pieejami tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Tiesa arī norādīja, ka ikvienam, kas ir ticis pakļauts tādai attieksmei, kas ietver 3. panta pārkāpumu, ir tiesības uz naudas kompensāciju un ka prasītājiem uzliktais pierādīšanas pienākums nedrīkst būt pārmērīgs.

Ja ilgstoši netiek nodrošināta piespriešanās kompensācijas samaksa, tas var ierobežot pieteikuma iesniedzēja tiesības izmantot savu īpašumu saskaņā ar ECTK 1. protokola 1. pantu³⁴⁸. Lietās par īpašuma atsavināšanu ikvienam, kura īpašums tiek atsavināts, ir principā jābūt iespējai saņemt kompensāciju, kas "ir samērīgi atbilstoši vērtībai", pat ja "sabiedrisko interešu leģitīmie mērķi" var paredzēt mazāku atlīdzību par pilno tirgus vērtību³⁴⁹.

Saskaņā ar ES tiesībām ES Pamattiesību hartā dalībvalstīm nav noteikts nepārprotams pienākums nodrošināt kompensāciju par tādu tiesību pārkāpumiem, kas izriet no ES tiesībām. Taču personas var realizēt no ES tiesībām izrietošās tiesības valstu tiesās, savukārt dalībvalstis noteiktos apstākļos var būt atbildīgas par zaudējumu segšanu³⁵⁰.

Piemērs. Lieta *Francovich un Bonifaci pret Itāliju*³⁵¹ saskaņā ar Direktīvu par aizsardzību maksātne spējas gadījumā *Francovich un Bonifaci* (un 33 viņu darbabiedriem) pienācās samaksa pēc tam, kad viņu attiecīgie darba devēji sāka likvidāciju. Direktīvai bija jābūt īstenotai līdz 1983. gadam, taču

347 ECT 2012. gada 10. janvāra spriedums lietā *Ananyev un citi pret Krieviju*, Nr. 42525/07 un 60800/08.

348 ECT 2005. gada 9. jūnija spriedums lietā *Kirilova un citi pret Bulgāriju*, Nr. 42908/98, 44038/98, 44816/98 un 7319/02, 123., 124. punkts.

349 ECT 2002. gada 5. novembra spriedums lietā *Pincová un Pinc pret Čehijas Republiku*, Nr. 36548/97, 53. punkts.

350 EST 1963. gada 5. februāra spriedums lietā C-26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos pret Netherlands Inland Revenue Administration*.

351 EST 1991. gada 19. novembra spriedums apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90, *Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku*.

Itālija šo termiņu nebija ievērojusi. Pēc pieciem gadiem darbinieki nebija saņēmuši samaksu. Uzņēmuma likvidatori viņus informēja, ka vairāk nav naudas. Viņi ierosināja lietu pret valsti, apgalvojot, ka tai bija jāmaksā atlīdzība, lai kompensētu zaudējumus, kas viņiem radušies tāpēc, ka valsts nebija īstenojusi direktīvu.

EST apstiprināja, ka (tobrīd spēkā esošais) EEK Līgums izveidoja pastāvīgu tiesību sistēmu, kas dalībvalstu tiesām bija jāpiemēro. Turklāt ar Kopienas tiesībām tika radītas tiesības, kas izriet no pienākumiem, kurus līgums nepārprotami uzliek personām, dalībvalstīm un Kopienas iestādēm. Princips, kas paredz, ka dalībvalstis ir atbildīgas par zaudējumiem un kaitējumu, kas personām radīts tādu ES tiesību pārkāpumu rezultātā, par kuriem valstis var saukt pie atbildības, ir "neatņemama Līguma sistēmas daļa".

Valstij ir jāuzņemas atbildība, ja ir noticis tāds ES līgumu pārkāpums, kas attiecināms uz valsti³⁵², vai nav ievērota EST judikatūra³⁵³. Dalībvalstis var būt atbildīgas arī lietā starp indivīdiem, ja tā attiecas uz tiesībām, kas izriet no ES tiesībām³⁵⁴.

Ja direktīva netiek ieviesta, valstij var rasties atbildība par zaudējumu segšanu. Lai rastos atbildība,

- direktīvai ir jāpiešķir personām tiesības;
- tiesībām ir jābūt skaidri definētām;
- ir jābūt cēloņsakarībai starp to, ka dalībvalsts nav īstenojusi direktīvu, un zaudējumiem.

Šis princips tiek piemērots situācijās, kad dalībvalstis nav grozījušas spēkā esošo valstu tiesisko regulējumu vai ir nepareizi īstenojušas direktīvu. Tas tika

352 EST 1996. gada 5. marta spriedums apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citiem*, 34. punkts.

353 Skatīt arī EST 2003. gada 30. septembra spriedumu lietā C-224/01, *Gerhard Köbler pret Austrijas Republiku*, 56. punkts.

354 EST 2001. gada 20. septembra spriedums lietā C-453/99, *Courage Ltd pret Bernard Crehan un Bernard Crehan pret Courage Ltd un citiem*.

attiecināts arī uz ES tiesību pārkāpumiem, ja tos veic valsts iestādes (tostarp, tiesu iestādes)³⁵⁵. Tomēr šādos gadījumos ir jāpierāda, ka ir noticis pietiekami smags tiesību aktu pārkāpums. Izvērtējot, vai ir noticis “pietiekami smags pārkāpums”, ir jāņem vērā šādi faktori:

- pārkāptās normas nepārprotamība un precizitāte;
- dalībvalsts rīcības brīvības apmērs, ko pieļauj norma;
- vai pārkāpums ir bijis tīšs;
- vai pārkāpums ir bijis piedodams;
- tas, cik lielā mērā ES iestādes nostāja varētu būt veicinājusi pārkāpumu;
- tas, cik lielā mērā dalībvalsts ir pieņēmusi vai saglabājusi valsts pasākumus, kas ir pretrunā ES tiesībām³⁵⁶.

Zaudējumu atlīdzības normas ir ietvertas arī konkrētās ES direktīvās par diskrimināciju, piemēram, Rasu vienlīdzības direktīvas 15. pantā³⁵⁷. Ja ir pieņemti finansiālas kompensācijas pasākumi, tiem ir jābūt atbilstošiem un jāparedz radušos zaudējumu un kaitējuma atlīdzināšana³⁵⁸. Izmaksājamās kompensācijas apmērs var arī padarīt tiesiskās aizsardzības līdzekli neefektīvu³⁵⁹. Attiecībā uz tiesiskās aizsardzības līdzekļiem ir jāievēro līdzvērtības princips³⁶⁰.

355 EST 1996. gada 5. marta spriedums apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citiem*, 34. punkts.

356 EST 1996. gada 5. marta spriedums apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citiem*, 56. punkts. Skatīt arī EST 2003. gada 30. septembra spriedumu C-224/01, *Gerhard Köbler pret Austrijas Republiku*, 59. punkts.

357 Padomes 2000. gada 29. jūnija Direktīva 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, OV 2000 L 180 (Rasu vienlīdzības direktīva).

358 EST 1993. gada 2. augusta spriedums lietā C-271/91, *M. Helen Marshall pret Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, 26. punkts.

359 EST 1997. gada 22. aprīļa spriedums lietā C-180/95, *Nils Draehmpaehl pret Urania Immobilienservice OHG*, 43. punkts.

360 EST 2000. gada 16. maija spriedums lietā C-78/98, *Shirley Preston un citi Wolverhampton Healthcare NHS Trust un citi un Dorothy Fletcher un citi pret Midland Bank plc*, 55. punkts.

5.2.2. Paredzētā līguma saistības izpilde

Rikojums par paredzētā līguma saistības izpildi piespiež izpildīt līguma nosacījumus, ļaujot līgumslēdzējai pusei saņemt nolīgto labumu un noliekot to tādā stāvoklī, kādā tā būtu bijusi, ja būtu ticis noslēgts līgums. Pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz paredzētā līguma saistības izpildi dažādās Eiropas tiesību sistēmās³⁶¹.

EP tiesībās nav īpaši atzīts paredzētā līguma saistības izpildes princips.

Savukārt **ES tiesībās** nozaru līmenī ir noteikti nediskrecionāri paredzētā līguma saistības izpildes pienākumi.sk., piemēram, Direktīvas 1999/44/EK (Direktīva par patēriņa preču pārdošanu) 3. panta 2. un 3. punktu un Direktīvas 90/314/EEK (Direktīva par kompleksiem ceļojumiem) 4. panta 6. un 7. punktu³⁶².

Piemērs. Lietā *Weber un Putz*³⁶³ Vācijas tiesas iesniedza EST lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu par to, vai Direktīvas 1999/44/EK 3. pants paredz pārdevējiem pienākumu segt tādu preču izvešanas izmaksas, kas neatbilst līgumam, un izmaksas par nomaīņas preču uzstādīšanu.

EST apstiprināja, ka direktīva paredz pārdevējiem pienākumu bez maksas labot vai aizstāt preces, ja vien tas nav neiespējami vai nesamērīgi.

EST ir arī apstiprinājusi, ka pārdevējs nevar iesniegt finansiālu prasību attiecībā uz pienākumu nodrošināt preču atbilstību līgumam. Piemēram, pārdevējs nedrīkst pieprasīt no patērētāja kompensāciju par defektīvu preču lietošanu, līdz tās tiek aizvietotas³⁶⁴.

361 Nelielu ieskatu sniedz Eiropas mēroga paziņojums par privāttiesību principiem: Studiju grupa par Eiropas Civilt kodeksu un izpētes grupa par Eiropas Kopienu privāttiesībām (2009), Principi, definīcijas un parauglūkumi Eiropas privāttiesībās, Kopējais atsauksmju paraugs (*DCFR*).

362 Piemēram, Eiropas Parlamenta un Padomes 1999. gada 25. maija Direktīva 1999/44/EK par dažiem patēriņa preču pārdošanas aspektiem un saistītajām garantijām, OV 1999 L 171, un 1990. gada 13. jūnija Direktīva 90/314/EEK par kompleksiem ceļojumiem, kompleksām brīvdienām un kompleksām ekskursijām, OV 1990 L 158.

363 EST 2011. gada 16. jūnija spriedums apvienotajās lietās C-65/09 un C-87/09, *Weber un Putz pret Medianess Electronics GmbH*.

364 EST 2008. gada 17. aprīļa spriedums lietā C-404/06, *Quelle AG pret Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, 41.–43. punkts.

5.2.3. Tiesas priekšraksti

Tiesas priekšraksts ir tiesas rīkojums, kas nosaka personai pienākumu veikt kādu darbību vai pārtraukt kādu darbību. **Gan EP, gan ES tiesības** dažādos apstākļos pieļauj izmantot priekšrakstus. Tie var aizsargāt personas tiesības, taču tādējādi var arī ierobežot citu personu tiesības. Tas nozīmē, ka, lai nodrošinātu samērīgumu un godīgumu, ir nepieciešama rūpīga lēmumu pieņemšana³⁶⁵.

Saskaņā ar EP tiesībām nereti tiesas priekšrakstus apsver saistībā ar vārda brīvības tiesībām, kas ir garantētas saskaņā ar ECTK 10. pantu³⁶⁶. Šādos gadījumos Tiesa ir atkārtoti norādījusi, ka 10. pants neaizliedz iepriekšējus publicēšanas vai izplatīšanas aizliegumu ierobežojumus³⁶⁷. Taču ir ārkārtīgi rūpīgi jāapsver kaitējums, ko šāda veida ierobežojumi var radīt demokrātiskā sabiedrībā. Kā visās lietās, kas saistītas ar personas vārda brīvības ierobežošanu, ECT uzdevums ir noskaidrot, vai konkrētajā lietā ierobežojumus paredz tiesību akti, tiecoties sasniegt legītīmu mērķi³⁶⁸, un vai tie ir samērīgi.

Attiecībā uz iepriekšējas paziņošanas prasībām ECTK neparedz plašsaziņas līdzekļiem pienākumu sniegt iepriekšēju paziņojumu par plānotām publikācijām personām, kuras tajās tiks atspoguļotas. Šāda prasība, kas ļautu personām pieprasīt tiesas priekšrakstu publikācijas aizkavēšanai saistībā ar tiesībām uz privāto dzīvi, varētu izraisīt "graujoši ietekmi" uz vārda brīvību³⁶⁹.

365 EST 2011. gada 24. novembra spriedums lietā C-70/10, *Scarlet Extended SA pret Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, 49. punkts.

366 Ārpus valsts jurisdikcijas, pieteikumos, kas iesniegti ECT, lūdzot apturēt izraidīšanu vai izdošanu no valsts, ECT var pieņemt pagaidu pasākumu, pieprasot valstij apturēt pieteikuma iesniedzēju izraidīšanu vai izdošanu uz laiku, kamēr Tiesa izskata pieteikumu. Skatīt, piem., ECT, *Abdollahi pret Turciju*, Nr. 23980/08, 2009. gada 3. novembris.

367 Skatīt, piemēram, ECT 2004. gada 18. augusta spriedumu lietā *Éditions Plon pret Franciju*, Nr. 58148/00.

368 Šādi mērķi var būt: valsts drošības interesēs teritoriālā nedalāmība vai sabiedriskā drošība; nemieru vai noziegumu novēršana; veselības vai tikumības aizsardzība; citu personu reputācijas vai tiesību aizsardzība; saņemtas konfidencialas informācijas izpaušanas novēršana vai tiesu iestāžu pilnvaru un objektivitātes saglabāšana.

369 ECT 2011. gada 10. maija spriedums lietā *Mosley pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 48009/08, 132. punkts.

Piemērs. Lietā *Brosa pret Vāciju*³⁷⁰ pieteikuma iesniedzējs sūdzējās, ka tiesas priekšraksts, ar ko viņam tika aizliegts izplatīt bukletu, kurā apgalvots, ka kāds kandidāts pašvaldības vēlēšanās darbojās kā “aizsegs” neonacistu organizācijai, pārkāpa viņa tiesības uz vārda brīvību saskaņā ar ECTK 10. pantu.

Buklets tika izplatīts priekšvēlēšanu kampaņas laikā, un tajā tika izklāstīti pieteikuma iesniedzēja uzskati par kandidāta piemērotību amatam. Tā kā jautājuma būtība bija politiska un skāra sabiedriskās interesēs, nebija daudz iespēju ierobežot pieteikuma iesniedzēja vārda brīvību. Pieteikuma iesniedzēja viedoklis nebija faktiski nepamatots, taču valsts tiesa pieprasīja “pārlicinošus pierādījumus” – nesamērīgi lielu faktisko pierādījumu apmēru. Valsts tiesa nespēja nodrošināt līdzsvaru starp attiecīgajām interesēm un nekonstatēja neatliekamu sociālu nepieciešamību, lai noteiktu, ka kandidāta personas tiesību aizsardzība ir svarīgāka par vārda brīvības tiesībām. Tādējādi ECT konstatēja ECTK 10. panta pārkāpumu.

Saskaņā ar ES tiesībām tiesības uz vārda brīvību ir garantētas ES Pamattiesību hartas 11. pantā. Hartas 52. panta 1. punkts nosaka pieļaujamus hartā paredzēto tiesību ierobežojumus, norādot, ka tiem ir:

- jābūt noteiktiem tiesību aktos;
- jārespektē tiesību būtība;
- jābūt samērīgiem;
- jābūt nepieciešamiem;
- patiešām jāatbilst vispārējās nozīmes mērķiem, ko atzinusi ES, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

³⁷⁰ ECT 2014. gada 17. aprīļa spriedums lietā *Brosa pret Vāciju*, Nr. 5709/09.

Piemērs. Lietā *UPC Telekabel pret Constantin Film*³⁷¹ filmu producentu uzņēmums centās apturēt tās filmu nesankcionētu straumēšanu kādā tīmekļa vietnē. Interneta pakalpojumu sniedzējs (IPS) noraidīja pieprasījumu bloķēt vietni, tāpēc uzņēmums iesniedza prasību, lai saņemtu tiesas priekšrakstu.

EST novērtēja autortiesību turētāju intereses pretstatā IPS uzņēmējdarbības veikšanas brīvībai. Transponējot direktīvu, dalībvalstīm ir jānodrošina, ka tās pamatojas uz tādu direktīvas skaidrojumu, kas ļauj panākt taisnīgu līdzsvaru starp piemērojamām pamattiesībām, kuras ir aizsargātas ES tiesību sistēmā, Dalībvalstīm ir jāskaidro valstu tiesību akti tā, lai tie atbilstu direktīvai un pamattiesībām. Tiesas priekšraksts ierobežo brīvību veikt uzņēmējdarbību, taču šajā gadījumā tas nepārkāpa "brīvības pamatbūtību".

371 EST 2014. gada 27. maija spriedums lietā C-314/12, *UPC Telekabel Wien GmbH pret Constantin Film Verleih GmbH un Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH*, 46.–51. punkts.

6

Vispārējie tiesu iestāžu pieejamības ierobežojumi

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Legitīms mērķis un samērīgums		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>Pamattiesību harta, 48. pants (nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību)</p> <p>Pamattiesību harta, 52. panta 1. punkts (piemērošanas joma)</p> <p>EST, apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, <i>Rosalba Alassini un citi pret Telecom Italia SpA</i>, 2010. g.</p>	<p>Pieļaujami ierobežojumi</p>	<p>ECTK, 6. pants (tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu)</p> <p>ECTK, 13. pants (tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu)</p> <p>ECT, <i>Harrison Mckee pret Ungāriju</i>, Nr. 22840/07, 2014. g.</p>
Piemēri ierobežojumiem pirms galīgā sprieduma vai lēmuma pieņemšanas		
<p>EST, C-530/11, Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, 2014. g.</p>	<p>Tiesas izdevumi</p>	<p>ECT, <i>Stankov pret Bulgāriju</i>, Nr. 68490/01, 2007. g.</p>
	<p>Pārliets formālisms</p>	<p>ECT, <i>Poirot pret Franciju</i>, Nr. 29938/07, 2011. g.</p> <p>ECT, <i>Maširević pret Serbiju</i>, Nr. 30671/08, 2014. g.</p>

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
EST, C-415/10, <i>Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , 2012. g. Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 8. pants Direktīva par vienlīdzīgu preču un pakalpojumu pieejamību vīriešiem un sievietēm (2004/113/EK), 9. pants Dzimumu līdztiesības direktīva (2006/54/EK), 18. pants Nodarbinātības pamatdirektīva (2000/78/EK), 10. pants	Ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem	ECT, <i>Klouvi pret Franciju</i> , Nr. 30754/03, 2011. g.
EST, apvienotās lietas C-89/10 un C-96/10, <i>Q-Beef NV un citi</i> , 2011. g.	Noilguma termiņi	ECT, <i>Bogdel pret Lietuvu</i> , Nr. 41248/06, 2013. g.
	Imunitātes	ECT, <i>C.G.I.L. and Cofferati (Nr. 2) pret Itāliju</i> , Nr. 2/08, 2010. g.

Galīgo spriedumu izpildes kavējums

LES, 4. panta 3. punkts un 19. pants. Eiropas izpildes rīkojums (Regula (EK) Nr. 805/2004) Briseles Regula (Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001) Regula Nr. 1215/2012 Regula Nr. 650/2012/ES Padomes Regula Nr. 2201/2003 Padomes Regula Nr. 4/2009		ECT, <i>Yuriy Nikolayevich Ivanov pret Ukrainu</i> , Nr. 40450/04, 2009. g. ECT, <i>Burdov pret Krieviju (Nr. 2)</i> , Nr. 33509/04, 2009. g.
---	--	--

Šajā nodaļā ir iztirzāti tiesību akti attiecībā uz tiesu iestāžu pieejamības ierobežojumiem. Tas ir būtiski attiecībā uz visām citām šajā rokasgrāmatā minētajām tiesībām. Ierobežojumi ir pieļaujami, ja tiem ir legītims mērķis, tie ir samērīgi un nepasliktina tiesību pamatbūtību. EP un ES izplatītāko ierobežojumu piemēri ir sniegti 6.2. sadaļā. Šo ierobežojumu saraksts ir ilustratīvs, nevis izsmelšošs. Tie ietver tiesas izdevumus, pārlieku formālismu, ierobežojumus attiecībā uz pierādījumiem, noilguma termiņus un imunitātes. Noslēgumā (6.3. sadaļā) spriedumu izpildes kavēšana ir aprakstīta kā vēl viens tiesu

iestāžu pieejamības ierobežojumu veids. Tajā ir aplūkoti arī ES tiesiskie mehānismi, kuru mērķis ir sekmēt spriedumu izpildi ES, piemēram, Eiropas izpildes rīkojums³⁷².

6.1. Leģitīms mērķis un samērīgums

Galvenie jautājumi

- Ierobežojumi ir pieļaujami, ja tiem ir leģitīms mērķis un tie ir samērīgi. Tie nedrīkst vājināt tiesību pamatbūtību.
- Leģitīmu mērķu piemēri ir atbilstoša tiesas spriešana (piemēram, nosakot izmaksas) un vārda brīvības aizsardzība.
- Samērīguma nosacījums paredz, ka ir jāpanāk līdzsvars starp sasniedzamo mērķi un piemērojamiem pasākumiem.

ECTK 6. un 13. pantā un ES Pamattiesību hartas 47. un 48. pantā paredzētās tiesības nav absolūtas, un tās noteiktos apstākļos var tikt ierobežotas. Turklāt izņēmumu klauzulas, kas ietvertas starptautiskās cilvēktiesību normās, ļauj valstīm ārkārtas situācijās īslaicīgi pielāgot zināmus pienākumus, piemēram, sabiedrības ārkārtas situācijās, kas apdraud nācīgas pastāvēšanu (sk., piemēram, ECTK 15. pantu).

Saskaņā ar EP tiesībām, novērtējot ierobežojuma likumību, ECT ņem vērā tiesu iestāžu pieejamības kā demokrātijas principa nozīmi³⁷³. Likumīgiem ierobežojumiem ir

- jābūt leģitīmam mērķim;
- jābūt samērīgiem;
- jānodrošina, ka netiek vājināta tiesību pamatbūtība.

372 Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Regula (EK) Nr. 805/2004, ar ko izveido Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem, OV 2004 L143. Tā nav piemērojama Dānijā.

373 ECT 2007. gada 6. septembra spriedums lietā *Kijewska pret Poliju*, Nr. 73002/01, 46. punkts.

ECTK 6. pants nedefinē "leģitīmu mērķi", taču ECT judikatūrā ir ietverti šādu leģitīmu mērķu piemēri. Tie ietver tiesību uz tiesu pieejamību ierobežojumus, lai aizsargātu personas, kuras ir atbildīgas par pacientu aprūpi, pret netaisnīgu aizskaršanu, izmantojot tiesas procesu³⁷⁴, lai nodrošinātu atbilstošu tiesas spriešanu³⁷⁵, kā arī lai aizsargātu deputātu vārda brīvību un saglabātu šķirtni starp tiesu varu un likumdevēju³⁷⁶.

ECT judikatūrā samērīgums ir galvenais princips. Tas paredz, ka ir jānodrošina līdzsvars starp leģitīmiem valsts mērķiem un valsts pasākumiem, ko tā veic, lai šos mērķus sasniegtu. Samērīgums arī paredz nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp individuālām tiesībām un sabiedriskām interesēm³⁷⁷. Jo būtiskāka ir iejaukšanās tiesību īstenošanā, jo spēcīgāks pamatojums ir nepieciešams³⁷⁸. Piemēram, pienākums ierasties uz aizturēšanu pirms tiesas sēdes apelācijas instancē tika atzīts par nesamērīgu tiesību uz tiesu pieejamību ierobežojumu³⁷⁹. Valstij ir pienākums pamatot ierobežojumu kā samērīgu, un tai ir jāapsver tāda pasākuma izmantošana, kas ir pēc iespējas mazāk ierobežojošs³⁸⁰.

Piemērs. Lietā *Harrison Mckee pret Ungāriju*³⁸¹ pieteikuma iesniedzējs, kuru pārstāvēja advokāts, ierosināja civilprocesu pret valsts prokuroru, apgalvojot, ka kriminālprocesa laikā nosūtītajā vēstulē bija ietvertas nepatiesas ziņas par viņu. Budapeštas Apgabaltiesa nosprieda, ka tika pārkāptas viņa tiesības uz reputāciju, taču noraidīja kompensācijas prasību, norādot, ka tā bija pārmērīga un ka viņš nevarēja pierādīt, ka viņam ir radies kāds faktiskais kaitējums. Tika izdots rīkojums, ar ko pieteikuma iesniedzējam bija jāsedz tiesas izdevumi 2900 EUR apmērā. Pieteikuma iesniedzējs

374 ECT 1985. gada 28. maija spriedums lietā *Ashingdane pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 8225/78, 57. punkts.

375 ECT 2014. gada 3. jūnija spriedums lietā *Harrison Mckee pret Ungāriju*, Nr. 22840/07.

376 ECT 2002. gada 17. decembra spriedums lietā *A. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 35373/97, 77. punkts.

377 Piemēru par līdzsvaru starp liecinieku aizsardzību un viņu aizstāvības tiesībām skatīt, piem., ECT 1997. gada 23. aprīļa spriedumu lietā *Van Mechelen un citi pret Nīderlandi*, Nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93 un 22056/93, 59.–65. punkts.

378 Turpat, 60. punkts.

379 ECT 2002. gada 25. jūlija spriedums lietā *Papon pret Franciju (Nr. 2)*, Nr. 54210/00, 100. punkts.

380 ECT 2013. gada 18. aprīļa spriedums lietā *Saint-Paul Luxembourg S.A. pret Luksemburgu*, Nr. 26419/10, 44. punkts.

381 ECT 2014. gada 3. jūnija spriedums lietā *Harrison Mckee pret Ungāriju*, Nr. 22840/07.

spriedumu pārsūdzēja Budapeštas Apelācijas tiesā, kas uzturēja zemākās instances tiesas lēmumu, ka pieteikuma iesniedzējam ir jāsedz tiesas izdevumi, kas aprēķināti kā procentuāla daļa no noraidītās prasības daļas.

ECT atkārtoti uzsvēra, ka tiesības uz tiesu pieejamību nav absolūtas un var būt ierobežotas. Ierobežojumi nedrīkst ierobežot pieejamību tādā veidā vai tādā apmērā, ka tiek vājināta tiesību pamatbūtība. Šajā gadījumā Tiesa nesaskatīja iemeslu apšaubīt, ka pieteikuma iesniedzējs ar advokāta palīdzību varēja noteikt "pieņemamu" prasības apmēru, un tādējādi maksājamo tiesas izdevumu apmērs nesekmīga iznākuma gadījumā bija paredzams. Tiesas izdevumu noteikšanas mērķi atbilda pienācīgai tiesas spriešanai, un procesā tika nodrošinātas atbilstošas garantijas, lai nodrošinātu, ka šī prasība nerada nesamērīgu finansiālo slogu *bona fide* prasītājiem. Tiesa konstatēja, ka ECTK 6. pants netika pārkāpts.

Līdzīga pieeja ir izmantota **ES tiesībās**. Ierobežojumiem ir jābūt samērīgiem, un, tos piemērojot, jārespektē tiesību pamatbūtība. Tas nozīmē, ka ierobežojumi nedrīkst būt lielāki par to, kas ir atbilstoši un ir nepieciešams, lai sasniegtu "vispārējas nozīmes mērķus, ko atzinusi Savienība", vai aizsargātu citu personu tiesības un brīvības³⁸². Valstij ir jāizmanto tāds pieejamais pasākums, kas rada vismazāko apgrūtinājumu³⁸³.

Piemērs. Lietā *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA*³⁸⁴ EST izskatīja četrus *Giudice di Pace di Ischia* apvienotos lūgumus sniegt prejudiciālu nolēmumu par klauzulām, kas paredz obligātu mēģinājumu strīdu izšķirt ārpus tiesas kārtībā, lai noteikti strīdi varētu būt pieļaujami valsts tiesā. Klauzulas tika ieviestas saistībā ar to, ka tika transponēta Eiropas

382 Paskaidrojums attiecībā uz ES Pamattiesību hartu ir apstiprināts, ka "atsauce uz vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, attiecas gan uz Līguma par Eiropas Savienību 3. pantā minētajiem mērķiem, gan uz citām interesēm, kas aizstāvētas konkrētos Līgumu noteikumos, piemēram, Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 1. punktā, Līguma par Eiropas Savienības darbību 35. panta 3. punktā, 36. pantā un 346. pantā". EST 2010. gada 9. novembra spriedums lietā C-92/09 un C-93/09, *Volker und Markus Schecke GbR un Hartmut Eifert pret Land Hessen*, 74. punkts.

383 Piemēram, saistībā ar soda sankcijām skatīt EST 2014. gada 13. novembra spriedumu lietā C-443/13, *Ute Reindl pret Bezirkshauptmannschaft Innsbruck*, 40. punkts.

384 EST 2010. gada 18. marta spriedums apvienotajās lietās no C-317/08 līdz C-320/08, *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA*, 63.–65. punkts.

Parlamenta un Padomes 2002. gada 7. marta Direktīva 2002/22/EK par universālo pakalpojumu un lietotāju tiesībām attiecībā uz elektronisko sakaru tīkliem un pakalpojumiem.

EST apstiprināja, ka vissvarīgākās pamattiesības nav “absolūta priekšrocība” un tās var tikt ierobežotas. Tā atsaucās uz ECT judikatūru un uzsvēra, ka ierobežojumiem ir jāatbilst vispārējas nozīmes mērķiem. Tie nedrīkst būt nesamērīgi un nedrīkst aizskart garantēto tiesību būtību. Aplūkojamo valsts tiesību normu mērķi – ātrāka un lētāka strīdu izšķiršana un tiesu sistēmas noslodzes mazināšana – bija leģitīmi, un ārpustiesas strīda izšķiršanas procesa piemērošana faktiski nešķīta nesamērīga attiecībā uz sasniedzamajiem mērķiem.

6.2. Piemēri ierobežojumiem pirms galīgā sprieduma vai lēmuma pieņemšanas

Galvenie jautājumi

- Tiesas izdevumi un izmaksas var radīt tiesu iestāžu pieejamības nelikumīgu ierobežojumu, ja tie ir pārāk lieli, tāpēc tie var liegt personām iespēju izmantot tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību. Izdevumu samērīgums ir atkarīgs no katras lietas faktiem, tostarp, pieteikuma iesniedzēja līdzekļiem.
- Pārliks formālisms (stingra procesuālo noteikumu interpretācija) var liegt pieteikuma iesniedzējiem iespēju izmantot tiesības uz tiesu pieejamību.
- Augstas pierādījumu prasības var radīt šķēršļus tiesu iestāžu pieejamībai. Faktiskas vai likumiskas prezumpcijas (piem., diskriminācijas prezumpcija) var palīdzēt personām virzīt savu lietu.
- Noilguma termiņiem ir jābūt samērīgiem, un tiem ir jākalpo leģitīmam mērķim, piemēram, atbilstoši tiesas spriešanai vai lai novērstu netaisnību, kas izriet no agrākām prasībām.
- Imunitātes var būt pieļaujamas, ja tās paredzētas leģitīmam mērķim, piemēram, lai aizsargātu parlamentāro vārda brīvību vai valsts amatpersonas, kuras pilda savus pienākumus.

Šajā sadaļā ir aplūkoti daži ierobežojumi, par ko ECT vai EST ir pieņēmušas lēmumus. Dažus ierobežojumus var raksturot kā faktiskus apstākļus,

piemēram, kavēšanos vai pārlieku formālismu, savukārt citi izriet no tiesību normām, piemēram, noilguma termiņi, imunitātes un ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem. Šis saraksts ir nepilnīgs. Citi ierobežojumi ietver juridisko statusu (turpmāku diskusiju sk. 8.4. sadaļā par vides tiesībām) un pārmērīgu procesa ilgumu (sk. 7. nodaļu)³⁸⁵.

6.2.1. Tiesas izdevumi

Tiesas izdevumi var palīdzēt efektīvas tiesas spriešanā (piemēram, novēršot nepamatotu lietu ierosināšanu vai samazinot administratīvās izmaksas), taču tie var ierobežot arī tiesu iestāžu pieejamību. Pārmērīgi tiesu izdevumi, kas attur pieteikuma iesniedzējus no civillietas ierosināšanas, var radīt ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu³⁸⁶.

Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām tiesu izdevumi nav automātiski nesaņemami ar ECTK 6. panta 1. punktu vai ES Pamattiesību hartas 47. pantu. Taču, ja tiesas izdevumi ir pārāk lieli, tie var liegt personām iespēju izmantot tiesības uz tiesu pieejamību³⁸⁷. Piemēram, ECT konstatēja, ka nesamērīgi izdevumi ir tādi, kas aptuveni četrkārt pārsniedz pieteikuma iesniedzēja ikmēneša ienākumus³⁸⁸.

Piemērs. Lietā *Stankov pret Bulgāriju*³⁸⁹ pieteikuma iesniedzējs veiksmīgi iesūdzēja valsti tiesā par nelikumīgu aizturēšanu, un viņam tika piespriesta zaudējumu atlīdzība. Taču viņam tika uzdots segt tiesas izdevumus, kas sasniedza teju 90 % no kompensācijas summas, kas valstij bija viņam jāatlīdzina. Rezultātā pieteikuma iesniedzējs praktiski zaudēja visu kompensāciju, lai gan Bulgārijas tiesas viennozīmīgi atzina, ka viņam uz to bija tiesības.

385 FRA (2011), *Pieeja tiesai Eiropā: Izaicinājumu un iespēju pārskats*, 38. lpp.

386 ECT 2001. gada 19. jūnija spriedums lietā *Kreuz pret Poliju*, Nr. 28249/95, 61.–67. punkts.

387 ECT 2010. gada 16. novembra spriedums lietā *Perdigão pret Portugāli*, Nr. 24768/06, 74. punkts. Skatīt arī Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), Cilvēktiesību komitejas (CK) (2008) 2008. gada 28. oktobra l, *Lietu Nr. 1514/2006, Casanovas pret Franciju*, 11.3. punkts.

388 ECT 2007. gada 6. septembra spriedums lietā *Kijewska pret Poliju*, Nr. 73002/01, 47. punkts.

389 ECT 2007. gada 12. jūlija spriedums lietā *Stankov pret Bulgāriju*, Nr. 68490/01.

ECT norādīja, ka procesā par zaudējumu atlīdzību pret valsti noteikumos attiecībā uz tiesu izmaksām ir jāizvairās no pārliecīga sloga uzlikšanas procesa dalībniekiem. Izmaksas nedrīkst būt pārmērīgas, un tās nedrīkst nepamatoti ierobežot tiesības uz tiesu pieejamību. Lai gan tiesas izdevumu noteikšana atbilda labai tiesas spriešanai, salīdzinoši augstā un pilnīgi neelastīgā tiesu izdevumu likme šajā gadījumā radīja nesamērīgu ierobežojumu pieteicēja tiesībām uz tiesu pieejamību. Nebija pieejami dažādi procesuālie risinājumi, kas tiek izmantoti citās dalībvalstīs, piemēram, tiesas izdevumu samazināšana vai atcelšana prasībās par zaudējumu atlīdzību pret valsti vai izmaksu noteikšana pēc tiesas ieskatiem. Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

Saskaņā ar ES tiesībām izmaksu jautājums ir aplūkots saistībā ar tiesas iestāžu pieejamības nosacījumiem saskaņā ar direktīvu, ar ko ievieš Orhūsas Konvenciju (sk. 8.4. sadaļu par vides tiesībām)³⁹⁰.

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti*³⁹¹ vides NVO grupa Eiropas Komisijā iesniedza sūdzību, apgalvojot, ka personas un pilsoniskās sabiedrības grupas nespēja virzīt lietas AK tiesās “pārmērīgi dārgu” tiesvedības izmaksu dēļ jo īpaši tāpēc, ka tiek piemērots princips “zaudētājs maksā”, kas paredz zaudējušajai pusei segt uzvarējušās puses tiesvedības izmaksas. Tā apgalvoja, ka tādējādi tiek pārkāptas tiesu iestāžu pieejamības prasības, kuras noteiktas direktīvā, ar ko ievieš Orhūsas Konvenciju (3. panta 7. punkts un 4. panta 4. punkts), kura cita starpā aizliedz padarīt pārsūdzības procesu “pārmērīgi dārgu”. Eiropas Komisija nodeva lietu izskatīšanai EST.

EST izskatīja, ko direktīvas izpratnē nozīmē “pārmērīgi dārgs”. Lai to paveiktu, bija nepieciešams objektīvs un subjektīvs novērtējums. Izmaksas nedrīkst būt “objektīvi nepamatotas”, turklāt tās nedrīkst pārsniegt attiecīgās personas finansiālās iespējas. Novērtējot, kādas izmaksas ir subjektīvi pamatotas, var ņemt vērā vairākus faktoros, tostarp, šādus: i) vai lietā ir

390 ANO, Eiropas Ekonomikas komisija (UNECE) (1998), *Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem*, 1998. gada 25. jūnijs.

391 EST 2014. gada 13. februāra spriedums lietā C-530/11, *Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti*. Skatīt arī EST 2013. gada 11. aprīļa spriedumu lietā C-260/11, *The Queen, ko lūdza David Edwards un Lilian Pallikaropoulos, pret Environment Agency un citiem*.

saprātīgās izredzes panākt labvēlīgu rezultātu; ii) ietekmes uz pieteikuma iesniedzēju un vides aizsardzību smagumu un iii) tiesību un attiecīgās procedūras sarežģītību. Šis novērtējums pirmajā instancē un apelācijas instancē neatšķiras. AK bija nepareizi transponējusi direktīvu.

Izmaksas ir jānovērtē, ņemot vērā konkrētos lietas apstākļus, tostarp, personas iespējas maksāt, lai noskaidrotu, vai persona vēl var izmantot tiesības uz tiesu pieejamību³⁹². Šīs tiesības var tikt pārkāptas, atsakoties atlīdzināt uzvarējušās puses izmaksas³⁹³. Valstīm vajadzētu nodrošināt, ka nepieciešamība finansēt tiesas spriešanu neierobežo tiesības uz tiesu pieejamību. Valstu tiesību akti nereti nodrošina iespēju pieprasīt juridisko palīdzību, lai segtu tiesas izdevumus (sk. 3. nodaļu par juridisko palīdzību). Arī vienkāršoti procesi var būt noderīgi; tie pēc būtības var līdzināties Eiropas maza apmēra prasību procesam, kā aprakstīts 8.5. sadaļā, un tie nereti ir lētāki un ātrāki.

Daudzsološa prakse

Izmaksu samazināšana un procesu vienkāršošana

Apvienotajā Karalistē (Anglijā un Velsā) valdība ieviesa *Money Claim Online* (*Naudas prasības tiesīsaistē — MCOL*) kā risinājumu maza apmēra prasību procedūru saīsināšanai un izmaksu samazināšanai. Prasību apmērs nedrīkst pārsniegt GBP 100 000, un tām ir jābūt ierosinātām pret personām, kuru dzīvesvieta ir Anglijā vai Velsā.

Avots: Eiropas Padome, CEPEJ (2014), Ziņojums „Eiropas tiesu sistēmas – 2014.gada izdevums (dati uz 2012.gadu): tiesvedības efektivitāte un kvalitāte.” 260. lpp. Sk. arī www.gov.uk/make-money-claim-online un www.inbrief.co.uk/preparing-for-trial/problems-with-small-claims.htm.

6.2.2. Pārlieks formālisms

Pārlieks formālisms attiecas uz sevišķi stingru procesuālo noteikumu interpretāciju, kas var liegt pieteikuma iesniedzējiem iespēju izmantot tiesības uz tiesu

392 Skatīt arī ECT 1995. gada 13. jūlija spriedums lietā *Tolstoy Miloslavsky pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 18139/91, 61.–67. punkts (tika atzīta par pamatotu prasība iemaksāt ievērojamu drošības naudu par pretējās puses tiesvedības izmaksām, jo apelācijas prasība netika uzskatīta par pamatotu).

393 ECT 2006. gada 6. aprīļa spriedums lietā *Stankiewicz pret Poliju*, Nr. 46917/99, 60. un 75. punkts.

pieejamību. Tas ietver stingru termiņu, procesuālo un pierādījumu noteikumu termiņu interpretāciju.

Piemērs. Lietā *Poirot pret Franciju*³⁹⁴ pieteikuma iesniedzēja, sieviete ar invaliditāti, ierosināja krimināllietu par seksuālu vardarbību un izvarošanu stacionārās aprūpes namā. Attiecībā uz apgalvojumiem 2002. gadā tika ierosināts tiesas izmeklēšanas process. Izmeklēšanas tiesnesis 2006. gadā grozīja apsūdzību, ietverot tikai seksuālu vardarbību, un nosūtīja apsūdzētās personas lietu tiesai rajona krimināltiesā. Pieteikuma iesniedzēja apstrīdēja nodarījumu pārklassificēšanu un nodošanas tiesai rīkojumu, jo viņa uzskatīja, ka nodarījumi bija pietiekami smagi, lai tos izskatītu tiesa *Cour d'Assise*. Viņas apelācija tika noraidīta. Lēmumā bija norādīts, ka viņas apelācijas paziņojumā nebija nepārprotami minēts apelācijas pamatojums. Tad pieteikuma iesniedzēja pārsūdzēja šo lēmumu attiecībā uz tiesību aspektiem, taču nerezultatīvi. Vainīgais pēc tam tika attaisnots. Pieteikuma iesniedzēja apgalvoja, ka viņas pārsūdzības noraidīšana liedza viņai izmantot tiesības uz tiesu pieejamību.

ECT konstatēja, ka Kriminālprocesa kodekss formāli neuzliek pieteikuma iesniedzējam pienākumu ietvert nepārprotamu atsauci uz pārsūdzības pamatojumu. Minētā kodeksa atbilstošā norma bija vienīgā, kas ļāva pieteikuma iesniedzējai apstrīdēt nodošanas tiesai rīkojumu, ko bija izdevis izmeklēšanas tiesnesis. Tiesa uzskatīja, ka valsts iestādes vislabāk spēj interpretēt valsts tiesību aktus. Tomēr tiesu iestādes pārlieku formāli piemēroja atbilstošos procesuālos noteikumus, tādējādi pārkāpjot pieteikuma iesniedzējas tiesības uz tiesu pieejamību. Tādējādi Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

Tiesas funkcijas un pieteikuma iesniedzējam pieejamie alternatīvie pārsūdzības veidi var būt būtiski, izvērtējot formālisma jautājumu. Piemēram, ja tiesai ir unikālas funkcijas, pārskatot administratīvus nolēmumus, proti, tā var rīkoties gan kā pirmās, gan augstākās instances tiesa, tās procesam nevajadzētu būt pārlieku formālam, jo tas liedz personām izmantot pārsūdzības iespēju³⁹⁵.

394 ECT 2011. gada 15. decembra spriedums lietā *Poirot pret Franciju*, Nr. 29938/07, 46. punkts.

395 Skatīt, piemēram, ECT 2000. gada 16. novembra spriedumu lietā *S.A. "Sotiris un Nikos Koutras ATTEE" pret Grieķiju*, Nr. 39442/98, 22. punkts, un ECT 2011. gada 8. decembra spriedumu lietā *Shulgin pret Ukrainu*, Nr. 29912/05, 65. punkts.

Ja konstitucionālās tiesas procesuālos noteikumus skaidro sevišķi stingri, tas var liegt pieteikumu iesniedzējiem izmantot tiesības uz tiesu pieejamību³⁹⁶. Proti, ja procesuālais teikums, piemēram, termiņš, tiek skaidrots tā, ka tas liedz pieteikumu iesniedzēju prasības izskatīt pēc būtības, tas ierobežo tiesības uz tiesu pieejamību³⁹⁷.

Piemērs. Lietā *Maširević pret Serbiju*³⁹⁸ pieteikuma iesniedzējs, praktizējošs jurists, ierosināja civillietu pašvaldības tiesā, pieprasot no privāta apdrošināšanas uzņēmuma samaksu par sniegtajiem pakalpojumiem saskaņā ar līgumu par juridiskajām izmaksām. Tiesa sākotnēji izdeva rīkojumu par samaksas veikšanu, taču pēc tam, kad apdrošināšanas uzņēmums iesniedza pretprasību, tiesa rīkojumu atcēla un pasludināja līgumu par spēkā neesošu. Apelācijas tiesa apstiprināja lēmumu, un pieteikuma iesniedzējs iesniedza apelācijas sūdzību par tiesību aspektiem Augstākajā tiesā. Augstākā tiesa apelācijas sūdzību noraidīja, norādot, ka pieteikuma iesniedzējam nebija tiesību sūdzību iesniegt, jo Serbijas Civilprocesa likuma 84. pants paredzēja, ka apelācijas sūdzību par tiesību aspektiem drīkst iesniegt tikai advokāts, bet ne pats prasītājs. Augstākā tiesa norādīja, ka saskaņā ar šo likumu tiesvedības dalībnieki zaudē tiesībspēju iesniegt apelācijas sūdzību par tiesību aspektiem individuāli, pat ja tie paši ir advokāti.

ECT nosprieda, ka šis īpaši striktais procesuālā noteikuma skaidrojums ierobežo tiesības uz tiesu pieejamību. Tiesa norādīja, ka šādos gadījumos tās uzdevums bija lemt, vai attiecīgā procesuālā noteikuma mērķis ir nodrošināt atbilstošu tiesas spriešanu un tiesiskās noteiktības principa ievērošanu. Šis noteikums Augstākās tiesas interpretācijā neatbilda šiem mērķiem un atturēja pieteikuma iesniedzēja sūdzības visaptverošu izskatīšanu pēc būtības. Tādējādi Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

Pārliets formālisms var rasties arī tad, ja tiesa piešķir galveno nozīmi faktiskajiem apsvērumiem (piemēram, pieteikuma iesniedzēja nelikumīgas uzturēšanās statusam), pienācīgi nelīdzsvarojot to ar pieteikuma iesniedzēja

396 ECT 2002. gada 12. novembra spriedums lietā *Bēleš un citi pret Čehija Republiku*, Nr. 47273/99, 69. punkts.

397 ECT 2000. gada 25. maija spriedums lietā *Miragall Escolano un citi pret Spāniju*, Nr. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 un 41509/98, 33. un 36. punkts.

398 ECT 2014. gada 11. februāra spriedums lietā *Maširević pret Serbiju*, Nr. 30671/08.

pamattiesībām (piemēram, tiesībām uz ģimenes dzīvi saskaņā ar 8. pantu)³⁹⁹. Pašnovērtējoša prakse var palīdzēt tiesām izvairīties no rīcības, kas ierobežo tiesu iestāžu pieejamību.

Daudzsološa prakse

Tiesu iestāžu pieejamības veicināšana, samazinot pārlieku formālismu

Jambolas (*Yambol*) Administratīvā tiesa (Bulgārijā) saņēma 2010. gadā balvu "Temīdas kristāla svāri" par centieniem sniegt nepārprotamu un atklātu informāciju par tās pakalpojumiem, lai sekmētu uzticēšanos tiesas procesam. Tiesa īstenoja rīcības plānu, kura mērķauditorija bija iedzīvotāji un plašsaziņas līdzekļi. Tajā ir noteikts, ka tiesu iestāžu darbiniekiem saziņā ar iedzīvotājiem ir jāizmanto vienkārši izteiksmes līdzekļi. Citi pasākumi ietver "Klientu hartas" pieņemšanu – tiesas rakstisku apņemšanos sniegt pakalpojumus saprotamā, atklātā un precīzā veidā. Šādi pasākumi var uzlabot tiesu pieejamību personām, jo tie palīdz ierobežot pārlieku sarežģītus saziņas veidus. Aptaujas apstiprināja, ka sabiedrības izpratne par tiesas darbību ir ievērojami uzlabojusies.

Avots: Eiropas Padomes un Eiropas Komisijas kopīgi organizētā 2010. gada balva "Temīdas kristāla svāri", www.coe.int/cepej.

6.2.3. Ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem

Lai personas varētu tiesā saņemt tiesisko aizsardzību, tām ir jāiesniedz pietiekami pierādījumi, lai pamatotu lietu. Ja ir nepieciešams ļoti liels pierādījumu apjoms, prasības tiesā var būt lemtas neveiksmei un individuālās juridiskās tiesības var būt praktiski nerealizējamas⁴⁰⁰.

Atsevišķos gadījumos ierobežojumus attiecībā uz pierādījumiem var samazināt, ieviešot īpašas prasības par to, kurai pusei ir jāpierāda lietas elementi (pierādīšanas pienākuma prasības). Piemēram, krimināllietās pierādīšanas pienākums ir apsūdzības pusei. Tāpēc apsūdzībai ir pienākums sniegt pierādījumus pret personu, kam izvirzīta kriminālapsūdzība. Tas ir saistīts ar nevainīguma prezumpciju saskaņā ar ECTK 6. panta 2. punktu un ES Pamattiesību

399 ECT 2006. gada 31. janvāra spriedums lietā *Rodrigues Da Silva un Hoogkamer pret Nīderlandi*, Nr. 50435/99, 44. punkts.

400 *FRA* (2011), *Pieeja tiesai Eiropā: izaicinājumu un iespēju pārskats*, 62. lpp.

hartas 48. panta 1. punktu. Pretējs pierādīšanas pienākums iedragātu nevainīguma prezumpciju.

Taču īpašos un ierobežotos gadījumos **saskaņā ar EP tiesībām** pierādīšanas pienākumu var noteikt atbildētājam. Izvērtējot, vai pretējs pierādīšanas pienākums ir pieņemams, ir jāņem vērā, cik svarīgs ir attiecīgais jautājums, kā arī garantijas, kas pastāv, lai aizsargātu aizstāvības tiesības⁴⁰¹.

Piemērs. Lietā *Klouvi pret Franciju*⁴⁰² pieteikuma iesniedzēja 1994. gadā ierosināja krimināllietu pret bijušo vadītāju P. par izvarošanu un seksuālo aizskaršanu. Izmeklēšanas tiesnesis 1998. gadā nosprieda, ka lieta ir nepamatota, jo trūka pierādījumu. Savukārt P. ierosināja krimināllietu pret pieteikuma iesniedzēju par nepatiesu apsūdzību. Pieteikuma iesniedzējai tika piespriests nosacīts cietumsods, kā arī noteikts pienākums maksāt zaudējumu atlīdzību. Viņas apelācija tika noraidīta. Viņa apgalvoja, ka tika pārkāpts nevainīguma prezumpcijas princips.

ECT atzina, ka visas valstu sistēmas izmanto tiesiskas prezumpcijas. Taču šajā gadījumā spriedums tika pieņemts, pamatojoties uz striktu kriminālkodeksa piemērošanu, nospriežot, ka, pirmkārt, ja lieta bija nepamatota, tas nozīmē, ka pieteikuma iesniedzējas apgalvojumi bija nepatiesi, un, otrkārt, tā kā pieteikuma iesniedzēja sūdzējās par atkārtotu izvarošanu un seksuālu aizskaršanu, viņa ir zinājusi, ka viņas apgalvojumi bija nepatiesi, līdz ar to tika konstatēta tīša ļaunprātīga apsūdzība. Veiktie pieņēmumi nozīmēja, ka viņai nebija līdzekļu, kā aizstāvēties pret apsūdzību par ļaunprātīgu apsūdzību. Tādējādi tika pārkāpts ECTK 6. panta 2. punkts.

Konkrētos apstākļos var rasties citi faktiski pieņēmumi. Piemēram, lietās par ECTK 3. panta pārkāpumiem (spīdzināšana vai cietsirdīga vai pazemojoša apiešanās), kur attiecīgie gadījumi notiek valsts kontrolētā vietā (piemēram, ieslodzījuma vietā), pierādīšanas pienākums var tikt pārnest uz valsti. Tas nozīmē, ka valsts varas iestādēm ir jāsniedz pietiekams un pārliecinošs paskaidrojums par apcietinājumā gūtajām traumām⁴⁰³.

401 ECT 1988. gada spriedums lietā *Salabiaku pret Franciju*, Nr. 10519/83.

402 ECT 2011. gada 30. jūnija spriedums lietā *Klouvi pret Franciju*, Nr. 30754/03.

403 ECT 2009. gada 16. jūnija spriedums lietā *Gurgurov pret Moldovu*, Nr. 7045/08, 56. punkts.

Eiropas Komisijas priekšlikuma Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai mērķis ir stiprināt noteiktus nevainīguma prezumpcijas aspektus ES⁴⁰⁴. Pašreizējā direktīvas projekta teksta 5. pantā ir apstiprināta nevainīguma prezumpcija, kas paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka pierādīšanas pienākums, lai pierādītu aizdomās turēto un apsūdzēto vainu, gulstas uz apsūdzību⁴⁰⁵.

Turklāt **saskaņā ar ES tiesībām** šobrīd personām, kuras vēlas pierādīt diskrimināciju un kas iepriekš saskārās ar īpaši komplikētiem ierobežojumiem attiecībā uz pierādījumiem, tiek piemērots specifisks režīms⁴⁰⁶. Saskaņā ar ES tiesībām, ja prasītājs ir pierādījis sākotnējās lietas faktus, rodas diskriminācijas prezumpcija un atbildētājam ir jāpierāda, ka diskriminācija nav notikusi. Šī pierādīšanas pienākuma pārnese šobrīd ir nostiprināta ES tiesību aktos par diskriminācijas aizliegumu, piemēram, Rasu vienlīdzības direktīvā un Dzimumu līdztiesības direktīvā⁴⁰⁷. Šīs direktīvas ir izņēmumi no ierastajām pierādīšanas prasībām, kas pieteikuma iesniedzējiem uzliek pienākumu pierādīt visus lietas elementus.

Piemērs. Lietā *Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH*⁴⁰⁸ Krievijas valstspiederīgā pieteicās darbā kā "programmatūras attīstītājs ar pieredzi". Viņas pieteikums tika noraidīts. Neilgi pēc tam tas pats uzņēmums ievietoja vēl vienu tāda paša satura sludinājumu. Pieteikuma iesniedzējas atkārtoti iesniegtais pieteikums atkal tika noraidīts. Viņa apgalvoja, ka ir kļuvusi par upuri diskriminācijai dzimuma, vecuma un etniskās piederības dēļ. Viņa ierosināja lietu, lai saņemtu kompensāciju par nodarbinātības diskrimināciju un viņas lietas izpaušanu. Viņas prasība tika noraidīta un arī viņas iesniegtā apelācijas sūdzība par lēmumu tika noraidīta. Tad

404 Eiropas Komisija (2013), *Priekšlikums, lai nostiprinātu nevainīguma prezumpcijas un tiesību piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā konkrētus aspektus kriminālprocesā*, COM(2013) 821 final, Brielse, 2013. gada 27. novembris, 5. panta 2. punkts.

405 Skatīt <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13471-2015-INIT/en/pdf>.

406 EST 1993. gada 27. oktobra spriedums lietā C-127/92, *Dr. Pamela Mary Enderby pret Frenchay Health Authority un Secretary of State for Health*. Skatīt arī FRA (2011), *Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību rokasgrāmata*, Luxembourg, Publications Office.

407 Attiecībā uz ES tiesību aktiem, kas nostiprina pierādīšanas pienākuma pārnesi, skatīt Rasu vienlīdzības direktīvas 8. pantu, Direktīvas par vienlīdzīgu preču un pakalpojumu pieejamību vīriešiem un sievietēm 9. pantu, Dzimumu līdztiesības direktīvas 18. pantu un Nodarbinātības pamatdirektīvas 10. pantu.

408 EST 2012. gada 19. aprīļa spriedums lietā C-415/10, *Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH*. Skatīt arī EST 2015. gada 16. jūlija spriedumu lietā C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD pret Komisia za zashtita ot diskriminatsia*.

viņa iesniedza apelācijas sūdzību Federālajā Nodarbinātības tiesā, kura EST iesniedza jautājumu par to, vai pieteikuma iesniedzējai bija tiesības pieprasīt informāciju saskaņā ar vairākām direktīvām.

EST norādīja, ka personām, kuras uzskata sevi par cietušām diskriminācijas dēļ, vispirms ir jāpierāda fakti, uz kuru pamata var pieņemt, ka ir notikusi diskriminācija. Tikai pēc tam, kad šie fakti ir pierādīti, atbildētājam ir jāpierāda, ka nav notikusi diskriminācija. EST nosprieda, ka, atbildētājam atsakoties izpaust informāciju, pieteikuma iesniedzējai varētu būt liegta iespēja pierādīt sākotnējos faktus. Iesniedzējtiesai bija jāpārliecinās, ka šis atteikums neliedza pieteikuma iesniedzējai pierādīt savus apgalvojumus.

6.2.4. Noilguma termiņi

Noilguma termiņi nosaka laikposmu, kurā pusei ir jāierosina prasība vai jāiesniedz paziņojums par prasību citai pusei. Nosakot pieņemamus termiņus un procesuālos nosacījumus prasību ierosināšanai, var tikt veicināta atbilstoša tiesas spriešana, nodrošinot tiesisko noteiktību un pabeigtību un aizsargājot potenciālos atbildētājus no iepriekšējām prasībām, ko var būt sarežģīti atspēkot, jo ir pagājis ilgs laiks⁴⁰⁹. **Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām** noilguma termiņi principā nepārkāpj attiecīgi ECTK 6. panta 1. punktu vai ES Pamattiesību hartas 47. pantu.

Saskaņā ar EP tiesībām, lai arī noilguma termiņi ir ierasta valstu tiesību sistēmu iezīme un izmantojami vairākiem nozīmīgiem mērķiem, lai tie būtu likumīgi, tiem ir jābūt leģitīmam mērķim un jābūt samērīgiem ar šo mērķi⁴¹⁰.

Piemērs. Lietā *Bogdel pret Lietuvu*⁴¹¹ pieteikuma iesniedzēji bija mantojuši zemes gabalu, kas bija nopirkts no valsts. Pēc desmit gadiem tiesa nosprieda, ka sākotnējais pārdošanas darījums ir bijis nelikumīgs un ka zeme bez atlīdzības ir jāatdod valstij. Pieteikuma iesniedzēji spriedumu pārsūdzēja, un apelācijas instances tiesa nosprieda, ka ir jāatmaksā

409 ECT 2005. gada 18. oktobra spriedums lietā *MPP Golub pret Ukrainu*, Nr. 6778/05.

410 ECT 1996. gada 22. oktobra spriedums lietā *Stubbings un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 22083/93 un 22095/93, 50.-56. punkts.

411 ECT 2013. gada 26. novembra spriedums lietā *Bogdel pret Lietuvu*, Nr. 41248/06.

sākotnējā par zemi samaksātā summa, taču īpašumtiesības tika noraidītas. Pieteikuma iesniedzēji apgalvoja, ka valsts prasībai uz zemi vajadzētu iestāties noilgumam.

ECT atkārtoja, ka noilguma termiņi ir “vispārēja dalībvalstu tiesību sistēmu iezīme”. Tie nodrošina tiesisko noteiktību, aizsargā potenciālos atbildētājus un novērš netaisnību, kas var rasties, ja tiesām būtu jālemj par atgadījumiem, kas notikuši pagātnē, pamatojoties uz pierādījumiem, kas, iespējams, vairāk nav droši un ir nepilnīgi. Šajā gadījumā pieteikuma iesniedzēji ECT norādīja, ka dažādu noteikumu piemērošana attiecībā uz noilguma termiņa sākumu valsts iestādēm un privātpersonām ir diskriminējoši, taču neuzdeva šo jautājumu valsts tiesās. Taču ECT secināja, ka šādas nošķiršanas sekas bija savietojamas ar pieteikuma iesniedzēju tiesībām uz tiesu pieejamību un ka ECTK 6. panta 1. punkts netika pārkāpts.

Līdzīgi **saskaņā ar ES tiesībām** ar likumu noteiktie noilguma termiņi lietu ierosināšanai valsts tiesās nav nelikumīgi⁴¹².

Piemērs. Lietā *Q-Beef un citi*⁴¹³ pieteikuma iesniedzēji 2007. gada 2. aprīlī ierosināja prasību pret Beļģijas valsti, pieprasot atlīdzību par iemaksām, kas veiktas laikposmā no 1993. gada janvāra līdz 1998. gada aprīlim. Saskaņā ar iesniedzējtiesu piecu gadu noilguma termiņš, kas attiecās uz pieteikuma iesniedzēju prasību, bija beidzies.

EST nosprieda, ka attiecībā uz efektivitātes principu tiesiskās noteiktības interesēs pieņemamu termiņu noteikšana procesa ierosināšanai atbilst ES tiesībām. Šie noilguma termiņi nedrīkst padarīt ar ES tiesībām piešķirto tiesību izmantošanu praktiski neiespējamu vai pārlieku sarežģītu.

Turklāt saskaņā ar ES tiesībām termiņi nedrīkst būt mazāk labvēlīgi par termiņiem, kas saistīti ar līdzīgām valsts prasībām⁴¹⁴. Vairāki ES sekundārie tiesību instrumenti ietver īpašus noteikumus šajā kontekstā, piemēram, Mediācijas

412 EST 1998. gada 15. septembra spriedums lietā C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) pret Ministero delle Finanze*, 34.–36. punkts.

413 EST 2011. gada 8. septembra spriedums apvienotajās lietās C-89/10 un C-96/10, *Q-Beef NV pret Belgische Staat un Frans Bosschaert pret Belgische Staat, Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV un Slachthuizen Goossens NV*.

414 EST 1997. gada 10. jūlija spriedums lietā C-261/95, *Rosalba Palmisani pret Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, 27., 28. punkts.

direktīva (sk. 2.4.2. sadaļu) paredz valstīm pienākumu nodrošināt, ka noilguma termiņu laika atskaite turpinās, kamēr notiek strīda mediācija⁴¹⁵.

6.2.5. Imunitātes

Imunitātes ir ļoti specifisks procesuālais ierobežojums. Valstis var ieviest arī imunitātes, lai novērstu prasību ierosināšanu. Tiesiskā imunitāte ir atbrīvojums no visām tiesas procesa daļām, piemēram, no likumīgā pienākuma, soda vai apsūdzības⁴¹⁶. Dažas imunitātes ir paredzētas, lai nodrošinātu atbilstību saistībām, kas izriet no starptautiskajām publiskajām tiesībām, piemēram, valsts imunitāte vai diplomātiskā imunitāte. Citas var tikt piešķirtas valsts līmenī, piemēram, lai pasargātu valsts amatpersonas no atbildības par lēmumiem, ko tie pieņem, veicot amata pienākumus, vai aizsargātu parlamenta deputātu vārda brīvību.

Parlamentārā imunitāte var būt atbilstoša 6. pantam, ja tai piemīt legītīmi mērķi — aizsargāt vārda brīvību parlamentā vai nodrošināt likumdevēja un tiesu varas nošķirumu⁴¹⁷. Imunitāte ir vieglāk attaisnojama, ja tā ir cieši saistīta ar parlamentāru darbību⁴¹⁸.

Piemērs. Lietā *C.G.I.L. and Cofferati (Nr. 2) pret Itāliju*⁴¹⁹ pieteikuma iesniedzēji bija Itālijas Arodbiedrību federācija un tās ģenerālsekretārs. Grupējums "Sarkanās brigādes" 2002. gadā noslepkavoja darba ministru. Parlamenta debašu laikā tika pausti apgalvojumi par saiknēm starp terorismu un arodbiedrības kampaņām. Parlamenta deputāts izteica šos apgalvojumus preseī. Pieteikuma iesniedzēji pret viņu ierosināja prasību par zaudējumu atlīdzību, norādot, ka viņa apgalvojumi ir iedragājuši

415 Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 21. maija Direktīva 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās mērķis (Mediācijas direktīva), OV 2008 L 136, 8. p.

416 Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 1. lpp.

417 ECT 2002. gada 17. decembra spriedums lietā *A. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 35373/97, 75.-77. punkts.

418 ECT 2003. gada 30. janvāra spriedums lietā *Cordova pret Itāliju (Nr. 2)*, Nr. 45649/99, 64. punkts.

419 ECT 2010. gada 6. aprīļa spriedums lietā *C.G.I.L. un Cofferati (Nr. 2) pret Itāliju*, Nr. 2/08, 44. punkts.

pieteikuma iesniedzēju reputāciju. Deputātu kamera paziņoja, ka uz apgalvojumiem attiecas parlamentārā imunitāte. Pieteikuma iesniedzēji sūdzējās, ka tas aizskar viņu tiesības uz tiesu pieejamību.

ECT konstatēja ECTK 6. panta pārkāpumu. Parlamentārā imunitāte ir tradicionāla prakse, kuras mērķis ir aizsargāt parlamentāriešu vārda brīvību. Pieteikuma iesniedzēju tiesību ierobežošanai bija legītīms mērķis, taču tas nebija samērīgs. Apgalvojumi pēc būtības nebija saistīti ar parlamentāro pienākumu pildīšanu. Varas iestādes nespēja nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības vispārējām interesēm un prasību aizsargāt personas pamattiesības.

Ir atzīts, ka valsts (vai monarha) imunitātei piemīt legītīms mērķis, kas attaisno ierobežojumus attiecībā uz tiesu pieejamību, jo tā ir atzīta starptautisko tiesību koncepcija, kas sekmē savstarpēju atzīšanu (cieņu) un labas starpvalstu attiecības⁴²⁰. Valsts imunitāte var būt spēkā pat gadījumos, kas ir saistīti ar apgalvojumiem par spīdzināšanu. Taču ECT ir norādījusi, ka, ņemot vērā aktuālos notikumus šajā starptautisko publisko tiesību jomā, šis jautājums ir jākontrolē valstīm⁴²¹.

Citas iespējamās imunitātes ir ierobežojumi personu spējai ierosināt prasību, kurā tiek apstrīdēti valsts iestāžu darbinieku apgalvojumi un secinājumi. Šādi ierobežojumi var būt pieļaujami, ja tiem piemīt legītīms mērķis, piemēram, efektīvas izmeklēšanas nodrošināšana⁴²². Taču ir jānodrošina samērīgums starp izmantotajiem paņēmieniem un legītīmo mērķi⁴²³.

420 ECT 2001. gada 21. novembra spriedums lietā *Al-Adsani pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 35763/97, 56. punkts.

421 ECT 2014. gada 14. janvāra spriedums lietā *Jones un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 34356/06 un 40528/06, 215. punkts.

422 ECT 1994. gada 21. septembra spriedums lietā *Fayed pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 17101/90, 70. punkts.

423 Turpat, 75.–82. punkts.

6.3. Galīgo spriedumu izpildes kavējums

Galvenie jautājumi

- Tiesības uz tiesu pieejamību ietver tiesības uz tiesas lēmuma izpildi. Ja spriedums netiek izpildīts, tas var nepamatoti ierobežot tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību un radīt ECTK 13. panta pārkāpumu.
- ECT judikatūra paredz vairākus kritērijus, kas ir būtiski, nosakot kavējuma pamatotību, piemēram, izpildes procesa sarežģītība, pieteikuma iesniedzēja un atbildīgo iestāžu rīcība un tiesas sprieduma apmērs un būtība.
- Saskaņā ar ES tiesībām, ja spriedums netiek izpildīts, netiek ievēroti LES 4. panta 3. punktā un 19. pantā un ES pamattiesību hartā noteiktie dalībvalstu pienākumi. EST (vēl) nav pieņēmusi nevienu nolēmumu par šo jautājumu saskaņā ar 47. pantu.

Tiesas spriedumu neizpilde ierobežo tiesu iestāžu pieejamību. Tas var vājināt pamattiesību aizsardzību un atturēt personas no efektīvas tiesiskās aizsardzības. Tādējādi tiesas spriedumu neizpilde iedragā tiesiskumu⁴²⁴.

Saskaņā ar EP tiesībām tiesības uz tiesu pieejamību ietver tiesības uz tiesas lēmumu izpildi bez liekas kavēšanās. Līdz ar to valsts tiesu spriedumu neizpilde ietilpst ECTK 6. panta darbības jomā⁴²⁵. Tiesas spriedumu izpildes kavējuma rezultātā var rasties arī pārkāpums⁴²⁶. Valstīm ir pienākums nodrošināt, ka galīgais un saistošais tiesas spriedums tiek izpildīts. Ja valsts ir atbildīga par sprieduma izpildes kavējumu vai neizpildi, ir pamats prasības ierosināšanai saskaņā ar ECTK 13. pantu.

424 Eiropas Padome, *CCJE* (2010), *Viedoklis Nr.13 (2010) par tiesnešu lomu tiesas nolēmumu izpildē Eiropā*, Strasbūra, 7. punkts; Eiropas Padome, *CEPEJ* (2007), *Tiesas nolēmumu izpilde Eiropā*, *CEPEJ Studies Nr. 8*, Strasbūra; *CEPEJ* (2010), *Pieeja tiesai Eiropā*, Strasbūra; Eiropas Padome, *CEPEJ* (2008), *Kontrolesaraksts tiesiskuma un tiesu kvalitātes veicināšanai*, Strasbūra, piem., 16. lpp.

425 ECT 1997. gada 19. marta spriedums lietā *Hornsby pret Grieķiju*, Nr. 18357/91, 40. punkts, sk. arī ANO Cilvēktiesību komitejas (CTK) (2005) I2005. gada 29. marta lietu Nr. 823/1998 *Czernin pret Čehijas Republiku* (bezdarbība un pārmērīga kavēšanās lēmumu izpildē pārkāpj ICCPR 14. pantu).

426 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2003), Rekomendācija Rec (2003)17 dalībvalstīm par spriedumu izpildi, 2003. gada 9. septembris. Skatīt arī Eiropas Padome, *CEPEJ* (2009), *Vadlinijas labākai Eiropas Padomes rekomendāciju īstenošanai par spriedumu izpildi*.

Piemērs. Lietā *Ivanov pret Ukrainu*⁴²⁷ pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par spriedumu neizpildi viņa labā un efektīvas tiesību aizsardzības trūkumu valsts mērogā.

ECT apstiprināja, ka valsts ir atbildīga par galīgo lēmumu izpildi, ja faktori, kas kavē vai liedz to pilnīgu un savlaicīgu izpildi, ir iestāžu kontrolē. Tiesa izvērtēja spriedumu izpildi saskaņā ar 6. pantu un konstatēja šādus faktorus kā būtiskus, nosakot kavējuma pamatotību: i) izpildes procesa sarežģītība, ii) pieteikuma iesniedzēja un atbildīgo iestāžu rīcība un iii) tiesas sprieduma apmērs un būtība. Tiesa konstatēja ECTK 6. panta un 13. panta pārkāpumus.

Nav piemēroti pieprasīt, lai persona, kura ir saņēmusi spriedumu pret valsti, ierosinātu procesu par sprieduma izpildi⁴²⁸. Valstij ir pienākums rīkoties. Valsts iestāde nevar atsaukties uz līdzekļu trūkumu, lai pamatotu ar valsts spriedumu noteikta parāda samaksas neveikšanu⁴²⁹. Turklāt novēlota samaksa pēc izpildes procesa beigām liedz saņemt atbilstošu tiesisko aizsardzību⁴³⁰. ECT norādīja, ka lietās par tiesu nolēmumu neizpildi "vislielākā nozīme" ir valsts īstenotajiem pasākumiem, kas nodrošina savlaicīgu izpildi. Taču valstis var izvēlēties nodrošināt tikai kompensējošu tiesiskās aizsardzības līdzekli, ja tas atbilst konkrētām prasībām (diskusiju par kompensāciju kā tiesiskās aizsardzības līdzekli neizpildes gadījumos sk. 5.2.1. sadaļā).

Saskaņā ar ES tiesībām Pamattiesību hartas 47. pants ir piemērojams visām no ES tiesībām izrietošajām tiesībām un paredz personām šo tiesību efektīvu tiesisko aizsardzību. Ja spriedums netiek izpildīts, netiek ievēroti LES 4. panta 3. punktā un 19. pantā (sk. 1. nodaļu) un Pamattiesību hartā noteiktie dalībvalstu pienākumi. EST (vēl) nav pieņēmusi nevienu nolēmumu par šo jautājumu saskaņā ar 47. pantu.

427 ECT 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā *Yuriy Nikolayevich Ivanov pret Ukrainu*, Nr. 40450/04, 53.–57. punkts.

428 ECT 2006. gada 29. marta spriedums lietā *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*, Nr. 36813/97, 198. punkts.

429 ECT 2005. gada 6. septembra spriedums lietā *Sacaleanu pret Rumāniju*, Nr. 73970/01.

430 ECT 2003. gada 11. decembra spriedums lietā *Karahalios pret Grieķiju*, Nr. 62503/00, 23. punkts.

Attiecībā uz spriedumu izpildes jautājumu vispārīgākā skatījumā ES ir pieņēmusi sekundāros tiesību aktus, lai risinātu pārrobežu spriedumu atzišanas un izpildes jautājumus. Piemēram⁴³¹:

- ir pieejams Eiropas izpildes rīkojums (EIR), lai izpildītu neapstrīdētus civiltiesiskos un komerciālos spriedumus citās ES dalībvalstīs⁴³². Neapstrīdēts nozīmē, ka atbildētājs ir piekritis prasībai, ka tiesa ir apstiprinājusi izlīgumu, vai ka atbildētājs nav ieradies, lai prasību atspēkotu. Personām ir iespēja saņemt izpildāmības deklarācijas. Tad EIR tiek nosūtīts attiecīgās ES dalībvalsts izpildes izstādei. Ir skaidri noteikti izņēmumi, piemēram, lietās, kas attiecas uz testamentiem un mantojumu vai laulāto mantiskajām attiecībām;
- ja EIR nevar izmantot, personām var būt iespēja spriedumus izpildīt, izmantojot 2001. gada Briseles I Regulu⁴³³. Tajā neietilpst tādi procesi kā arbitrāža, maksātnespēja un ar laulību saistītas lietas. Pārstrādātā Briseles I Regula, ar ko aizstāja 2001. gada Briseles I Regulu, stājās spēkā 2015. gada 10. janvārī⁴³⁴. Taču Briseles Regula vēl arvien ir piemērojama spriedumiem procesos, kas ierosināti pirms šā datuma.

431 Citi piemēri: Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 650/2012/ES par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzišanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi, OV L 201/107; Padomes 2003. gada 27. novembra Regula Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību, OV L 338/1; un Padomes 2008. gada 18. decembra Regula Nr. 4/2009 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzišanu un izpildi un sadarbību uzturēšanas saistību lietās, OV L 7/1.

432 Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Regula Nr. 805/2004, ar ko izveido Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem, OV 2004 L143. Tā nav piemērojama Dānijā.

433 Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 22. decembra Regula Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komercietās (pārstrādāta versija), OV 2001 L12. Šo nosacījumu piemērošanu paplašināja, ietverot Dāniju ar Padomes 2006. gada 27. aprīļa Lēmumu 2006/325/EK, lai noslēgtu Nolīgumu starp Eiropas Kopienu un Dānijas Karalisti par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komercietās, OV 2006 120. Skatīt arī Konvenciju par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komercietās (Lugāno Konvencija), OV 2007 L339, 2007. gada 30. oktobris, parakstījušas ES, Dānija, Islande, Norvēģija un Šveice.

434 Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 12. decembra Regula Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komercietās (pārstrādāta versija), OV 2012 L351. Dānija nav izvēlējusies piedalīties tās piemērošanā.

Daudzsološa prakse

Efektīva spriedumu izpilde

Zviedrijā spriedumus par parādu atmaksu izpilda Zviedrijas Izpildes iestāde (ZII). Kreditors ierosina izpildes procesu. Ja visi nepieciešamie dokumenti ir iesniegti, ZII informē parādnieku par parādu, dodot viņam divas nedēļas parāda segšanai vai tā apstrīdēšanai. Ja parādnieks samaksu neveic, var sākt izpildi. ZII apzina mantu, ko var piesaistīt parāda atmaksai (piemēram, zemes reģistrā, uzņēmumu reģistrā un nodokļu kontos). Parādniekam ir jāsniedz informācija par savu mantu, un viņu var izjautāt šajā saistībā. Trešām personām ir jāsniedz informācija par parādniekam piederošo mantu, kas atrodas trešo personu pārziņā. ZII novērtē informāciju un piesaista to mantu, kas var segt parādu, pēc iespējas mazāk kaitējot parādniekam. Ja tiek piesaistīta bankas kontā esoša nauda, tā dažu dienu laikā tiek pārsūtīta ZII un pēc tam nodota kreditoram.

Avots: Zviedrijas Izpildes iestāde www.kronofogden.se.

7

Tiesu iestāžu pieejamības ierobežojumi: procesa ilgums

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Procesa ilgums		
Pamattiesību harta, 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību) Pamattiesību harta, 41. pants (tiesības uz labu pārvaldību)	Procesa ilguma noteikšana	ECTK, 6. panta 1. punkts (tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu)
	Ar krimināllietu nesaistītas tiesvedības	ECT, <i>Oršuš un citi pret Horvātiju</i> , Nr. 15766/03, 2010. g.
	Kriminālprocess	ECT, <i>Malkov pret Igauniju</i> , Nr. 31407/07, 2010. g.
Procesa ilguma pamatotība		
EST, G-500/10, <i>Ufficio IVA di Piacenza pret Belvedere Costruzioni Srl.</i> , 2012. g.	Pamatotības noteikšanas kritēriji	ECT, <i>Starokadomskiy pret Krieviju (Nr. 2)</i> , Nr. 27455/06, 2014. g.
	Lietas sarežģītība	ECT, <i>Matoń pret Poliju</i> , Nr. 30279/07, 2009. g.
	Pieteikuma iesniedzēja rīcība	ECT, <i>Veliyev pret Krieviju</i> , Nr. 24202/05, 2010. g.
	Valsts iestāžu rīcība	ECT, <i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. un citi pret Portugāli</i> , Nr. 56637/10 un citi, 2014. g.

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
	Ietekmes uz prasītāju smagums	ECT, <i>Mikulić pret Horvātiju</i> , Nr. 53176/99, 2002. g.
Tiesiskās aizsardzības līdzekļi pret pārmērīgi ilgu procesu		
EST, C-58/12 P, <i>Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju</i> , 2013. g.		ECT, <i>Scordino pret Itāliju (Nr. 1)</i> , Nr. 36813/97, 2006. g.

Pamatots tiesvedības ilgums ir cilvēka pamattiesības gan ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās, gan krimināllietās. Šajā nodaļā ir aplūkotas EP un ES tiesības attiecībā uz procesa ilguma noteikšanu un novērtēšanu, vai ilgums ir pamatots. Tiesiskās aizsardzības līdzekļi, kādi pieejami pārmērīgi garu procesu gadījumā, ir aplūkoti **7.3. sadaļā**.

7.1. Procesa ilguma noteikšana

Galvenie jautājumi

- Tiesības uz pieņemamu tiesvedības ilgumu ir nostiprinātas ECTK 6. pantā un ES Pamattiesību hartas 47. pantā.
- Lemjot, vai process ir pabeigts pieņemamā termiņā, tiek ņemts vērā kopējais procesa ilgums.
- Ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās laika atskaite parasti sākas no brīža, kad prasība ir ierosināta tiesā.
- Krimināllietās laika atskaite parasti sākas no brīža, kad personai ir izvirzīta apsūdzība. Proti, no brīža, kad personas situācija ir "būtiski ietekmēta".
- Gan krimināllietās, gan ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās laika skaitīšana beidzas, kad ir pieņemts galīgais spriedums (pārsūdzība nav iespējama).

Daudzsološa prakse

Ģimenes lietu izskatīšanas paātrināšana

Vācijā ģimenes lietu tiesas un Berlīnes advokātu kolēģija Berlīnē īstenoja sekmīgu kopprojektu, lai paātrinātu tiesu procesus, kas saistīti ar ģimenes lietām. Projekts risina problēmas, kas saistītas, piemēram, ar procesa ilgumu un iespējamiem strīdiem starp vecākiem. Tas ievieš konsekventu, daudzdisciplināru pieeju starp speciālistiem (juristiem, sociālajiem darbiniekiem un tiesnešiem), ar kopīgām intervencēm palīdzot vecākiem patstāvīgi noskaidrot un apmierināt bērnu vajadzības, kā arī efektīvāk izšķirt lietas.

Avots: Eiropas Padomes un Eiropas Komisijas kopīgi organizētā 2014. gada balva "Temidas kristāla svāri" www.coe.int/cepej.

Tiesības uz pieņemamu tiesvedības ilgumu ir nostiprinātas ECTK 6. pantā un ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Lai gan šīs tiesības ir ļoti nozīmīgas, pārmērīgi ilgas tiesvedības ir visbiežāk sastopamā problēma, kas tiek minēta pieteikumos ECT⁴³⁵.

Prasība, ka procesam ir jānoslēdzas pieņemamā termiņā, "attiecas uz visām tiesvedības pusēm, un tās mērķis ir pasargāt tās pret pārmērīgiem procesa kavējumiem"⁴³⁶. Pārmērīgi kavējumi var mazināt tiesiskuma ievērošanu un ierobežot tiesu iestāžu pieejamību. Spriedumu saņemšanas un izpildes kavējumi var radīt procesuālus šķēršļus tiesu iestāžu pieejamībai (sk. **6.3. sadaļu**). Valstīm ir jāorganizē to tiesību sistēmas tā, lai ļautu tiesām pildīt pienākumu, izšķirot lietas pieņemamā termiņā⁴³⁷. Ja lieta netiek izšķirta pieņemamā termiņā, tas ļauj izmantot tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību (sk. **7.3. sadaļu**)⁴³⁸. Valstīm ir jāgarantē specifiski tiesiski veidi, lai personas varētu saņemt

435 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2010), Rekomendācija Rec(2010)3 dalībvalstīm par efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem pārmērīgu procesu ilguma gadījumos. 2010. gada 24. februāris. Skatīt arī Eiropas Padome, Eiropas Cilvēktiesību tiesas reģistrs, **Ikgadējais ziņojums**, 2014, 174., 175. lpp.

436 ECT 1969. gada 10. novembra spriedums lietā **Stögmüller pret Austriju**, Nr. 1602/62, 5. punkts.

437 ECT 1993. gada 24. augusta spriedums lietā **Scuderi pret Itāliju**, Nr. 12986/87, 16. punkts. ECT 2012. gada 19. jūlija spriedums lietā **Jama pret Slovēniju**, Nr. 48163/08, 36. punkts.

438 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2010), **Rekomendācija Rec(2010)3**. Skatīt arī Eiropas Padome, **CEPEJ** (2012). *Tiesas procesu ilgums Eiropas Padomes dalībvalstīs, pamatojoties uz ECT judikatūru*. Izmantojot judikatūru par "saprātīgu termiņu", ziņojumos ir noskaidroti un novērtēti galvenie principi.

tiesisko aizsardzību nepamatoti ilgu procesu gadījumā. Ja tādu nav, rodas atsevišķs 13. panta pārkāpums⁴³⁹.

Ne EP tiesībās, ne ES tiesībās nav konkrēti noteikts, kas ir “saprātīgs vai pieņemams termiņš”. Lietas tiek novērtētas individuāli, ņemot vērā konkrētos apstākļus. Šis novērtējums tiek veikts atbilstoši ECT judikatūrā paredzētajiem kritērijiem, ko piemēro arī EST. Vispirms ECT nosaka laikposmu, kas jāņem vērā, novērtējot procesa ilgumu. Pēc tam tā apsver, vai laikposms ir pieņemams (vairāk sk. 7.2. sadaļā)⁴⁴⁰. Saistība starp ES Pamattiesību hartas un ECTK tiesībām ir attēlota 1. nodaļā (jo īpaši attēlā) ir attēlota, un šīs saistības dēļ EP tiesības, kā aprakstīts turpmāk, ir piemērojamas arī ES tiesībām saskaņā ar 47. pantu.

Princips par tiesas sēdes organizēšanu pieņemamā termiņā ir piemērojams arī administratīvo procesu kontekstā ES⁴⁴¹. Tas ir noteikts arī ES Pamattiesību hartas 41. pantā, kas piešķir visiem iedzīvotājiem tiesības uz to, ka ES organizācijas un iestādes lietu izskata objektīvi, taisnīgi un pieņemamā termiņā.

7.1.1. Ar krimināllietu nesaistītu tiesvedību ilguma noteikšana

Ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās laika atskaite parasti sākas no brīža, kad prasība ir ierosināta tiesā⁴⁴². Taču dažkārt tā sākas, pirms tiek sākts tiesas process⁴⁴³. Tas notiek tikai ārkārtas gadījumos, piemēram, ja pirms tiesas sākšanas ir jāveic noteikti iepriekšēji pasākumi⁴⁴⁴. Piemēram, ja pieteikuma iesniedzējam pirms tiesas procesa ierosināšanas ir jāiesniedz pieteikums administratīvā iestādē, tad attiecīgais termiņš var ietvert arī šo laikposmu⁴⁴⁵. Šis laikposms ietver visu attiecīgā procesa laiku, tostarp, apelācijas procesu⁴⁴⁶.

439 ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudła pret Poliju*, Nr. 30210/96, 159., 160. punkts.

440 ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudła pret Poliju*, Nr. 30210/96, 124. punkts.

441 Skatīt arī EST 2012. gada 5. jūnija spriedumu lietā T-214/06, *Imperial Chemical Industries Ltd pret Eiropas Komisiju*, 284. punkts.

442 ECT 1987. gada 23. aprīļa spriedumu lietā *Poiss pret Austriju*, Nr. 9816/82, 50. punkts.

443 ECT 1975. gada 21. februāra spriedums lietā *Golder pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 4451/70, 32. punkts.

444 ECT 2006. gada 26. septembra spriedums lietā *Blake pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 68890/01, 40. punkts.

445 ECT 1978. gada 28. jūnija spriedums lietā *König pret Vāciju*, Nr. 6232/73, 98. punkts.

446 ECT 1987. gada 23. aprīļa spriedums lietā *Poiss pret Austriju*, Nr. 9816/82, 50. punkts.

Laika skaitīšana beidzas, kad tiek pieņemts galīgais lēmums (tas ietver zaudējumu novērtēšanu pēc sprieduma pieņemšanas)⁴⁴⁷. Novērtējot, vai termiņš ir pieņemams, ECT aplūko procesu kopumā⁴⁴⁸. Attiecībā uz procesa noslēgumu sprieduma izpilde vai izpildes process tiek uzskatīts par lietas neatņemamu daļu attiecīgā laikposma aprēķināšanas mērķiem⁴⁴⁹.

Piemērs. Lietā *Oršuš un citi pret Horvātiju*⁴⁵⁰ pieteikuma iesniedzēji bija 15 romu izcelsmes skolēni, kas apmeklēja sākumskolas laikposmā no 1996. gada līdz 2000. gadam. Dažkārt viņi apmeklēja nodarbības, kurās piedalījās tikai romu bērni. Viņi 2002. gada 19. aprīlī ierosināja prasības pret skolām, apgalvojot, ka ir notikusi diskriminācija rases dēļ un viņu tiesību uz izglītību pārkāpums. Tiesa 2002. gada septembrī viņu sūdzību noraidīja, un šis lēmums tika apstiprināts apelācijas instancē. Konstitucionālā tiesa 2007. gada 7. februārī noraidīja pieteikuma iesniedzēju sūdzību. Viņi sūdzējās par procesa ilgumu.

ECT norādīja, ka process bija sācies 2002. gada 19. aprīlī, bet beidzās pēc procesiem rajona tiesā un apgabaltiesā ar Konstitucionālās tiesas lēmumu 2007. gada 7. februārī. Tā nosprieda, ka, lai gan lietas pirmās un apelācijas instances tiesās tika izšķirtas ātri, process Konstitucionālajā tiesā ilga četrus gadus, vienu mēnesi un 18 dienas. Tiesa secināja, ka ir ticis pārkāpts ECTK 6. panta 1. punkts.

Attiecībā uz procesa ilgumu konstitucionālajās tiesās ECT ņem vērā savu īpašo uzdevumu būt "Konstitūcijas aizbildnei"⁴⁵¹. Noskaidrojot, vai konstitucionālās tiesas procesu var ņemt vērā, novērtējot procesa ilguma pieņemamību, ir jāpārbauda, vai procesa rezultāts var ietekmēt strīda rezultātu parastajās tiesās⁴⁵².

Ja procesa dalībnieks nomirst un cita persona paziņo par vēlmi procesu turpināt kā sākotnējā pieteikuma iesniedzēja pēctece, novērtējot procesa ilgumu,

447 ECT 1984. gada 10. jūlija spriedums lietā *Guincho pret Portugāli*, Nr. 8990/80.

448 ECT 1993. gada 25. februāra spriedums lietā *Dobbertin pret Franciju*, Nr. 13089/87, 44. punkts.

449 ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā *Martins Moreira pret Portugāli*, Nr. 11371/85, 44. punkts.

450 ECT 2010. gada 16. marta spriedums lietā *Oršuš un citi pret Horvātiju*, Nr. 15766/03.

451 Turpat, 109. punkts.

452 ECT 1996. gada 16. septembra spriedums lietā *Süssmann pret Vāciju*, Nr. 20024/92, 39. punkts.

var ņemt vērā procesa kopējo ilgumu⁴⁵³. Savukārt, ja persona iesaistās lietā kā trešā puse tikai savā vārdā, laika atskaite sākas no brīža, kad tā šajā lietā ir iesaistījusies⁴⁵⁴.

7.1.2. Krimināllietu ilguma noteikšana

Pieņemama termiņa prasības krimināllietās mērķis ir nodrošināt, ka "apsūdzētajām personām nav pārāk ilgi jābūt neziņā par rezultātu pret viņām vērstajās kriminālapšūdzībās"⁴⁵⁵. Krimināllietās laika atskaite sākas no brīža, kad personai ir izvirzīta apsūdzība⁴⁵⁶. Proti, no brīža, kad apsūdzētās personas situācija ir "būtiski ietekmēta"⁴⁵⁷. Jānorāda, ka laika atskaite var sākties, pirms lieta nonāk tiesā, piemēram, no apcietināšanas brīža⁴⁵⁸ vai no iepriekšējās izmeklēšanas sākuma⁴⁵⁹.

Piemērs. Lietā *Malkov pret Igauniju*⁴⁶⁰ pieteikuma iesniedzējs 2008. gadā tika notiesāts par taksometra šofera slepkavību. Kriminālizmeklēšana sākās 1998. gada 6. augustā. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par pārmērīgo procesa ilgumu.

ECT uzsvēra, ka krimināllietās laika atskaite sākas, tiklīdz personai ir izvirzīta apsūdzība, kas var notikt, pirms lieta nonāk tiesā. Termins "izvirzīt apsūdzību" atbilst kritērijam par to, vai aizdomās turamā situācija ir tikusi būtiski ietekmēta. Tiesa par sākuma datumu noteica 2001. gada 17. augustu — dienu, kad policijas izmeklētājs izvirzīja apsūdzību pret pieteikuma iesniedzēju un viņš tika pasludināts meklēšanā. Par procesa beigu datumu tika noteikts 2009. gada 22. aprīlis, kad Augstākā tiesa noraidīja pieteikuma iesniedzēja apelācijas sūdzību. Kopumā process trīs tiesu instancēs ilga septiņus gadus un astoņus mēnešus. Process turpinājās pārmērīgi ilgi, tādējādi tika pārkāpts ECTK 6. panta 1. punkts. Pārkāpums tika novērsts, samazinot pieteikuma iesniedzēja soda ilgumu.

453 ECT 2006. gada 29. marta spriedums lietā *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*, Nr. 36813/97, 220. punkts.

454 Turpat.

455 ECT 1968. gada 27. jūnija spriedums lietā *Wemhoff pret Vāciju*, Nr. 2122/64, 18. punkts.

456 ECT 2015. gada 11. jūnija spriedums lietā *Tychko pret Krieviju*, Nr. 56097/07, 63. punkts.

457 ECT 1982. gada 15. jūlija spriedums lietā *Eckle pret Vāciju*, Nr. 8130/78.

458 ECT 1986. gada 27. jūnija spriedums lietā *Wemhoff pret Vāciju*, Nr. 2122/64, 19. punkts.

459 ECT 1971. gada 16. jūlija spriedums lietā *Ringeisen pret Austriju*, Nr. 2614/65, 110. punkts.

460 ECT 2010. gada 4. februāra spriedums lietā *Malkov pret Igauniju*, Nr. 31407/07.

Pieņemama termiņa prasība attiecas uz konkrētā procesa ilgumu kopumā, ietverot apelācijas procesu⁴⁶¹. Tādējādi laika skaitīšana turpinās, līdz tiek pieņemts spriedums par sodu. Tas var būt apelācijas tiesas spriedums pēc būtības⁴⁶². Kriminālpasūdzība tiek "izbeigta" tikai tad, kad ir noteikts spriedums⁴⁶³. Tiesas sprieduma izpilde tiek uzskatīta par tiesas procesa sastāvdaļu 6. panta izpratnē, ietverot attaisnojoša sprieduma izpildi⁴⁶⁴.

7.2. Procesu ilguma pieņemamības noteikšanas kritēriji

Galvenie jautājumi

- Kriminālietu un ar kriminālietu nesaistītu tiesvedību ilguma pieņemamība ir atkarīga no katras lietas konkrētajiem apstākļiem.
- Lai novērtētu pieņemamību krimināllietās un ar kriminālietu nesaistītās tiesvedībās, tiek izmantoti četri turpmāk norādītie kritēriji: lietas sarežģītība, prasītāja rīcība, valsts iestāžu rīcība un ietekmes uz prasītāju smagums.

Pieej, lai noskaidrotu, vai process ir bijis pārāk ilgs, ir raksturota kā "vairāk pragmatiska nekā zinātniska"⁴⁶⁵. **Saskaņā ar EP un ES tiesībām** gan krimināllietās, gan ar kriminālietu nesaistītās tiesvedībās procesa ilguma pieņemamība ir atkarīga no lietas konkrētajiem apstākļiem⁴⁶⁶.

Nosakot pieņemamību krimināllietās un ar kriminālietu nesaistītās tiesvedībās, tiek piemēroti četri kritēriji:

- (i) lietas sarežģītība,
- (ii) prasītāja rīcība,

461 ECT 1978. gada 28. jūnija spriedums lietā *König pret Vāciju*, Nr. 6232/73, 98. punkts.

462 ECT 1968. gada 27. jūnija spriedums lietā *Neumeister pret Austriju*, Nr. 1936/63, 19. punkts.

463 ECT 1982. gada 15. jūlija spriedums lietā *Eckle pret Vāciju*, Nr. 8130/78, 77. punkts.

464 ECT 2004. gada 8. aprīļa spriedums lietā *Assanidze pret Gruziju*, Nr. 71503/01, 181., 182. punkts.

465 Ģenerālvokātes Šarpstones secinājumi EST lietā 2013. gada 30. maija lietā C-58/12, *Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju*, 72., 73. punkts.

466 ECT 1978. gada 28. jūnija spriedums lietā *König pret Vāciju*, Nr. 6232/73, 110. punkts.

(iii) attiecīgo iestāžu rīcība,

(iv) ietekmes uz prasītāju smagums (sk. 7.2.1.–7.2.4. sadaļu)⁴⁶⁷.

Piemērojot šos kritērijus, ECT, piemēram, ir atzinusi, ka 10 gadi⁴⁶⁸ un 13 gadi⁴⁶⁹ nav pieņemams krimināllietas ilgums. Tā ir arī secinājusi, ka nepieņemams civilprocesu ilgums ir 10 gadi⁴⁷⁰, bet nepieņemams disciplinārlietu ilgums ir 7 gadi⁴⁷¹. Lietas var tikt izskatītas vairākās tiesu instancēs (piemēram, apelācijas kārtībā). Tas tiek ņemts vērā, nosakot pieņemamību. Noskaidrojot, kas ir pieņemami, tiek ņemta vērā kopējā kavējuma ietekme katrā līmenī⁴⁷².

Taču ir jāpanāk līdzsvars starp procesa paātrināšanu un pienācīgu tiesas spriešanu. Piemēram, nepieciešamība ātri atrisināt lietu nedrīkst ierobežot apsūdzēto tiesības uz aizstāvību (sk. 4.2.4. sadaļu par pienācīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu aizstāvību)⁴⁷³.

Piemērs. Lietā *Starokadomskiy pret Krieviju (Nr. 2)*⁴⁷⁴ pieteikuma iesniedzējam tika izvirzīta apsūdzība par slepkavību vainu pastiprinošos apstākļos 1998. gada februārī. Pēc tam viņš tika apsūdzēts par citiem vardarbīgiem noziegumiem kopā ar vairākiem citiem aizdomās turētajiem. Viņš 2004. gada novembrī tika notiesāts par vairākiem nodarījumiem, tostarp, par slepkavības plānošanu. Viņa notiesājošais spriedums tika apstiprināts apelācijas instancē, un viņam 2005. gada novembrī tika piespriests desmit gadu cietumsods. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās, ka kriminālprocess bija nepamatoti ilgs.

Nebija norāžu par to, ka “pieņemama termiņa” prasība ietilptu valsts tiesas argumentācijā. Ar 6. pantu paredz, ka tiesas process ir jāpabeidz pieņemamā termiņā, taču tajā ir ietverts arī visaptverošāks pienācīgas tiesas

467 Piemēram, ECT 2000. gada 27. jūnija spriedums lietā *Frylender pret Franciju*, Nr. 30979/96, 43. punkts (nodarbinātība).

468 ECT 1987. gada 25. jūnija spriedums lietā *Milasi pret Itāliju*, Nr. 10527/83.

469 ECT 1987. gada 25. jūnija spriedums lietā *Baggetta pret Itāliju*, Nr. 10256/83.

470 ECT 1987. gada 25. jūnija spriedums lietā *Capuano pret Itāliju*, Nr. 9381/81.

471 ECT 2015. gada 27. janvāra spriedums lietā *Kincses pret Ungāriju*, Nr. 66232/10.

472 ECT 1986. gada 29. maija spriedums lietā *Deumeland pret Vāciju*, Nr. 9384/81, 90. punkts.

473 ECT 1992. gada 12. oktobra spriedums lietā *Boddaert pret Beļģiju*, Nr. 12919/87, 39. punkts.

474 ECT 2014. gada 13. marta spriedums lietā *Starokadomskiy pret Krieviju (Nr. 2)*, Nr. 27455/06.

spriešanas princips. Šajā gadījumā Tiesa nebija pārliecināta, ka iestādes bija sekmīgi panākušas taisnīgu līdzsvaru starp dažādiem šīs pamatprasības aspektiem. Pieteikuma iesniedzējs tika turēts apcietinājumā, tāpēc bija nepieciešama īpaša rūpība. Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu.

EST ir piemērojusi šo pašu kritēriju ES Vispārējā tiesā⁴⁷⁵. EST arī ir nospriedusi, ka ES juridiskie pienākumi nav pamatojums dalībvalsts nespējai piemērot pieņemama termiņa principu.

Piemērs. Lietā *Ufficio IVA di Piacenza pret Belvedere Costruzioni Srl*⁴⁷⁶ Itālijas tiesībās bija paredzēta noteiktu ar nodokļiem saistītu procesu automātiska izbeigšana trešās instances nodokļu tiesā, ja ir pagājuši vairāk nekā desmit gadi, kopš lieta tikusi ierosināta pirmajā instancē. Tika secināts, ka tas atbilst ES tiesībām.

EST norādīja, ka pienākums nodrošināt Eiropas Savienības resursu efektīvu iekasēšanu nevar nonākt pretrunā principam par laikus veiktu lietas izskatīšanu, kas izriet no ES Pamattiesību hartas 47. panta un ECTK 6. panta 1. punkta, proti, ka spriedums ir jāpieņem pieņemamā termiņā.

7.2.1. Lietas sarežģītība

Sarežģītība attiecas gan uz faktiem, gan tiesībām. Sarežģītā lietā var ietilpt jautājumi par pieteikuma iesniedzēja veselības stāvokli⁴⁷⁷, liels pierādījumu daudzums⁴⁷⁸, sarežģīti juridiskie jautājumi⁴⁷⁹, nepieciešamība intervēt lielu liecinieku skaitu⁴⁸⁰ vai liels ietekmēto personu skaits⁴⁸¹. Dažas lietas var šķist sarežģītākas pēc būtības, piemēram, ja tajās ir iesaistītas gan sabiedrības,

475 EST 2013. gada 26. novembra spriedums lietā C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju*, 82.–88. punkts.

476 EST 2012. gada 29. marta spriedums lietā C-500/10, *Ufficio IVA di Piacenza pret Belvedere Costruzioni Srl*, 23. punkts.

477 ECT 2015. gada 18. jūnija spriedums lietā *Yaikov pret Krieviju*, Nr. 39317/05, 76. punkts.

478 ECT 1982. gada 15. jūlija spriedums lietā *Eckle pret Vāciju*, Nr. 8130/78.

479 ECT 2012. gada 27. novembra spriedums lietā *Breinesberger un Wenzelhuemer pret Austriju*, Nr. 46601/07, 30.–33. punkts.

480 ECT 2004. gada 22. decembra spriedums lietā *Mitev pret Bulgāriju*, Nr. 40063/98, 99. punkts.

481 ECT 1999. gada 25. marta spriedums lietā *Papachelas pret Grieķiju*, Nr. 31423/96, 39. punkts (faktu sarežģītība).

gan individuālas intereses⁴⁸². Taču tas, ka lieta tiek uzskatīta par ļoti sarežģītu, nenozīmē, ka visi kavējumi tiks uzskatīti par pieņemamiem⁴⁸³.

Piemērs. Lietā *Matoń pret Poland*⁴⁸⁴ 2000. gada 19. jūnijā pieteikuma iesniedzējam tika izvirzīta apsūdzība par narkotiku kontrabandu, neliikumīgu ieroču glabāšanu un dalību organizētās noziedzības grupējumā. Lietā bija iesaistīti 36 atbildētāji un 147 liecinieki. Pieteikuma iesniedzējs tika notiesāts 2008. gadā. Viņš iesniedza apelācijas sūdzību apgabaltiesā, kas ECT sēdes brīdī vēl nebija izskatījusi apelācijas sūdzību. Viņš iesniedza sūdzību arī apelācijas instances tiesā, apgalvojot, ka ir pārkāptas viņa tiesības uz tiesas spriešanu pieņemamā termiņā. Šī tiesa viņa pieteikumu noraidīja.

ECT atzina, ka lieta ir ļoti sarežģīta, kurā ir iesaistīti daudzi atbildētāji un ir pieejams liels pierādījumu daudzums. Taču tā norādīja, ka šis fakts nevar attaisnot kopējo krimināllietas ilgumu. Pat ņemot vērā būtiskos sarežģījumus, ar ko sastapās valsts iestādes, tām bija pienākums organizēt tiesas spriešanu efektīvi un nodrošināt ECTK paredzēto garantiju ievērošanu. Kriminālprocesā, kas ilga vairāk par astoņiem gadiem, netika ievērota pieņemama termiņa prasība. Tika pārkāpts ECTK 6. pants.

Tādējādi, lai gan sarežģītu lietu izšķiršanai var būt nepieciešams ilgāks laiks, sarežģītība neattaisno ilgu procesu⁴⁸⁵.

7.2.2. Prasītāja rīcība

Prasītāja rīcība ir objektīva procesa pazīme, kas nav valsts pārziņā. Tāpēc tā ir jāņem vērā, noskaidrojot, vai ir pārsniegts pieņemams termiņš⁴⁸⁶.

482 ECT 1991. gada 30. oktobra spriedums lietā *Wiesinger pret Austriju*, Nr. 11796/85, 55. punkts.

483 ECT 1996. gada 7. augusta spriedums lietā *Ferrantelli un Santangelo pret Itāliju*, Nr. 19874/92, 42. punkts. Skatīt arī ECT 1971. gada 16. jūlija spriedumu lietā *Ringeisen pret Austriju*, Nr. 2614/65, 110. punkts.

484 ECT 2009. gada 9. jūnija spriedums lietā *Matoń pret Poliju*, Nr. 30279/07.

485 Eiropas Padome, *CEPEJ* (2012), *Tiesu procesu ilgums Eiropas Padomes dalībvalstīs saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru*, 20. lpp.

486 ECT 1991. gada 30. oktobra spriedums lietā *Wiesinger pret Austriju*, Nr. 11796/85, 57. punkts.

Personas nav vainojamas par viņu tiesību izmantošanu vai visu pieejamo pārsūdzības paņēmieni izmantošanu⁴⁸⁷. Tām nav pienākuma aktīvi sadarboties, lai paātrinātu pret tām vērsto procesu⁴⁸⁸. Pieteikuma iesniedzēja pienākums ir rīkoties ar pienācīgu rūpību attiecībā pret savu lietu, atturēties no kavējošas taktikas izmantošanas vai izmantot procesa saīsināšanas iespējas savtīgā nolūkā⁴⁸⁹.

Piemērs. Lietā *Veliyev pret Krieviju*⁴⁹⁰ pieteikuma iesniedzējs tika aizturēts un ievietots apcietinājumā 2004. gada 26. februārī uz aizdomu pamata par iesaistīšanos vairākās bruņotās laupīšanās. Spriedums pirmajā instancē tika pieņemts 2006. gada 21. jūnijā. Notiesājošais spriedums tika apstiprināts apelācijas instancē. Valsts apgalvoja, ka procesa ieilgšanu izraisīja otras apsūdzētās personas tišas rīcības, tulkojuma no krievu valodas azeru valodā nepieciešamība, kā arī pieteikuma iesniedzēja, otras apsūdzētās personas un advokātu laiku pa laikam saslīmšana.

ECT uzsvēra, ka pieteikuma iesniedzējam nav pienākuma aktīvi sadarboties ar tiesu iestādēm un viņu nevar kritizēt par to, ka viņš izmanto pilnīgi visus valstī pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Šajā gadījumā pieteikuma iesniedzējs būtiski nepagarināja procesu, un noteikti kavējumi ir attiecināmi uz valsts iestādēm. Ar 6. pantu paredz, ka tiesvedībai ir jābūt operatīvai, kā arī izvirza vispārējo pienācīgas tiesas spriešanas principu. Valsts iestādes nenodrošināja saprātīgu līdzsvaru starp dažādiem šīs pamatprasības aspektiem, tādējādi pārkāpjot ECTK 6. pantu.

Personas rīcība, kas var izraisīt kavējumus, ietver bēgšanu no jurisdikcijas. Tāpēc apsūdzētais parasti nevar sūdzēties par pārmērīgu procesa ilgumu pēc tam, kad tas ir bēguļojis, izņemot gadījumus, kad viņam ir bijis pamatots iemesls⁴⁹¹. Pieteikuma iesniedzēja rīcību nedrīkst izmantot, lai pamatotu iestāžu bezdarbības laikposmus.

487 ECT 2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā *Gubkin pret Krieviju*, Nr. 36941/02, 167. punkts. Skatīt arī ECT 2008. gada 9. oktobra spriedumu lietā *Moiseyev pret Krieviju*, Nr. 62936/00, 192. punkts.

488 ECT 1982. gada 15. jūlija spriedums lietā *Eckle pret Vāciju*, Nr. 8130/78, 82. punkts.

489 ECT 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Unión Alimentaria Sanders SA pret Spāniju*, Nr. 11681/85, 35. punkts.

490 ECT 2010. gada 24. jūnija spriedums lietā *Veliyev pret Krieviju*, Nr. 24202/05.

491 ECT 2006. gada 20. jūnija spriedums lietā *Vayıç pret Turciju*, Nr. 18078/02, 44. punkts.

7.2.3. Valsts iestāžu rīcība

Ir jāņem vērā uz valsti attiecināmi kavējumi⁴⁹², taču attiecināšanas pienākums ir rūpīgi jāapsver. Piemēram, procesa kavējums, kas rodas, iesniedzot EST lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, nav valsts vaina⁴⁹³.

Valstīm ir jāorganizē to tiesību sistēmas tā, lai ļautu tiesām garantēt tiesības saņemt galīgo spriedumu pieņemamā termiņā⁴⁹⁴. Taču lietas sagatavošanas un operatīvas tiesas spriešanas galvenā atbildība ir tiesnesim⁴⁹⁵. ECT ir konstatējusi, ka atkārtota tiesnešu nomaiņa "nevar valsti atbrīvot no atbildības par pienākumu nodrošināt atbilstošu tiesas spriešanas organizāciju"⁴⁹⁶. Tāpat izskatāmo lietu "hroniska pārslodze" neattaisno pārāk ilgus procesus⁴⁹⁷. Valsts ir atbildīga par visām valsts iestādēm, nevis tikai par tiesām⁴⁹⁸.

Piemērs. Lietā *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. un citi pret Portugāli*⁴⁹⁹ Portu prokuratūra 1999. gada 17. septembrī sāka izmeklēšanu par pieteikuma iesniedzēju iepriekšējām finanšu darbībām. Tā rezultātā tika ierosinātas divas atsevišķas krimināllietas Portu un Barselas krimināltiesās. ECT sēdes brīdī abas krimināllietas vēl arvien nebija pabeigtas.

ECT norādīja, ka process jau pārsniedza 14 gadus. Turklāt šīs lietas netika izskatītas gandrīz četrus gadus no 1999. gada decembra, kad pieteikuma iesniedzēji kļuva par atbildētājiem, līdz 2003. gada aprīlim un novembrim, kad pret viņiem tika izvirzītas apsūdzības. Turpmāks divu gadu kavējums bija laikposmā no 2003. gada līdz 2005. gadam, kad tika noteikts tiesas sēdes datums. Tas liecināja par to, ka jau sākotnēji valsts tiesas neizrādīja pienācīgu

492 ECT 1981. gada 6. maija spriedums lietā *Buchholz pret Vāciju*, Nr. 7759/77, 49. punkts. Skatīt arī ECT 2001. gada 6. decembra spriedumu lietā *Yagtzilar un citi pret Grieķiju*, Nr. 41727/98.

493 ECT 1998. gada 26. februāra spriedums lietā *Pafitis un citi pret Grieķiju*, Nr. 20323/92, 95. punkts.

494 ECT 2006. gada 29. marta spriedums lietā *Cocchiarella pret Itāliju*, Nr. 64886/01, 119. punkts. Krimināllietu skatīt ECT 1993. gada 25. februāra spriedumu lietā *Dobbertin pret Franciju*, Nr. 13089/87, 44. punkts.

495 ECT 1987. gada 25. jūnija spriedums lietā *Capuano pret Itāliju*, Nr. 9381/81, 30., 31. punkts.

496 ECT 1987. gada 23. aprīļa spriedums lietā *Lechner un Hess pret Austriju*, Nr. 9316/81, 58. punkts.

497 ECT 1997. gada 1. jūlija spriedums lietā *Probstmeier pret Vāciju*, Nr. 20950/92, 64. punkts.

498 ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā *Martins Moreira pret Portugāli*, Nr. 11371/85, 60. punkts.

499 ECT 2014. gada 30. oktobra spriedums lietā *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. un citi pret Portugāli*, Nr. 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 un 12592/11.

rūpību pieteikuma iesniedzēju lietas izskatīšanā. Tiesa norādīja, ka var būt pieņemami, ka valsts tiesa nogaida paralēla procesa iznākumu, lai nodrošinātu procesuālo efektivitāti, taču šādai rīcībai ir jābūt samērīgai, jo tas liek apsūdzētajiem ilgstoši būt neziņā. Tā konstatēja ECTK 6. panta pārkāpumu.

Islaicīga tiesas pārslodze nerada valsts atbildību, ja valsts veic tūlītējus, atbilstošus pasākumus, lai atrisinātu radušos problēmu⁵⁰⁰. Lai novērstu pārslodzi, valstis var pieņemt pagaidu pasākumus, piemēram, izvēloties izskatīt lietas konkrētā secībā⁵⁰¹. Tomēr, ja šie pagaidu pasākumi ir neefektīvi, valstīm problēmas risināšanai jāveic efektīvāki pasākumi⁵⁰². Valstīm jācenšas nodrošināt, ka to juridisko sistēmu dēļ nekavējas tiesvedība.

Daudzsološa prakse

Procesa saīsināšana, uz klausot tiesas lietotājus

Zviedrijā Kvalitatīvas tiesas pārvaldības projektā tika veiksmīgi saīsināts process apelācijas instances un rajona tiesās. Projekta mērķis bija saņemt iekšējo atgriezenisko saiti par tiesu pārvaldību no tiesnešiem un tiesas darbiniekiem. Tika saņemta atgriezeniskā saite arī no atbildētājiem, lieciniekiem un advokātiem. Šis dialogs notika ar aptauju, anketu un nelielu grupu darba palīdzību. Tika ņemti vērā ierosinājumi par to, kā tiesa var uzlabot lietu izskatīšanu, un tika saīsināts laiks, kas bija nepieciešams lietu izskatīšanai.

Carboni, N. (2014), 'From quality to access to justice: Improving the functioning of European judicial systems', Civil and Legal Sciences, Volume 3, Issue 4, 4. lpp.

7.2.4. Ietekmes uz prasītāju smagums

Ietekmes uz prasītāju smagums ir vēl viens kritērijs, kas jāņem vērā, novērtējot procesa ilgumu. Ir piemērojami stingrāki standarti, ja apsūdzētā persona

500 ECT 1997. gada 1. jūlija spriedums lietā *Probstmeier pret Vāciju*, Nr. 20950/92, 64. punkts. Skatīt arī Eiropas Padome, *CEPEJ* (2012), *Tiesu procesu ilgums Eiropas Padomes dalībvalstīs saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru*, 3. lpp.

501 ECT 1983. gada 13. jūlija spriedums lietā *Zimmermann un Steiner pret Šveici*, Nr. 8737/79, 29. punkts. Skatīt arī ECT 2015. gada 7. jūlija spriedumu lietā *Rutkowski un citi pret Poliju*, Nr. 72287/10, 13927/11 un 46187/11, 207.–210. punkts. Krimināllietu skatīt ECT 1987. gada 25. jūnija spriedumu lietā *Milasi pret Itāliju*, Nr. 10527/83, 18. punkts.

502 ECT 1983. gada 13. jūlija spriedums lietā *Zimmermann un Steiner pret Šveici*, Nr. 8737/79, 29. punkts.

ir apcietinājumā, kas iestādēm uzliek “īpašas rūpības” pienākumu⁵⁰³. Ātrāk ir jāizskata arī lietas, kas saistītas ar bērniem vai dzīvībai bīstamām slimībām⁵⁰⁴.

Daudzsološa prakse

Procesa paātrināšana

Espo (*Espoo*) apkārtnē Somijā krimināltiesas ieviesa tā sauktās “*Jouko* dienas”, kuru laikā lietas, kur iesaistīti bērni, tika izskatītas prioritārā secībā un automātiski pārceltas uz rindas sākumu. Tā rezultātā ir saīsināts process un samazināts stress iesaistītajiem bērniem.

Avots: FRA (2015), Bērniem draudzīga tiesvedība – profesionāļu perspektīvas un pieredzes par bērnu piedalīšanos civiltiesvedībā un krimināltiesvedībā 10 ES dalībvalstīs, 35. lpp.

Piemēram, prasībā par bērna atgriešanu Norvēģijā saskaņā ar Starptautisko bērnu nolaupīšanas konvenciju ECT uzsvēra “ārkārtīgi lielo laika nozīmi” šādos procesos, kur kavējumi var būtībā izšķirt lietas iznākumu⁵⁰⁵. Īpaša rūpība ir nepieciešama procesos, kuros nosaka kompensāciju ceļu satiksmes negadījumos cietušajiem⁵⁰⁶, kā arī darba strīdos⁵⁰⁷.

Piemērs. Lietā *Mikulić pret Horvātiju*⁵⁰⁸ pieteikuma iesniedzēja un viņas māte ierosināja lietu par paternitātes noteikšanu pret H.P. Tajā tika iepilnnotas 15 sēdes, taču sešas no tām tika atceltas, jo H.P. uz tām nebija ieradies. Viņš arī atkārtoti neieradās uz DNS pārbaudēm. Brīdī, kad lieta nonāca ECT, process bija ildzis jau četrus gadus un vēl arvien turpinājās.

503 ECT 2000. gada 21. decembra spriedums lietā *Jabłoński pret Poliju*, Nr. 33492/96, 102. punkts. Skatīt arī ECT 2011. gada 21. jūnija spriedumu lietā *Chudun pret Krieviju*, Nr. 20641/04, 112. punkts.

504 ECT 1994. gada 23. septembra spriedums lietā *Hokkanen pret Somiju*, Nr. 19823/92, 72. punkts (ir “ārkārtīgi svarīgi, ka lietas par apcietinājumā esošu [bērnu] tiek izskatītas ātri”). Skatīt arī ECT 1992. gada 31. marta spriedumu lietā *X pret Franciju*, Nr. 18020/91, 45. punkts (lietai bija jābūt izskatītai paātrinātā kārtībā iesaistīto personu paredzamā dzīves ilguma dēļ).

505 ECT 2015. gada 13. janvāra spriedums lietā *Hoholm pret Slovākiju*, Nr. 35632/13, 51. punkts.

506 ECT 1988. gada 26. oktobra spriedums lietā *Martins Moreira pret Portugāli*, Nr. 11371/85.

507 ECT 1991. gada 24. maija spriedums lietā *Vocaturu pret Itāliju*, Nr. 11891/85, 17. punkts; ECT 2006. gada 9. marta spriedums lietā *Bauer pret Slovēniju*, Nr. 75402/01, 19. punkts. Informāciju par lietām, kurās nepieciešama īpaša rūpība, skatīt arī: Eiropas Padome, (CEPEJ) (2012), *Tiesu procesu ilgums Eiropas padomes dalībvalstīs saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru*, 3. lpp. Sk. arī Eiropas Padome, (CEPEJ) (2013), *Valsts pārsūdzība un procesa ilgums augstākajās tiesās*.

508 ECT 2002. gada 7. februāra spriedums lietā *Mikulić pret Horvātiju*, Nr. 53176/99.

Lietā tika izskatīts iespējams 8. panta pārkāpums, taču ECT uzsvēra, ka lietās par civilstāvokli un spēju ir jāpiemēro īpaša rūpība. Šajā gadījumā, ņemot vērā lēmuma ietekmes smagumu uz pieteikuma iesniedzēju, un to, ka viņai bija tiesības uz paternitātes noteikšanu vai atspēkošanu, lai izslēgtu neziņu attiecībā uz bioloģiskā tēva personību, 6. pants paredzēja atbildīgajām iestādēm pienākumu rīkoties ar īpašu rūpību. Tika konstatēts ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpums.

7.3. Tiesiskās aizsardzības līdzekļi pārmērīgi ilgu procesu gadījumā

7. nodaļā ir paredzētas tiesības uz procesa noslēgšanu pieņemamā termiņā⁵⁰⁹. Šajā sadaļā ir aplūkota ECT pieeja, lai nodrošinātu efektīvu tiesību aizsardzību pārmērīgi ilgu procesu gadījumā. Jānorāda, ka valstis tiek mudinātas novērst pārmērīgi ilgus procesus, piemēram, reorganizējot tiesu sistēmas, nevis ar kompensāciju palīdzību. ECT ir norādījusi, ka vēlams izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, ar ko paātrina procesu, lai novērstu pārmērīgi ilgu procesu, jo tādējādi tiek novērsti turpmāki pārkāpumi attiecībā uz šo pašu procesu kopumu⁵¹⁰.

Piemērs. *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*⁵¹¹ attiecās uz prasību par kompensāciju par zemes atsavināšanu. Tika iesniegta sūdzība par ilgu procesu, kurš ilga astoņus ar pusi gadus divās tiesu instancēs.

Attiecībā uz efektīvu tiesību aizsardzību ECT norādīja, ka pārkāpumus var risināt, izmantojot dažādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Dažas valstis var izvēlēties apvienot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai sekmētu procesu ar kompensācijas palīdzību. Valstīm ir zināma rīcības brīvība. Kompensējoša tiesiskās aizsardzības līdzekļa ieviešanu neuzskata par neefektīvu, ja

509 Faktori, ar ko nosaka pieņemamību, ir ietverti ECT judikatūrā; skatīt, piemēram, ECT 1991. gada 27. novembra spriedumu lietā *Kemmache pret Franciju (Nr. 1 un 2)*, Nr. 12325/86 un 14992/89, 60. punkts. EST izmanto tādu pašu pieeju. Skatīt EST 1998. gada 17. decembra spriedumu lietā C-185/95 P, *Baustahlgewebe GmbH pret Eiropas Kopienu Komisiju*, 29. punkts.

510 ECT 2006. gada 29. marta spriedums lietā *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*, Nr. 36813/97, 183. punkts; ECT 2000. gada 26. oktobra spriedums lietā *Kudla pret Poliju*, Nr. 30210/96, 152. punkts.

511 ECT 2006. gada 29. marta spriedums lietā *Scordino pret Itāliju (Nr. 1)*, Nr. 36813/97, 106.-108. un 201.-205. punkts.

tas atbilst ECTK. Ir spēcīgs, taču atspēkojams pieņēmums, ka pārlietu ilgš process rada morālo kaitējumu. Taču kompensācijas apmērs ir atkarīgs no valstī pieejamā tiesiskās aizsardzības līdzekļa īpašībām un efektivitātes.

Saskaņā ar EP tiesībām vēlams izmantot preventīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli, piemēram, tādu, kas paātrina procesu, nosakot tūlītēju tiesas sēdes datumu. Taču kompensējošs tiesiskās aizsardzības līdzeklis var būt efektīvs, ja process jau ir bijis pārmērīgi ilgš un nav pieejams preventīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis⁵¹². Attiecībā uz krimināllietām ECT konstatē, ka notiesājošā sprieduma samazināšana ir efektīva tiesību aizsardzība⁵¹³.

Saskaņā ar ES tiesībām EST nav izskatījusi jautājumu par valstu procesu ilgumu atbilstoši ES Pamattiesību hartas 47. pantam, taču tā ir atzinusi kompensāciju par efektīvu tiesību aizsardzību EST Vispārējās tiesas procesos, kas pārkāpj 47. pantu.

Piemērs. Lietā *Groupe Gascogne pret Komisiju*⁵¹⁴ EST izskatīja lietas par pārmērīgi ilgšiem procesiem un atbilstošajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem attiecībā uz procesiem Vispārējā tiesā (VT).

EST secināja, ka gadījumos, kad Eiropas Savienības Tiesa nepilda savu ES Pamattiesību hartas 47. pantā paredzēto pienākumu risināt tajā iesniegtās lietas pieņemamā termiņā, soda mērs ir prasība par zaudējumu atlīdzību, kas ierosināta VT. Tā ir efektīva tiesību aizsardzība.

2010. gadā Eiropas Padomes Ministru komiteja izdeva ieteikumu, sniedzot valstīm praktiskas norādes par šo jautājumu attiecībā uz tiesisko aizsardzību⁵¹⁵. Tajā uzmanība tiek pievērsta uz procesa paātrināšanai.

512 ECT 2010. gada 10. septembra spriedums lietā *McFarlane pret Īriju*, Nr. 31333/06, 108. punkts.

513 ECT 2009. gada 22. oktobra spriedums lietā *Orchowski pret Poliju*, Nr. 17885/04 un 2009. gada 22. oktobra spriedums lietā *Norbert Sikorski pret Poliju*, Nr. 17559/05.

514 EST 2013. gada 26. novembra spriedums lietā C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju*, 82.-88. punkts.

515 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2010), *Rekomendācija Rec(2010)3 dalībvalstīm par efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem pārmērīgu procesu ilguma gadījumos*, 2010. gada 24. februāris.

8

Tiesu iestāžu pieejamība noteiktās jomās

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
Personas ar invaliditāti		
<p>Pamattiesību harta, 6. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 20. pants (vienlīdzība likuma priekšā), 21. pants (diskriminācijas aizliegums) un 47. pants (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību)</p> <p>Direktīva par cietušo tiesībām (2012/29/ES)</p> <p>Direktīva par mutisko un rakstisko tulkojumu (2010/64/ES)</p> <p>Direktīva par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā (2012/13/ES)</p> <p>Direktīva par tiesībām uz advokāta palīdzību (2013/48/ES)</p>	<p>Tiesu iestāžu pieejamība</p>	<p>ECTK, 5. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 6. pants (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu) un 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>A.K. and L. pret Horvātiju</i>, Nr. 37956/11, 2013. g.</p>
	<p>Tiesībspēja un rīcībspēja</p>	<p>ECT, <i>Shtukaturov pret Krieviju</i>, Nr. 44009/05, 2008. g.</p>
Noziegumā cietušie		
<p>Pamattiesību harta, 47. pants</p> <p>EST, C-105/03, <i>Kriminālprocess pret Maria Pupino</i>, 2005. g.</p> <p>Pamatlēmums par cietušo statusu (2001/220/TI)</p> <p>Direktīva par cietušo tiesībām (2012/29/ES)</p> <p>Direktīva par kompensāciju (2004/80/EK)</p>		<p>ECTK, 13. pants (tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu)</p> <p>ECT, <i>Dink pret Turciju</i>, Nr. 2668/07 un citi, 2010. g.</p> <p>Eiropas Konvencija par kompensācijas piešķiršanu vardarbīgu noziegumu upuriem (EPLS, 116)</p>

ES	Aplūkotie jautājumi	EP
leslodzītie un pirmstiesas apcietinājumā esošas personas		
Pamattiesību harta, 6. pants Direktīva par mutisko un rakstisko tulkojumu (2010/64/ES) Direktīva par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā (2012/13/ES) Direktīva par tiesībām uz advokāta palīdzību (2013/48/ES)	Tiesu pieejamība un tiesības uz advokāta palīdzību	ECTK, 5. pants
Pamattiesību harta, 6. pants	Tiesības apstrīdēt brīvības atņemšanu	ECTK, 5. panta 1., 3. un 4. punkts ECT, <i>Stanev pret Bulgāriju</i> , Nr. 36760/06, 2012. g. ECT, <i>Hassan un citi pret Franciju</i> , Nr. 46695/10 un 54588/10, 2014. g.
Pamattiesību harta, 6. pants	Kompensācija par nelikumīgu aizturēšanu	ECTK, 5. panta 5. punkts
Vides tiesības		
EST, C-115/09, <i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV pret Bezirksregierung Arnsberg</i> , 2011. g. Direktīva par vides informācijas pieejamību sabiedrībai (2003/4/EK) Direktīva, ar ko paredz sabiedrības līdzdalību (2003/35/EK) Regula (EK) Nr. 1367/2006 par to, kā piemērot Orhūsas Konvenciju		ECT, <i>Tătar pret Rumāniju</i> , Nr. 67021/01, 2009. g. Eiropas Sociālā harta, 11. pants (tiesības uz veselības aizsardzību)
E-tiesiskums		
EST, apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, <i>Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA</i> , 2010. g. Regula (EK) Nr. 1896/2006 par Eiropas maksājuma rikojumu Regula (EK) Nr. 861/2007 par Eiropas maza apmēra procedūru		ECT, <i>Lawyer Partners a.s. pret Slovākiju</i> , Nr. 54252/07 un citi, 2009. g.

Šajā nodaļā ir aplūkota tiesu iestāžu pieejamība atsevišķām grupām konkrētās jomās, attiecībā uz ko EP un ES tiesībās ir ieviesti īpaši principi: personām ar invaliditāti (8.1. sadaļa), noziegumā cietušiem (8.2. sadaļa), ieslodzītiem un pirmstiesas apcietinājumā esošām personām (8.3. sadaļa), vides tiesībām (8.4. sadaļa) un e-tiesiskumu (8.5. sadaļa). Jautājumi par citām grupām (jo īpaši par bērniem un neatbilstīgiem migrantiem) ir aplūkoti *FRA* un ECT rokasgrāmatās par Eiropas tiesībām attiecībā uz patvērumu, robežām un imigrāciju un par Eiropas tiesībām attiecībā uz bērna tiesībām⁵¹⁶. Jānorāda, ka 1.–7. nodaļā aplūkotās tiesības ir piemērojamas arī 8. nodaļā. Papildpasākumi, kas var būt pieejami, lai nodrošinātu, ka personas var pilnīgi izmantot tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību, ir aplūkoti šajā 8. nodaļā.

8.1. Personas ar invaliditāti

Galvenie jautājumi

- EP un ES tiesības atsaucas uz ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRPD*) un tās principiem.
- ES Pamattiesību hartas 20. pants, kurā ir apstiprināts, ka visi likuma priekšā ir vienlīdzīgi, un 21. pants, kas aizliedz diskrimināciju invaliditātes dēļ, stiprina personu ar invaliditāti tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību. EP tiesībās ECTK 14. pants aizliedz diskrimināciju dažādu iemeslu dēļ saistībā ar ECTK paredzētajām tiesībām. Tajā nav tiešas atsaucis uz invaliditāti, taču ECT invaliditāti ir ietvērusi formulējumā “jebkura cita stāvokļa” dēļ, uz ko attiecas šā panta aizsardzība.
- Pieejamība ir būtisks *CRPD* princips. *CRPD* līgumslēdzējām valstīm ir jānodrošina, ka personām ar invaliditāti ir pieejama – vienlīdzīgi ar citiem – fiziskā vide, informācija un sakari, kā arī pakalpojumi un objekti. *CRPD* arī paredz, ka ir jāveic saprātīgi pielāgojumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var piekļūt tiesai un piedalīties tiesas procesā vienlīdzīgi ar citiem.
- *CRPD*, ECTK un ES Pamattiesību hartā ir paredzēta procesuālā aizsardzība personām, kuras aizturētas garīgās veselības problēmu dēļ, kā arī lai nodrošinātu piekļuves tiesu iestādēm personām, kurām trūkst tiesībspējas un rīcībspējas.

Personas ar invaliditāti sastopas ar specifiskiem šķēršļiem, cenšoties piekļūt tiesu iestādēm. Tāpēc valstīm ir papildu pienākumi nodrošināt, ka personas

⁵¹⁶ *FRA* (2014), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā*, un *FRA* (2015), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām bērnu tiesību jomā*.

ar invaliditāti var pilnīgi izmantot savas tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību⁵¹⁷. Šajā sadaļā tiek iztirzāti vairāki būtiski jautājumi, tostarp, pieejamība, tiesībspēja un rīcībspēja. Personu ar psihosociālu invaliditāti piespiedu aizturēšana ir aplūkota **8.3. sadaļā**. Tas ir – jautājums, ar ko bieži jāsaskaras ECT⁵¹⁸.

CRPD 1. pantā ir definēta invaliditāte, ietverot personas, kam ilgstoši ir fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, “kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem”. CRPD apstiprina, ka personām ar invaliditāti pienākas vienlīdzīgas tiesības un tās nav labdarības saņēmēji. ES un 25 ES dalībvalstis ir ratificējušas CRPD⁵¹⁹.

8.1.1. Tiesu iestāžu pieejamība

Daudzsološa prakse

Norādes policijai, palīdzot personām ar invaliditāti

Spānijas *Guardia Civil* ir izstrādājusi specializētas vadlīnijas policistiem, lai palīdzētu tiem sniegt labākus pakalpojumus personām ar intelektuālo invaliditāti.

Sk. Carrasco, A. et al (2013), Guía de intervención policial con personas con discapacidad intelectual, Madrid, Fundación Carmen Pardo-Valcarce.

Pieejamība ir CRPD pamatprincips un “būtisks priekšnosacījums, lai personas ar invaliditāti varētu efektīvi un vienlīdzīgi izmantot civilās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības”. Saskaņā ar 9. pantu konvencijas līgumslēdzējām valstīm ir jānodrošina, ka personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir piekļuve fiziskajai videi (piem., ēkām), informācijai un sakariem, kā arī citiem līdzekļiem un pakalpojumiem, kas ir publiski pieejami. Lai garantētu

517 Skatīt, piemēram, Eiropas Padome, Cilvēktiesību komisārs (2008), *Cilvēktiesības un invaliditāte: vienlīdzīgas iespējas visiem*. 3.4. punkts, un Rekomendācija Nr. 4. Skatīt arī Eiropas Padome, CEPEJ (2010), *Pieeja tiesai Eiropā, CEPEJ Studies Nr. 9*.

518 ECT 2005. gada 8. novembra spriedums lietā *Gorshkov pret Ukrainu*, Nr. 67531/01, 44. punkts. FRA (2012), *Personu ar garīga rakstura problēmām piespiedu ievietošana un piespiedu ārstēšana*, 18., 19. lpp.

519 FRA **tiešsaistes tabulā** par ratifikāciju ir uzskaitītas valstis, kas to ir ratificējušas. Citā **tiešsaistes tabulā** ir uzskaitīti ANO CRPD 33. pantā paredzētās organizācijas (organizācijas, kas uzrauga konvencijas īstenošanu).

pieejamību, *CRPD* līgumslēdzējām valstīm ir jānodrošina piemēroti palīdzības veidi, tostarp, pavadoņi, lasītāji un profesionāli surdotulki. Tiesības uz tiesu pieejamību var būt pārkāptas, ja pieteikuma iesniedzējam nav fiziski iespējams tām piekļūt, piemēram, kustības traucējumu dēļ⁵²⁰.

Tiesības piedalīties procesā ir būtiska tiesību uz tiesu iestāžu pieejamību daļa⁵²¹. *CRPD* 13. pantā ir garantētas tiesības uz efektīvu tiesu iestāžu pieejamību. Tajā ir noteikts, ka personām ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības kā citiem tiesas lietotājiem ierasties tiesā, ierosināt tiesā prasību pret citām personām, būt lieciniekam un piedalīties tiesas norisēs. Ir jāveic pieņemami pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var izmantot šīs tiesības tāda pašā apmērā kā citi. Tāpēc *CRPD* līgumslēdzējām valstīm pēc nepieciešamības ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var piekļūt tiesas procesam un piedalīties tajā. Šāds atbalsts var būt surdotulkuma nodrošināšana, dokumentu pieejamā formātā, braila rakstā vai vienkāršā valodā izmantošana u. tml.⁵²². Tāpat 13. pantā ir paredzēts, ka tiesu, policijas un ieslodzījuma vietu darbiniekiem ir jāveic atbilstoša apmācība.

Saskaņā ar EP tiesībām personām ar invaliditāti ir tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību saskaņā ar ECTK 6. pantu. Ar 14. pantu, kurā ir atsaucies uz "citiem" iemesliem, tās tiek aizsargātas pret jebkādu diskrimināciju savu tiesību izmantošanā⁵²³. Tomēr 14. pantā paredzētās tiesības nav patstāvīgas. Pants aizliedz diskrimināciju invaliditātes dēļ tikai attiecībā uz ECTK materiālajām tiesībām. Lai gan ECTK 12. protokolā paredz aizsardzību pret diskrimināciju attiecībā uz visām tiesībām, kas ir garantētas valsts tiesībās vai jebkurā valsts iestādes izdotā aktā, un tādējādi tam ir plašāka darbības joma nekā 14. pantam⁵²⁴, tas ir piemērojams tikai tajās valstīs, kas to ir ratificējušas⁵²⁵.

520 ECT 2010. gada 14. septembra spriedums lietā *Farcaș pret Rumāniju*, Nr. 32596/04, 48. punkts.

521 *FRA* ziņojumā par tiesu iestāžu pieejamību lietās par diskrimināciju ir ietverti ieteikumi par struktūrām, procesiem un atbalsta mehānismiem, kas sekmē tiesu iestāžu pieejamību. Skatīt *FRA* (2012), *Pieeja tiesai lietās par diskrimināciju ES – soli uz tālāku vienlīdzību*.

522 Skatīt, piemēram, Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 20. oktobra Direktīva 2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā, OV 2010 L 280, un Eiropas Komisijas (2013), 2013. gada 27. novembra lēmums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, OV 2013 C 378.

523 ECT 2009. gada 30. aprīļa spriedums lietā *Glor pret Šveici*, Nr. 13444/04.

524 Eiropas padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 12. protokols. EPLS Nr. 177, Roma, 4.11.2000., 1–3. lpp.

525 Aktuālu to valstu sarakstu, kas ir ratificējušas ECTK 12. protokolu, skatīt: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=w7ZQNTfu

ES tiesībās ES Pamattiesību hartas 47. pants paredz vispārējās tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību. Personas ar invaliditāti ir pasargātas pret diskrimināciju ar hartas 20. pantu, kas apstiprina, ka ikviens likuma priekšā ir vienlīdzīgs, un ar 21. pantu, kas aizliedz diskrimināciju invaliditātes dēļ.

EP un ES tiesībās diskriminācijas aizliegumi nozīmē, ka valstīm ir jāveic praktiski pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var praksē izmantot savas tiesības. Nepieciešamie pasākumi ir atkarīgi no konkrētajiem apstākļiem. Piemēram, lai garantētu tiesības uz taisnīgu tiesu, var būt nepieciešama bezmaksas juridiskās pārstāvības nodrošināšana personām ar invaliditāti, ja tām rodas grūtības izprast procesa sarežģīto būtību (sk. **3.1.2. sadaļu** un **3.2.3. sadaļu**)⁵²⁶.

Piemērs. Lietā *A.K. un L. pret Horvātiju*⁵²⁷ bērns neilgi pēc dzimšanas ar mātes piekrišanu tika nodots audžuģimenes aprūpē. Mātei tika atņemtas vecāku tiesības, pamatojoties uz vāji izteiktu intelektuālo invaliditāti un uz to, ka viņa nevarēja pienācīgi rūpēties par dēlu. Tika iesniegts pieteikums par vecāku tiesību atjaunošanu, taču tas tika noraidīts, jo trešās puses jau bija viņas dēlu adoptējušas. Māte netika informēta par adopcijas procesu un nepiedalījās tajā.

ECT nosprieda, ka valsts iestādēm būtu vajadzējis nodrošināt, ka mātes intereses procesa gaitā tiek pienācīgi aizsargātas. Ņemot vērā viņas personiskos apstākļus, bija skaidrs, ka māte nespēja pienācīgi izprast šāda procesa tiesiskās sekas vai adekvāti paust savu nostāju, taču valsts tiesa ļāva viņai piedalīties bez pārstāvības. Tiesai bija grūti pieņemt, ka māte, kuras runas traucējumi un ierobežotais vārdu krājums tika izmantots kā iegansts, lai apšaubītu viņas spēju bērnam iemācīt runāt, spētu adekvāti paust savu nostāju procesā par vecāku tiesībām. Tas bija 8. panta pārkāpums.

Turklāt **saskaņā ar ES tiesībām** sekundārie ES tiesību akti paredz īpašas tiesības personām ar invaliditāti. Direktīvā par cietušo tiesībām (sk. **8.2. sadaļu**) ir noteikts, ka cietušajiem ar invaliditāti ir jāspēj pilnīgi izmantot direktīvā paredzētas tiesības⁵²⁸. ES ir pieņēmusi arī tiesību aktus par īpašiem aizsardzības pasākumiem personām ar invaliditāti kriminālprocesos. Piemēram, Direktīva

526 ECT 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā *Nenov pret Bulgāriju*, Nr. 33738/02, 52. punkts.

527 ECT 2013. gada 8. janvāra spriedums lietā *A.K. un L. pret Horvātiju*, Nr. 37956/11.

528 *Direktīva 2012/29/ES*, 15. apsvērumš.

par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka informācija tiek sniegta vienkāršā un saprotamā valodā, ņemot vērā neaizsargātu aizdomās turēto un neaizsargātu apsūdzēto personu īpašās vajadzības⁵²⁹. Direktīva par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā paredz nodrošināt atbilstošu palīdzību personām ar dzirdes vai runas traucējumiem⁵³⁰. Savukārt Direktīva par tiesībām uz advokāta palīdzību paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka, to piemērojot, tiek ņemtas vērā neaizsargātu aizdomās turēto un neaizsargātu apsūdzēto personu īpašās vajadzības⁵³¹. Visbeidzot, Komisija pieņēma leteikumu, kurā tā ierosina procesuālās garantijas neaizsargātām aizdomās turētām vai apsūdzētām personām kriminālprocesā⁵³².

8.1.2. Tiesībspēja

Daudzām personām ar intelektuālu un psihosociālu invaliditāti tiesībspēja var būt būtiska problēma. *CRPD* 12. pantā ir atzīts, ka personām ar invaliditāti ir "tiesības uz viņu tiesībspējas atzīšanu" un tām piemīt vienlīdzīga tiesībspēja. Nav starptautiski atzītas tiesībspējas definīcijas. Tā ir raksturota kā "personas pieņemto lēmumu atzīšana likuma priekšā: tā personu padara par tiesību subjektu un par tiesisku tiesību un pienākumu turētāju"⁵³³. Šī atzīšana ir nepieciešama, lai nodrošinātu, ka personas lēmumiem ir juridisks spēks. Attiecībā uz tiesu iestāžu pieejamību tiesībspējas trūkums var liegt personai iespēju sākt tiesvedību vai nolīgt advokātu, lai piekļūtu tiesu iestādei.

Valstīm ir pienākums nodrošināt, ka personas, kam trūkst tiesībspējas, var efektīvi piedalīties procesā⁵³⁴. *ECTK* 6. pantā ir noteikts, ka pieteikuma iesniedzējam ir jāpiedalās procesā, kurā tiek noteikta viņa vai viņas tiesībspēja.

529 Direktīva 2012/13/ES, 3. panta 2. punkts.

530 Direktīva 2010/64/ES, 2. panta 3. punkts.

531 Direktīva 2013/48/ES, 13. pants.

532 Komisijas 2013. gada 27. novembra leteikums par procesuālajām garantijām neaizsargātām personām, kas ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas kriminālprocesā, OV 2013 378.

533 Skatīt *FRA* (2013) *Tiesībspēja personām ar intelektuālu invaliditāti un personām ar garīga rakstura problēmām*, 21. lpp.

534 ECT 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā *Zehentner pret Austriju*, Nr. 20082/02, 65. un 78. punkts.

Piemērs. Lietā *Shtukurov pret Krieviju*⁵³⁵ pieteikuma iesniedzējam anamnēzē bija garīga slimība. Viņa māte pieprasīja tiesas rīkojumu, ar ko viņam tiktu atņemta tiesībspēja, pamatojoties uz to, ka viņš nespēja vest patstāvīgu dzīvi un viņam bija nepieciešams aizbildnis. Pieteikuma iesniedzējs nesauņēma oficiālu paziņojumu par procesu. Tiesa izskatīja pieteikumu sēdē, kurā piedalījās rajona prokurors un pārstāvis no psihiatriskās slimnīcas, kur pieteikuma iesniedzējs togad bija ievietots. Pieteikuma iesniedzējam tika paziņots par sēdi, taču viņš tajā neieradās. Pieteikuma iesniedzējs tika atzīts par tiesībnespējīgu, un viņa māte iecelta par aizbildni. Vēlāk pieteikuma iesniedzējs sazinājās ar advokātu, kurš uzskatīja, ka pieteikuma iesniedzējs pilnīgi spēja izprast sarežģītus juridiskus jautājumus. Tika iesniegta apelācijas sūdzība, taču tā tika noraidīta, to neizskatot, pamatojoties uz to, ka pieteikuma iesniedzējam nebija tiesībspējas un viņš spriedumu var pārsūdzēt tikai ar sava likumiskā aizbildņa starpniecību. Pieteikuma iesniedzēja māte viņu ievietoja psihiatriskajā slimnīcā, kurā viņam tika liegta atļauja tikties ar savu advokātu un pēc tam liegta jebkāda saziņa ar ārpusauli. Viņa advokāta centieni panākt viņa izrakstīšanu no slimnīcas bija nesekmīgi. Pieteikums tika iesniegts ECT, kura saskaņā ar Tiesas Reglamenta 39. noteikumu nosprieda, ka pieteikuma iesniedzējam un viņa advokātam bija jābūt nodrošinātam laikam un līdzekļiem, lai satiktos un sagatavotu aizstāvību izšķiramajā lietā. Krievijas iestādes atteicās to izpildīt. Pieteikuma iesniedzējs 2006. gada maijā tika no slimnīcas izrakstīts, taču, cik zināms, pēc mātes lūguma vēlāk tajā ievietots atkārtoti.

Tiesa konstatēja ECTK 6. panta 1. punkta pārkāpumu. Tiesībspējas process pieteikuma iesniedzējam bija svarīgs, jo tas ietekmēja viņa personisko autonomiju gandrīz visās dzīves jomās un bija saistīts ar potenciāliem viņa brīvības ierobežojumiem. Viņa klātbūtne bija nepieciešama gan tāpēc, lai viņš varētu aizstāvēties, gan lai ļautu tiesnesim veidot personisku viedokli par viņa garīgajām spējām. Attiecīgi tiesneša lēmums izšķirt lietu, pamatojoties uz dokumentāriem pierādījumiem un neredzot un neuzklausot pieteikuma iesniedzēju, kurš, neraugoties uz savu stāvokli, bija salīdzinoši patstāvīgs, bija nepamatots un neievēroja principu par tiesvedību, kurā īstenots sacīkstes princips. Tas, ka tiesas sēdē piedalījās slimnīcas pārstāvis un rajona prokurors, kuri desmit minūšu ilgajā sēdē bija pasīvi, tiesas procesu nepadarīja par tādu, kurā īstenots sacīkstes princips. Pieteikuma

535 ECT 2008. gada 27. marta spriedums lietā *Shtukurov pret Krieviju*, Nr. 44009/05.

iesniedzējam nebija iespējas arī lēmumu apstrīdēt, tā kā viņa apelācijas sūdzība tika noraidīta bez izskatīšanas. Kopumā process rajona tiesā bija netaisnīgs.

Personas klātbūtne tiesas sēdē par tiesībspējas noteikšanu ir būtiska divu iemeslu dēļ: pirmkārt, lai ļautu personai aizstāvēties, un, otrkārt, lai ļautu tiesnesim veidot savu personisko viedokli par pieteikuma iesniedzēja garīgajām spējām⁵³⁶. Tiesībspēju ierobežojums ir pieļaujams vienīgi tad, ja tas ir nepieciešams attiecīgās personas aizsardzības nolūkā⁵³⁷.

8.2. Noziegumā cietušie

Galvenie jautājumi

- EP tiesībās cietušo procesuālās tiesības ir pasargātas saskaņā ar ECTK 13. pantu. Noziegumā cietušie nevar pieprasīt tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu saskaņā ar ECTK 6. pantu, ja tie nepievienojas kriminālprocesam, lai realizētu civiltiesiskās prasības kriminālprocesa ietvaros.
- ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir paredzēts, ka tiek aizsargātas visas tiesību, kas izriet no ES tiesībām. Noziegumā cietušajiem ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību kriminālprocesa veidā. Tādējādi saskaņā ar hartu noziegumā cietušajiem ir tiesības gan uz efektīvu tiesību aizsardzību (ECTK 13. pants), gan uz taisnīgu lietas izskatīšanu (ECTK 6. panta 1. punkts). Hartas 47. pants noziegumā cietušajiem piešķir tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu neatkarīgā tiesā, tiesības saņemt konsultāciju un pārstāvību, tiesības uz juridisko palīdzību un tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību.
- ES Direktīvā par cietušo tiesībām ir nostiprināti būtiski cietušo tiesību uz taisnīgu tiesu aspekti ES tiesībās, ietverot tiesības uz konsultāciju un emocionālo atbalstu.
- Valstīm ir aktīvi jārikojas, lai novērstu situāciju, kad valsts amatpersonas privātpersonas pārkāpj cilvēktiesības. Šai nolūkā valstīm ir jānosaka kriminālatbildība par smagiem cilvēktiesību pārkāpumiem un jāveic pasākumi, lai novērstu un izmeklētu ECTK 2. un 3. panta un ES Pamattiesību hartas 2. un 4. panta pārkāpumus.
- Daži noziegumā cietušie, piemēram, cilvēktirdzniecības upuri, saskaņā ar ECTK un ES Pamattiesību hartu ar ES sekundāro tiesību aktu starpniecību saņem īpašu papildu aizsardzību.

536 ECT 2011. gada 3. novembra spriedums lietā *X un Y pret Horvātiju*, Nr. 5193/09, 84.,85. punkts.

537 Eiropas Padome, Ministru komiteja (1999), *Rekomendācija R(99)4* dalībvalstīm par principiem attiecībā uz nespējīgu pieaugušo tiesisko aizsardzību, 1999. gada 23. februāris, 3. princips. Ierobežojumi, iespējams, pēc noteikta laika ir jāpārskata, jo īpaši tad, ja attiecīgā persona to pieprasa; skatīt ECT 1999. gada 5. jūlija spriedumu lietā *Matter pret Slovākiju*, Nr. 31534/96, 68. punkts.

Šajā sadaļā ir aplūkota tiesu iestāžu pieejamība noziegumā cietušajiem. Cietušo tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību ne vienmēr ir tikušas uzskatītas par savietojamām ar atbildētāju tiesību nodrošināšanu, un šīm tiesībām tikai nesen ir piešķirts tāds pats statuss kā atbildētāju tiesībām⁵³⁸. Šajā sadaļā ir aplūko-tas vispārējās Eiropas tiesības attiecībā uz cietušajiem. Tomēr jānorāda, ka uz noteiktām cietušo grupām (piemēram, uz cietušajiem aizspriedumu izraisītos noziegumos, cilvēktirdzniecības upuriem⁵³⁹ un dzimumnoziegumos cietušiem bērniem⁵⁴⁰) attiecas specializēti tiesiskie pasākumi un specifiska judikatūra⁵⁴¹.

EP tiesībās ECTK 1. pants uzliek valstīm pienākumu nodrošināt to jurisdikcijā esošo personu cilvēktiesību ievērošanu. Šis pienākums, skatīts kopā ar citiem pantiem, piemēram, ar 2. pantu (tiesības uz dzīvību) un 3. pantu (spīdzināšanas un cietsirdīgas un pazemojošas attieksmes aizliegums), uzliek valstīm pienākumu veikt aktīvus pasākumus, lai nodrošinātu, ka valsts pārstāvji nepārkāpj personu tiesības⁵⁴².

Viens no šādiem aktīvas rīcības pienākumiem ir novērst privātpersonu veik-tus smagus cilvēktiesību pārkāpumus⁵⁴³. Tas nozīmē, ka valstij ir jānodrošina efektīva aizsardzība, jo īpaši bērniem un citām neaizsargātām personām, un jānovērš slikta izturēšanās, par ko tās ir informētas vai vajadzētu būt informētām⁵⁴⁴.

Valstu galvenais pienākums ir noteikt kriminālatbildību par smagiem cilvēktie-sību pārkāpumiem⁵⁴⁵. Tas ir tādēļ, ka valstīm ir pienākums izskaust nesodāmību

538 Goodey, J. (2005), *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*.

539 Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību, EPLS., 197, 2005. Čehijas Republika ir vienīgā ES dalībvalsts, kas vēl arvien konvenciju nav ratificējusi.

540 Eiropas Padomes Konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību, EPLS, 201, 2007.

541 Piemēram, skatīt ECT 2015. gada 27. janvāra spriedums lietā *Ciorcan un citi pret Rumāniju*, Nr. 29414/09 un 44841/09 (rasu naida noziegums); ECT 2010. gada 7. janvāra spriedums lietā *Rantsev pret Kipru un Krieviju*, Nr. 25965/04 (cilvēku tirdzniecība); ECT 2012. gada 30. oktobra spriedums lietā *P. un S. pret Poliju*, Nr. 57375/08 (dzimumnoziegumos cietuši bērni).

542 ECT 2005. gada 6. jūlija spriedums lietā *Nachova un citi pret Bulgāriju*, Nr. 43577/98 un 43579/98, 93.–97. punkts.

543 ECT 2012. gada 31. jūlija spriedums lietā *M. un citi pret Itāliju un Bulgāriju*, Nr. 40020/03, 99., 100. punkts.

544 ECT 2001. gada 10. maija spriedums lietā *Z un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 29392/95, 73. punkts.

545 ECT 1985. gada 26. marta spriedums lietā *X un Y pret Nīderlandi*, Nr. 8978/80.

par šādiem noziegumiem⁵⁴⁶. Piemēram, valstīm ir jāgarantē tiesības uz dzīvību, ieviešot efektīvas krimināltiesiskās normas, lai atturētu noziedzīgu nodarījumu veikšanu pret personām, un jānodrošina tiesbaizsardzības sistēma, lai novērstu un izskaustu šādu normu pārkāpumus un sodītu par tiem⁵⁴⁷. Līdzīgi pienākumi ir saskaņā ar 3. pantu⁵⁴⁸. Tas ietver privātpersonu sliktu izturēšanos⁵⁴⁹. Taču šādai rīcībai ir jāsasniedz noteikta smaguma pakāpe, lai tā ietilptu 3. panta darbības jomā⁵⁵⁰. Valstīm ir pienākums aktīvi rīkoties arī attiecībā uz smagiem pārkāpumiem pret personas cieņu un neaizskaramību, piemēram, dzimumnoziegumiem⁵⁵¹. Turklāt, lai realizētu šo tiesību aizsardzību, valstīm ir jānodrošina, ka tiek veikta efektīva jebkādu ECTK 2. un 3. panta pārkāpumu izmeklēšana⁵⁵². Valstij ir jārikojas pēc savas iniciatīvas, sākot izmeklēšanu, un tā nedrīkst pašauties uz cietušā iniciatīvu⁵⁵³.

Jā izmeklēšanas gaitā netiek veikta acīmredzami nepieciešama pārbaude, arī tad var tikt pārkāpts 2. pants⁵⁵⁴. ECT ir secinājusi, ka "jebkādi izmeklēšanas trūkumi, kas samazina iespējas identificēt noziedznieku vai noziedzniekus, rada šīs normas neievērošanas risku"⁵⁵⁵.

Piemērs. Lietā *Dink pret Turciju*⁵⁵⁶ pieteikuma iesniedzēji bija ģimenes locekļi armēņu izcelsmes Turcijas valstspiederīgajam, kurš bija turku un armēņu nedēļas laikraksta galvenais redaktors. Viņš sarakstīja virkni rakstu par armēņu identitāti. Ekstrēmi turku nacionālisti reaģēja uz šiem

546 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2011), *Eiropas Padomes Ministru Komitejas vadlīnijas par nesodāmības izskaušanu smagu cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos*, 2001. gada 30. marts.

547 ECT 1998. gada 28. oktobra spriedums lietā *Osman pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 23452/94, 115. punkts. Skatīt arī ECT 2003. gada 6. maija spriedumu lietā *Menson pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 47916/99, 1. punkts.

548 ECT 2013. gada 26. marta spriedums lietā *Valiulienē pret Lietuvu*, Nr. 33234/07, 74. punkts.

549 ECT 2008. gada 17. jūlija spriedums lietā *Mehmet Ümit Erdem pret Turciju*, Nr. 42234/02, 26. punkts.

550 ECT 1993. gada 25. marta spriedums lietā *Costello-Roberts pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 13134/87, 30. punkts. Jaunāku lietu skatīt ECT 2014. gada 27. maija spriedumu lietā *Rumour pret Itāliju*, Nr. 72964/10, 57. punkts.

551 ECT 1985. gada 26. marta spriedums lietā *X un Y pret Nīderlandi*, Nr. 8978/80.

552 ECT 2010. gada 1. jūnija spriedums lietā *Gäfgen pret Vāciju*, Nr. 22978/05, 117. punkts.

553 ECT 2013. gada 3. septembra spriedums lietā *Cadiroğlu pret Turciju*, Nr. 15762/10, 30. punkts.

554 ECT 2009. gada 5. novembra spriedums lietā *Kolevi pret Bulgāriju*, Nr. 1108/02, 201. punkts.

555 ECT 2007. gada 15. maija spriedums lietā *Ramsahai un citi pret Nīderlandi*, Nr. 52391/99, 324. punkts.

556 ECT 2010. gada 14. septembra spriedums lietā *Dink pret Turciju*, Nr. 2668/07 un citi, 64. punkts.

rakstiem, organizējot demonstrācijas, rakstot draudu vēstules un ierosinot krimināllietu. *Dink* tika atzīts par vainīgu “turku identitātes” noniecināšanā, un viņam tika piespriests nosacīts cietumsods. Vēlāk viņš tika noslepka-vots. Vairākas izmeklēšanas un procesi ar mērķi noskaidrot, vai policija zināja par slepkavības plāniem, tika izbeigti.

Ņemot vērā reakciju uz *Dink* rakstiem, varēja pamatoti pieņemt, ka drošības spēki bija informēti par šo pastiprināto naidīgumu pret viņu. Turklāt, šķiet, policijas departamenti bija informēti par slepkavības mēģinājuma iespējamību un pat par iespējamo kuldītāju identitāti. Taču valsts neveica saprātīgus pasākumus, lai novērstu faktisko un tūlītējo dzīvības apdraudējumu, tādējādi pārkāpjot ECTK 2. pantu.

Noziegumā cietušajiem ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību kriminālprocesa veidā. Kriminālprocesa trūkums var būt ECTK 13. panta pārkāpums⁵⁵⁷. Nepietiek tikai ar to, ka ir pieejama krimināltiesību sistēma, valstij ir arī jānodrošina, ka sistēma ir efektīva⁵⁵⁸. Piemēram, ja apsūdzētai personai ir pieejama pārāk „izplūduši” aizstāvība, krimināltiesības var nebūt pietiekami efektīvas, lai aizsargātu cietušo tiesības⁵⁵⁹. Tādējādi, lai gan ECTK 6. pantā nav skaidri aplūkota cietušo situācija, taisnīgas tiesas principi paredz, ka atbilstīgajās lietās cietušo tiesības ir jāatzīst un jālīdzsvaro ar atbildētāju tiesībām⁵⁶⁰.

557 ECT 2010. gada 14. oktobra spriedums lietā *A. pret Horvātiju*, Nr. 55164/08, 78. un 87. punkts.

558 ECT 2003. gada 4. decembra spriedums lietā *M.C. pret Bulgāriju*, Nr. 39272/98, 150., 151. punkts.

559 ECT 1998. gada 23. septembra spriedums lietā *A. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 100/1997/884/1096, 24. punkts.

560 ECT 1996. gada 26. marta spriedums lietā *Doorson pret Nīderlandi*, Nr. 20524/92, 70. punkts; ECT 2015. gada 28. maija spriedums lietā *Y. pret Slovēniju*, Nr. 41107/10.

Daudzsološa prakse

Atbalsts cietušajiem ar uztveres traucējumiem

Portugāles Cietušo atbalsta asociācija (APAV) atbalsta noziegumā cietušos, viņu ģimenes un draugus. Papildus vispārējam atbalstam APAV sniedz specializētus pakalpojumus, piemēram, juridisko, psiholoģisko un sociālo atbalstu. APAV arī iesaistās noziedzības novēršanā, organizējot izpratnes veicināšanas un preventīvās kampaņas dažādām mērķauditorijām, galvenokārt skolām. APAV sniedz *pro bono* juridiskos pakalpojumus, taču tās misija nav pārstāvēt cietušos tiesvedībā.

Avots: FRA (2015), Noziegumu upuri ES: atbalsta upuriem apjoms un daba, 114. lpp.

ES tiesībās ir paredzēta tāda pati aizsardzība. Iepriekšminētās ECTK tiesības ir nostiprinātas arī ES Pamattiesību hartā: 2. pantā (tiesības uz dzīvību), 4. pantā (spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda aizliegums) un 7. pants (privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība). Paskaidrojumos attiecībā uz hartas 52. panta 3. punktu ir apstiprināts, ka šīs tiesības atbilst ECTK nostiprinātajām tiesībām un tām ir piešķirama tāda pati nozīme un apjoms (sk. **1. nodaļu** un **attēlu**).

Taču ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir paredzētas arī tiesības uz taisnīgu tiesu noziegumā cietušajiem. Visām tiesībām, kas izriet no ES tiesībām, ir piemērojams 47. pants. Tas nozīmē, ka 47. pants ir piemērojams gadījumos, kuros ir iesaistītas hartas tiesības vai kuros tiesības ir nostiprinātas primārajos vai sekundārajos ES tiesību aktos (piemēram, direktīvās). Saskaņā ar hartas 47. pantu tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu neatkarīgā tiesā, tiesības saņemt konsultāciju un pārstāvību un tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību. ES dalībvalstīm ir jānodrošina šo tiesību efektīva tiesiskā aizsardzība valsts līmenī (sk. **1. nodaļu** un **5.1. sadaļu** par to, ko nozīmē efektīva tiesību aizsardzība). Efektivitātes princips nozīmē, ka valstu tiesības nedrīkst padarīt tiesību realizēšanu saskaņā ar ES tiesībām neiespējamu vai pārlietu sarežģītu⁵⁶¹.

561 EST 1976. gada 16. decembra spriedums lietā C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG un Rewe-Zentral AG pret Landwirtschaftskammer für das Saarland*. Jaunāku lietu skatīt EST 2013. gada 14. marta spriedumu lietā C-415/11, *Mohamed Aziz pret Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 50. punkts, un EST 2015. gada 21. janvāra spriedumu apvienotajās lietās C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA pret José Hidalgo Rueda un citiem, Caixabank SA pret Manuel María Rueda, Ledesma un citiem, Caixabank SA pret José Labella Crespo un citiem un Caixabank SA pret Alberto Galán Luna un citiem*.

ES tiesībās noziegumā cietušo tiesības ir nostiprinātas arī Direktīvā 2012/29/ES (Direktīva par cietušo tiesībām), kas aizstāja Pamatlēmumu par cietušo statusu (pamatlēmums vēl arvien ir spēkā Dānijā)⁵⁶². Direktīvā par cietušo tiesībām noteikti obligātie noziegumā cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības standarti. Tajā ir norādīts, ka “[n]oziegums ir ļaundarība pret sabiedrību, kā arī cietušo individuālo tiesību pārkāpšana” (9. apsvēruma). Terminu “cietušais” plaši definē 2. pantā: i) fiziska persona, kurai nodarīts kaitējums, tostarp, fizisks, garīgs vai emocionāls kaitējums, vai ekonomiski zaudējumi, ko tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums; ii) tās personas, kuras nāvi ir tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums, ģimenes locekļi, kuriem minētās personas nāves rezultātā ir nodarīts kaitējums⁵⁶³.

Direktīvā par cietušo tiesībām dalībvalstīm ir noteikts pienākums sniegt atbalsta pakalpojumus (8. un 9. pants) un noteiktas cietušo tiesības uz taisnīgu tiesu – tiesības tikt uzklautam (10. pants) un tiesības uz juridisko palīdzību (13. pants) Tajā ir ietverti jauni noteikumi par tiesībām uz pārsūdzību, ja tiek pieņemts lēmums neveikt kriminālvajāšanu (11. pants), un paplašināti noteikumi par konkrētām aizsardzības vajadzībām (22.–24. pants).

Lai ļautu cietušajiem piekļūt tiesu iestādēm, tiem ir jāsaņem praktisks atbalsts⁵⁶⁴. Tas ietver atbalsta sniegšanu cietušajiem, cietušo izpratnes par to tiesībām veicināšana un atbilstoša tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku apmācība.

EST nav izskatījusi lietas par cietušo tiesībām saskaņā ar ES Pamattiesību hartu, taču tā ir risinājusi lietas saistībā ar Pamatlēmumu par cietušo statusu.

562 Direktīva 2012/29/ES; Padomes 2001. gada 15. marta Pamatlēmums 2001/220/TI par cietušo statusu kriminālprocesā, OV 2011 C 82.

563 Pamatlēmums cietušā nāves gadījumā neietvēra ģimenes locekļus. Direktīvā ietvertā definīcija ir līdzīga tai, kas sniegta Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumā (2006), *Rekomendācija Rec(2006)8* dalībvalstīm par atbalstu noziegumu upuriem, 2006. gada 14. jūnijs, 1.1. punkts.

564 Sīkāka diskusija par cietušo tiesībām saņemta atbalstu pieejama *FRA (2015), Noziegumu upuri ES: atbalsta upuriem apjoms un daba*.

Piemērs. Lietā Kriminālprocess pret *Maria Pupino*⁵⁶⁵ bērnodarza audzinātājam *Pupino* tika izvirzīta apsūdzība par smagu miesas bojājumu nodarīšanu audzēkņiem. Pamatlēmuma 8. pantā ir paredzēta īpaša aizsardzība “neaizsargātiem” cietušajiem. EST tika iesniegts lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu par normas piemērošanu.

EST secināja, ka mazi bērni, pret kuriem audzinātāja, iespējams, ir neatbilstoši izturējusies, pamatlēmuma izpratnē ir “neaizsargāti” cietušie. Tāpēc viņiem bija tiesības uz pamatlēmumā paredzēto īpašo aizsardzību. Valsts tiesai bija jāinterpretē valsts tiesību normas “cik vien iespējams nemot vērā minētā pamatlēmuma tekstu un mērķi”.

EP un ES tiesībās ir paredzēta arī kompensācija noziegumā cietušajiem. Šis pienākums izriet no “kaitējuma, kas rodas no to tiesību pārkāpuma, kuras valstij bija jāaizsargā, taču kuras tā nespēja garantēt”⁵⁶⁶. ECT un EST judikatūra par kompensāciju ir vispārīgi aplūkota **5.2.1. sadaļā**, tomēr uz noziegumā cietušajiem attiecas īpašas normas. Piemēram, Direktīvas par cietušo tiesībām 16. pantā arī ir paredzēta kompensācija, un ar ES Direktīvu par kompensāciju izveido sadarbības sistēmu, lai noziegumā cietušajiem atvieglotu piekļuvi kompensācijai pārrobežu lietās⁵⁶⁷. Turklāt Eiropas Padomes Konvencijā par kompensācijām vardarbīgos noziegumos cietušajiem noteikti obligātie standarti valsts kompensācijai noziegumā cietušiem⁵⁶⁸. Visbeidzot, Eiropas Padomes Ministru komiteja ir izstrādājusi vairākus ieteikumus attiecībā uz noziegumā cietušiem⁵⁶⁹.

565 EST 2005. gada 16. jūnija spriedums lietā C-105/03, *Kriminālprocess pret Maria Pupino*.

566 1988. gada 6. decembra ģenerāladvokāta viedoklis, EST 1989. gada 2. februāra spriedums lietā C-186/87, *Ian William Cowan pret Trésor public*. Lietā tika aplūkoti daudz plašāki principi, ne tikai cietušo tiesības.

567 Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem, OV 2004 L 26.

568 Eiropas Padome Konvencija par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem, EPLS, Nr. 116, 1983.

569 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2006), Rekomendācija Rec(2006)8 dalībvalstīm par atbalstu noziegumu upuriem, 2006. gada 14. jūnijs; Eiropas Padome, Ministru komiteja (2005), Rekomendācija Rec(2005)9 dalībvalstīm par liecinieku aizsardzību un sadarbību ar tiesu iestādēm, 2015. gada 20. aprīlis. Skatīt arī Eiropas Padome, CEPEJ (2008), *KontROLSARAKSTS tiesiskuma un tiesu kvalitātes veicināšanai*, 19.-21. lpp. (tiesu pieejamība).

8.3. Ieslodzītie un pirmstiesas apcietinājumā esošas personas

Galvenie jautājumi

- Ieslodzītajiem un pirmstiesas apcietinājumā esošām personām ir nepieciešama tiesu iestāžu pieejamība, lai aizstāvētos kriminālprocesā vai virzītu civilprasības. Viņiem ir arī tiesības uz juridisko pārstāvību priekšlaicīgas atbrīvošanas un disciplinārlietu gadījumos.
- ECTK 5. panta 1., 3. un 4. punktā un ES Pamattiesību hartas 6. punktā paredz īpašus aizsardzības pasākumus ieslodzītajiem. Tiesības uz brīvību tiek garantētas 5. panta 1. punktā, 5. panta 3. punkts paredz, ka aizturētā persona nekavējoties nododama tiesnesim, un 5. panta 4. punkts piešķir aizturētajām personām tiesības vērsties tiesā, lai apstrīdētu aizturēšanas tiesiskumu. Lai arī tas nav īpaši noteikts ES Pamattiesību hartas 6. panta tekstā, Paskaidrojumos attiecībā uz Pamattiesību hartu ir apstiprināts, ka 6. pants garantē visas ECTK 5. pantā paredzētās tiesības.
- ECTK 5. panta 5. punkts un ES Pamattiesību hartas 6. pants garantē tiesības uz kompensāciju par nelikumīgu apcietināšanu vai aizturēšanu.

Ieslodzītajiem un pirmstiesas apcietinājumā esošajām personām var rasties nepieciešamība apstrīdēt aizturēšanu, spriedumu vai aizturēšanas apstākļus. Viņiem ir arī tiesības uz juridisko palīdzību priekšlaicīgas atbrīvošanas un disciplinārlietu gadījumos. Ieslodzītajiem un pirmstiesas apcietinājumā esošajām personām var būt nepieciešama arī tiesu pieejamība, lai izskatītu virkni civiltiesisku jautājumu un pienākumu, kas saistīti ar to dzīvi ārpus ieslodzījuma vietas, piemēram, nodarbinātību, naudas sodiem, parādiem un ģimenes problēmām. Taču, tā kā šīs personas atrodas ieslodzījuma vietā, ieslodzītajiem un pirmstiesas apcietinājumā esošajām personām var būt ierobežotas praktiskās iespējas saņemt juridisko informāciju, konsultācijas un pārstāvību. Turklāt ieslodzītos neaizsargātākus var padarīt citi sarežģījumi: tiem var būt invaliditāte, garīgās veselības traucējumi vai "ļoti neliela sekmīga izglītības pieredze"⁵⁷⁰. Šajā sadaļā ir aplūkotas noteiktas Eiropas tiesību normas, kas ir saistītas ar tiesībām uz

570 Eiropas Padome, Ministru komiteja (1989), **Rekomendācija** Rec(89)12 dalībvalstīm par izglītību cietumos, 1989. gada 13. oktobris.

tiesu iestāžu pieejamību personām, kuras ir aizturētas vai kurām pēc notiesājoša sprieduma ir atņemta brīvība⁵⁷¹.

Jānorāda, ka ANO ir izstrādājusi arī nesaistošas vadlīnijas attiecībā uz personām, kuras tiek turētas jebkāda veida apcietinājumā: Pamatstandartu projekts personām, kam ir atņemta brīvība⁵⁷². Vadlīnijās ir apstiprināts, ka *habeas corpus* lūgumraksti (lūgumraksti, ko tiesā iesniedz personas, kuras iebilst pret savu vai kāda cita aizturēšanu) ir jāizskata kompetentā, neatkarīgā un objektīvā tiesā⁵⁷³. Dokumentā ir arī sniegtas norādes par juridisko pārstāvību un juridisko palīdzību⁵⁷⁴, kā arī par aizturēto personu tiesībām sazināties ar advokātiem, ģimenes locekļiem un citām ieinteresētajām personām⁵⁷⁵.

8.3.1. Tiesu pieejamība un tiesības uz advokāta palīdzību

Tiesības uz juridisko palīdzību un tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ir izklāstītās 3. un 4. nodaļā. Šīs tiesības ir aplūkotas arī šajā sadaļā, jo ieslodzītie un pirmstiesas apcietinājumā esošās personas sastopas ar specifiskiem sarežģījumiem.

571 Tā pamatā ir "ieslodzītā" definīcija, kas sniegta Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumā, Rekomendācija Rec(2006)2 par Eiropas cietumu noteikumiem, 2006. gada 11. janvāris, 10.1. noteikumā. Skatīt 8.1. sadaļu par aizturēšanu un pacienti ar garīgās veselības traucējumiem.

572 ANO pamatprincipu un vadlīniju projekts par līdzekļiem un procedūrām attiecībā uz ikviena, kam ar arestu vai ieslodzījumu atņemta brīvība, tiesībām iesniegt prasību tiesā.

573 6. princips un 4. norāde. Skatīt arī 14. norādi par iestāžu pienākumu pamatot aizturēšanas nepieciešamību un samērīgumu.

574 9. princips un 8. norāde.

575 10. princips.

Daudzsološa prakse

Tiesu iestāžu pieejamības veicināšana ieslodzītajiem ar uztveres traucējumiem

Velsā daudzagēturu grupa, kurā ietilpst nozīmīgas invaliditātes labdarības organizācijas, ieslodzījuma vietu reformas trasts, policija, ieslodzījuma vietu prokuratūras dienests, kā arī Velsas valdība, ir izstrādājusi rokasgrāmātu par tiesu iestāžu pieejamību. Tās mērķis ir atbalstīt Velsas krimināltiesību sistēmā atbilstošu un piemērotu pārvaldību pieaugušajiem ar mācīšanās traucējumiem. Tās mērķis ir arī sniegt atbalstu pilnvarotajām personām, plānotājiem un speciālistiem veselības, sociālās aprūpes un krimināltiesisko pakalpojumu jomās, lai uzlabotu pakalpojumu sniegšanu.

Avots: Access to justice: A Guidebook supporting the responsive and appropriate management of adults with a learning disability in the criminal justice system in Wales (2013).

Saskaņā ar EP tiesībām ieslodzītajiem ir tiesības uz tiesu pieejamību ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās un līdz ar to arī uz advokātu palīdzību (sk. **2.1. sadaļu**)⁵⁷⁶. Ieslodzītajiem pieejamās advokātu palīdzības ierobežojumiem ir jābūt "samērīgiem ar mērķi", un tie nedrīkst būt tādi, kas "ierobežo tiesību pamatbūtību"⁵⁷⁷. Efektīvai juridisko konsultāciju pieejamībai ir nepieciešama konfidenciāla saziņa. Tas var radīt praktiskus sarežģījumus ieslodzījuma vietā esošām personām (sk. **4.2.1. un 4.2.4. sadaļu**). Jānorāda, ka ECTK 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību) var tikt pārkāpts, ja tiek lasīta juridiskā sarakste, izņemot ārkārtējus apstākļus, piemēram, ja pastāv pamatots iemesls uzskatīt, ka vēstules saturs varētu apdraudēt ieslodzījuma vietas drošību vai citu personu drošību⁵⁷⁸.

Attiecībā uz disciplinārlietām ir veiktas atsauces arī uz ECTK 6. pantu⁵⁷⁹. To papildina Eiropas Cietumu noteikumu 59. panta c) apakšpunkts, kurā ir noteikts, ka ieslodzītajiem, kam ir izvirzītas apsūdzības par disciplinārpārkāpumiem, ir tiesības aizstāvēties pašiem personiski vai izmantot juridisko palīdzību, ja tas ir nepieciešams tiesvedības interesēs.

576 ECT 1975. gada 21. februāra spriedums lietā *Golder pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 4451/70.

577 ECT 1985. gada 28. maija spriedums lietā *Ashingdane pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 8225/78, 57. punkts.

578 ECT 2012. gada 17. aprīļa spriedums lietā *Piechowicz pret Poliju*, Nr. 20071/07, 239., 240. punkts.

579 ECT 2008. gada 20. maija spriedums lietā *Gülmez pret Turciju*, Nr. 16330/02, 37.–39. punkts.

ES tiesībās ES Pamattiesību hartas 47. pants atbilst ECTK 6. pantā paredzētajām tiesībām⁵⁸⁰. Turklāt sekundārajos ES tiesību aktos ir paredzētas īpašas tiesības aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem kriminālprocesos, piemēram, tiesības uz informāciju, rakstisko un mutisko tulkojumu un tiesības saņemt advokāta palīdzību⁵⁸¹.

8.3.2. Tiesības apstrīdēt brīvības atņemšanu

Aizturēšanas likumība ir jautājums, kas bieži tiek izskatīts ECT. Aizturēšana ietver arī personu ar psihosociālu invaliditāti nebrīvprātīgu aizturēšanu⁵⁸². Šādos gadījumos ir nepieciešami objektīvi medicīniski pierādījumi, kā arī procesuālās garantijas, tostarp, juridiskā pārstāvība, kas ir efektīvas gan praktiski, gan tiesiski⁵⁸³.

Piemērs. Lietā *Stanev pret Bulgāriju*⁵⁸⁴ tiesa 2000. gadā pasludināja pieteikuma iesniedzēju par daļēji tiesībnespējīgu, jo viņam bija šizofrēnija. Pieteikuma iesniedzējs 2002. gadā pret paša gribu tika ievietots daļējā aizbildniecībā un ievietots nomaļā sociālās aprūpes namā personām ar "garīgās veselības traucējumiem". Pēc oficiālām vizītēm 2003. un 2004. gadā Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (*CPT*) secināja, ka apstākļus aprūpes namā var uzskatīt par necilvēcīgu un pazemojošu rīcību. Pieteikuma iesniedzējs ar advokāta starpniecību lūdza prokuroram un pilsētas mēram ierosināt tiesvedību par viņa atbrīvošanu no daļējas aizbildniecības, taču viņa lūgumi tika noraidīti. Viņa aizbildnis arī atteicās ierosināt šādu tiesvedību. Pēc advokāta iniciatīvas pieteikuma iesniedzēju 2006. gadā vēlreiz izmeklēja neatkarīgs psihiatrs, kurš secināja, ka šizofrēnijas diagnoze bija neprecīza. Psihiatrs uzskatīja, ka pieteikuma iesniedzēja turpmāka atrašanās sociālās aprūpes namā ļoti iedragā viņa veselību.

580 ES Pamattiesību harta, 52. panta 3. punkts.

581 *Direktīva 2010/64/ES* (nav piemērojama Dānijā); *Direktīva 2012/13/ES* (nav piemērojama Dānijā); *Direktīva 2013/48/ES* (nav piemērojama Īrijā, Apvienotajā Karalistē un Dānijā).

582 ECT 2005. gada 8. novembra spriedums lietā *Gorshkov pret Ukrainu*, Nr. 67531/01, 44. punkts. *FRA* (2012), *Personu ar garīga rakstura problēmām piespiedu ievietošana un piespiedu ārstēšana*, 18.-19. lpp.

583 ECT 1979. gada 24. oktobra spriedums lietā *Winterwerp pret Nīderlandi*, Nr. 6301/73, 39. punkts, un ECT 1992. gada 12. maija spriedums lietā *Megyeri pret Vāciju*, Nr. 13770/88, 23. punkts.

584 ECT 2012. gada 17. janvāra spriedums lietā *Stanev pret Bulgāriju*, Nr. 36760/06.

ECT secināja, ka lēmums pieteikuma iesniedzēju ievietot aprūpes namā, iepriekš nesaņemot no viņa piekrišanu, bija spēkā neesošs saskaņā ar Bulgārijas tiesībām. Tas bija pietiekami, lai Tiesa konstatētu, ka pieteikuma iesniedzēja brīvības atņemšana bija pretrunā ECTK 5. panta 1. punktam. Attiecībā uz ECTK 5. panta 4. punktu valsts nepierādīja, ka ir kāds valstī pieejams tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas spētu pieteikuma iesniedzējam nodrošināt tiesu iespēju apstrīdēt viņa ieviešanas sociālās aprūpes namā un šā pasākuma turpmākas īstenošanas likumību. Valsts tiesību aktos nebija paredzēta iespēja veikt automātisku periodisku tiesisko pārskatīšanu par ieviešanu šādos aprūpes namos, un tiesas šādos procesos nebija iesaistījušās. Turklāt, tā kā pieteikuma iesniedzēja ieviešana aprūpes namā netika uzskatīta par brīvības atņemšanu saskaņā ar Bulgārijas tiesībām, nebija pieejamas normas par valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, ar kuriem varētu apstrīdēt likumību attiecībā uz brīvības atņemšanu. Tādējādi tika pārkāpts 5. panta 4. punkts. Visbeidzot, tā kā pieteikuma iesniedzējam nebija pieejamas tiesības uz kompensāciju par nelikumīgo brīvības atņemšanu, ECT konstatēja arī 5. panta 5. punkta pārkāpumu.

EP tiesībās un ES tiesībās ir paredzēta tiesiskā aizsardzība pret brīvības atņemšanu. ECTK 5. panta 1. punkts un ES Pamattiesību hartas 6. pants garantē personas brīvību un saskaņā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz hartu ietver tādas pašas tiesības⁵⁸⁵. Saskaņā ar EP tiesībām un ES tiesībām lēmums par kādas personas brīvības atņemšanu vienmēr ir jāpieņem “saskaņā ar tiesību aktos noteikto kārtību”⁵⁸⁶. Aizturēšanai vienmēr ir jāatbilst ECTK 5. panta 1. punktā un ES Pamattiesību hartas 6. pantā noteiktajiem mērķiem⁵⁸⁷.

Ieslodzītajiem ir tiesības uz tiesu pieejamību, lai apstrīdētu brīvības atņemšanu. Lai nodrošinātu, ka tiesu pieejamība ir praktiska un efektīva, ieslodzītajiem var būt tiesības uz juridisko atbalstu un palīdzību. **Saskaņā ar EP tiesībām** attiecībā uz pirmstiesas apcietinājumā esošām personām ECTK 5. panta 3. pants paredz, ka persona, kam ir izvirzīta kriminālsūdzība, ir “nekavējoties nododama tiesai vai citai amatpersonai”, lai pieņemtu lēmumu par aizturēšanu vai atbrīvošanu līdz tiesai un lai nodrošinātu, ka tiesas process notiek pieņemamā

585 [Paskaidrojumi attiecībā uz Pamattiesību hartu](#), OV 2007 C303/17.

586 ECT 2011. gada 3. marta spriedums lietā *Tsarenko pret Krieviju*, Nr. 5235/09, 62. punkts.

587 ECT 2012. gada 2. oktobra spriedums lietā *L.B. pret Beļģiju*, Nr. 22831/08, 92., 101. punkts. Skatīt arī Eiropas Padome, Ministru komiteja (2006), [Rekomendācija](#) Rec(2006)2 par Eiropas cietumu noteikumiem, un Eiropas Padomes Ministru komitejas (2006), [Rekomendācija](#) Rec(2006)13 dalībvalstīm par ieslodzīto aizsardzības pasākumiem pret jaunprātīgu izturēšanos.

terminā. Normas mērķis ir aizsargāties pret neatbilstošu attieksmi pret personisko brīvību un pret nepamatotu iejaukšanos tajā.

Attiecībā uz formulējumu “nekavējoties” ECT ir norādījusi, ka kavējums, kas pārsniedz četras dienas, ir pārmērīgs⁵⁸⁸. Taču pat par četrām dienām īsāks kavējums var būt neatbilstošs prasībai nekavēties, ja konkrētie lietas apstākļi attaisno ātrāku nodošanu tiesai⁵⁸⁹.

Piemērs. Lietā *Hassan un citi pret Franciju*⁵⁹⁰ pieci pieteikuma iesniedzēji, iespējams, bija iesaistīti pirātismā. Francijas militārie spēki pieteikuma iesniedzējus aizturēja un paturēja apcietinājumā pirms nogādāšanas Francijā ar militāru lidaparātu. Viņi vienā gadījumā atradās Francijas iestāžu kontrolē četras dienas un aptuveni divdesmit stundas, bet otrā gadījumā — sešas dienas un sešpadsmit stundas, pirms viņi tika ievietoti policijas apcietinājumā uz 48 stundām un nodoti izmeklēšanas tiesnesim, kurš pret viņiem ierosināja tiesisko izmeklēšanu. Pēc tam sešiem pieteikuma iesniedzējiem tika piespriests cietumsods.

Attiecībā uz ECTK 5. panta 3. punktu ECT norādīja, ka konteksts, kādā pieteikuma iesniedzēji tika apcietināti, bija “ārkārtējs”: 6000 km attālumā no Francijas, atrodoties situācijā, kurā Somālijas varas iestādes nespēja ierosināt pret viņiem tiesvedību. Nekas neliecināja par to, ka pārvešana aizņēma ilgāku laiku nekā nepieciešams. “Pilnīgi ārkārtējie apstākļi” attaisnoja pieteikuma iesniedzēju brīvības atņemšanas ilgumu no apcietināšanas brīža līdz nogādāšanai Francijā. Taču, ierodoties Francijā, pieteikuma iesniedzēji 48 stundas tika aizturēti policijā, nevis nekavējoties nodoti izmeklēšanas tiesnesim. Šis papildus kavējums bija nepamatots. Mērķis 5. panta 3. punktā nav sniegt varas iestādēm “iespēju pastiprināt izmeklēšanu ar mērķi aizdomās turētajām personām izvirzīt formālu apsūdzību”. Tika pārķāpts ECTK 5. panta 3. punkts.

588 ECT 2006. gada 3. oktobra spriedums lietā *McKay pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 543/03, 47. punkts. Salīdzināt ar ANO, Cilvēktiesību komiteja (2014), *Višpārējs komentārs Nr. 35 on Art. 9 (Brīvība un drošība)*, 2014. gada 16. decembris, 33. punkts (kur norādīts, ka kavējumiem, kas pārsniedz 48 stundas, ir jābūt “absolūti ārkārtējiem”).

589 ECT 2013. gada 15. oktobra spriedums lietā *Gutsanovi pret Bulgāriju*, Nr. 34529/10, 154. un 159. punkts.

590 ECT 2014. gada 4. decembra spriedums lietā *Hassan un citi pret Franciju*, Nr. 46695/10 un 54588/10.

Kad pirmstiesas apcietinājumā esoša persona ierodas tiesā, ir jānotiek faktiskai lietas apstākļu izvērtēšanai⁵⁹¹. Kad tiesnesis pieņem lēmumu par paturēšanu apcietinājumā vai atbrīvošanu pret galvojumu, tam ir jāpievērš pienācīga uzmanība nevainīguma prezumpcijai, jāizvērtē visi fakti par un pret atbrīvošanu un nepārprotami jāformulē lēmums⁵⁹². Tas, vai ir pieņemami, ka apsūdzētais tiek paturēts apcietinājumā, ir jāizvērtē, ņemot vērā lietas faktus⁵⁹³. Aizturētajai personai nav pienākuma pierādīt, ka tā ir jāatbrīvo⁵⁹⁴.

Turpmāku aizsardzību nodrošina ar "nekavēšanās" prasību saskaņā ar ECTK 5. panta 4. punktu un ES Pamattiesību hartas 6. pantu⁵⁹⁵. Saskaņā ar ECTK 5. panta 4. punktu valstīm ir pienākums izveidot neatkarīgus tiesiskos procesus aizturēto nodošanai tiesnešiem, kam "nekavējoties" ir jālemj par turpmākas aizturēšanas likumību. Valstīm ir pienākums nodrošināt, ka ir ievērotas šādas prasības:

- ātri tiek pieņemti lēmumi par juridisko palīdzību un pārstāvību⁵⁹⁶;
- aizturētajai personai ir tiesības uz regulāru pārskatīšanu⁵⁹⁷;
- pieteikuma iesniedzējam ir liela iespējama saņemt juridisko pārstāvību, lai izmantotu tiesības uz tiesu pieejamību⁵⁹⁸;
- valstij ir jāsedz izdevumi par juridisko palīdzību, ja nepieciešams, un tai ir jābūt efektīvai (sk. 4. nodaļu par tiesībām saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību)⁵⁹⁹.

ECTK 5. panta 4. punkts ir *habeas corpus* norma. Tajā ir paredzēti regulāra apcietinājuma saglabāšanas pārskatīšana, un tā ļauj apcietinājumā esošajai

591 ECT 1999. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Aquilina pret Maltu*, Nr. 25642/94, 47. punkts.

592 ECT 2009. gada 10. marta spriedums lietā *Bykov pret Krieviju*, Nr. 4378/02, 63. punkts.

593 ECT 2012. gada 22. maija spriedums lietā *Idalov pret Krieviju*, Nr. 5826/03, 139. punkts.

594 ECT 2009. gada 10. marta spriedums lietā *Bykov pret Krieviju*, Nr. 4378/02, 64. punkts.

595 Paskaidrojumi attiecībā uz Pamattiesību hartu, OV 2007 C303/17.

596 ECT 2002. gada 27. jūnija spriedums lietā *L.R. pret Franciju*, Nr. 33395/96, 38. punkts.

597 ECT 2013. gada 22. oktobra spriedums lietā *M.H. pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 11577/09, 97.-99. punkts.

598 ECT 1992. gada 12. maija spriedums lietā *Megyeri pret Vāciju*, Nr. 13770/88, 23. punkts.

599 ECT 2002. gada 26. februāra spriedums lietā *Magalhães Pereira pret Portugāli*, Nr. 44872/98, 54.-63. punkts.

personai pieprasīt, lai tiesa izvērtētu, vai vēl arvien pastāv aizturēšanas iemesls. Aizturēšanas likumība saskaņā ar 5. panta 1. punktu neatbrīvo valstis no nekavējošas izvērtēšanas pienākuma saskaņā ar 5. panta 4. punktu⁶⁰⁰. Nekavēšanās jautājums ir jānovērtē, ņemot vērā katras lietas apstākļus⁶⁰¹. Ir piemērojami tie paši faktori, kas tiek ņemti vērā attiecībā uz pieņemama termiņa prasību saskaņā ar ECTK 6. panta 1. punktu un ES Pamattiesību hartas 47. pantu (sk. arī 7.2. sadaļu par pieņemamības noteikšanas kritērijiem)⁶⁰². Laika atskaite parasti sākas no brīža, kad ir iesniegts pieteikums par atbrīvošanu / tiek sākts process, un beidzas, kad ir pieņemts galīgais lēmums par pieteikuma iesniedzēja aizturēšanas likumību⁶⁰³. Lietas ārkārtēja sarežģītība (piemēram, sarežģītu medicīnisku vai pierādījumu jautājumu dēļ) neatbrīvo valsts iestādes no pienākuma ievērot pieņemama termiņa prasību⁶⁰⁴. Šis 5. panta 4. punkts ir piemērojams arī procesiem, kuru rezultātā pieteikuma iesniedzējs netiek aizturēts, bet gan tiek noteikts cits aizturēšanas veids, piemēram, nosūtīšana uz slimnīcu vai cietumu⁶⁰⁵.

Saskaņā ar ES tiesībām, lai gan tas nav īpaši noteikts ES Pamattiesību hartas 6. panta tekstā, Paskaidrojumos attiecībā uz Pamattiesību hartu ir apstiprināts, ka 6. pants garantē visas ECTK 5. pantā paredzētās tiesības. Tas nozīmē, ka ECT judikatūra ir nozīmīga, interpretējot 6. pantu, jo tam tiek piešķirta tāda pati nozīme un darbības joma kā ECTK 5. pantam.

Eiropas Padome un Eiropas Savienība ir izstrādājušas tiesību aktus, lai ļautu ieslodzītajiem izciest sodu savā izcelsmes valstī⁶⁰⁶. Tāpat ir izstrādātas normas,

600 ECT 1999. gada 4. augusta spriedums lietā *Douiyeb pret Nīderlandi*, Nr. 31464/96, 57. punkts.

601 ECT 2009. gada 9. jūlija spriedums lietā *Mooren pret Vāciju*, Nr. 11364/03, 106. punkts.

602 Turpat, 106. punkts.

603 ECT 2000. gada 28. novembra spriedums lietā *Rehbock pret Slovēniju*, Nr. 29462/95, 85. punkts.

604 ECT 2010. gada 5. janvāra spriedums lietā *Frasik pret Poliju*, Nr. 22933/02, 63. punkts.

605 ECT 2015. gada 16. jūlija spriedums lietā *Kuttner pret Austriju*, Nr. 7997/08, 36.–38. punkts.

606 Eiropas Padome konvencija par notiesāto personu nodošanu soda izciešanai, EPLS Nr. 112, 1983; Eiropas Padomes papildprotokols konvencijai par notiesāto personu nodošanu soda izciešanai, EPLS Nr. 167, 1997; Padomes 2008. gada 27. novembra Pamatlēmums 2008/909/TI par savstarpējas atzišanas principa piemērošanu attiecībā uz spriedumiem krimināllietās, ar kuriem piespriesti brīvības atņemšanas sodi vai ar brīvības atņemšanu saistīti pasākumi, lai tos izpildītu Eiropas Savienībā, OV L 327, 05.12.2008., ko groza ar Pamatlēmumu 2009/299/TI OV 2009 L 81. Skatīt arī ECT, *Somogyi pret Ungary*, Nr. 5770/05, 2011. gada 11. janvāris, 22. punkts (pieteikuma iesniedzējs pēc sprieduma nodošanas cietumā pavadīja ilgāku laiku, nekā būtu vajadzējis).

lai veicinātu un atvieglotu alternatīvu sankciju nodošanu⁶⁰⁷. Ieslodzītie nedrīkst tikt paturēti apcietinājumā tikai tāpēc, ka viņi ir ārvalstnieki⁶⁰⁸. ES tiesībās saskaņā ar Pamatlēmumu par Eiropas apcietināšanas orderi personas var nodot citai valstij praktiski automātiski⁶⁰⁹. Tāpēc ES direktīvās ir ieviesusi tiesības, lai stiprinātu tiesības uz taisnīgu tiesu dalībvalstīs (sk. iepriekš).

8.3.3. Kompensācija par nelikumīgu aizturēšanu

ECTK 5. panta 5. punktā ir paredzētas realizējamas tiesības uz kompensāciju personām, kuras ir apcietinātas vai aizturētas pretēji 5. panta nosacījumiem⁶¹⁰. Saskaņā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz ES Pamattiesību hartu ECTK 5. pantā garantētās tiesības ir aizsargātas Hartas 6. pantā.

Nav tiesību saņemt noteiktu kompensācijas apmēru⁶¹¹. Valstīm ir liela rīcības brīvība attiecībā uz izmaksājamo summu, un tā var pieprasīt pierādījumus par nodarīto kaitējumu⁶¹². Taču automātiska pirmstiesas apcietinājumā pavadītā laika atskaitīšana no cita soda, kas piespriests par nesaistītu nodarījumu, nav savietojama ar tiesībām saņemt kompensāciju, kas paredzēta 5. panta

-
- 607 Eiropas Padomes konvencija par nosacīti notiesāto un nosacīti atbrīvoto personu uzraudzību, EPLS Nr. 51, 1964; [Padomes 2009. gada 23. oktobra Pamatlēmums 2009/829/TI, ar ko attiecībās starp Eiropas Savienības dalībvalstīm savstarpējas atzišanas principu piemēro lēmumiem par uzraudzības pasākumiem kā alternatīvu pirmstiesas apcietinājumam, OV 2009 L 294](#); [Padomes 2008. gada 27. novembra Pamatlēmums 2008/947/TI par savstarpējas atzišanas principa piemērošanu tādiem spriedumiem un probācijas lēmumiem, kuri paredzēti probācijas pasākumu un alternatīvu sankciju uzraudzībai, OV 2008 L 337/102](#). Eiropas Padome, Ministru komiteja (2010), [Rekomendācija Rec\(2010\)1 dalībvalstīm par Eiropas probācijas nosacījumiem, 2010. gada 20. janvāris](#); Eiropas Padome, Ministru komiteja (2000), [Rekomendācija Rec\(2000\)22 par to, kā uzlabot Eiropas noteikumus par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, 2000. gada 29. novembris](#); Eiropas Padome, Ministru komiteja (1992), [Rekomendācija Rec\(92\)16 dalībvalstīm par Eiropas noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, 1992. gada 19. oktobris](#).
- 608 Eiropas Padome, Ministru komiteja (2012), [Rekomendācija Rec\(2012\)12 dalībvalstīm par ieslodzītajiem ārvalstniekiem, 2012. gada 10. oktobris, 13.2. punkta b\) apakšpunkts \(par sarežģījumiem, ar ko šie ieslodzītie var sastapties, un pamatprincipu noteikšana attiecībā uz attieksmi pret tiem\)](#).
- 609 [Pamatlēmums 2002/584/TI](#) par Eiropas apcietināšanas orderi un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm, OV 2002 L 190/1.
- 610 Skatīt arī ECTK 7. protokolu, 3. pantu (kompensācijas pieprasīšana neatbilstošas tiesas spriešanas gadījumā).
- 611 ECT 2009. gada 26. maija spriedums lietā [Damian-Burueana un Damian pret Rumāniju](#), Nr. 6773/02, 89. punkts.
- 612 ECT 1990. gada 27. septembra spriedums lietā [Wassink pret Nīderlandi](#), Nr. 12535/86, 38. punkts.

5. punktā⁶¹³. Kompensācijas summa arī nedrīkst būt ievērojami mazāka par summām, ko ECT noteikusi par līdzīgiem 5. panta pārkāpumiem⁶¹⁴.

8.4. Vides tiesības

Galvenie jautājumi

- ECTK negarantē tiesības uz veselīgu vidi, taču atsaucas uz ECTK tiesībām, piemēram, tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, var tikt ietvertas lietās par vides jautājumiem. ECT nav paredzētas *actio popularis* (tiesvedības sabiedrības interesēs) tiesvedības, lai aizsargātu vidi.
- ES ir pieņēmusi Orhūsas Konvenciju. Tā paredz sabiedrības iesaistīšanos lēmumu pieņemšanas procesā par vides jautājumiem un garantē tiesu iestāžu pieejamību personām un NVO, ja ir pārkāptas vides tiesību un/vai konvencijas normas.
- Valsts regulējums, kas ierobežo atsevišķu NVO statusu, var būt pretrunā ES tiesībām.

Jēdziena “vide” definīcija ietver dabas resursus, piemēram, gaisu, ūdeni, augsni, dzīvnieku un augu valsti; īpašības, kas veido kultūras mantojuma daļu, un ainavas raksturīgās iezīmes⁶¹⁵. Vides jautājumi var ietvert civilās, politiskās, sociālās un ekonomiskās tiesības. Tiesības uz veselīgu vidi ir arī kolektīvas tiesības, jo veselīga vide ietekmē sabiedrību – gan tagadnē, gan nākotnē.

Piemēram, ANO Orhūsas Konvencijas 1. pantā ir paredzētas tiesības pašreizējai un nākotnes paaudzēm dzīvot vidē, kas ir piemērota veselībai un labklājībai⁶¹⁶. Konvencijā ir atzīts, ka tā sasniegšanai ir nepieciešami tā sauktie “trīs pilāri”: piekļuve informācijai, sabiedrības dalība un tiesu iestāžu pieejamība, proti, tādu tiesiskuma šķēršļu likvidēšana kā pārmērīgi augstas lēmumu apstrīdēšanas izmaksas. Kā norādīts **6.2. sadaļā**, stingri juridiskā statusa noteikumi

613 ECT 2011. gada 10. maija spriedums lietā *Wloch pret Poliju (Nr. 2)*, Nr. 33475/08, 32. punkts.

614 ECT 2011. gada 27. septembra spriedums lietā *Cristina Boicenco pret Moldovu*, Nr. 25688/09, 43. punkts.

615 Eiropas Padomes konvencija par civiltatbildību par zaudējumu nodarīšanu videi bistamu darbību rezultātā, EPLS Nr. 150, 1993, 2. panta 10. punkts.

616 ANO, Eiropas Ekonomikas komisija (UNECE) (1998), *Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem*, 1998. gada 25. jūnijs. To ir ratificējusi ES un visas ES dalībvalstis, izņemot vienu (Īriju).

var radīt procesuālos šķēršļus tiesu iestāžu pieejamībai. Orhūsas Konvencijas 9. pantā ir paredzētas īpašas tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību vides jautājumos (trešais pīlārs).

EP tiesībās ECTK neparedz tiesības uz veselīgu vidi, taču ECT judikatūrā ir apstiprināts, ka noteiktas ECTK tiesības izriet no tiesvedībām par vides jautājumiem, piemēram, 2. pants (tiesības uz dzīvību)⁶¹⁷ un 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību)⁶¹⁸. Intensīvs piesārņojums var ietekmēt personu labklājību un atturēt tās no patīkamas mājokļa izmantošanas, negatīvi ietekmējot privāto un ģimenes dzīvi⁶¹⁹.

Piemērs. Lietā *Tātar pret Rumāniju*⁶²⁰ pieteikuma iesniedzēji dzīvojamā rajonā netālu no zelta rūdas ieguves raktuvju rūpnīcas. Viņi iesniedza vairākas sūdzības par riskiem, kādiem viņi tika pakļauti uzņēmuma izmantotā tehniskā procesa dēļ, kurā tika izmantots nātrija cianīds. Lai gan varas iestādes pieteikuma iesniedzējiem apgalvoja, ka pastāv pietiekami drošības mehānismi, 2000. gadā liels piesārņotā ūdens daudzums noplūda dažādās upēs, šķērsojot vairākas robežas un ietekmējot vidi vairākās valstīs. Pieteikuma iesniedzēji apgalvoja, ka piesārņojums negatīvi ietekmēja to veselību.

ECT nosprieda, ka 8. pants ir piemērojams lietās par vides jautājumiem, ja piesārņojumu nepastarpināti izraisa valsts vai valstij rodas atbildība neatbilstoši regulēta privātā sektora rezultātā. Tiesa secināja, ka Rumānijas varas iestādes nebija veikušas apmierinošu iepriekšēju iespējamo risku novērtējumu, nesniedza attiecīgajiem iedzīvotājiem adekvātu informāciju un pēc negadījuma neapturēja rūpniecisko darbību. Tādējādi tika pārkāpts

617 Skatīt, piemēram, ECT 2004. gada 30. novembra spriedums lietā *Öneryıldız pret Turciju*, Nr. 48939/99, 111.–118. punkts (par 2. panta procesuālo aspektu).

618 Piemēram, skatīt ECT 1994. gada 9. decembra spriedumu lietā *Lopez Ostra pret Spāniju*, Nr. 16798/90, ECT 2004. gada 10. novembra spriedumu lietā *Taşkın un citi pret Turciju*, Nr. 46117/99, 126. punkts. Skatīt arī Eiropas Padomes (2012) *Rokasgrāmatu par cilvēktiesībām vides tiesībās*. Skatīt arī Eiropas Padomes konvenciju par vides aizsardzību, izmantojot krimināltiesības, *EPLS Nr. 172, 1998* (kas paredz, ka dalībvalstīm ir jānosaka kriminālatbildība par smagiem vides pārkāpumiem un jāsadarbojas to izpildē).

619 ECT 1998. gada 19. februāra spriedums lietā *Guerra un citi pret Itāliju*, Nr. 14967/89, 60. punkts.

620 ECT 2009. gada 27. janvāra spriedums lietā *Tātar pret Rumāniju*, Nr. 67021/01.

8. pants. Lai arī 8. pantā nav tieši izteikta procesuālā prasība, lēmumu pieņemšanas procesam, kā rezultātā tiek veikti iejaukšanās pasākumi, ir jābūt taisnīgam un jāņem vērā personu intereses, kā garantēts šajā pantā.

Lēmumu pieņemšanas procesā par vides jautājumiem drīkst piedalīties tikai konkrētās ietekmētās personas. Nav paredzēta *actio popularis* – tiesvedība ar mērķi aizsargāt vai realizēt sabiedriskās tiesības (sabiedrisko interešu tiesvedība) – lai nodrošinātu vides aizsardzību⁶²¹.

Daudzsološa prakse

Vides demokrātijas sekmēšana praksē

Lietuva guva augstus rādītājus visos Vides demokrātijas indeksa (VDI) pilāros, ar ko valstis tiek novērtētas, pamatojoties uz atzītiem vides standartiem, un saņēma augstāko kopējā tiesiskā rādītāja rezultātu. Sabiedrībai ir tiesības pārsūdzēt atteikumus sniegt vides informāciju un ierosināt dažādus prasību veidus, ja tiek pārkāptas tiesības vai ir radīts kaitējums. Lietuva ir veikusi vairākus pasākumus, lai izveidotu likumīgas tiesības, kas atbalstītu vides demokrātiju. Turpmāka informācija ir pieejama VDI tīmekļa vietnē.

Avots: www.environmentaldemocracyindex.org/country/ltu.

ECT spriedumos ir veiktas atsauces uz Orhūsas Konvencijā paredzētajiem starptautiskajiem vides standartiem un tiesībām⁶²². Tiesa ir apstiprinājusi arī to, cik svarīgas ir tiesības saņemt informāciju no valsts, ja var rasties būtiskas veselības sekas⁶²³. Ja valsts veic bīstamas darbības, kas var izraisīt negatīvu ietekmi uz iesaistīto personu veselību, 8. pants paredz ieviest efektīvu un pieejamu procesu, kas ļautu attiecīgajām personām pieprasīt visu būtisko un atbilstošu informāciju⁶²⁴. Tāpat ECT ir pieļāvusi iespēju personu apvienībām izmantot tiesu iestāžu pieejamību, sūdzoties par konkrētiem un tiešiem draudiem personiskai mantai un biedru dzīvībai⁶²⁵.

621 ECT 2000. gada 27. jūnija spriedums lietā *Ilhan pret Turciju*, Nr. 22277/93, 52., 53. punkts.

622 ECT 2009. gada 27. janvāra spriedums lietā *Tătar pret Rumāniju*, Nr. 67021/01, 93., 101., 113.–116. un 118. punkts.

623 ECT 1998. gada 9. jūnija spriedums lietā *McGinley un Egan pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 21825/93 un 23414/94, 101. punkts.

624 ECT 2006. gada 2. novembra spriedums lietā *Giacomelli pret Itāliju*, Nr. 59909/00.

625 ECT 2004. gada 27. aprīļa spriedums lietā *Gorraiz Lizarraga un citi pret Spāniju*, Nr. 62543/00.

Tiesības uz veselības aizsardzību ir nostiprinātas arī Eiropas Padomes Eiropas Sociālās hartas un Pārstrādātās sociālās hartas 11. pantā⁶²⁶. Saskaņā ar hartas papildprotokolu, kas stājās spēkā 1998. gadā, valstu arodbiedrībām un darba devēju organizācijām, kā arī atsevišķām Eiropas arodbiedrībām, darba devēju organizācijām un starptautiskām NVO ir tiesības iesniegt sūdzības par pārkāpumiem Eiropas Sociālo tiesību komitejā pret protokola līgumslēdzējām valstīm. Turklāt valstu NVO var iesniegt sūdzības, ja attiecīgā valsts sniedz paziņojumu par šo ietekmi.

ES tiesībās ES Pamattiesību hartas 37. pantā ir apstiprināts, ka augstam vides aizsardzības līmenim un vides kvalitātei jābūt integrētai Savienības politikā⁶²⁷. Turklāt, kā norādīts daudzviet šajā rokasgrāmatā, ES Pamattiesību hartas 47. pantā ir paredzēta tiesu iestāžu pieejamība attiecībā uz visām tiesībām, kas izriet no ES tiesībām.

Tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību ir nostiprinātas arī ES sekundārajos tiesību aktos. Atsevišķas Orhūsas Konvencijas normas atrodamas Direktīvā 2003/4/EK (piekļuves informācijai pilārs), Direktīvā 2003/35/EK (sabiedrības dalības pilārs un tiesu iestāžu pieejamības pilārs) un Regulā (EK) Nr. 1367/2006 (ar ko Orhūsas Konvencija tiek piemērota ES iestādēm un organizācijām)⁶²⁸. Tagad tiesu iestāžu pieejamības regulējums ir iestrādāts Direktīvas par ietekmi uz vidi

626 Eiropas Padome, *Eiropas Sociālā harta*, EPLS Nr. 35, 1961, un Eiropas Padome, *Pārskatīta Eiropas Sociālā harta*, EPLS Nr. 163, 1996.

627 Skatīt arī LES 3. panta 3. punktu un LESD 11. un 191. pantu.

628 Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 28. janvāra Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu, OV 2003 L 41; Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 26. maija Direktīva 2003/35/EK, ar ko paredz sabiedrības līdzdalību dažādu ar vidi saistītu plānu un programmu izstrādē un ar ko attiecībā uz sabiedrības līdzdalību un iespēju griezties tiesās groza Padomes Direktīvas 85/337/EEK un 96/61/EK, OV 2003 L 156; Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 6. septembra Regula (EK) Nr. 1367/2006 par to, kā Kopienas iestādēm un struktūrām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem, OV 2006 L 264. Skatīt arī EST 2011. gada 8. marta spriedumu lietā C-240/09, *Lesoochranárske zoskupenie VLK pret Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*.

(IVN) 10. pantā⁶²⁹, kas ir piemērojams virknei noteiktu publisku un privātu projektu, kā arī Direktīvas par rūpnieciskajām emisijām 25. pantā⁶³⁰.

IVN 11. pantā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jānodrošina pārskatīšanas procesa pieejamība "attiecīgai sabiedrības daļai", lai apstrīdētu tādu lēmumu "būtības vai procesuālo likumību", uz ko saskaņā ar IVN attiecas dalības prasības. Saskaņā ar IVN 1. panta 2. punktu "attiecīgā sabiedrības daļa" nozīmē "sabiedrības daļu, kuru ietekmē vai var ietekmēt ar vidi saistīto lēmumu pieņemšanas procedūra". Tas ietver NVO. Tas, ka Orhūsas Konvencijā un attiecīgās ES direktīvās paredz, ka valstu tiesām ir jāatzīst NVO ierosinātās prasības, liecina par tiesību kolektīvo nozīmīgumu⁶³¹. Valsts regulējums, kas ierobežo NVO statusu, var būt pretrunā IVN direktīvas mērķiem⁶³².

Piemērs. Lietā *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV pret Bezirksregierung Arnsberg (Trianel lieta)*⁶³³ *Trianel* saņēma atļauju akmeņogļu spēkstacijas ierīkošanai un ekspluatācijai Linenā [*Lünen*], Vācijā. Spēkstacijas ierīkošana bija plānota netālu no piecām īpaši aizsargājamām teritorijām saskaņā ar Dabisko dzīvotņu direktīvu. NVO pieprasīja anulēt atļauju, apgalvojot, ka tādējādi tiek pārkāpti tā Vācijas tiesību akta noteikumi, ar ko tiek transponēta šī direktīva. Vācijas tiesa secināja, ka saskaņā ar Vācijas tiesībām NVO nevarēja ierosināt pārkāpuma procesu. Lai ierosinātu prasību tiesā, ir jābūt pārkāptām pašas NVO tiesībām. Tiesa EST iesniedza lūgumu sniegt prejudiciālo nolēmumu par to, vai tādējādi tika ierobežotas IVN direktīvas normas attiecībā uz tiesu iestāžu pieejamību.

629 Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra Direktīva 2011/92/ES par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu, OV2012 L 26, kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 16. aprīļa Direktīva 2014/52/ES, kas groza Direktīvu 2011/92/ES par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu, OV 2014 L 124.

630 Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 24. novembra Direktīva 2010/75/ES par rūpnieciskajām emisijām (piesārņojuma integrēta novēršana un kontrole), OV 2010 L 334.

631 EST 2011. gada 18. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-128/09, C-129/09, C-130/09, C-131/09, C-134/09 un C-135/09 *Boxus un citi pret Région wallonne*, 44.–46. punkts, 51. punkts. Par statusu kopumā sk. Eiropas Parlamenta leikšējo politiku ģenerāldirektorāts (2012), *Standing up for your right(s) in Europe: A Comparative study on Legal Standing (Locus Standi) before the EU and Member States' Courts*.

632 EST 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsforening pret Stockholms kommun genom dess marknämnd*.

633 EST 2011. gada 12. maija spriedums lietā C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV pret Bezirksregierung Arnsberg*.

EST secināja, ka, tā kā tiesību akts izrietēja no ES tiesībām, kas nosaka nepārprotamus pienākumus šajā jomā, dalībvalsts nevarēja noteikt, ka vides organizācijas statuss ir atkarīgs no individuālo tiesību koncepcijas.

Tiesvedības izmaksas bieži ir šķērslis tiesu iestāžu pieejamībai. Gan ES tiesības, gan Orhūsas Konvencija paredz dalībvalstīm un līgumslēdzējām valstīm pienākumu nodrošināt, ka vides tiesvedības nav “pārmērīgi dārgas”⁶³⁴. Valsts tiesas nedrīkst aplūkot tikai individuālo prasītāju finanšu līdzekļus. Tām ir jāņem vērā virkne citu faktoru, arī tas, vai prasītājam ir saprātīgās izredzes panākt labvēlīgu rezultātu, ietekmes uz prasītāju un vides aizsardzību smagums, piemērojamo tiesību sarežģītība un tas, vai ir pieejamas valsts finansējuma vai citas izmaksu aizsargshēmas⁶³⁵. Paļaušanās uz tiesām, ka tās izmantos tiesisko rīcības brīvību, lai nepieņemtu rīkojumu, ka zaudējusī puse sedz izmaksas, rada tiesisko nenoteiktību, un tādējādi netiek efektīvi transponētas ES tiesību prasības⁶³⁶.

8.5. E-tiesiskums

Galvenie jautājumi

- Tehnoloģijas var veicināt tiesiskā procesa efektivitāti un pārredzamību un sekmēt tiesu iestāžu pieejamību personām. Taču tādējādi rodas risks ierobežot tiesu iestāžu pieejamību atsevišķām personām (piemēram, personām, kam nav piekļuves internetam), ja tās pilnīgi aizvieto ierastos procesus.
- EST ir norādījusi, ka “elektroniskie līdzekļi” nedrīkst būt vienīgie pieejamie veidi, kā piekļūt procesiem, jo atsevišķām personām tas var padarīt tiesību izmantošanu neiespējamu.

Tehnoloģijas var veicināt tiesiskā procesa efektivitāti un pārredzamību un sekmēt tiesu iestāžu pieejamību personām. Termins “e-tiesiskums” ietver plašu

634 ANO, UNECE (1998), *Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem*, 1998. gada 25. jūnijs, 9. panta 4. punkts (tiesu iestāžu pieejamības nosacījumi).

635 EST 2013. gada 11. aprīļa spriedumu lietā C-260/11, *The Queen, ko lūdza David Edwards un Lilian Pallikaropoulos, pret Environment Agency un citiem*, 46. punkts.

636 EST 2009. gada 16. jūlija spriedums lietā C-427/07, *Eiropas Kopienu Komisija pret Īriju*, 94. punkts. Skatīt arī EST 2014. gada 13. februāra spriedumu lietā C-530/11, *Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļrijas Apvienoto Karalisti*, 54.–58. punkts.

iniciatīvu diapazonu, arī e-pasta lietošanu, tiešsaistes prasību iesniegšanu, informācijas iesniegšanu tiešsaistē (tostarp, judikatūru), sēžu organizēšana ar video un konferenču zvanu starpniecību, reģistrācijas un lietas gaitas izsekošana tiešsaistē un tiesnešu un citu lēmumu pieņēmēju spēja piekļūt informācijai elektroniski. Šajā sadaļā ir aplūkotas e-tiesiskuma prasības, kā arī sniegti piemēri šādām iniciatīvām, kas darbojas saskaņā ar ES tiesībām.

EP tiesībās ECTK neizvirza īpašas prasības attiecībā uz e-tiesiskumu, taču e-tiesiskuma iniciatīvu ieviešanai ir jāpiemēro tiesu pieejamības un tiesību uz taisnīgu tiesu regulējums saskaņā ar ECTK.

Piemērs. Lietā *Lawyer Partners a.s. pret Slovākiju*⁶³⁷ pieteikuma iesniedzējs, privāts uzņēmums ar ierobežotu atbildību, vēlējās iesniegt prasību par 70 000 parādu atgūšanas civillietām. Ņemot vērā lielo prasību skaitu, pieteikuma iesniedzējs tās ierakstīja DVD un nosūtīja tiesai, pievienojot paskaidrojuma rakstu. Lai arī valsts tiesību sistēma pieļāva prasību iesniegšanu šādā veidā, tiesa atteicās tās reģistrēt, aizbildinoties, ka tām nebija nepieciešamā aprīkojuma. Sūdzība Konstitucionālajā tiesā tika noraidīta, jo tā tika iesniegta pēc likumā noteiktā divu mēnešu termiņa beigām.

ECT norādīja, ka izdrukāto uzņēmuma prasību un pavaddokumentu apjoms būtu vairāk nekā 40 miljoni lapu. Ņemot vērā šo apstākli, uzņēmuma izvēlētais iesniegšanas paņēmiens nav uzskatāms par neatbilstošu. Valsts tiesībās bija paredzēta elektroniska prasību iesniegšana tiesā, un pieteikuma iesniedzēja uzņēmumu nevarēja kritizēt par to, ka tas izvēlējās šo iespēju. Tiesas atteikšanās prasības reģistrēt radīja nesamērīgu tiesību uz tiesu pieejamību ierobežojumu.

ES “elektroniskā vienas pieturas aģentūra tiesiskuma jomā”, Eiropas e-tiesiskuma portāls, šobrīd ļauj personām tiešsaistē iesniegt pārrobežu maza apmēra prasības vai maksājuma rīkojumus saskaņā ar attiecīgajiem ES sekundārajiem tiesību aktiem. Ar Regulu Nr. 1896/2006 tika izveidota Eiropas maksājuma rīkojuma (EMR) procedūra⁶³⁸. Šī procedūra vienkāršo pārrobežu lietas attiecībā uz neapstrīdētām materiālām prasībām civillietās un komercietās. Eiro-

637 ECT 2009. gada 16. jūnija spriedums lietā *Lawyer Partners a.s. pret Slovākiju*, Nr. 54252/07 un citi.

638 Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra Regula (EK) Nr. 1896/2006, ar ko izveido Eiropas maksājuma rīkojuma procedūru, OV 2006 L 399.

pas maksājuma rīkojums ir atzīts un izpildāms visās ES dalībvalstīs, izņemot Dāniju, un tam nav nepieciešama izpildāmības deklarācija. Tas ļauj kreditoriem iesniegt prasības, neierodoties tiesā, izmantojot standarta veidlapas, ko var aizpildīt un nosūtīt kompetentajai tiesai.

Saskaņā ar Regulu (EK) Nr. 861/2007 prasības var iesniegt arī Eiropas e-tiesiskuma portālā Eiropas maza apmēra prasību procedūras sadaļā. Tās mērķis ir uzlabot un vienkāršot kārtību civillietās un komercietās par prasībām, kuru summa nepārsniedz 2000 EUR⁶³⁹. Maza apmēra prasību procedūra ir spēkā visās ES dalībvalstīs, izņemot Dāniju. Tā ir rakstveida procedūra, ja vien tiesa neuzskata, ka ir nepieciešams organizēt mutisku uzklaušanu⁶⁴⁰. Tajā ir noteikti termiņi tiesvedības dalībniekiem un tiesai, lai paātrinātu procesa gaitu, un tā ir piemērojama gan materiālām, gan nemateriālām prasībām. Šīs procedūras rezultātā pieņemtais tiesas lēmums parasti ir automātiski atzīstams un izpildāms citā dalībvalstī.

Tiesiskumu var veicināt arī video konferenču un sēžu organizēšana. Piemēram, Eiropas uzraudzības rīkojums ļauj ES dalībvalstīm izdot uzraudzības rīkojumus, ar ko līdz tiesai atbrīvo aizdomās turētās un apsūdzētās personas un nodod uzraudzībai to izcelsmes valstīs⁶⁴¹. Ar 19. panta 4. punktu ir noteikts, ka drīkst izmantot saziņu pa tālruni vai ar video konferenču palīdzību, ja valsts tiesību akti paredz izdevējvalstij uzklaut atbildētāju pirms uzraudzības pasākumu mainīšanas vai apcietināšanas ordera izdošanas. Citos ES tiesību instrumentos tiek veicināta video konferenču izmantošana tiesu sēdēs⁶⁴².

639 Eiropas Parlamenta un Padomes 2007. gada 11. jūlija Regula (EK) Nr. 861/2007, ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām, OV 2007 L 199.

640 Regula (EK) Nr. 861/2007, 5. panta 1. punkts.

641 Tas tiks plašāk aplūkots turpmākā FRA ziņojumā par to, kā ES tiesības tiek īstenotas praksē attiecībā uz tādu personu pārvietošanu, kas gaida tiesas procesa sākumu.

642 Padomes 2009. gada 23. oktobra Pamatlēmums 2009/829/TI, ar ko attiecībā starp Eiropas Savienības dalībvalstīm savstarpējas atzīšanas principu piemēro lēmumiem par uzraudzības pasākumiem kā alternatīvu pirmstiesas apcietinājumam, OV 2009 L 294. Skatīt arī Direktīva 2012/29/ES, 17. pants; Padomes akts (29.maijs, 2000) par konvencijas pieņemšanu par savstarpēju palīdzību krimināllietās starp ES dalībvalstīm, OV 2000 C 197, 10. pants; Padomes 2001. gada 28. maija Regula (EK) Nr. 1206/2001 par sadarbību starp dalībvalstu tiesām pierādījumu iegūšanā civillietās un komercietās, OV 2001 L 174, 10. panta 4. punkts un 17. panta 4. punkts (ar ko tiesas uzlabot, vienkāršot un paātrināt sadarbību starp tiesām pierādījumu iegūšanā); Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziedzībā cietušajiem, OV 2004 L 261, 9. panta 1. punkts, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2007. gada 11. jūlija Regula (EK) Nr. 861/2007, ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām, 8. pants un 9. panta 1. punkts.

Daudzsološa prakse

Spriedumu pieņemšanas vizualizācija: tiešsaistes rīks tiesu iestāžu pieejamības veicināšanai

Apvienotās Karalistes Tieslietu ministrija saņēma starptautiskās vizuālās komunikācijas balvas par interaktīvo ceļvedi, kas palīdz iedzīvotājiem saprast spriedumu pieņemšanas procesu, — “tiesā pats”. Šis rīks veicina tiesu iestāžu pieejamību, iepazīstinot iedzīvotājus ar tiesu procesiem ārpus faktiskās tiesas sēžu zāles.

Avots: FRA (2012), Pamattiesības: izaicinājumi un sasniegumi 2011. gadā – FRA ikgadējais ziņojums, 207. lpp.

Taču ne visiem var būt pieejami tehnoloģiskie sasniegumi, tāpēc ir jānodrošina, ka tie pastāv paralēli tradicionālajām sistēmām. EST ir apstiprinājusi, ka procedūras, kas ir pieejamas tikai ar “elektroniskiem līdzekļiem”, var dažiem cilvēkiem ierobežot iespējas izmantot savas tiesības⁶⁴³.

Piemērs. Lietā *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA*⁶⁴⁴ EST izskatīja četrus Iskijas (*Ischia*) *Giudice di Pace di Ischia* apvienotos lūgumus sniegt prejudiciālu nolēmumu par klauzulām, kurās kā priekšnosacījums prasības tiesā pieņemamībai noteikta veida strīdos ir paredzēts obligāts pienākums mēģināt panākt mierizlīgumu ārpus tiesas kārtībā. Klauzulas tika piemērotas atbilstoši Universālo pakalpojumu direktīvai⁶⁴⁵. EST izvērtēja, vai šāda obligāta prasība atbilda efektīvas tiesiskās aizsardzības principam.

643 EST 2010. gada 18. marta spriedums apvienotajās lietās C-317/08, C-318/08, C-319/08 un C-320/08, *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA*, 58. punkts.

644 EST 2010. gada 18. marta spriedums apvienotajās lietās no C-317/08 līdz C-320/08, *Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA*, 67. punkts.

645 Eiropas Parlamenta un Padomes 2002. gada 7. marta Direktīva 2002/22/EK par universālo pakalpojumu un lietotāju tiesībām attiecībā uz elektronisko sakaru tīkliem un pakalpojumiem, OV 2002 L 108.

Lēmums par obligātām prasībām ir sīkāk aplūkots [2.4.2. sadaļā](#). Izvērtējot šo jautājumu, EST arī norādīja, ka tādu tiesību realizēšana praksē, kas piešķirtas ar Universālo pakalpojumu direktīvu, var būt neiespējama vai pārmērīgi sarežģīta noteiktām personām, jo īpaši tām, kam nav piekļuves internetam, ja izlīguma procedūra būtu pieejama tikai elektroniski.

Papildu literatūra

1. nodaļa

Anagnostou, D. (2013), *ECHR; Implementing Strasbourg's judgment on domestic policy*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Bratza, N. (2013), 'The European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a process of mutual enrichment', in Rosas, A. et al (red.), *Court of Justice and construction of Europe: analyses and perspectives on sixty years of case-law*, The Hague, T.M.C. Asser Press.

Brillat, R. (2009), 'The European Social Charter' in Alfredsson, G. et al. (red.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Carrera, S., De Somer, M. and Petkova, B. (2012) 'The Court of Justice of the European Union as a Fundamental Rights Tribunal – Challenges for the Effective Delivery of Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice', *Liberty and Security in Europe Papers*, Centre for European Policy Studies, Nr. 49.

Coutron, L. un and Picheral, C. (red.) (2012), *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et Convention européenne des droits de l'homme*, Brussels, Bruylant.

Craig, P. (2010), *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, Oxford University Press.

EST, *Reflets*, aplūkojams vietnē: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7063/.

Francioni, F. (2007), *Access to Justice as a Human Right*, New York, Oxford University Press.

Klamert, M. (2014), *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford, Oxford University Press.

Lavranos, N. (2013), 'The ECJ's Judgments in Melloni and Åkerberg Fransson: Une ménage à trois difficultés', *European Law Reporter*, Nr. 4, 133.–141. lpp.

Meyer, J. (ed.) (2014), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, 4th Edition, Baden-Baden, Nomos.

Pech, L. (2010), 'A Union founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as Constitutional Principle of EU Law', *European Constitutional Law Review*, 6. sēj., Nr. 3, 359.–396. lpp.

Stricker, A. (2010), *Die Bedeutung der Europäischen Menschenrechtskonvention und der gemeinsamen Verfassungsüberlieferungen für den Grundrechtsschutz der Europäischen Union*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Timmermans, C. (2013), 'Fundamental rights protection in Europe before and after accession of the European Union to the European Convention on Human Rights', in van Dijk, P. un van Roosmalen, M. et al (red.) , *Fundamental Rights and Principles*, Antwerp, Intersentia.

United Nations Development Programme (2005), 'Programming for Justice: Access for All: A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice', Bangkok, UNDP.

2. nodaļa

Adams, S. un Parras, F.J. (2013), 'The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle', *European Law Review*, 8 sēj., Nr. 6, 848.–865. lpp.

Benöhr, I. (2014), 'Collective Redress in the Field of European Consumer Law', *Legal Issues of Economic Integration*, 14. sēj., Nr. 3, 243.–256. lpp.

De Palo, G. un Trevor, M. (2012), *EU Mediation Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press.

Doobay, A. (2013), 'The right to a fair trial in light of the recent ECtHR and CJEU case-law', *ERA Forum*, 14. sēj., Nr. 2, 251.-262. lpp.

Flattery, J. (2010), 'Balancing efficiency and justice in EU competition law: elements of procedural fairness and their impact on the right to a fair hearing', *Competition Law Review*, 7. sēj., Nr. 1, 53.-58. lpp.

FRA, *Charterpedia* pieejams vietnē: http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/infobaseFrontEndCountryHome.do?btnCountryLinkHome_1.

FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxembourg, Publications Office.

Galetta, D. (2010), *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?*, Heidelberg, Springer.

Gilliaux, P. (2012), *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Brussels, Bruylant.

Hodges, S. (2014), 'Consumer ombudsmen: better regulation and dispute resolution', *ERA Forum*, 15. sēj., Nr. 4, 593.-608. lpp.

Luzak, J. (2014), 'Online consumer contracts', *ERA Forum*, 15. sēj., Nr. 3, 381.-392. lpp.

Müller, L. F. (2015), *Richterliche Unabhängigkeit und Unparteilichkeit nach Art. 6 EMRK.: Anforderungen der Europäischen Menschenrechtskonvention und spezifische Probleme in den östlichen Europaratsstaaten*, Berlin, Duncker & Humblot.

Peers, S. un Ward, A. (red.) et al (2013), *Commentary on Charter of Fundamental Rights*, Oxford, Hart Publishing.

Polakiewicz, J. (2009-2010), 'European Union action on procedural rights and the European Convention on Human Rights', *Human Rights Law Journal*, 30. sēj., Nr. 1-2, 12.-16. lpp.

Stürner, M., Inchausti Gascón, F., Caponi, R. (red.) (2014), *The Role of Consumer ADR in the Administration of Justice. New Trends in Access to Justice under EU Directive 2013/11*, Munich, Sellier.

Vitkauskas, D. un Dikov, G. (2012), *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe.

Wrba, S. (2014), *European Consumer Access to Justice Revisited*, Cambridge, Cambridge University Press.

3. un 4. nodaļa

Cape, E., Namoradze, N., Smith, R. un Spronken, T. (2010), *Effective Criminal Defence in Europe* Cambridge, Intersentia.

Council of Europe (2013), *Guide to a fair trial: civil limb*, Strasbourg, Council of Europe.

Council of Europe (2014), *Guide to a fair trial: criminal limb*, Strasbourg, Council of Europe.

Mole, N. un Harby, C., Council of Europe (2007), 'Le droit à un procès équitable: Un guide sur la mise en œuvre de l'Article 6 de la Convention européenne des Droits de l'Homme', *Précis sur les droits de l'homme*, Nr. 3.

Engström, J. (2011), 'The Principle of Effective Judicial Protection after the Lisbon Treaty: Reflection in the light of case C-279/09 DEB', *Review of European Administrative Law*, 4. sēj., Nr. 2, 53.–68. lpp.

FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Publications Office.

Grabenwarter, C. un Pabel, K. (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5th Edition, Munich, C. H. Beck.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. and Bates, E. (2014), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press.

Kiraly, L. un Squires, N. (2011), 'Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003', *Coventry Law Journal*, 16. sēj., Nr. 2, 28.-47. lpp.

Oliver, P. (2011), 'Case C-279/09 DEB v. Germany', *Common Market Law Review*, 48. sēj., 2023.-2040. lpp.

Rainey, B., Wicks, E. un Ovey, C. (2014), *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Publishing.

Sayers, D. (2014), 'Protecting Fair Trial Rights in Criminal Cases in the European Union: Where does the Roadmap take Us?', *Human Rights Law Review*, 14. sēj., Nr. 4, 733.-760. lpp.

Trechsel, S. (2005), *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford, Oxford University Press.

5. nodaļa

Biondi, A. un Farley, P. (2009), *The Right to Damages in European Law*, Alphen sur le Rhin, Kluwer Law International.

Buyse, A. (2009), 'Lost and Regained? Restitution as a remedy for human rights', *Heidelberg Journal of International Law*, 68. sēj., 129.-153. lpp.

Council of Europe (2013), *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Strasbourg, Council of Europe.

De Hert, P. un Korenica, F. (2012), 'The doctrine of equivalent protection: its life and legitimacy before and after the European Union's accession to the European Convention on Human Rights', *German Law Journal*, 13. sēj., Nr.7, 874.-895. lpp.

Gutman, K. (2011), 'The evolution of the action for damages against the European Union and its place in the system of judicial protection', *Common Market Law Review*, 48. sēj., Nr.3, 695.-750. lpp.

Karpenstein, U. un Mayer, C. F. (2012), *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten : Kommentar*, München, C.H. Beck.

Keller, H. un Marti, C. (2013), 'Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights', *Heidelberg Journal of International Law*, 73. sēj., 325.–372. lpp.

Kuijjer, M. (2014), *Effective remedies as a fundamental right*, Barcelona, Escuela Judicial Española & European Judicial Training Network.

Lenaerts, K., Maselis, I. un Gutman, K. (2014), *EU procedural law*, Oxford, Oxford University Press.

Le Sueur, A. (2012), 'Designing Redress: Who Does it, How and Why?', *Asia Pacific Law Review*, 20. sēj., Nr. 1, 17.–44. lpp.

Mak, C. (2012), 'Rights and Remedies – Article 47 EUCFR and Effective Judicial Protection in European Private Law Matters', *Amsterdam Law school Research Paper*, Nr. 2012.–88.

Marguénaud, J.-P. (2012), *La cour européenne des droits de l'homme*, 6th edition, Paris, Dalloz.

McBride, J. (2009), *Access to justice for migrants and asylum-seekers in Europe*, European Committee on Legal Cooperation, Strasbourg, Council of Europe.

Peers, S. (2012), 'Sanctions for infringement of EU law after the Treaty of Lisbon', *European Public Law*, 18. sēj., 33. lpp.

Peers, S. (2014), 'Reconciling the Dublin system with European fundamental rights and the Charter', *ERA Forum*, 15. sēj., Nr. 4, 485.–494. lpp.

Schlote, M. (2014), 'The San Giorgio "cause of action"', *British Tax Review*, Nr. 2, 103.–113. lpp.

Van Gerven, W. (2000), 'Of Rights, Remedies and Procedures', *Common Market Law Review*, 37. sēj., 3. izd., 501.–536. lpp.

Wakefield, J. (2010), 'Retrench and Reform: The Action for Damages', in Eeckhout, P. un Tridimas, T. (eds), *Yearbook of European Law*, 28. sēj.

Ward, A. (2011), 'National and EC Remedies under the EU Treaty; Limits and the Role of the ECHR', in Barnard, C. un Odudu, O., *The Outer Limits of the Treaty*, Oxford, Hart Publishing.

Ward, A. (2012), 'Damages under the EU Charter of Fundamental Rights', 12. sēj., Nr. 4, *ERA Forum*, 589.–611. lpp.

6. nodaļa

Balthasarv, S. (2010), 'Locus Standi Rules for Challenge to Regulatory Acts by Private Applicants: the new Article 263(4)', *European Law Review*, 35. sēj., Nr. 4, 542.–550. lpp.

Carboni, N. (2014), 'From Quality to Access to Justice: Improving the Functioning of European Judicial Systems', *Civil and Legal Sciences*, 3. sēj., Nr. 4.

FRA (2011), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxembourg, Publications Office.

Kloth, M. (2010), *Immunities and the right of access to the court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Nascimbene, B. (2009), 'European judicial cooperation in criminal matters: what protection for individuals under the Lisbon Treaty?', *ERA Forum*, 10. sēj., Nr. 3, 397.–407. lpp.

Reich, N. (2013), *General Principles of EU Civil Law*, Antwerp, Intersentia.

7. nodaļa

Edel, F. (2007), *The length of civil and criminal proceedings in the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) (2012), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Council of Europe.

Greer, S. (2006), *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge, Cambridge University Press.

Henzelin, M. un Rordorf, H. (2014), 'When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?', *New Journal of European Criminal Law*, 5. sēj., Nr. 1, 2014, 78.-109. lpp.

Mahoney, P. (2004), 'The right to a fair trial in criminal matters under Article 6 ECHR', *Judicial Studies Institute Journal*, 4. sēj., Nr. 2, 107.-129. lpp.

Meyer-Ladewig, J. (2011), *EMRK Europäische Menschenrechtskonvention – Handkommentar*, 3rd Edition, Baden-Baden, Nomos.

Nicolas, M. (2012), *Le droit au délai raisonnable devant les juridictions pénales internationales*, Frankfurt am Main, Peter Lang. Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A. un Zwaak, L. (red.) (2006), *Theory and Practice of the European Convention on Human rights*, Antwerp, Intersentia.

8. nodaļa

Bartlett, P. et al (red.) (2008), *Mental Disability and the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Cojocariu, C. (2011), 'Handicapping rules: The overly restrictive application of admissibility criteria by the European Court of Human Rights to complaints concerning disabled people', *European Human Rights Law Review*, Nr. 6, 686. lpp.

Contini, F. un Lanzara, G. (2014), *The Circulation of Agency in e-Justice*, Dordrecht, Springer.

Council of Europe (2012), *Manual on Human Rights and the Environment*, Strasbourg, Council of Europe.

Easton, S. (2011), *Prisoners' rights: principles and practice*, Abingdon, Taylor & Francis.

FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU: Steps to further equality*, Luxembourg, Publications Office.

FRA (2012), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Luxembourg, Publications Office.

FRA (2013), *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems*, Luxembourg, Publications Office.

FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Publications Office.

FRA un ECT (2014), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un migrācijas jomā*, Luksemburga, Publikāciju birojs

FRA un ECT (2015), *Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā*, Luxembourg, Publications Office.

Gavrielidis, T. (ed). (2014), *A victim-led criminal justice system: addressing the paradox*, London, IARS Publications.

Gramatikov, M. un Klaming, L. (2011), 'Getting divorced online: Procedural and outcome justice in online divorce mediation', *Journal of Law and Family Studies*, 13. sēj., Nr. 2, 1.-30. lpp.

Harding, A. (2007), *Access to environmental justice: a comparative study*, London, Brill.

Lindsay, W.R., Taylor J.L. un Sturmey, P. (2004), *Offenders with Developmental Disabilities*, Chichester, Wiley.

Londono, P. (2007), 'Positive obligations, criminal procedure and rape cases', *European Human Rights Law Review*, Nr. 2, 158.-171. lpp.

Lupo, G. un Bailey, J. (2014), 'Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples', *Laws*, 3. sēj., Nr. 2, 353.-387. lpp.

Ng, G. (2013), 'Experimenting with European Payment Order and of European Small Claims Procedure', in Contini, F. and G. Lanzara (2013), *Building Interoperability for European Civil Proceedings online*, CLUEB Bologna.

Ochoa, J.C., (2013), *The Rights of Victims in Criminal Justice Proceedings for Serious Human Rights Violations*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Pallemaerts, M. (2009), *The Aarhus Convention at ten. Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law*, Groningen, Europa Law Publishing.

Perlin, M. (2011), *International human rights and mental disability law: when the silenced are heard*, New York, Oxford University Press.

Smith, R. (2014), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, London, The Legal Education Foundation.

Starmer, K. (2014), 'Human rights, victims and the prosecution of crime in the 21st century', *Criminal Law Review*, Nr. 11, 777.-787. lpp.

Taylor, J.L. un Lindsay, W.R. (2010), 'Understanding and treating offenders with learning disabilities: a review of recent developments', *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour*, 1. sēj., Nr. 1, 6. lpp.

The Harris Review (2015), 'Changing prisons, saving lives: report of the independent review into self-inflicted deaths in custody of 18-24 year olds', Command Paper 9087.

Van Zyl Smit, D. un Snacken, S. (2011), *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights Paperback*, Oxford, Oxford University Press.

Velicogna, M. Errera, A. un Derlange, S. (2013), 'Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France', *Utrecht Law Review*, 9. sēj., Nr. 1, 38.-59. lpp.

Young, L. (2014), *The Young Review: Improving outcomes for young black and/or Muslim men in the Criminal Justice System*, London, Barrow Cadbury Trust.

Judikatūra

Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izlase

Tiesības uz tiesu pieejamību

ECT

Golder pret Apvienoto Karalisti, Nr. 4451/70, 1975. gada 21. februāris

EST

Boxus, Willy Roua, Guido Durllet un citi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (Brussels South Charleroi Airport) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois pret Région wallonne, apvienotās lietas no C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09, 2011. gada 18. oktobris

Epitropos tou Elegktikou Sinedriou sto Ipourgio Politismou kai Tourismou pret Ipourgio Politismou kai Tourismou - Ipiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 2013. gada 16. februāris

Julius Kloiber Schlachthof GmbH un citi pret Austriju, Nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 un 21580/07, 2013. gada 4. aprīlis

Valeri Hariev Belov pret CHEZ Elektro Bulgaria AD un citiem (ar Bulgārijas un Eiropas Komisijas iesaistīšanos), C-394/11, 2013. gada 31. janvāris

Tiesu neatkarība un objektivitāte

ECT

Ibrahim Gürkan pret Turciju, Nr. 10987/10, 2012. gada 3. jūlijs

Maktouf un Damjanović pret Bosniju un Hercegovinu, Nr. 2312/08 un 34179/08, 2013. gada 18. jūlijs

EST

Chronopost SA un La Poste pret Union française de l'express (UFEX) un citiem, apvienotās lietas C-341/06 P un C-342/06 P, 2008. gada 1. jūlijs

Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg, C-506/04, 2006. gada 19. septembris

Lietas taisnīga un atklāta izskatīšana

ECT

Khrabrova pret Krieviju, Nr. 18498/04, 2012. gada 2. oktobris

Užkauskas pret Lietuvu, Nr. 16965/04, 2010. gada 6. jūlijs

Iestādes, kas nav tiesu iestādes, un strīdu alternatīva izšķiršana

ECT

Suda pret Čehijas Republiku, Nr. 1643/06, 2010. gada 28. oktobris

EST

Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA, apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, 2010. gada 18. marts

Juridiskā palīdzība ar krimināllietu nesaistītās tiesvedībās

ECT

Airey pret Īriju, Nr. 6289/73, 1979. gada 9. oktobris

McVicar pret Apvienoto Karalisti, Nr. 46311/99, 2002. gada 7. maijs

EST

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku, C-279/09, 2010. gada 22. decembris

Juridiskā palīdzība kriminālprocesā

ECT

Tsonyo Tzonev pret *Bulgāriju* (Nr. 2), Nr. 2376/03, 2010. gada 14. janvāris

Twalib pret *Grieķiju*, Nr. 24294/94, 1998. gada 9. jūnijs

Zdravko Stanev pret *Bulgāriju*, Nr. 32238/04, 2012. gada 6. novembris

Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību ar krimināllietu nesaistītā tiesvedībā

ECT

Anghel pret *Itāliju*, Nr. 5968/09, 2013. gada 25. jūnijs

Bertuzzi pret *Franciju*, Nr. 36378/97, 2003. gada 13. februāris

Tiesības saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību kriminālprocesā

ECT

Aras pret *Turciju* (Nr. 2), Nr. 15065/07, 2014. gada 18. novembris

Lagerblom pret *Zviedriju*, Nr. 26891/95, 2003. gada 14. janvāris

Lanz pret *Auustriju*, Nr. 24430/94, 2002. gada 31. janvāris

Pishchalnikov pret *Krieviju*, Nr. 7025/04, 2009. gada 24. septembris

Salduz pret *Turciju*, Nr. 36391/02, 2008. gada 27. novembris

EST

Ordre des barreaux francophones et germanophone un citi pret *Conseil des ministres*, C-305/05, 2007. gada 26. jūnijs

Tiesības pārstāvēt sevi

ECT

Galstyan pret Armēniju, Nr. 26986/03, 2007. gada 15. novembris

Efektīvas tiesību aizsardzības prasības

ECT

McFarlane pret Īriju, Nr. 31333/06, 2010. gada 10. septembris

Ramirez Sanchez pret Franciju, Nr. 59450/00, 2006. gada 4. jūlijs.

Rotaru pret Rumāniju, Nr. 28341/95, 2000. gada 4. maijs

Yarashonen pret Turciju, Nr. 72710/11, 2014. gada 24. jūnijs

EST

Brahim Samba Diouf pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-69/10, 2011. gada 28. jūlijs

Inuit Tapiriit Kanatami un citi pret Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi, C 583/11 P, 2013. gada 3. oktobris

Sofiane Fahas pret Eiropas Savienības Padomi, T-49/07, 2010. gada 7. decembris

Konkrētu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemēri

ECT

Ananyev un citi pret Krieviju, Nr. 42525/07 un 60800/08, 2012. gada 10. oktobris (kompensācija)

Brosa pret Vāciju, Nr. 5709/09, 2014. gada 17. aprīlis (tiesas priekšraksts)

Burdov pret Krieviju (Nr. 2), Nr. 33509/04, 2009. gada 15. janvāris (kompensācija)

EST

Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku, apvienotās lietas C-6/90 un C-9/90, 1991. gada 19. novembris (kompensācija)

Gebr. Weber GmbH pret Jürgen Wittmer un Ingrid Putz pret Medianess Electronics GmbH, apvienotās lietas, C-65/09 un C-87/09, 2011. gada 16. jūnijs (arezdētā līguma saistības izpilde)

Telekabel Wien GmbH pret Constantin Film Verleih GmbH un Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, C-314/12, 2014. gada 27. marts (tiesas priekšraksts)

Tiesu iestāžu pieejamības ierobežojumi

ECT

Bogdel pret Lietuvu, Nr. 41248/06, 2013. gada 26. novembris (noilguma termiņi)

C.G.I.L. un Cofferati (Nr. 2) pret Itāliju, Nr. 2/08, 2010. gada 6. aprīlis (imunitātes)

Harrison Mckee pret Ungāriju, Nr. 22840/07, 2014. gada 3. jūnijs (legitīmais mērķis un samērīgums)

Klouvi pret Franciju, Nr. 30754/03, 2011. gada 30. jūnijs (ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem)

Maširević pret Serbiju, Nr. 30671/08, 2014. gada 11. februāris (pārlieks formālisms)

Poirot pret Franciju, Nr. 29938/07, 2011. gada 15. decembris (pārlieks formālisms)

Stankov pret Bulgāriju, Nr. 68490/01, 2007. gada 12. jūlijs (tiesas izdevumi)

Yuriy Nikolayevich Ivanov pret Ukrainu, Nr. 40450/04, 2009. gada 15. oktobris (galīgo spriedumu izpildes kavējums)

EST

Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, C 530/11, 2014. gada 13. februāris (tiesu izdevumi)

Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 2012. gada 19. aprīlis (ierobežojumi attiecībā uz pierādījumiem)

Q-Beef NV pret Belgische Staat un Frans Bosschaert pret Belgische Staat, Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV un Slachthuizen Goossens NV, apvienotās lietas C-89/10 un C-96/108, 2011. gada septembris (noilguma termiņi)

Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom

Italia SpA, apvienotās lietas C-317/08 līdz C-320/08, 2010. gada 18. marts (legitīmais mērķis un samērīgums)

Procesa kopējā ilguma noteikšana

ECT

Malkov pret Igauniju, Nr. 31407/07, 2010. gada 4. februāris (krimināllieta)

Oršuš and Others pret Horvātiju, Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts (ar krimināllietu nesaistīta tiesvedība)

Procesa ilguma pieņemamības noteikšanas kritēriji

ECT

Matoń pret Poliju, Nr. 30279/07, 2009. gada 9. jūnijs (lietas sarežģītība)

Mikulić pret Horvātiju, Nr. 53176/99, 2002. gada 7. februāris (ietekmes uz prasītāju smagums)

Starokadomskiy pret Krieviju (Nr. 2), Nr. 27455/06, 2014. gada 13. marts (vispārējie noteikumi)

Veliyev pret Krieviju, Nr. 24202/05, 2010. gada 24. jūnijs (pieteikuma iesniedzēja rīcība)

EST

Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. un citi pret Portugāli, Nr. 56637/10 un citi, 2014. gada 30. oktobris (valstu iestāžu rīcība)

Ufficio IVA di Piacenza pret Belvedere Costruzioni Srl., C-500/10, 2012. gada 29. marts (vispārējie noteikumi)

Tiesiskās aizsardzības līdzekļi pret pārlieku ilgu procesu

ECT

Scordino pret Itāliju (Nr. 1), Nr. 36813/97, 2006. gada 29. marts

EST

Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju, C-58/12 P, 2013. gada 26. novembris

Invalīdi

ECT

A.K. un L. pret Horvātiju, Nr. 37956/11, 2013. gada 8. janvāris

Shtukurov pret Russia, Nr. 44009/05, 2008. gada 27. marts

Noziegumā cietušie

ECT

Dink pret Turciju, Nr. 2668/07 un citi, 2010. gada 14. septembris

EST

Kriminālprocess pret Maria Pupino, C-105/03, 2005. gada 16. jūnijs

Ieslodzītie un pirmstiesas apcietinājumā esošas personas

EST

Hassan un citi pret Franciju, Nr. 46695/10 un 54588/10, 2014. gada 4. decembris

Stanev pret Bulgāriju, Nr. 36760/06, 2012. gada 17. janvāra

Vides tiesības

ECT

Tātar pret Rumāniju, Nr. 67021/01, 2009. gada 27. janvāris

EST

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV pret Bezirksregierung Arnsberg, C-115/09, 2011. gada 12. maijs

E-tiesiskums

ECT

Lawyer Partners a.s. pret Slovākiju, Nr. 54252/07 et al., 2009. gada 16. jūnijs

EST

Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA, apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, 2010. gada 18. marts

Indekss

Eiropas Savienības Tiesas judikatūra

<i>Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson</i> , C-617/10 REC, 2013. gada 7. maija	20
<i>Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku</i> , apvienotās lietas C-6/90 un C-9/90, 1991. gada 19. novembris	93, 107
<i>Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León pret Anuntis Segundamano España SL</i> , C-413/12, 2013. gada 5. decembris	25
<i>Association de médiation sociale pret Union locale des syndicats CGT un citiem</i> , C-176/12, 2014. gada 15. janvāris	20
<i>Baustahlgewebe GmbH pret Eiropas Kopienu Komisiju</i> , C-185/95 P, 1998. gada 17. decembris	151
<i>Boxus un citi pret Région wallonne</i> , apvienotās lietas no C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09, 2011. gada 18. oktobris	23, 29, 181
<i>Brahim Samba Diouf pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , C-69/10, 2011. gada 28. jūlijs	93, 103
<i>Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citiem</i> , apvienotās lietas C-46/93 un C-48/93, 1996. gada 5. marts	108, 109
<i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein- Westfalen eV pret Bezirksregierung Arnsberg</i> , C-115/09, 2011. gada 12. maijs	154, 181
<i>Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza pret Grillo Star Srl.</i> , C-443/09, 2012. gada 19. aprīlis	33
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia</i> , C-83/14, 2015. gada 16. jūlija	128

<i>Chronopost SA un La Poste pret Union française de l'express (UFEX) un citiem</i> , apvienotās lietas C-341/06 P un C-342/06 P, 2008. gada 1. jūlijs.....	23, 39
<i>Courage Ltd pret Bernard Crehan un Bernard Crehan pret Courage Ltd un citiem</i> , C-453/99, 2001. gada 20. septembris.....	108
<i>Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo</i> , C-206/13, 2014. gada 6. marts.....	20
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Vācijas Federatīvo Republiku</i> , C-279/09, 2010. gada 22. decembris.....	29, 57, 58, 62
<i>Dieter Krombach pret André Bamberski</i> , C-7/98, 2000. gada 28. marts.....	82
<i>Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening pret Stockholms kommun genom dess marknämnd</i> , C-263/08, 2009. gada 15. oktobris.....	181
<i>Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH pret Bundesbaugesellschaft Berlin mbH</i> , C-54/96, 1997. gada 17. septembris.....	33, 103
<i>Dr. Pamela Mary Enderby pret Frenchay Health Authority un Secretary of State for Health</i> , C-127/92, 1993. gada 27. oktobris.....	128
<i>Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) pret Ministero delle Finanze</i> , C-231/96, 1998. gada 15. septembris.....	130
<i>Eiropas Komisija pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti</i> , C-530/11, 2014. gada 13. februāra.....	115, 122, 182
<i>Eiropas Kopienu Komisija pret Īriju</i> , C-427/07, 2009. gada 16. jūlijs.....	182
<i>Epitropos tou Elegktikou Sinedriou sto Ipourgio Politismou kai Tourismou pret Ipourgio Politismou kai Tourismou - Ipiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , C-363/11, 2012. gada 19. decembris.....	23, 33
<i>ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov pret Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond "Zemedelie" - Razplashtatelna agentsia</i> , C-93/12, 2013. gada 27. jūnijs.....	104
<i>Europese Gemeenschap pret Otis NV un citiem</i> , C-199/11, 2012. gada 6. novembris.....	28, 42
<i>Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systemata Tilepikoinonion Plioforikis kai Tilematikis AE pret Eiropas Investīciju banku (EIB)</i> , T-461/08, 2011. gada 20. septembris.....	99
<i>Flaminio Costa pret E.N.E.L.</i> , C-6/64, 1964. gada 15. jūlijs.....	18
<i>Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , C-415/10, 2012. gada 19. aprīļa.....	116, 128

<i>Gebr. Weber GmbH pret Jürgen Wittmer un Ingrid Putz pret Medianess Electronics GmbH</i> , apvienotās lietas, C-65/09 un C-87/09, 2011. gada 16. jūnijs	94, 110
<i>Gerhard Köbler pret Austrijas Republiku</i> , C-224/01, 2003. gada 30. septembris	108, 109
<i>Graham J. Wilson pret Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , C-506/04, 2006. gada 19. septembris.....	23, 37, 39
<i>GREP GmbH pret Freistaat Bayern</i> , C-156/12, 2012. gada 13. jūnijs	61
<i>Groupe Gascogne SA pret Eiropas Komisiju</i> , C-58/12 P, 2013. gada 26. novembris	138, 143, 145, 152
<i>Guy Denuit un Betty Cordenier pret Transorient - Mosaïque Voyages et Culture SA.</i> , C-125/04, 2005. gada 27. janvāris.....	33
<i>Hoechst AG pret Eiropas Kopienų Komisiju</i> , apvienotās lietas C-46/87 un C-227/88, 1989. gada 21. septembris.....	78
<i>Hristo Byankov pret Glaven sekretar na Ministerstvo na vateshnite raboti</i> , C-249/11, 2012. gada 4. oktobris	99
<i>Ian William Cowan pret Trésor public</i> , C-186/87, 1989. gada 2. februāra	167
<i>Imperial Chemical Industries Ltd pret Eiropas Komisiju</i> , T-214/06, 2012. gada 5. jūnijs	140
<i>Inuit Tapiriit Kanatami un citi pret Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi</i> , C 583/11 P, 2013. gada 3. oktobris.....	19, 93, 100
<i>Jan Sneller pret DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV</i> , C-442/12, 2013. gada 7. novembris	78
<i>Josef Köllensperger GmbH & Co. KG un Atzwanger AG pret Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz</i> , C 103/97, 1999. gada 4. februāris.....	37
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo un María del Carmen Abril García pret Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA</i> , C-169/14, 2014. gada 17. jūlijs.....	99
<i>Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 2000. gada 6. jūlijs	37
<i>Kriminālprocesi pret Magatte Gueye un Valentin Salmerón Sánchez</i> , apvienotās lietas C-483/09 un C-1/10, 2011. gada 15. septembris.....	56
<i>Kriminālprocess pret Emil Eredics un Mária Vassné Sági</i> , C-205/09, 2010. gada 21. oktobris.....	56
<i>Kriminālprocess pret Maria Pupino</i> , C-105/03, 2005. gada 16. jūnijs.....	153, 167
<i>Kükükdvevci pret Swedex GmbH & Co. KG</i> , C-555/07, 2010. gada 19. janvāris.....	20

<i>Lesoochranárske zoskupenie VLK pret Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky</i> , C-240/09, 2011. gada 8. marts.....	180
<i>M. Helen Marshall pret Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority</i> , C-271/91, 1993. gada 2. augusts.....	109
<i>Margeurite Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , C-222/84, 1986. gada 15. maijs	97
<i>Merck Canada Inc. pret Accord Healthcare Ltd un citiem</i> , C-555/13, 2014. gada 3. februāris	33
<i>Mohamed Aziz pret Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</i> , C-415/11, 2013. gada 14. marts.....	99, 165
<i>Nils Draehmpaehl pret Urania Immobilienservice OHG</i> , C-180/95, 1997. gada 22. aprīlis	109
<i>Nóra Baczó un János István Vizsnyiczai pret Raiffeisen Bank Zrt</i> , C-567/13, 2015. gada 12. februāris	25
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos pret Netherlands Inland Revenue Administration</i> , C-26/62, 1963. gada 5. februāris.....	107
<i>Ordre des barreaux francophones et germanophone un citi pret Conseil des ministres</i> , C-305/05, 2007. gada 26. jūnijs	76, 82
<i>Parti écologiste "Les Verts" pret Eiropas Parlamentu</i> , C-294/83, 1986. gada 23. aprīlis.....	97
<i>Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS pret Beļģijas valsti</i> , C-312/93, 1995. gada 14. decembris	99
<i>Pierre Corbiau pret Administration des contributions</i> , C-24/92, 1993. gada 30. marts.....	36
<i>Q-Beef NV pret Belgische Staat un Frans Bosschaert pret Belgische Staat, Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV un Slachthuizen Goossens NV</i> , apvienotās lietas C-89/10 un C-96/108, 2011. gada septembris.....	116, 130
<i>Quelle AG pret Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände</i> , C-404/06, 2008. gada 17. aprīlis.....	110
<i>Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG pret Landwirtschaftskammer für das Saarland</i> , lieta C-33/76, 1976. gada 16. decembris	99, 165
<i>Rosalba Alassini pret Telecom Italia SpA, Filomena Califano pret Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono pret Telecom Italia SpA un Multiservice Srl pret Telecom Italia SpA</i> , apvienotās lietas no C-317/08 līdz C-320/08, 2010. gada 18. marts	24, 55, 115, 119, 154, 185

<i>Rosalba Palmisani pret Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS),</i> C-261/95, 1997. gada 10. jūlijs	130
<i>Scarlet Extended SA pret Société belge des auteurs, compositeurs et</i> <i>éditeurs SCRL (SABAM),</i> C-70/10, 2011. gada 24. novembris	111
<i>Shirley Preston un citi pret Wolverhampton Healthcare NHS Trust un citi un</i> <i>Dorothy Fletcher un citi pret Midland Bank plc,</i> C-78/98, 2000. gada 16. maijs	109
<i>Sofiane Fahas pret Eiropas Savienības Padomi,</i> T-49/07, 2010. gada 7. decembris.....	93, 97
<i>Stefano Melloni pret Ministerio Fiscal,</i> C-399/11, 2013. gada 26. februāris	46, 48, 92
<i>Texdata Software GmbH,</i> C-418/11, 2013. gada 26. septembris	61
<i>The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd</i> <i>un citem,</i> C-213/89, 1990. gada 19. jūnijs	99
<i>The Queen, ko lūdza David Edwards un Lilian Pallikaropoulos, pret</i> <i>Environment Agency un citiem,</i> C-260/11, 2013. gada 11. aprīlis	122, 182
<i>Thomas Pringle pret Government of Ireland, Ireland un the Attorney</i> <i>General,</i> C-370/12, 2012. gada 27. novembris	29
<i>Trade Agency Ltd pret Seramico Investments Ltd,</i> C-619/10, 2012. gada 6. septembris	28, 45, 61
<i>Ufficio IVA di Piacenza pret Belvedere Costruzioni Srl.,</i> C-500/10, 2012. gada 29. marts.....	137, 145
<i>Unibet (London) Ltd un Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern,</i> C-432/05, 2007. gada 13. marts.....	29
<i>Unicaja Banco SA pret José Hidalgo Rueda un citiem, Caixabank SA pret</i> <i>Manuel María Rueda, Ledesma un citiem, Caixabank SA pret José</i> <i>Labella Crespo un citiem un Caixabank SA pret Alberto Galán Luna</i> <i>un citiem,</i> apvienotās lietas C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, 2015. gada 21. janvāris.....	99, 165
<i>Unión de Pequeños Agricultores pret Eiropas Savienības Padomi,</i> C-50/00 P, 2002. gada 25. jūlijs	97, 99
<i>UPC Telekabel Wien GmbH pret Constantin Film Verleih GmbH un Wega</i> <i>Filmproduktionsgesellschaft mbH,</i> C-314/12, 2014. gada 27. marts	94, 113
<i>Ute Reindl pret Bezirkshauptmannschaft Innsbruck,</i> C-443/13, 2014. gada 13. novembris	119
<i>Valeri Hariev Belov pret CHEZ Elektro Bulgaria AD un citiem (ar Bulgārijas un</i> <i>Eiropas Komisijas iesaistīšanos),</i> C-394/11, 2013. gada 31. janvāris	23, 34

<i>Volker und Markus Schecke GbR un Hartmut Eifert pret Land Hessen,</i> C-92/09 un C-93/09, 2010. gada 9. novembris.....	119
<i>Yassin Abdullah Kadi un Al Barakaat International Foundation pret Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Kopienu Komisiju,</i> apvienotās lietas C-402/05 P un C-415/05 P, 2008. gada 3. septembris.....	97
<i>ZZ pret Iekšlietu ministrijas valsts sekretāru,</i> C-300/11, 2013. gada 4. jūnijs.....	43

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra

<i>A pret Horvātiju,</i> Nr. 55164/08, 2010. gada 14. oktobris	164
<i>A. pret Apvienoto Karalisti,</i> Nr. 100/1997/884/1096, 1998. gada 23. septembris	164
<i>A. pret Apvienoto Karalisti,</i> Nr. 35373/97, 2002. gada 17. decembris.....	59, 118, 131
<i>A.B. pret Slovēniju,</i> Nr. 41784/98, 2003. gada 4. marts.....	64
<i>A.K. pret Lihtenšteinu,</i> Nr. 38191/12, 2015. gada 9. jūlijs	39
<i>A.K. un L. pret Horvātiju,</i> Nr. 37956/11, 2013. gada 8. janvāris	153, 158
<i>A.T. pret Luksemburgu,</i> Nr. 30460/13, 2015. gada 9. aprīlis.....	80, 83, 88
<i>Abdollahi pret Turciju,</i> Nr. 23980/08, 2009. gada 3. novembris.....	111
<i>Aerts pret Beļģiju,</i> Nr. 25357/94, 1998. gada 30. jūlijs.....	60
<i>Airey pret Īriju,</i> Nr. 6289/73, 1979. gada 9. oktobris	57, 58, 60, 65, 76
<i>Al-Adsani pret Apvienoto Karalisti,</i> Nr. 35763/97, 2001. gada 21. novembris	132
<i>Albert and Le Compte pret Beļģiju,</i> Nr. 7299/75 un 7496/76, 1983. gada 10. februāris.....	31
<i>Ališić un citi pret Bosniju un Hercegovinu, Horvātiju, Serbiju, Slovēniju un bijušo Dienvidslāvijas Republiku Maķedoniju,</i> Nr. 60642/08, 2014. gada 16. jūlijs.....	102
<i>Allan Jacobsson pret Zviedriju,</i> Nr. 16970/90, 1998. gada 19. februāris	46
<i>Al-Skeini un citi pret Apvienoto Karalisti,</i> Nr. 55721/07, 2011. gada 7. jūlijs	18
<i>Ananyevun citi pret Krieviju,</i> Nr. 42525/07 un 60800/08, 2012. gada 10. oktobris	93, 107
<i>Anghel pret Itāliju,</i> Nr. 5968/09, 2013. gada 25. jūnijs.....	73, 77
<i>Aquilina pret Maltu,</i> Nr. 25642/94, 1999. gada 29. aprīlis.....	174
<i>Aras pret Turciju (Nr. 2),</i> Nr. 15065/07, 2014. gada 18. novembris.....	73, 84
<i>Artico pret Itāliju,</i> Nr. 6694/74, 1980. gada 13. maijs.....	26, 71, 72, 85
<i>Ashingdane pret Apvienoto Karalisti,</i> Nr. 8225/78, 1985. gada 28. maijs	28, 118, 170

<i>Assanidze pret Gruziju</i> , Nr. 71503/01, 2004. gada 8. aprīlis.....	143
<i>B. un P. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 36337/97 un 35974/97, 2001. gada 24. aprīlis.....	47
<i>Baggetta pret Itāliju</i> , Nr. 10256/83, 1987. gada 25. jūnijs.....	144
<i>Bauer pret Slovēniju</i> , Nr. 75402/01, 2006. gada 9. marts.....	150
<i>Beaumartin pret Franciju</i> Nr. 15287/89, 1994. gada 24. novembris.....	36
<i>Becker pret Austriju</i> , Nr. 19844/08, 2015. gada 11. jūnijs.....	47
<i>Bēleš un citi pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 47273/99, 2002. gada 12. novembris.....	26, 125
<i>Belilos pret Šveici</i> , Nr. 10328/83, 1988. gada 29. aprīlis.....	30
<i>Benham pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 19380/92, 1996. gada 10. jūnijs.....	71
<i>Bentham pret Nīderlandi</i> , Nr. 8848/80, 1985. gada 23. oktobris.....	31, 32
<i>Bertuzzi pret Franciju</i> , Nr. 36378/97, 2003. gada 13. februāris.....	73, 77
<i>Blake pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 68890/01, 2006. gada 26. septembris.....	140
<i>Boddaert pret Beļģiju</i> , Nr. 12919/87, 1992. gada 12. oktobris.....	144
<i>Bogdel pret Lietuvu</i> , Nr. 41248/06, 2013. gada 26. novembris.....	116, 129
<i>Boulois pret Luksemburgu</i> , Nr. 37575/04, 2012. gada 3. aprīlis.....	27
<i>Brandstetter pret Austriju</i> , Nr. 11170/84, 12876/87 un 13468/87, 1991. gada 28. augusts.....	43
<i>Breinesberger un Wenzelhuemer pret Austriju</i> , Nr. 46601/07, 2012. gada 27. novembris.....	145
<i>Brennan pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 39846/98, 2002. gada 16. oktobris.....	81
<i>Brosa pret Vāciju</i> , Nr. 5709/09, 2014. gada 17. aprīlis.....	94, 112
<i>Buchholz pret Vāciju</i> , Nr. 7759/77, 1981. gada maijs.....	148
<i>Budayeva un citi pret Krieviju</i> , Nr. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 un 15343/02, 2008. gada 20. marts.....	100
<i>Burdov pret Krieviju (Nr. 2)</i> , Nr. 33509/04, 2009. gada 15. janvāris.....	106, 116
<i>Bykov pret Krieviju</i> , Nr. 4378/02, 2009. gada 10. marts.....	174
<i>C.G.I.L. un Cofferati (Nr. 2) pret Itāliju</i> , Nr. 2/08, 2010. gada 6. aprīlis.....	116, 131
<i>Cadiroğlu pret Turciju</i> , Nr. 15762/10, 2013. gada 3. septembris.....	163
<i>Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 7819/77 un 7878/77, 1984. gada 28. jūnijs.....	30, 32, 35, 36, 87
<i>Capuano pret Itāliju</i> , Nr. 9381/81, 1987. gada 25. jūnijs.....	144, 148
<i>Chahal pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 22414/93, 1996. gada 15. novembris.....	103
<i>Chudun pret Krieviju</i> , Nr. 20641/04, 2011. gada 21. jūnija.....	150

<i>Ciorcan un citi pret Rumāniju</i> , Nr. 29414/09 un 44841/09, 2015. gada 27. janvāris.....	162
<i>Clinique des Acacias un citi pret Franciju</i> , Nr. 65399/01, 65406/01, 65405/01 un 65407/01, 2005. gada 13. oktobris.....	44
<i>Cocchiarella pret Itāliju</i> , Nr. 64886/01, 2006. gada 29. marts.....	148
<i>Cordova pret Itāliju (Nr. 2)</i> , Nr. 45649/99, 2003. gada 30. janvāris.....	131
<i>Correia de Matos pret Portugāli</i> , Nr. 48188/99, 2001. gada 15. novembris	92
<i>Costello-Roberts pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 13134/87, 1993. gada 25. marts.....	98, 163
<i>Cristina Boicenco pret Moldovu</i> , Nr. 25688/09, 2011. gada 27. septembris.....	177
<i>Croissant pret Vāciju</i> , Nr. 13611/88, 1992. gada 25. septembris.....	68, 86, 92
<i>Czekalla pret Portugāli</i> , Nr. 38830/97, 2002. gada 10. oktobris.....	72, 85
<i>Damian-Burueana un Damian pret Rumāniju</i> , Nr. 6773/02, 2009. gada 26. maijs.....	176
<i>Daud pret Portugāli</i> , Nr. 22600/93, 1998. gada 21. aprīlis	85
<i>Dayanan pret Turciju</i> , Nr. 7377/03, 2009. gada 13. oktobris.....	81, 87
<i>De Souza Ribeiro pret Franciju</i> , Nr. 22689/07, 2012. gada 13. decembris	100
<i>Del Sol pret Franciju</i> , Nr. 46800/99, 2002. gada 26. februāris	60
<i>Deumeland pret Vāciju</i> , Nr. 9384/81, 1986. gada 29. maijs	144
<i>Diennet pret Franciju</i> , Nr. 18160/91, 1995. gada 26. septembris.....	47
<i>Dink pret Turciju</i> , Nr. 2668/07 un citi, 2010. gada 14. septembris	153, 163
<i>Dobbertin pret Franciju</i> , Nr. 13089/87, 1993. gada 25. februāris	141, 148
<i>Doorson pret Nīderlandi</i> , Nr. 20524/92, 1996. gada 26. marts	164
<i>Douiyeb pret Nīderlandi</i> , Nr. 31464/96, 1999. gada 4. augusts.....	175
<i>DRAFT - OVA a.s. pret Slovākiju</i> , Nr. 72493/10, 2015. gada 9. jūnijs	36
<i>Eckle pret Vāciju</i> , Nr. 8130/78, 1982. gada 15. jūlijs.....	142, 143, 145, 147
<i>Éditions Plon pret Franciju</i> , Nr. 58148/00, 2004. gada 18. augusta	111
<i>Edwards pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 13071/87, 1992. gada 16. decembris	41
<i>Engel un citi pret Nīderlandi</i> , Nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 un 5370/72, 1976. gada 8. jūnijs.....	27
<i>Er un citi pret Turciju</i> , Nr. 23016/04, 2012. gada 31. jūlijs.....	18
<i>Ezeh un Connors pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 39665/98 un 40086/98, 2003. gada 9. oktobris	27
<i>Farçaş pret Rumāniju</i> , Nr. 32596/04, 2010. gada 30. septembris	157
<i>Fayed pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 17101/90, 1994. gada 21. septembris	132
<i>Ferrantelli un Santangelo pret Itāliju</i> , Nr. 19874/92, 1996. gada 7. augusts.....	146

<i>Ferrazzini pret Itāliju</i> , Nr. 44759/98, 2001. gada 12. jūlijs.....	28
<i>Fey pret Austriju</i> , Nr. 14396/88, 1993. gada 24. februāris	39
<i>Findlay pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 22107/93, 1997. gada 25. februāris.....	35
<i>Frasik pret Poliju</i> , Nr. 22933/02, 2010. gada 5. janvāris	175
<i>Fruni pret Slovākiju</i> , Nr. 8014/07, 2011. gada 21. jūnijs	36
<i>Frydlander pret Franciju</i> , Nr. 30979/96, 2000. gada 27. jūnijs.....	144
<i>Gäfgen pret Vāciju</i> , Nr. 22978/05, 2010. gada 1. jūnijs	163
<i>Galina Kostova pret Bulgāriju</i> , Nr. 36181/05, 2013. gada 12. novembris	31
<i>Galstyan pret Armēniju</i> , Nr. 26986/03, 2007. gada 15. novembris	74, 92
<i>García Ruiz pret Spāniju</i> , Nr. 30544/96, 1999. gada 21. janvāris	45
<i>Gautrin un citi pret Franciju</i> , Nr. 21257/93, 1998. gada 20. maijs	38
<i>George Kempers pret Austriju</i> , Nr. 21842/93, Komisijas ziņojums, kas pieņemts 1998. gada 14. janvārī	81
<i>Giacomelli pret Itāliju</i> , Nr. 59909/00, 2006. gada 2. novembris	179
<i>Glaser pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 32346/96, 2000. gada 19. septembris.....	63
<i>Glor pret Šveici</i> , Nr. 13444/04, 2009. gada 30. aprīļa.....	157
<i>Gnavoré pret Franciju</i> , Nr. 40031/98, 2000. gada 19. septembris.....	64
<i>Goddi pret Itāliju</i> , Nr. 8966/80, 1984. gada 9. aprīlis	80
<i>Golder pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 4451/70, 1975. gada 21. februāris.....	23, 26, 140, 170
<i>Gorraiz Lizarraga un citi pret Spāniju</i> , Nr. 62543/00, 2004. gada 27. aprīlis	179
<i>Gorshkov pret Ukrainu</i> , Nr. 67531/01, 2005. gada 8. novembris.....	156, 171
<i>Granger pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 11932/86, 1990. gada 28. marts.....	71
<i>Granos Organicos Nacionales S.A. Pret Vāciju</i> , Nr. 19508/07, 2012. gada 22. marts.....	61
<i>Gubkin pret Krieviju</i> , Nr. 36941/02, 2009. gada 23. aprīlis.....	147
<i>Guerra un citi pret Itāliju</i> , Nr. 14967/89, 1998. gada 19. februāris	178
<i>Guincho pret Portugāli</i> , Nr. 8990/80, 1984. gada 10. jūlijs.....	141
<i>Gülmez pret Turciju</i> , Nr. 16330/02, 2008. gada 20. maijs	170
<i>Gurgurov pret Moldovu</i> , Nr. 7045/08, 2009. gada 16. jūnijs.....	127
<i>Gutsanovi pret Bulgāriju</i> , Nr. 34529/10, 2013. gada 15. oktobris	173
<i>Hadjianastassiou pret Grieķiju</i> , Nr. 12945/87, 1992. gada 16. decembris.....	45
<i>Håkansson un Stuesson pret Zviedriju</i> , Nr. 11855/85, 1990. gada 21. februāris ...	48
<i>Hansen pret Norvēģiju</i> , Nr. 15319/09, 2014. gada 2. oktobris	45
<i>Harrison Mckee pret Ungāriju</i> , Nr. 22840/07, 2014. gada 3. jūnijs.....	115, 118

<i>Hassan un citi pret Franciju</i> , Nr. 46695/10 un 54588/10, 2014. gada 4. decembris.....	154, 173
<i>Henryk Urban un Ryszard Urban pret Poliju</i> , Nr. 23614/08, 2010. gada 30. novembris	36
<i>Hermi pret Itāliju</i> [VT], Nr. 18114/02, 2006. gada 18. oktobris	46
<i>Hirvisaari pret Somiju</i> , Nr. 49684/99, 2001. gada 27. septembris.....	45
<i>Hoholm pret Slovākiju</i> , Nr. 35632/13, 2015. gada 13. janvāris.....	150
<i>Hokkanen pret Somiju</i> , Nr. 19823/92, 1994. gada 23. septembris.....	150
<i>Hornsby pret Grieķiju</i> , Nr. 18357/91, 1997. gada 19. marts	41, 133
<i>Ibrahim Gürkan pret Turciju</i> , Nr. 10987/10, 2012. gada 3. jūlijs.....	23, 32, 38
<i>Idalov pret Turciju</i> , Nr. 5826/03, 2012. gada 22. maijs	174
<i>Iglin pret Ukrainu</i> , Nr. 39908/05, 2012. gada 12. janvāris	87
<i>Ihan pret Turciju</i> , Nr. 22277/93, 2000. gada 27. jūnijs	179
<i>Imbrosia pret Šveici</i> , Nr. 13972/88, 1993. gada 24. novembris	84, 85
<i>Jabłoński pret Poliju</i> , Nr. 33492/96, 2000. gada 21. decembris.....	150
<i>Jama pret Slovēniju</i> , Nr. 48163/08, 2012. gada 19. jūlijs.....	139
<i>Jansovic pret Zviedriju</i> , Nr. 34619/97, 2002. gada 23. jūlijs	26
<i>Jodko pret Lietuvu</i> , Nr. 39350/98, 1999. gada 7. septembris	45
<i>John Murray pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 18731/91, 1996. gada 8. februāris.....	80
<i>Jones un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 34356/06 un 40528/06, 2014. gada 14. janvāris	132
<i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH un citi pret Austriju</i> , Nr. 21565/07, 21572/07, 21575/07 un 21580/07, 2013. gada 4. aprīlis	23, 30
<i>Jussila pret Somiju</i> [VT], Nr. 73053/01, 2006. gada 23. novembris.....	46
<i>Karahalios pret Grieķiju</i> , Nr. 62503/00, 2003. gada 11. decembris.....	134
<i>Kemmache pret Franciju (Nr. 1 un 2)</i> , Nr. 12325/86 un 14992/89, 1991. gada 27. novembris.....	151
<i>Khalfaoui pret Franciju</i> , Nr. 34791/97, 1999. gada 14. decembris	26
<i>Khan pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 35394/97, 2000. gada 12. maijs.....	103
<i>Khrabrova pret Krieviju</i> , Nr. 18498/04, 2012. gada 2. oktobris	24, 47
<i>Kijewska pret Poliju</i> , Nr. 73002/01, 2007. gada 6. septembris	117, 121
<i>Kincses pret Ungāriju</i> , Nr. 66232/10, 2015. gada 27. janvāris.....	144
<i>Kirilova un citi pret Bulgāriju</i> , Nr. 42908/98, 44038/98, 44816/98 un 7319/02, 2005. gada 9. jūnijs	107
<i>Klass un citi pret Vāciju</i> , Nr. 5029/71, 1978. gada 6. septembris.....	96

<i>Kleyn un citi pret Nīderlandi</i> , Nr. 39343/98, 39651/98, 43147/98 un 46664/99, 2003. gada 6. maijs.....	39
<i>Klouvi pret Franciju</i> , Nr. 30754/03, 2011. gada 30. jūnijs	116, 127
<i>Kolevi pret Bulgāriju</i> , Nr. 1108/02, 2009. gada 5. novembris.....	163
<i>König pret Vāciju</i> , Nr. 6232/73, 1978. gada 28. jūnijs	27, 140, 143
<i>Koottummel pret Austriju</i> , Nr. 49616/06, 2009. gada 10. decembris	47
<i>Krasuski pret Poliju</i> , Nr. 61444/00, 2005. gada 14. jūnijs	101
<i>Krčmář pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 35376/97, 2000. gada 3. marts	44
<i>Kremzow pret Austriju</i> , Nr. 12350/86, 1993. gada 21. septembris.....	46
<i>Kreuz pret Poliju</i> , Nr. 28249/95, 2001. gada 19. jūnijs.....	121
<i>Kudła pret Poliju</i> , Nr. 30210/96, 2000. gada 26. oktobris.....	97, 100, 102, 140, 151
<i>Kutic pret Horvātiju</i> , Nr. 48778/99, 2002. gada 1. marts	28
<i>Kuttner pret Austriju</i> , Nr. 7997/08, 2015. gada 16. jūlijs	175
<i>Kyprianoupret Kipru</i> , Nr. 73797/01, 2005. gada 15. decembris.....	38
<i>L.B. pret Beļģiju</i> , Nr. 22831/08, 2012. gada 2. oktobris.....	172
<i>L.R. Pret Franciju</i> , Nr. 33395/96, 2002. gada 27. jūnijs	174
<i>Lagerblom pret Zviedriju</i> , Nr. 26891/95, 2003. gada 14. janvāris	67, 73, 86
<i>Langborger pret Zviedriju</i> , Nr. 11179/84, 1989. gada 22. jūnijs.....	36
<i>Lanz pret Austriju</i> , Nr. 24430/94, 2002. gada 31. janvāris	74, 81
<i>Lawyer Partners a.s. pret Slovēkiju</i> , Nr. 54252/07 un citi, 2009. gada 16. jūnijs	154, 183
<i>Lechner un Hess pret Austriju</i> , Nr. 9316/81, 1987. gada 23. aprīlis.....	148
<i>Lithgow un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 un 9405/81, 1986. gada 8. jūlijs	30, 31, 32
<i>Lopez Ostra pret Spāniju</i> , Nr. 16798/90, 1994. gada 9. decembris.....	178
<i>M. un citi pret Itāliju un Bulgāriju</i> , Nr. 40020/03, 2012. gada 31. jūlijs	162
<i>M.C. pret Bulgāriju</i> , Nr. 39272/98, 2003. gada 4. decembris.....	164
<i>M.H. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 11577/09, 2013. gada 22. oktobris.....	174
<i>M.S.S. pret Beļģiju un Grieķiju</i> , Nr. 30696/09, 2011. gada 21. janvāris	98
<i>Maaouia pret Franciju</i> , Nr. 39652/98, 2000. gada 5. oktobris.....	28, 29
<i>Maktouf un Damjanović pret Bosniju un Hercegovinu</i> , Nr. 2312/08 un 34179/08, 2013. gada 18. jūlijs.....	23, 35
<i>Malgalhães Pereira pret Portugāli</i> , Nr. 44872/98, 2002. gada 26. februāris	174
<i>Malkov pret Igauniju</i> , Nr. 31407/07, 2010. gada 4. februāris.....	137, 142
<i>Martinie pret Franciju</i> , Nr. 58675/00, 2006. gada 12. aprīlis.....	39

<i>Martins Moreira pret Portugāli</i> , Nr. 11371/85, 1988. gada 26. oktobris.....	141, 148, 150
<i>Maširević pret Serbiju</i> , Nr. 30671/08, 2014. gada 11. februāris	115, 125
<i>Matoń pret Poliju</i> , Nr. 30279/07, 2009. gada 9. jūnijs.....	137, 146
<i>Matter pret Slovākiju</i> , Nr. 31534/96, 1999. gada 5. jūlijs.....	161
<i>Mayzit pret Krieviju</i> , Nr. 63378/00, 2005. gada 20. janvāris	86
<i>McFarlane pret Īriju</i> , Nr. 31333/06, 2010. gada 10. septembris	93, 98, 152
<i>McGinley un Egan pret Apvienoto Karalisti</i> Nr. 21825/93 un 23414/94, 1998. gada 9. jūnijs.....	179
<i>McKay pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 543/03, 2006. gada 3. oktobris.....	173
<i>McVicar pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 46311/99, 2002. gada 7. maijs.....	57, 65, 77
<i>Meftah un citi pret Franciju</i> , Nr. 32911/96, 35237/97 un 34595/97, 2002. gada 26. jūlijs	67, 87
<i>Megyeri pret Vāciju</i> , Nr. 13770/88, 1992. gada 12. maijs	84, 171, 174
<i>Mehmet Ümit Erdem pret Turciju</i> , Nr. 42234/02, 2008. gada 17. jūlijs	163
<i>Melin pret Franciju</i> , Nr. 12914/87, 1993. gada 22. jūnijs	92
<i>Menson pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 47916/99, 2003. gada 6. maijs	163
<i>Micallef pret Maltu</i> , Nr. 17056/06, 2009. gada 15. oktobris.....	39
<i>Mikulić pret Horvātiju</i> , Nr. 53176/99, 2002. gada 7. februāris.....	138, 150
<i>Milasi pret Itāliju</i> , Nr. 10527/83, 1987. gada 25. jūnijs	144, 149
<i>Miragall Escolano un citi pret Spāniju</i> , Nr. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41787/98 un 41509/98, 2000. gada 25. maijs.....	125
<i>Miroslaw Orzechowski pret Poliju</i> , Nr. 13526/07, 2009. gada 13. janvāris	65
<i>Mitev pret Bulgāriju</i> , Nr. 40063/98, 2004. gada 22. decembris.....	145
<i>Moiseyev pret Krieviju</i> , Nr. 62936/00, ECT 2008. gada 9. oktobra	147
<i>Momčilović pret Horvātiju</i> , Nr. 11239/11, 2015. gada 26. marts	51
<i>Monnell un Morris pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 9562/81 un 9818/82, 1987. gada 2. marts	45, 71
<i>Mooren pret Vāciju</i> , Nr. 11364/03, 2009. gada 9. jūlijs.....	175
<i>Morice pret Franciju</i> , Nr. 29369/10, 2015. gada 23. aprīlis.....	38
<i>Mosley pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 48009/08, 2011. gada 10. maijs.....	111
<i>MPP Golub pret Ukrainu</i> , Nr. 6778/05, 2005. gada 18. oktobris.....	129
<i>Nachova un citi pret Bulgāriju</i> , Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs...	162
<i>Nenov pret Bulgāriju</i> , Nr. 33738/02, 2009. gada 16. jūlijs.....	65, 158

<i>Neumeister pret Austriju</i> , Nr. 1936/63, 1968. gada 27. jūnijs.....	143
<i>Norbert Sikorskipret Poliju</i> , Nr. 17559/05, 2009. gada 22. oktobris	152
<i>Öcalan pret Turciju</i> , Nr. 46221/99, 2005. gada 12. maijs	87
<i>Oleksandr Volkovpret Ukrainu</i> , Nr. 21722/11, 2013. gada 9. janvāris.....	50
<i>Öneryıldız pret Turciju</i> , Nr. 48939/99, 2004. gada 30. novembris.....	178
<i>Orchowski pret Poliju</i> , Nr. 17885/04, 2009. gada 22. oktobris	152
<i>Oršuš un citi pret Horvātiju</i> , Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts	137, 141
<i>Osman pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 23452/94, 1998. gada 28. oktobris	163
<i>Öztürk pret Vāciju</i> , Nr. 8544/79, 1984. gada 21. februāris.....	27
<i>P. un S. pret Poliju</i> , Nr. 57375/08, 2012. gada 30. oktobris.....	162
<i>P., C. un S. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 56547/00, 2002. gada 16. jūlija	60
<i>Pafitis un citi pret Grieķiju</i> , Nr. 20323/92, 1998. gada 26. februāris.....	148
<i>Pakelli pret Vāciju</i> , Nr. 8398/78, 1983. gada 25. aprīlis	68, 71
<i>Panovits pret Kipru</i> , Nr. 4268/04, 2008. gada 11. decembris	84, 89, 90
<i>Papachelas pret Grieķiju</i> , Nr. 31423/96, 1999. gada 25. marts.....	145
<i>Papon pret Franciju (Nr. 2)</i> , Nr. 54210/00, 2002. gada 25. jūlijs.....	118
<i>Parlov-Tkalčić pret Horvātiju</i> , Nr. 24810/06, 2009. gada 22. decembris.....	35
<i>Perdigão pret Portugāli</i> , Nr. 24768/06, 2010. gada 16. novembris.....	121
<i>Perks un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 un 28456/95, 1999. gada 12. oktobris.....	71
<i>Pescador Valero pret Spāniju</i> , Nr. 62435/00, 2003. gada 17. jūnijs	39
<i>Pham Hoang pret Franciju</i> , Nr. 13191/87, 1992. gada 25. septembris.....	70
<i>Philis pret Grieķiju</i> , Nr. 16598/90, 1992. gada 11. jūlija	92
<i>Piechowicz pret Poliju</i> , Nr. 20071/07, 2012. gada 17. aprīlis.....	170
<i>Pierre-Bloch pret Franciju</i> , Nr. 24194/94, 1997. gada 21. oktobris	28
<i>Pincová un Pinc pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 36548/97, 2002. gada 5. novembris.....	107
<i>Pishchalnikov pret Krieviju</i> , Nr. 7025/04, 2009. gada 24. septembris	74, 81, 89
<i>Poirot pret Franciju</i> , Nr. 29938/07, 2011. gada 15. decembris.....	115, 124
<i>Poiss pret Austriju</i> , Nr. 9816/82, 1987. gada 23. aprīlis.....	140
<i>Pretto un citi pret Itāliju</i> , Nr. 7984/77, 1983. gada 8. decembris.....	46
<i>Probstmeier pret Vāciju</i> , Nr. 20950/92, 1997. gada 1. jūlijs.....	148, 149
<i>Procola pret Luksemburgu</i> , Nr. 14570/89, 1995. gada 28. septembris	39
<i>Quaranta pret Šveici</i> , Nr. 12744/87, 1991. gada 24. maijs.....	69, 70, 71, 80

<i>R. D. pret Poliju</i> , Nr. 29692/96 un 34612/97, 2001. gada 18. decembris.....	68
<i>Radkov pret Bulgāriju (Nr. 2)</i> , Nr. 18382/05, 2011. gada 10. februāris.....	106
<i>Ramirez Sanchez pret Franciju</i> , Nr. 59450/00, 2006. gada 4. jūlijs.....	93, 102
<i>Ramsahai un citi pret Nīderlandi</i> , Nr. 52391/99, 2007. gada 15. maijs.....	163
<i>Rantsev pret Kipru un Krieviju</i> , Nr. 25965/04, 2010. gada 7. janvāris	162
<i>Regent Company pret Ukrainu</i> , Nr. 773/03, 2008. gada 3. aprīlis	52
<i>Rehbock pret Slovēniju</i> , Nr. 29462/95, 2000. gada 28. novembris.....	175
<i>Ringeisen pret Austriju</i> , Nr. 2614/65, 1971. gada 16. jūlijs	76, 142, 146
<i>Rodrigues Da Silva un Hoogkamer pret Nīderlandi</i> , Nr. 50435/99, 2006. gada 31. janvāris	126
<i>Rotaru pret Rumāniju</i> , Nr. 28341/95, 2000. gada 4. maijs	93, 96
<i>Rowe un Davies pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 28901/95, 2000. gada 16. februāris.....	44
<i>Ruiz-Mateos pret Spāniju</i> , Nr. 12952/87, 1993. gada 23. jūnijs.....	42, 43
<i>Rumour pret Itāliju</i> , Nr. 72964/10, 2014. gada 27. maija	163
<i>Rutkowski un citi pret Poliju</i> , Nr. 72287/10, 13927/11 un 46187/11, 2015. gada 7. jūlijs.....	149
<i>S. pret Šveici</i> , Nr. 12629/87 un 13965/88, 1991. gada 28. novembris.....	81
<i>S.A. "Sotiris and Nikos Koutras ATTEE" pret Grieķiju</i> , Nr. 39442/98, 2000. gada 16. novembris.....	124
<i>S.C. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 60958/00, 2004. gada 15. jūnijs.....	83, 84
<i>Sacaleanu pret Rumāniju</i> , Nr. 73970/01, 2005. gada 6. septembris.....	134
<i>Saint-Paul Luxembourg S.A. pret Luksemburgu</i> , Nr. 26419/10, 2013. gada 18. aprīlis.....	118
<i>Sakhnovskiy pret Krieviju</i> , Nr. 21272/03, 2010. gada 2. novembris	81, 89
<i>Salabiaku pret Franciju</i> , Nr. 10519/83, 1988. gada 6. decembris.....	127
<i>Salduz pret Turciju</i> , Nr. 36391/02, 2008. gada 27. novembris	67, 73, 80
<i>Şaman pret Turciju</i> , Nr. 35292/05, 2011. gada 5. aprīlis.....	90
<i>Santambrogio pret Itāliju</i> , Nr. 61945/00, 2004. gada 21. septembris	63
<i>Scordino pret Itāliju (Nr. 1)</i> , Nr. 36813/97, 2006. gada 29. marts.....	18, 134, 138, 142, 151
<i>Scuderi pret Itāliju</i> , Nr. 12986/87, 1993. gada 24. augusts	139
<i>Shtukurov pret Krieviju</i> , Nr. 44009/05, 2008. gada 27. marts.....	153, 160
<i>Shulgin pret Ukrainu</i> , Nr. 29912/05, 2011. gada 8. decembris.....	124
<i>Siałkowska pret Poliju</i> , Nr. 8932/05, 2007. gada 22. marts	64

<i>Silver un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 un 7136/75, 1983. gada 25. marts	103
<i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. un citi pret Portugāli</i> , Nr. 56637/10 un citi, 2014. gada 30. oktobris	137, 148
<i>Somogyi pret Ungāriju</i> , Nr. 5770/05, 2011. gada 11. janvāris	175
<i>Sramek pret Austriju</i> , Nr. 8790/79, 1984. gada 22. oktobris	31
<i>Stanev pret Bulgāriju</i> , Nr. 36760/06, 2012. gada 17. janvāra	154, 171
<i>Stankiewicz pret Poliju</i> , Nr. 46917/99, 2006. gada 6. aprīlis	123
<i>Stankov pret Bulgāriju</i> , Nr. 68490/01, 2007. gada 12. jūlijs.....	115, 121
<i>Starokadomskiy pret Krieviju (Nr. 2)</i> , Nr. 27455/06, 2014. gada 13. marts	137, 144
<i>Staroszczyk pret Poliju</i> , Nr. 59519/00, 2007. gada 22. marts.....	64, 77
<i>Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 68416/01, 2005. gada 15. februāris	64, 65, 77
<i>Stögmüller pret Austriju</i> , Nr. 1602/62, 1969. gada 10. novembris.....	139
<i>Stubbings un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 22083/93 un 22095/93, 1996. gada 22. oktobris	101, 129
<i>Suda pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 1643/06, 2010. gada 28. oktobris	24, 53
<i>Suominen pret Somiju</i> , Nr. 37801/97, 2003. gada 1. jūlijs.....	45
<i>Süssmann pret Vāciju</i> , Nr. 20024/92, 1996. gada 16. septembris.....	141
<i>T. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 24724/94, 1999. gada 16. decembris.....	76
<i>Taşkin un citi pret Turciju</i> , Nr. 46117/99, 2004. gada 10. novembris	178
<i>Tātar pret Rumāniju</i> , Nr. 67021/01, 2009. gada 27. janvāris.....	154, 178, 179
<i>Taxquet pret Beļģiju</i> , Nr. 926/05, 2010. gada 16. novembris	45
<i>Tierce un citi s pret Sanmarino</i> , Nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 2000. gada 25. jūlija	46
<i>Tolstoy Miloslavsky pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 18139/91, 1995. gada 13. jūlijs..	123
<i>Torreggiani un citi pret Itāliju</i> , Nr. 43517/09, 2013. gada 8. janvāris	105
<i>Tripodi pret Itāliju</i> , Nr. 13743/88, 1994. gada 22. februāris	85
<i>Tsarenko pret Krieviju</i> , Nr. 5235/09, 2011. gada 3. marts.....	172
<i>Tsonyo Tsonev pret Bulgāriju (Nr. 2)</i> , Nr. 2376/03, 2010. gada 14. janvāris.....	57, 68
<i>Twalib pret Grieķiju</i> , Nr. 24294/94, 1998. gada 9. jūnijs.....	57, 69, 85
<i>Tychko pret Krieviju</i> , Nr. 56097/07, 2015. gada 11. jūnija.....	142
<i>Unión Alimentaria Sanders SA pret Spāniju</i> , Nr. 11681/85, 1989. gada 7. jūlijs.....	147
<i>Užkauskas pret Lietuvu</i> , Nr. 16965/04, 2010. gada 6. jūlijs	24, 44

<i>V. pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 24888/94, 1999. gada 16. decembris	76
<i>Valiulienē pret Lietuvu</i> , Nr. 33234/07, 2013. gada 26. marts	163
<i>Valová un citi pret Slovākiju</i> , Nr. 44925/98, 2004. gada 1. jūnijs	47
<i>Vamvakas pret Grieķiju (Nr.2)</i> , Nr. 2870/11, 2015. gada 9. aprīļa.....	85
<i>Van Mechelen un citi pret Nīderlandi</i> , Nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93 un 22056/93, 1997. gada 23. aprīlis	118
<i>Vayiç pret Turciju</i> , Nr. 18078/02, 2006. gada 20. jūnijs	147
<i>Veliyev pret Krieviju</i> , Nr. 24202/05, 2010. gada 24. jūnijs	137, 147
<i>Vermeulen pret Beļģiju</i> , Nr. 19075/91, 1996. gada 20. februāris.....	43
<i>Vocaturu pret Itāliju</i> , Nr. 11891/85, 1991. gada 24. maijs.....	150
<i>VP Diffusion Sarl pret Franciju</i> , Nr. 14565/04, 2008. gada 26. augusts.....	61
<i>Vuckovic un citi pret Serbiju</i> , Nr. 17153/11, 2014. gada 25. marta.....	98
<i>Wassink pret Nīderlandi</i> , Nr. 12535/86, 1990. gada 27. septembris.....	176
<i>Weber pret Šveici</i> , Nr. 11034/84, 1990. gada 22. maijs	27
<i>Wemhoff pret Vāciju</i> , Nr. 2122/64, 1968. gada 27. jūnijs.....	142
<i>Werner pret Austriju</i> , Nr. 21835/93, 1997. gada 24. novembris.....	43
<i>Wiesinger pret Austriju</i> , Nr. 11796/85, 1991. gada 30. oktobris.....	146
<i>Winterwerp pret Nīderlandi</i> , Nr. 6301/73, 1979. gada 24. oktobris	171
<i>Włoch pret Poliju (no. 2)</i> , Nr. 33475/08, 2011. gada 10. maijs	177
<i>X pret Franciju</i> , Nr. 18020/91, 1992. gada 31. marts.....	150
<i>X un Y pret Horvātiju</i> , Nr. 5193/09, 2011. gada 3. novembris.....	161
<i>X un Y pret Nīderlandi</i> , Nr. 8978/80, 1985. gada 26. marts	162, 163
<i>Y. pret Slovēniju</i> , Nr. 41107/10, 2015. gada 28. maijs	164
<i>Yagtzilar un citi pret Grieķiju</i> , Nr. 41727/98, 2001. gada 6. decembra.....	148
<i>Yaikov pret Krieviju</i> , Nr. 39317/05, 2015. gada 18. jūnija	145
<i>Yarashonen pret Turciju</i> , Nr. 72710/11, 2014. gada 24. jūnijs.....	93, 101
<i>Yevgeniy Petrenko pret Ukrainu</i> , Nr. 55749/08, 2015. gada 29. janvāris.....	80
<i>Yuriy Nikolayevich Ivanov pret Ukrainu</i> , Nr. 40450/04, 2009. gada 15. oktobris	106, 116, 134
<i>Z un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 29392/95, 2001. gada 10. maijs.....	102, 162
<i>Zdravko Stanev pret Bulgāriju</i> , Nr. 32238/04, 2012. gada 6. novembris	57, 70
<i>Zehentner pret Austriju</i> , Nr. 20082/02, 2009. gada 16. jūlijs.....	159
<i>Ziliberberg pret Moldovu</i> , Nr. 61821/00, 2005. gada 1. februāris.....	27
<i>Zimmermann un Steiner pret Šveici</i> , Nr. 8737/79, 1983. gada 13. jūlijs.....	149
<i>Zumtobel pret Austriju</i> , Nr. 12235/86, 1993. gada 21. septembris.....	50

ANO Cilvēktiesību komitejas judikatūra

<i>Casanovas v. France</i> , Communication No. 1514/2006, views of 28 October 2008	121
<i>Czernin v. Czech Republic</i> , Communication No. 823/1998, views of 29 March 2005	41, 133

Liela daļa informācijas par Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūru ir pieejama internetā. Tai var piekļūt *FRA* mājas lapā (<http://fra.europa.eu>).

Plašāka informācija par Eiropas Padomi ir pieejama internetā <http://hub.coe.int>

Plašāka informācija par Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru ir pieejama tiesas tīmekļa vietnē <http://echr.coe.int>. *HUDOC* meklēšanas portāls nodrošina piekļuvi spriedumiem un lēmumiem angļu un/vai franču valodā, kā arī satur tulkojumus papildu valodās, ikmēneša informatīvas piezīmes par judikatūru, preses relīzes un citu informāciju par tiesas darbu.

KĀ PASŪTĪT ES IZDEVUMUS

Bezmaksas izdevumi

- Viens eksemplārs:
ar *EU Bookshop* starpniecību (<http://bookshop.europa.eu>).
- Vairāk nekā viens eksemplārs vai plakāti/kartes:
Eiropas Savienības pārstāvniecībās (http://ec.europa.eu/represent_lv.htm),
Eiropas Savienības delegācijās valstīs, kas nav ES dalībvalstis
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_lv.htm),
ar *Europe Direct* dienesta starpniecību (http://europa.eu/europedirect/index_lv.htm)
vai piezvanot uz tālruna numuru 00 800 6 7 8 9 10 11 (zvanišana bez maksas no jebkuras vietas Eiropas Savienībā) (*).

(*): Informāciju sniedz bez maksas, tāpat arī lielākā daļa zvānu ir bezmaksas (izņemot dažus operatorus, viesnīcas vai taksofonus).

Maksas izdevumi

- Ar *EU Bookshop* starpniecību (<http://bookshop.europa.eu>).

Kā iegādāties Eiropas Padomes publikācijas

Eiropas Padomes izdevniecība darbojas visās organizācijas jomās, tostarp cilvēktiesību, tiesību zinātnes, veselības, ētikas, sociālo lietu, vides, izglītības, kultūras, sporta, jaunatnes un arhitektūras mantojuma jomās. Grāmatas un elektroniskās publikācijas no apjomīgā katalogā var pasūtīt internetā (<http://book.coe.int>).

Virtuālā lasītava ļauj lietotājiem piekļūt bez maksas tikko publicēto grāmatu fragmentiem un oficiālo dokumentu pilnajiem tekstiem.

Informācija par Eiropas Padomes konvencijām, kā arī to pilni teksti ir pieejami Līgumu biroja tīmekļa vietnē <http://conventions.coe.int>

Tiesu iestāžu pieejamība ir svarīgs tiesiskuma elements. Tā ļauj personām pasargāt sevi pret tiesību pārkāpumiem, risināt civiltiesiskos pārkāpumus, saukt izpildvaru pie atbildības un aizstāvēt sevi kriminālprocesā. Šajā rokasgrāmatā ir apkopoti galvenie Eiropas tiesību principi tiesu iestāžu pieejamības jomā, galveno uzmanību pievēršot civiltiesībām un krimināltiesībām. Tās mērķis ir veicināt izpratni par atbilstošajām tiesību normām, ko noteikusi Eiropas Savienība (ES) un Eiropas Padome, jo īpaši Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā. Rokasgrāmata ir paredzēta kā praktiskas vadlīnijas juristiem, tiesnešiem un citiem praktizējošiem tieslietu speciālistiem, kuri iesaistīti tiesvedībā ES un Eiropas Padomes dalībvalstīs, kā arī personām, kuras strādā nevalstiskās organizācijās un citās organizācijās, kuras risina ar tiesas spriešanu saistītus jautājumus.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Vīne – Austrija
Tālr.: +43 (1) 580 30-60 – Fakss: +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

**EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESA
EIROPAS PADOME**

67075 Strasbūra Cedex – Francija
Tālr.: +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fakss: +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

